

Universita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav světových dějin

Historie

JAN KOČVAR

**JAPONSKO NA CESTĚ K VELMOCENSKÉMU POSTAVENÍ,
1868–1905**

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Praha, červen 2007

Jan Kočvar

PODĚKOVÁNÍ

Mé poděkování za ochotnou pomoc, cenné a podnětné rady, věnovaný čas i odborné vedení patří především profesorovi Aleši Skřivanovi.

OBSAH

Úvod	5
I. kapitola. Skvělá izolace	9
II. kapitola. Pád šógunátu a restaurace Meidži	64
III. kapitola. Konec avanturismu	94
IV. kapitola. Stabilizace	121
V. kapitola. Čínsko-japonská válka a Intervence tří	165
VI. kapitola. Léta 1895–1897	193
VII. kapitola. Boj o koncese a sféry vlivu	208
VIII. kapitola. „Boxerské povstání“	219
IX. kapitola. Cesta k britsko-japonské alianci	233
X. kapitola. Rusko-japonská válka	241
XI. kapitola. Nejmladší z velmocí	273
Závěr	288
Přehled důležitých událostí	294
Bibliografie	304
Summary	309

POZNÁMKA: Čínská a korejská jména budou v textu uvedena ve svém původním znění, tj. první bude uvedeno příjmení a následovat bude osobní jméno, naopak u jmen japonských bude v protikladu k japonským zvyklostem uvedeno na prvním místě jméno osobní a příjmení bude na místě druhém. Některá místní jména budou uvedena v tradiční podobě, existuje-li (Tókjó bude uvedeno jako Tokio, Pej-t'ing jako Peking apod.), ostatní místní i osobní jména jsou ve fonetickém přepisu.

ÚVOD

Dějiny Japonska mě dlouhou dobu fascinovaly, obdivoval jsem jeho kulturu. Později – a materiály, z nichž jsem čerpal při psaní této práce, mě v tomto obratu posílily – jsem si však uvědomil, že ani dřívější Japonsko nebylo bez chyb. Restaurace Meidži pro mne zůstala bezprecedentní a blahodárnou událostí, jež japonskému národu umožnila vymanit se z nebezpečného postavení a získat pozici velmoci. Éra Meidži mě fascinovala jako období, ve kterém se Japonsko stalo moderním státem.

V předložené práci se pokusím zodpovědět následující otázky: Byla šógunova diktátorská vláda a politika izolace Japonsku ku prospěchu, nebo ke škodě? Zastávala japonská vláda jako taková od začátku anexionistické úmysly vůči Koreji nebo jiným dálněvýchodním zemím? Nebo se tento úmysl objevil později? Je pravdivá teze profesora Normana, že vnitřní politika Japonska éry Meidži se nelišila od vnitřní politiky šógunátu? Byla japonská vnitřní politika japonskému lidu prospěšná, nebo nikoli? Jakých nástrojů použilo Japonsko k prosazování svých zájmů? Byly akce japonských zástupců v Koreji inspirovány japonskou vládou? Tyto a mnohé další otázky jsou významné pro pochopení japonské politiky éry Meidži.

Literatura k tématu je rozsáhlá, zejména co se cizojazyčných děl týče. Velkou pomoc v tomto ohledu přinášejí fondy Národní knihovny a Všeobecné knihovny Orientálního ústavu AV ČR, ze zahraničních knihoven pro mne mělo klíčový význam studium v Österreichische Nationalbibliothek ve Vídni.

Co se edic pramenů k mezinárodním vztahům této doby týče, jsou vydávány již od první světové války, když se nepřátelské strany pokoušely svalit odpovědnost za válečný konflikt na protivný tábor. Prameny ke vztahům Čchingů se západním světem po první opiové válce byly vydány v kvalitní Morseho edici *The International Relations of the Chinese Empire*, pro období, jež je předmětem jádra této práce, pak v jeho třetím díle (*Volume III. The Period of Subjection, 1894–1911.*). Vedle nót, textů smluv a dalších dokumentů edice zahrnuje také články z dobového tisku, jež se týkají zahraniční politiky, a tak významným způsobem obohacuje naše poznání o poměrech a náladách v Číně té doby.

Japonským vnitřním vývojem od prvního dne prvního lunárního měsíce roku 660 př. n. l. až do současné éry Heisei se zabývá dvoudílná edice Davida J. Lu *A Documentary History of Japan*. Její první díl přináší řadu zajímavých dokumentů o období znovusjednocení Japonska za Hidejošiho a o počátcích vlády Tokugawů, zejména co se otázky křesťanů a příkazů uzavřít zemi týče. Druhý díl pak obsahuje pozoruhodné dokumenty k období konce šógunátu a restauraci Meidži, v otázkách politického myšlení i nejrůznějších incidentů.

Děl zabývajících se souhrnně japonskými dějinami je velké množství. Kromě česky vydaných děl (Dějiny Japonska Z. Vasiljevové z roku 1988, Dějiny Japonska z edice Lidových novin) je zde zejména dílo *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*, editované Mariem B. Jansenem, které podrobně prezentuje japonskou vnitřní politiku této doby, hospodářské a sociální poměry v zemi i zmatenou dobu konce šógunátu, včetně akcí cizinců v samotném Japonsku. Zahraniční politikou konce éry Meidži se nezabývá do podrobností, spíše hodnotí její základy a vzájemný vliv mezi ní a japonskou politickou scénou.

Vnitřní japonskou politikou období konce šógunátu a počátku éry Meidži se zabývá rovněž jiné sborník prací E. H. Normana *The Origins of Modern Japanese State*. Autor je velice erudovaný, jeho poněkud levicové vidění světa mu však brání vidět pozitivní výsledky restaurace Meidži a nezbytnost reform v situaci, již císařský rod nezavinil a jež nechávala Japonsko oslabené napospas cizím mocnostem. Pro utrpení japonského lidu zapomíná na skutečnost, že i kdyby se Japonsko éry Meidži nevydalo cestou zahraniční expanze, japonskému lidu by se bezpochyby nedařilo o nic lépe. Klást rovnítko mezi postupy státníků éry Meidži a politiků konce šógunátu je poněkud zpozdilé. Vnější forma některých jejich metod byla možná podobná, na druhé straně v jejich cílech a zejména výsledcích nebyla naprosto žádná shoda. Profesor Norman obviňuje všechny státníky éry Meidži z „temné reakce“ a nenabízí žádnou alternativu, jež by zároveň dávala Japonsku naději, že jeho hlas nebude na Dálném východě opomenut.

Profesor Ian Hill Nish je, co se zkoumaného období týče, nezpochybnitelnou autoritou. Jeho dílo *Japanese Foreign Policy, 1869–1942* je dobrým shrnutím japonské zahraniční politiky, třebaže některé události a osoby spíše ponechává stranou. Práce *The Emergence of Japan as a World Power, 1895–1925* Morinosukeho Kadžimy je hodnotnou prezentací japonské zahraniční politiky a přináší velké množství

spolehlivých informací, třebaže některým dílům tohoto autora je vytýkán nedostatečně analytický pohled.

Kvalitním shrnutím zahraniční politiky Japonska v půlstoletí jeho vzestupu a pádu je dílo George W. Beasleyho *Japanese Imperialism, 1895–1945*, jež přináší mnoho užitečných informací a postřehů. Co se japonské politiky v koloniální sféře týče, významné je dílo Myerse a Peattieho *The Japanese Colonial Empire, 1895–1945*, jehož jádro spočívá v období po první světové válce.

Americkou zahraniční politikou na Dálném východě se zabývá Tyler Dennett v knize *Americans in Eastern Asia*. Tato kniha je sice dosti tendenční, co se týče americké politiky na Filipínách a na Havajských ostrovech, jinak však je cenným zdrojem poučení o amerických aktivitách v této době, kdy Spojené státy ještě nebyly velmocí v té podobě, jakou známe dnes.

Práce George Alexandera Lensena *The Russian Push Toward Japan* se zabývá rusko-japonskými vztahy v letech 1697–1875. Jedná se zde především o ruské pokusy otevřít Japonsko a o úspěch ruských snah ovládnout řídce osídlená severní japonská území. Prostor, který autor věnuje jednotlivým misím do Japonska, je více než dostatečný.

Dílo Andrewa Malozemoffa *Russian Far Eastern Policy, 1881–1904* se zabývá, jak již název napovídá, ruskou zahraniční politikou, jež přivedla carskou říši ke katastrofě. Jde o dílo nezastupitelné zejména pro rekapitulaci a hodnocení průběhu debat v ruské vládě v letech po Intervenci tří a před vypuknutím rusko-japonské války.

Čínsko-japonskou válku prezentují a hodnotí dvě dobová díla: *Heroic Japan* Eastlakeho a Jamady a *A Concise History of the War Between Japan and China*, sepsané Džukiči Inouem a vydané roku 1896. Obě se zaměřují především na vylíčení bojových operací.

Vztahy Japonska s Koreou, pro obě země kritickými, se zabývají zejména dvě velice přínosné knihy. První z nich je klasická *The Japanese Seizure of Korea, 1868–1910* od Hilaryho Conroye. Profesor Conroy analyzuje japonské snahy o proniknutí do Koreje a intriky na korejském dvoře, často pracuje s deníky a vzpomínkami jednotlivých aktérů a jeho velká síla je v podrobném líčení tak častých vražedných pokusů. Na druhé straně, léta 1896–1904 vědomě zcela vynechal s odůvodněním, že „diplomacie [tohoto] období připomíná léta 1885–1894“. Conroyovo dílo doplňuje

další zdařilá práce, *The Abacus and the Sword* napsaná Peterem Duusem a zabývající se japonským pronikáním do Koreje v letech 1895–1910, s přesahem do let 1868–1873. Také Duusovo dílo se do podrobností zabývá zajímavými událostmi v korejské vládě a na korejském dvoře. Pro japonsko-korejské vztahy v letech 1875–1885 je významná disertační práce Martiny Deuchlerové *Confucian Gentlemen and Barbarian Envoys*.

Rusko-japonská válka v letech 1904–1905 byla historiky mnohokrát prezentována a hodnocena. Klasickou je práce Davida Waldera *The Short Victorious War*, z novějších dějin tohoto konfliktu je skvělá do češtiny přeložená práce Richarda Connaughtona *Vycházející slunce a skolený medvěd*.

Stručné životopisy významných Japonců doby šógunátu i éry Meidži a Taišó přináší *Biographical Dictionary of Japanese History*, editovaný Iwaem Seičim. Představuje nesmírně hodnotnou pomoc pro poznání životů jednotlivých Japonců, při komplexnějším pohledu také pro poznání japonských dějin zkoumaného období.

Georgem Alexanderem Lensenem vydaný seznam *Russian Diplomatic and Consular Officials in East Asia* je velice hodnotným zdrojem informací, kdykoli potřebujeme zjistit, kdo byl v danou dobu ruským zástupcem nebo zaměstnancem na tom kterém zastupitelském úřadu.

Vedle zmíněných edic pramenů a odborné literatury jsem čerpal i z dalších prací, jež jsou zahrnuty v bibliografii. Nemohu je zde všechny zhodnotit, vesměs se však jedná o vcelku zdařilá a podnětná díla.

I. KAPITOLA.

SKVĚLÁ IZOLACE

Když došlo k prvnímu kontaktu Japonců s lidmi ze Západu,¹ nacházelo se Japonsko v době zmatků. *Ti, co jsou nahoře, jsou svrháváni těmi, co jsou dole*, zní pojmenování pro toto období v japonštině, a právem. Rod Ašikaga, který se zmocnil šógunátu po zradě pokusu o restauraci císařské moci roku 1338, ztratil již na konci XV. století veškerou moc. V zemi válčily desítky soupeřících rodů a zprávy o Portugalcích, prvních z tzv. „Jižních barbarů“ (*Nanbandžin*), jak byli od té doby v Japonsku lidé ze Západu označováni, by za těchto okolností nemusely vzbudit velký zájem. Důvod, proč se tak nestalo, byl obsažen právě ve skutečnosti, že se neustále válčilo. Portugalci totiž přinášeli střelné zbraně a byli ochotní se o jejich tajemství podělit výměnou za japonské zboží. Díky svému podnikavému duchu a tomu, že měli lepší lodě, ovládli velkou část zahraničního obchodu na Dálném východě a potlačili konkurenci ze strany pirátů *wakó*². Zde do značné míry vyplnili legálním způsobem mezeru, která vznikla v důsledku japonských pirátských akcí. Obchodní vztahy Japonska s Čínou totiž

¹ Podle portugalských údajů k tomu došlo roku 1542, podle japonských pramenů o rok později. Jméno „objevitele“ Japonska s určitostí neznáme, víme však, že k setkání došlo na ostrůvku Tanegašima na jih od ostrova Kjúšú. Viz JANOŠ, Jiří, Tajemná země Nippon. Knižní klub, Praha 1994, s. 117.

² Výraz pochází z čínštiny, kde zní *wa-kchou* a znamená „japonský pirát“; znak *wa* je pejorativním označením Japonců s významem „trpaslík“. V Koreji byli wakó známi jako *wägu*; šlo mezi nimi nalézt Japonce, Číňany i Korejce. Jejich základny se nacházely především v Japonsku, kde leželo mnoho dobrých přístavů a ústřední moc tou dobou neexistovala, ale i na ostrůvcích při čínském pobřeží a až na Filipínách. Některé skupiny wakó čítaly až několik tisíc válečníků a odvážily se táhnout po řece Jang-c' až k Nankingu; hlavním faktorem zde byla slabost čínské obrany. Wakó se podíleli i na obchodu ve východoasijských vodách, což byla aktivita, která byla bez povolení úřadů stejně nelegální jako pirátství. Vrcholem činnosti wakó byla padesátá a šedesátá léta XVI. století, ačkoli kontakty mezi námořníky z Japonska a Číny kvetly i v XVII. století. Tak slavný Čeng Č'-lung, původně pirát pověřený roku 1627 nebo 1628 vybíráním celních poplatků na moři, měl za ženu Japonku (asi kromě jiných) a v japonském Hiradu se jim narodil proslavený admirál Jižních Mingů Čeng Čcheng-kung (vlastním jménem Čeng Sen; ten posléze dostal jako zvláštní výsadu právo používat rodové jméno Mingů Ču

většinou probíhaly v souvislosti s vysíláním tzv. „tributárních poselstev“: japonští poslové předstírali, že uznávají čínskou suzerenitu, čínská strana předstírala, že jim věří, a obě strany si vyměnily „tribut“ a „dary podřízenému panovníkovi“. Šógun uděloval soukromým lodím povolení obchodovat s Čínou. Rozsah této obchodní výměny byl velký. Rozhodující bylo, že ji měl v rukou šógun, jehož autorita se zhroutila, a Číňané nepřijímali japonské lodě, které neměly šógunovo povolení obchodovat. Ke zlomu došlo roku 1523. Tehdy se u přístavu Ning-po, do kterého byly soustředěny tributární styky s Japonskem, objevila dvě japonská poselstva přinášející výše zmíněný tribut, z nichž každé tvrdilo, že zastupuje japonskou vládu. Jeden z poslů uplatil superintendanta úřadu pro zahraniční obchod a byl přijat jako oficiální zástupce japonské vlády a druhé poselstvo v odvetu přepadlo Ning-po.³ Čínská vláda načas zakázala zahraniční obchod vůbec a roku 1557 zakázala japonským lodím připlouvat do země. Poslední „tributární poselstvo“ z Japonska navštívilo Čínu roku 1549.⁴ Podloudný obchod vedený dálnévýchodními kupci, třebaže velice rozšířený, nedokázal pokrýt japonskou poptávku po čínském zboží, především po hedvábí. Portugalští obchodníci, plavící se vcelku volně mezi Čínou a Japonskem, této příležitosti bezezbytku využili.

Za obchodníky následovali horliví misionáři, zejména jezuité, a získali pro katolickou víru mnoho konvertitů, obzvláště na jihozápadě Japonska, v oblastech, kde byly aktivity Portugalců nejsilnější. K šíření křesťanství přispíval i fakt, že misionáři, podobně jako v dávných dobách christianizace Evropy, navenek zachovávali předkřesťanské zvyklosti.⁵ Některé mocné rody převzaly nad portugalskými obchodníky a misionáři ochrannou ruku a přístav Nagasaki se roku 1580 stal majetkem Portugalců. Když Nobunaga Oda, jinak příznivec křesťanů, vypálil prastaré kláštery válečnických buddhistických mnichů na hoře Hiei, již po staletí ohrožovali

a protože nesmělo být přímo jmenováno, užíval titul Kuo Sing-jüe, poevropštěně Koxinga, tj. Pán nosící státní příjmení).

³ TAN, Chester C., *The Boxer Catastrophe*. Columbia University Press, New York 1955, s. 4–5.

⁴ BEASLEY, W. G., *Japanese Imperialism, 1894–1945*. Clarendon Press, Oxford 1987, s. 42.

⁵ LENSEN, George Alexander, *The Russian Push Toward Japan. Russo-Japanese Relations, 1697–1875*. Octagon Books, New York 1971, s. 4.

císařské sídelní město Kjóto, a v boji s buddhistickou sektou Ikkó pobil desetitisíce jejích přívrženců včetně žen a dětí, jistě se ne jeden jezuita usmíval.⁶

Mimořádné postavení Portugalců v Japonsku však bylo umožněno mimořádnými poměry. Centralizovaná moc, jakou představoval již Nobunaga Oda a po jeho násilné smrti roku 1582⁷ jeho nejlepší vojevůdce Hidejoši Tojotomi, nepotřebovala na japonském území činnost jiných mocenských center. Roku 1587 Hidejoši ovládl Kjúšú a zjistil, jak velká je portugalsko-jezuitská moc a pýcha (Portugalci dokonce obchodovali s japonskými otroky a vyváželi je do Indie). To se Hidejošimu nelíbilo. Když si 24. června 1587 poslal pro křesťanská děvčata jako konkubíny a jeho posel byl odmrštěn, pohár Hidejošihovo trpělivosti přetekl. Uražený *kampaku*⁸ o půlnoci vpádl

⁶ VASILJEVOVÁ, Zdeňka, Dějiny Japonska. Nakladatelství Svoboda, Praha 1986, s. 229–230.

⁷ Nobunaga Oda přicestoval jen s malým oddílem do Kjóta a ubytoval se v chrámu Honnódži. Jeho vazal Micuhide Akeči jej přepadl s několika tisíci samuraji a chrám zapálil, Nobunaga spáchal sebevraždu, aby nepadl do Micuhideho rukou. Nobunagův syn Nobutada se bránil v nedaleké pevnůstce, ale, jsa obklíčen, rovněž spáchal sebevraždu. Krátce nato byl sám Micuhide Akeči poražen Hidejošim u Jamazaki a na útěku zabit vesničany. Příčina Micuhideho nenávisti vůči Nobunagovi je následující: roku 1577 byl Micuhide Akeči vyslán porazit Hidegarua Hatana na hradě Jakami, dohodl se s ním na jeho odchodu na Nobunagův dvůr a poskytl jako rukojmí svoji matku, ale Nobunaga Oda nechal Hidegarua popravit a Hidegaruovi vazalové na oplátku zabili Micuhideho matku. Viz SEIICHI, Iwao (ed.), Biographical Dictionary of Japanese History. Kodansha International Ltd., Tokyo 1978, s. 163 (heslo Akechi Mitsuhide).

⁸ Tato hodnost se do češtiny překládá jako „císařský regent“; a třebaže při jejím udělení roku 1585 přinesla Hidejošimu nezpochybnitelnou autoritu srovnatelnou s titulem šóguna, tím se nestal ani Hidejoši, ani dříve Nobunaga. Hidejoši později abdikoval ve prospěch svého syna Hidejoriho a získal titul *taikó*, exregent. Samotný výraz šógun byl znám již v raném středověku v podobě *sei taišógun*, tj. Velký generalissimus porážející barbary, tehdy však nebyl spojen s vládou v zemi. Teprve roku 1192 se Minamoto-nó-Joritomo zmocnil veškeré moci v Japonsku a nechal si ji formálně potvrdit udělením titulu šóguna. To, že neodstranil a nenahradil císaře, mělo dalekosáhlé, ač nezamýšlené důsledky. V Japonsku jako v jediné asijské zemi se udržela původní dynastie a byla připravena k návratu na výsluní v okamžiku, kdy budou podmínky příznivější. Podmínky v XVI. století byly občas opravdu nepříznivé. Tak jeden z císařů zemřel a ležel nepohřben čtyřicet dní, jiný se musel živit psaním básní. Viz LENSEN, Russian Push, s. 3. Je ironické, že na sklonku období Ašikaga-Muromači (1333–1573) se šógun nacházel ve stejné situaci jako císař, tj. všichni navenek uznávali jeho autoritu, ale jeho skutečná moc nepřesahovala brány jeho paláce.

k jezuitům a položil jim několik otázek (proč boří buddhistické chrámy, jedí maso,⁹ obchodují s japonskými otroky apod.). Uspokojivých odpovědí se mu nedostalo, proto následujícího dne nařídil vyhnat jezuity ze země¹⁰ a poté omezil šíření křesťanství. Zároveň odebral Portugalcům Nagasaki.¹¹ Vliv Portugalců v zemi byl ještě více oslaben, když v devadesátých letech připluli do Japonska Španělé, kteří s sebou přivezli další misionáře, především františkány. Vztahy mezi oběma národy a jejich misionáři byly chladné, docházelo ke vzájemným denunciacím. To zhoršilo prestiž křesťanů v zemi a když se Hidejošimu roku 1596 doneslo, že jeden Španěl hovořil o tom, že christianizace je pouhým předstupněm ke kolonizaci, došlo k prvním popravám křesťanů.

Ovládnutí Japonska Hidejošim dovršilo dobytí Odawary, sídelní pevnosti rodu Hódžó, roku 1590. Pod japonskou kontrolou nyní byl již celý ostrov Honšú, kmeny Ainu si zachovávaly nezávislost pouze na ostrově Hokkaidó, který zůstával z větší části mimo japonský svět až do přelomu XVIII. a XIX. století. Hidejoši Tojotomi měl mnohem širší cíle než jen vládu v Japonsku. Pomýšlel na dobytí Číny. Byl to těžký úkol i pro vojevůdce Hidejošiho formátu a možností, japonský státník však byl nesmírně sebevědomý a doufal v součinnost ze strany Koreje, jinak vazalského státu dynastie Ming. Korejský vládce se odmítl k tažení přidat a nepovolil japonským armádám průchod přes svoje území. To se Hidejošimu stalo záminkou ke vpádu do Koreje, k němuž došlo roku 1592. Tento rok byl v korejském kalendáři označován jako *imdžin* a konflikt po něm nese v korejské historiografii jméno *Imdžinská válka*. Je zajímavé, že v předvečer války, roku 1591, vydal Hidejoši, sám prostého původu, nařízení o prověrce sociálního statutu, podle kterého nadále směli bojovat pouze samurajové a mezi ně a ostatní sociální skupiny, jimž bylo zakázáno vlastnit zbraň,

⁹ Buddhismus požívání masa zakazuje, Hidejoši sám se však tímto omezením neřídil a za vpádu svých vojsk do Koreje si nechával posílat tygří maso za účelem konzumace.

¹⁰ LENSEN, Russian Push, s. 6.

¹¹ JANSEN, Marius B., *China in the Tokugawa World*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – London, England 1992, s. 8 a VASILJEVOVÁ, c. d., s. 240 udávají, že Nagasaki bylo vyvlastněno již roku 1587, oproti tomu SEIICHI (ed.), c. d., s. 267–268 (heslo Toyotomi Hideyoshi) uvádí, že Nagasaki bylo Portugalcům odebráno teprve roku 1588. O Nagasaki viz JANSEN, *China*, s. 8–13.

byla položena nepřekonatelná propast.¹² Záhy se mělo ukázat, že poslat mnoho zkušených vojáků k pluhu či kovadlině nemusel být dobrý nápad.

Desetitisíce skvěle vycvičených a zkušených samurajů se vylodily na jihu Koreje a hravě smetly korejskou obranu. Pozemní korejská armáda nebyla schopna Japoncům čelit, Hidejošio samurajové obsadili Soul, Käsong i Pchjongjang a pronikli i na pravý, čínský břeh řeky Ja-lu. Korejci však povstali na obranu svojí země a narušovali japonský tyl. Veliký korejský admirál I Sun-sin¹³ nechal postavit tzv. „želví lodě“, první obrněná plavidla v dějinách, a s jejich pomocí ovládl moře. Také čínský císař Wan-li (1573–1620), třebaže jinak byl uzavřený ve svém vlastním světě a odmítal se podílet na vládnutí, reagoval na vzniklou krizi a vyslal na pomoc Koreji čínskou armádu a loďstvo. Japonci, odříznutí od domovských základů a čelící partyzánské válce, byli vytlačeni na jihovýchod Koreje. Mingská vláda se rozhodla s Hidejošim jednat. Číňané nabízeli japonskému exregentovi titul „japonského krále“, vazala Mingů, naopak Hidejoši požadoval část Koreje a čínskou princeznu pro japonského císaře.¹⁴ Jednání uvázla na mrtvém bodě, japonský státník se s patovou situací nehodlal smířit a roku 1597 překvapivě vyslal další stotisícovou armádu do Koreje. Korejci nyní byli lépe připraveni než poprvé, nebyli však s to Japonce porazit. Tehdy

¹² Libovůle ze strany knížat mohla uchránit skupiny dřívějších vojáků nesamurajského původu od sestupu na úroveň vyšších rolníků. Sacuma narozdíl od většiny knížectví tyto *góši*, „venkovské válečníky“, i nadále pokládala za příslušníky válečnické vrstvy, svěřovala jim nejnižší stupně úřadů a používala je ke kontrole prostého venkovského lidu. Viz JANSEN, Marius B. (ed.), *The Cambridge History of Japan. Volume 5. The Nineteenth Century*. Cambridge University Press, Cambridge (etc.) 1989, s. 395.

¹³ Korejské rodové jméno I bývá v publikacích ze zemí a dob východního bloku pod vlivem severokorejského úzu přepisováno obvykle jako Ri, jméno Im jako Rim apod. a takovému I Sungmanovi se říkalo Lisynman, na Západě Syngman Rhee. Dynastie I (1392–1910) byla označována jako dynastie Ri a admirál I Sun-si jako Ri Sun-sin. Na vině je nedůslednost v jinak vcelku promyšleném písmu *hangul*, vypracovaném na popud krále Kodžonga (samotné jméno *hangul* je používáno teprve v moderní době). V něm totiž existuje znak, který se občas čte jako L a jindy jako R a do japonské okupace se psal i na začátku některých slov, kde se nečetl. Japonci před II. světovou válkou iniciovali zrušení psaní tohoto znaku, pokud se nečetl, avšak Kim Ir-sen (Kim Il-sung), který tou dobou byl partyzánem a později frekventantem pěchotní akademie v Chabarovsku, neměl kontakt s korejským prostředím a o této změně patrně nevěděl. Když se po roce 1945 vrátil do vlasti, i on spatřil nutnost reformy a nařídil, že do té doby pouze psaný znak se bude i vyslovovat.

zasáhla vyšší moc a 15. září 1598 veliký vojevůdce Hidejoši Tojotomi, který sjednotil Japonsko, ve věku dvašedesáti let zemřel.¹⁵

Hidejošihovo smrt znamenala konec japonského tažení v Koreji, třebaže jeho armády byly v poli neporažené. V samotném Japonsku se totiž vytvořila soupeřící mocenská seskupení a schylovalo se k domácí válce, ve které 21. října 1600 Iejasu Tokugawa dosáhl rozhodného vítězství v bitvě u Sekigahary.¹⁶ Japonský ústup z Koreje neznamenal, že by se Japonci rozhodli nadále nezasahovat v oblasti mingského vlivu.

Tak roku 1609 vyslal nikoli šógun, ale pouhý kníže Šimazu z knížectví Sacuma námořní expedici na souostroví Rjúkjú, které do té doby posílalo do Pekingy tribut a bylo čínským vazalem. Kníže ze Sacumy nenahradil Čínu, ale uložil rjúkjúskému králi, aby platil tribut vedle Číny také Sacumě. Tributární vztah mezi Sacumou a Rjúkjú nebyl pozdějšími tokugawskými nařízeními poznamenán a japonské knížectví skrze Rjúkjú dokonce udržovalo obchodní styky s Čínou bez zprostředkování v Nagasaki. Iejasu Tokugawa nebyl akcí svého poddaného nijak nadšen, což vyústilo v omezení námořní moci knížat na jihozápadě Japonska.

Další oblastí japonského zájmu byl ostrov Tchaj-wan, jež kdysi ovládala mingská Čína, ale později jej sama vyklidila. Opět roku 1609 Iejasu Tokugawa vyslal na ostrov průzkumnou expedici pod vedením Harunobua Arimy, který ale nedosáhl žádných zisků. Roku 1616 vyslal vysoký úředník (*daikan*) Tóan Murajama, zástupce šóguna v přístavu Nagasaki, který nyní spadal pod přímou kontrolu vlády v Edu, flotilu jedenácti lodí¹⁷ dobýt ostrov. Loďstvo však rozmetala bouře a posádka jedině lodí,

¹⁴ WAGNER, Edward W. (ed.), Dějiny Koreje. NLN, Praha 2002, s. 110–111.

¹⁵ Blíže o Hidejošim viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 267–268 (heslo Toyotomi Hideyoshi).

¹⁶ Pro budoucnost mohlo mít velký význam, že jeden z nejvýznamnějších Hidejošihovo služebníků, Jukinaga Koniši, který byl katolické víry, se postavil na stranu Mícunariho Išidy a byl spolu s ním poražen u Sekigahary. Kromě Konišihovo nebyl na samotné špici japonské vládnoucí vrstvy žádný další křesťan. Je docela dobře možné, že pokud by byl býval on a jeho případní dědicové na vítězné straně, mohli podporovat další pokračování styků s cizinou, což mohlo vyústit ve vedení aktivní japonské zahraniční politiky.

¹⁷ BAKEŠOVÁ – FÜRST – HEŘMANOVÁ, Dějiny Taiwanu. NLN, Praha 2004, s. 55 uvádějí, že lodí bylo celkem třináct.

kteřá se k Tchaj-wanu dostala, byla obklíčena domorodci a spáchala sebevraždu,¹⁸ zbytek loďstva se stáhl do čínských vod a začal provozovat pirátství. Roku 1618 se Japonci pokusili vybudovat na ostrově faktorii, ale po střetu se Španěly, kteří se tou dobou pokoušeli zachytit na Tchaj-wanu, od tohoto plánu ustoupili. K dalšímu pokusu o ovládnutí ostrova nedošlo, ačkoli k Tchaj-wanu, od roku 1624 zčásti ovládanému Nizozemci, i nadále připlouvaly japonské obchodní lodě, Když byly roku 1635 zakázány plavby do zámoří, znamenalo to konec japonských aspirací v tomto směru na čtvrt tisíciletí.

O dalších oblastech měli Japonci jen mlhavé povědomí. Od XVI. století znali Boninské ostrovy, začali objevovat ostrov Hokkaidó, zvaný tou dobou Ezo, a roku 1613 přistáli první japonské průzkumníci u břehů ostrova Sachalin, ačkoli se domnívali, že se jedná o výběžek asijské pevniny.¹⁹ Japonsku tato území nebyla k velkému užitku, severní území byla osídlena nerozvinutými kmeny Ainu (Emiši) a japonské osadníky se tam ještě po dlouhou dobu neusazovali.

Iejasu Tokugawa od bitvy u Sekigahary konsolidoval svoji moc. Roku 1603 jej císař jmenoval šógunem; této pocty nedosáhl nikdo od roku 1573, kdy skončila již ryze formální vláda rodu Ašikaga. Potenciální hrozbu představoval Hidejošiho syn Hidejori sídlící na mohutném ósackém hradě. Iejasu jej nejprve odstavil od veškeré moci, roku 1614 a opět o rok později oblehl ósacký hrad, který byl při druhém obléhání dobyt. Syn všemocného Hidejošiho skončil v plamenech svého sídla, jeho dvě děti – jejich matkou byla dcera Iejasuova syna a designovaného nástupce Hidetady – upadly do zajetí a byly odstraněny. Hlavy zabitých *róninů*, samurajů bez pána, kteří vstoupili do Hidejoriho služeb, byly vystaveny podél cesty do Fušimi.²⁰ Možná opozice tak byla připravena o své vůdce a rod Tokugawa mohl umocnit své sevření Japonska.

¹⁸ SPENCE, Jonathan D. – WILLS, John E., Jr. (eds.), *From Ming to Ch'ing. Conquest, Region, and Continuity in Seventeenth-Century China*. Yale University Press, New Haven – London 1979, s. 214–215.

¹⁹ LENSEN, *Russian Push*, s. 272 přináší v poznámce pod čarou toto tvrzení jakéhosi Rusa Čechova ohledně prvních Japonců na Sachalinu, aniž by je jakkoli popíral.

²⁰ TOTMAN, Conrad. *Early Modern Japan*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 1993, s. 52–53. Autor udává, že Hidejoriho syn byl „popraven“ a dcera donucena vstoupit do kláštera, oproti tomu VASILJEVOVÁ, c. d., s.233 uvádí, že zavražděny byly obě děti.

Podle šógunova náhledu představovala největší nebezpečí pro Japonsko cizí, tj. západní kolonizace. Je otázkou, jak na to Iejasu Tokugawa přišel. Obavy, že by Španělsko nebo Portugalsko mohly Japonce napadnout, působí jako z jiného světa. Obě země byly zaměstnány třicetiletou válkou, pozice Portugalců v Asii již dlouhá desetiletí dobývali Nizozemci a ani ve dnech největší imperiální slávy Filipa II. by nikdo ve Španělsku nemohl pomýšlet na vyslání dostatečně silných jednotek na Dálný východ. Pro srovnání, Neporazitelná armada se roku 1588 skládala ze sto třiceti čtyř lodí, na jejichž palubách se tísnilo 20 000 vojáků, generalissimus Albrecht z Valdštejna disponoval roku 1629 celkem 90 000 muži rozestými po celé Říši a u Rocroi roku 1643 bojovalo 22 000 Francouzů proti 26 000 Španělů. Naproti tomu Tojotomi Hidejoši postavil roku 1590 proti rodu Hódžó 200 000 samurajů, z nichž každý třetí měl mušketu;²¹ osmanská vojska v bitvě u Moháče čítala 100 000 mužů, ale z nich pouze polovinu tvořily bojové jednotky a polovinu trén. Vojska dynastie Ming byla sice papírově početnější, ale vojáci byli špatně zásobováni a vyzbrojeni a podobali se spíše jednotkám lupičů. Za zcela opodstatněné tvrzení je možno považovat názor, že Japonsko nemohl v této době nikdo dobýt.

Obava, že by se cizinci mohli spojit proti Tokugawům s nespokojenými knížaty nebo s jinými elementy na jihozápadě Japonska, vypadá na první pohled reálněji. „Jižní barbari“ však předali Japoncům všechny své technologie a ty se volně rozšířily po celém Japonsku, potenciální západní podpora tedy nebyla spojena s technologickými výhodami. Pomoc západních jednotek mohla hrát jistou roli, ale z Evropy na Dálný východ nebylo možno transportovat takové množství vojáků, které by mohlo ve spojení s odstředivými elementy Japonce výrazně ohrozit. Co se lodí týkalo, zde byly západní mocnosti poněkud napřed, ale i Japonci stavěli lodě se stovkami mužů posádky a schopné plavby přes Tichý oceán,²² a stavba lodí měla

²¹ Ačkoli to vypadá jako nepřilíš vysoký podíl, musíme si uvědomit, že v soudobých evropských armádách zdaleka ne všichni vojáci byli mušketýři. Jednak zde byli pikenýři, jednak vojáci dalších, zastaralých typů, které se vytratily za Třicetileté války, a navíc ani každý jezdec neměl palnou zbraň. Pěchota byla jednotně přezbrojena na pušky s bajonety teprve od konce XVII. století.

²² JANSEN, China, s. 19 uvádí, že do roku 1635 odlulo z Japonska 259 japonských obchodních lodí, které měly posádku v průměru 225 mužů a v průměru se na ně vešlo až 400–650 osob. Pro porovnání, když se jedna z největších lodí Neporazitelné armady vzdala bez boje siru Francisi Drakeovi v kanálu La Manche, převážela kromě posádky 500 elitních vojáků (kteří se také vzdali bez boje). Portugalská

původně podporu Iejasua Tokugawy. Navíc i v Japonsku bylo známo, že mezi různými národy Západu panuje rivalita, jíž by bylo možné využít.

Vedle této fobie z cizího útoku na Japonsko a z křesťanské subverze zde hrál roli mnohem pochopitelnější argument, obava, že nekontrolovaný styk s cizími zeměmi by mohl příliš posílit některá z knížat, a to především ta, která se nacházela daleko od center tokugawské moci, na okrajových ostrovech, kde by byl ozbrojený zásah v případě revolty značně obtížný. Již povstání v Šimabaře způsobilo šógunovi velké potíže, a pokud by se nejednalo o pouhou vzpouru rolníků, jejichž generace již neměla zkušenosti s válčením, ale o válku s regulárními samurajskými armádami, mohlo být nad síly rodu Tokugawa odbojná knížectví porazit.²³

Ať již tomu bylo jakkoli, Iejasu Tokugawa se kolonizace obával a dospěl k závěru, že předstupněm k ní je šíření křesťanství. Spolu s pronásledováním křesťanů došlo i k perzekuci některých nepohodlných buddhistických sekt, například sekty Ikkó, ale utrpení křesťanů bylo mnohem větší. Roku 1612 šógun postavil křesťanství na přímých šógunátních državách mimo zákon a o rok později zahájil první pronásledování křesťanů a represe od té doby už neustaly. S prvními ojedinelými popravami přišel již Hidejoši, ale Iejasu měl na svědomí mnohem více životů křesťanů. Po jeho smrti roku 1616 se represe ještě vyostřily a za obět' jim padlo asi

lod', která roku 1640 přes zákaz připlula do Nagasaki, měla posádku 70 mužů. Viz LENSEN, Russian Push, s. 8; JANOŠ, c. d., s. 133 sice udává cifru 80 osob, ale záhy uvádí, že 57 bylo popraveno a 13 se jich vrátilo (tento rozpor by se teoreticky dal vysvětlit tím, že někteří námořníci byli ponecháni naživu a zůstali v zemi, ale to by bylo bývalo podmíněno odpadnutím od křesťanství, což nikdo z nich neprovedl). DENNETT, Tyler, Americans in Eastern Asia. A Critical Study of United States' Policy in the Far East in the Nineteenth Century. Barnes & Noble, Inc., New York 1963, s. 16 udává, že (dle mínění současných dobrá) loď *Massachusetts*, jež vyplula roku 1790 z Bostonu a dostala se až do Kantonu a nazpátek, měla 61 členů posádky. Co se týče Iejasuovy podpory stavbě lodí, šógun využíval znalostí ztroskotaného anglického kormidelníka Williama Adamse ke stavbě lodí o výtlačku až 100 tun; z nich jedna, pojmenovaná románsky znějícím názvem *Santa Bonaventura*, doplula roku 1610 až do Kalifornie. Viz JANOŠ, c. d., s. 132. Uvedený výtlaček není málo; DENNETT, c. d., s. 11–12 uvádí, že americké lodě plující na přelomu XVIII. a XIX. století na Dálný východ měly výtlaček od 60 až v krajních případech do 465 tun. Japonci stavěli lodě o výtlačku až 800 tun.

²³ STRUVE, Lynn A., *The Southern Ming 1644–1662*. Yale University Press, New Haven – London 1984, s. 120 neuvádí tento argument přesně tak, jak je uveden, avšak v textu je pod povrchem jasně cítit.

280 000 lidí.²⁴ Vezmeme-li v potaz tehdejší počet obyvatel Japonska a skutečnost, že asi 2 % Japonců byli křesťané, zjistíme, že zabito bylo něco mezi čtvrtinou a polovinou všech japonských křesťanů.²⁵ Největšímu pronásledování čelili křesťané na Kjúšú, kde byl největší podíl křesťanského obyvatelstva. Nejvyšším vrstvám byla obvykle umožněna emigrace,²⁶ avšak například roku 1619 padl represím za obět mimo jiné i Tóan Murajama, dosavadní zástupce šóguna v Nagasaki, následovaly popravy misionářů, v duchovní rovině byl boj veden pomocí vydávání spisů hanících křesťanství.

Doba pronásledování napsala nejroztodivnější lidské osudy. Dva příklady za všechny: portugalský jezuita Cristovão Ferreira odpadl od křesťanství, přijal jméno Čúan Sawao a peradil šógunovým katanům, že tajné křesťany poznají nejlépe tak, nechají-li všechen lid pošlapávat tzv. fumie, dlaždice se zpodoběním křesťanských symbolů. V sedmdesáti letech, roku 1650, se však obrátil nazpět ke křesťanství a byl popraven. Ferreira zemřel, fumie, odkaz Sawaův, však žily dál. Jeho japonský bratr, jezuita Fabian (Zai Fukan), který se původně měl stát buddhistickým knězem, byl dlouho nespokojen s Tovaryštvem Ježíšovým, odpadl roku 1608 od křesťanství, vzal si ženu, kterou miloval, a sepsal kritiku křesťanství.²⁷

Šóguna v jeho protikřesťanské politice podporovali i protestantští mořeplavci, a to od počátku XVII. století, kdy se poprvé objevili u japonských břehů. První nizozemské plavidlo, *Liefde*, vedené anglickým kormidelníkem Williamem Adamsem, ztroskotalo na pobřeží Kjúšú 19. dubna 1600, další nizozemská loď připlula roku 1609 a roku 1613 připlula první anglická loď. Oba nově příchozí národy založily své faktorie v přístavu Hirado na Kjúšú, centru stejnojmenného knížectví, jehož vládce,

²⁴ VASILJEVOVÁ, c. d., s. 254; TOTMAN, Conrad, *Early Modern Japan*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 1993, s. 501.

²⁵ Počet Japonců i se samuraji a jejich rodinnými příslušníky (kteří sčítání nebyli) se pohyboval někde pod 30 miliony (první sčítání se provádělo roku 1721, ale počet obyvatel se takřka neměnil, s výjimkou hladomorů), tudíž křesťanů muselo být na počátku XVII. století asi 500–600 000, na druhé straně represe byly rozloženy v čase, takže krvavou daň zaplatily asi dvě generace.

²⁶ Tak roku 1614 odplulo mnoho japonských křesťanů urozeného původu do Manily, mezi nimi například někdejší Hidejošioho vazal a dlouholetý spolupracovník Ukon Takajama (kterému Hidejoši kvůli jeho víře příliš nedůvěřoval). Viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 252–253 (heslo Takayama Ukon).

²⁷ Tamtéž, s. 177–178 (heslo Fukan Zai Fabian).

kníže Macuura Šigenobu, byl velmi příznivě nakloněn zahraničnímu obchodu. Zejména nizozemská Sjednocená východoindická společnost (*VOC, Vereenigte Oostindische Compagnie*), založená roku 1603, nabývala stále většího vlivu a její představitelé trvale varovali japonského vládce před vlivem jezuitů. Tak roku 1620 identifikovali dva jezuiti, kteří se ilegálně dostali na japonské lodi z Manily do Japonska, předstírajíce, že jsou obchodníky. Nizozemci dodali i poučení: dokud budou japonské lodě plout do cizích zemí, nedá se zaručit, že se do země nedostanou katoličtí misionáři.²⁸ Nizozemcům dělaly starosti také plavby obchodních lodí japonských kupců, jako byl rod Suminokura nebo Heizó Suecugu, ale i progresivních knížat. Dalším jejich oblíbeným tvrzením bylo, že pokud budou japonští obchodníci smět opouštět zemi a plavit se do zámoří, může mezi nimi a domorodci v cizích zemích docházet ke střetům, jež by mohly vyústit v diplomatické incidenty, jaké si japonská vláda nepřála. Japonci popřávali těmto tvrzením Nizozemců sluchu, aniž si položili otázku, proč potom také Nizozemci nezůstanou doma, aby se vyvarovali nebezpečí vzniku incidentů. Ve skutečnosti pochopitelně zámořský obchod poskytl malému Nizozemsku bohatství a sílu čelit největší katolické mocnosti té doby.

Represe proti křesťanům byly doplněny omezeními všech zahraničních styků. Roku 1609 bylo knížatům z jihozápadního Japonska zakázáno vlastnit lodě schopné naložit nad 500 *koku*, tj. 75 tun nákladu;²⁹ příčinou byla nespokojenost Iejasua Tokugawy s invazí knížectví Sacuma na Kjúšú.³⁰ Roku 1616 byl obchod s Nizozemci a Angličany soustředěn do přístavů Nagasaki a Hirado, ale Angličané nedokázali čelit konkurenci ostatních obchodníků, od dvacátých let se nacházeli ve sporu s Nizozemci a roku 1623 vyklidili svoji faktorii v Hiradu a přestali se do Japonska plavit. O rok později byli z Japonska vyhnáni Španělé, ale Portugalců, třebaže měli stejného panovníka, se tento zákaz netýkal.³¹ Portugalci připlouvali do Japonska bez ohledu na

²⁸ JANSEN, China, s. 22–23.

²⁹ Koku je stará japonská jednotka označující množství potravin, které potřebuje jeden člověk na jeden rok. 1 koku rýže odpovídá asi 5 bušlům, tj. přibližně 150 kg. Přeneseně se v jednotkách koku označoval i příjem nebo výnos z určitého území.

³⁰ TOTMAN, c. d., s. 77.

³¹ Ohledně toho, kdy přesně Angličané a Španělé Japonsko vyklidili, nepanuje shoda. Documentary History, Vol. I, The Dawn of History to the Late Tokugawa Period. Ed. by LU, David J., M. E. Sharpe, Armonk (N. Y.) – London 1997, s. 221 uvádí, že Angličané Japonsko vyklidili již roku 1623 a Španělé

pronásledování křesťanů (stejně jako Španělé, než byli vyhnáni). Nizozemci, kteří se roku 1624 zachytili na Tchaj-wanu, začali v osobě guvernéra Pietera Nuytse klást překážky tamějšímu čínsko-japonskému obchodu, roku 1626 došlo k incidentu s lodí kapitána Jahjóeho Hamady, který byl nucen zanechat na ostrově lodní náklad. Nuyts se následně pokusil v Japonsku věc vysvětlit, ale byl odmítnut a roku 1628 Hamada podnikl se dvěma loděmi a 480 muži útok na Tchaj-wan, obsadil klíčovou pevnost Fort Zeelandia a vynutil si na Nizozemcích přijetí jeho podmínek a výměnu rukojmích. Nehledě na to vláda v Edu téhož roku zakázala obchod s Nizozemci, ale ti roku 1632 vydali Nuytse do Japonska a následujícího roku byl zákaz odvolán. Nuyts byl uvězněn, ale roku 1636 propuštěn.³² Varování Nizozemců, že aktivity Japonců v zámoří mohou vést k diplomatickým incidentům, se naplnilo, na druhé straně šlo z incidentu vyvodit, že Japonci mají stejné možnosti škodit „barbarům“ jako tito Japoncům; mně osobně není zatěžko představit si Hamadu v roli japonského conquistadora. Japonci se však nepoučili.

Rok 1635 byl pro izolaci Japonska klíčový. Tehdy bylo Číňanům zakázáno připlouvat jinam než do Nagasaki.³³ Téhož roku šógun Iemicu zakázal stavět lodě

byli vypovězeni roku následujícího, stejně tak i TOTMAN, c. d., s. 79. Naproti tomu LENSEN, *Russian Push*, s. 8 udává, že Angličané opustili japonské ostrovy roku 1624 a Španělé byli vyhnáni roku 1625. Tamtéž, s. 132 cituje ruského ministra obchodu za Alexandra I., hraběte Rumjanceva, který vyprávěl následující příběh: roku 1624 (tj. podle LENSENA rok před vyhnáním Španělů) přijeli do Japonska dva španělské poslové, nositelé Zlatého rouna, ale odmítli se podvolit japonským zvyklostem a pokořit se při audienci, tudíž byli jen z toho důvodu odmítnuti. LENSEN tuto historku nijak nekomentuje ani nedementuje, tudíž je podle něj pravdivá i přesná. Je otázkou, zda tato událost skutečně předcházela vyhnání Španělů nebo dokonce byla jeho příčinou, nebo nebyla-li marným pokusem zvrátit šógunovo rozhodnutí. Já osobně soudím, že byla jednou z příčin, a to možná významnou. Z textu vyplývá, že Japonci byli předtím ochotni jednat, což nesvědčí o nechuti k vyjednávání se Španěly; a těm přece bylo zakázáno připlouvat do Japonska pod trestem smrti, tudíž nějaké jednání již nepřicházelo v úvahu.

³² Nejpodrobnější shrnutí udává SEIICHI (ed.), c. d., s. 180 (heslo Hamada Yahyōe); autor však uvádí, že Nuyts byl vydán již před rokem 1630, a neudává letopočet obnovení obchodních styků. JANSEN, *China*, s. 26 uvádí, že ke špatnému zacházení s japonskou lodí došlo teprve roku 1628. TOTMAN, c. d., s. 114 rovněž líčí tyto události, ale nezmiňuje se o nizozemském podílu na incidentu ani o Nuytsově vydání, naopak uvádí, že událost měla za následek přerušení všech obchodních styků Japonska s cizinou.

³³ JANSEN, *China*, s. 26. Tamtéž, s. 25 udává, že Číňané mohli až do té doby obchodovat i v Hiradu; VASILJEVOVÁ, c. d., s. 256 udává, že od roku 1635 bylo Číňanům povoleno obchodovat pouze

s kapacitou nad 500 koku nákladu³⁴ a přikázal spálit již postavená plavidla, japonské lodě se nesměly vydávat do zámoří, Japonci nesměli plout do ciziny ani na cizích lodích a ti, kteří tam už byli, se nesměli vrátit. Trestem za neuposlechnutí byla smrt.³⁵ Výjimku představovali japonští obchodníci v Koreji, také knížectví Sacuma udržovalo i nadále obchodní a jiné styky s Rjúkjú a na souostroví byla posádka samurajů ze Sacumy. Je ale pravdou, že přítomnost Sacumských na Rjúkjú nebyla šógunátem příliš vítána³⁶ a skutečná povaha styků mezi Cušimou a Koreou byla v Japonsku neznámá až do restaurace Meidži.

Je namístě zmínit se o japonské mořeplavbě po bláhových zákazech šóguna Iemicua. Třebaže lodě schopné plavby do zámoří již Japonci neměli, i nadále provozovali pilnou příbřežní plavbu a dlouhý vnitřní mír, který nastal za vlády Tokugawů, přispíval rozvoji obchodu a obchodní výměně mezi jednotlivými regiony. Velká část zboží byla převážena po moři na nákladních lodích, spíše než po cestách, a například tehdejší Edo bylo z největší části závislé na dopravě potravin po moři. V Japonsku tedy bylo mnoho osob se zkušenostmi z příbřežní plavby a jak se později ukázalo, japonské lodě té doby mohly plout i do neklidného Japonského moře. Japonské lodě pluly do Koreje a japonští vládcové byli sto vypravit po moři i desetitisícová vojska.

To se mělo ukázat roku 1637. Japonská vláda, třebaže svoji zemi co nejvíce izolovala, byla stále přístupná úvahám o ozbrojeném zásahu v cizině a tyto ideje se vytrácely teprve pozvolna. Předchozího roku Nizozemci navrhli útok na postavení katolických mocností na Dálném východě, tj. na portugalské Macao a španělskou Manilu. Šógun Iemicu roku 1637 schválil útok deseti tisíc samurajů na Manilu, kde Nizozemci měli poskytnout šest plavidel jako eskortu a vojsko se mělo plavit na

v Nagasaki a v Hiradu, kdežto předtím mohli obchodovat i jinde. JANSEN, *China*, s. 9 uvádí, že Iejasu Tokugawa zvažoval od roku 1616 omezit obchod s Čínou na Nagasaki.

³⁴ Documentary History, Vol. I, s. 208. Zákaz však nebyl zcela dodržován. Například v XIX. století vlastnil bohatý obchodník Gohei Zenija dvacet lodí, z nichž každá měla kapacitu přes tisíc koku rýže. Viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 285–286 (heslo Zenija Gohei).

³⁵ Documentary History, Vol. I, s. 221; tento autor, stejně jako SEIICHI (ed.), c. d., s. 257–258 (heslo Tokugawa Iemitsu), udává, že k zákazům došlo roku 1635, oproti tomu LENSEN, *Russian Push*, s. 7–8 uvádí, že konečné zákazy byly vydány teprve v červenci 1636.

³⁶ TOTMAN, c. d., s. 502.

japonských lodích.³⁷ Postavení Španělů na Filipínách bylo nepevné, o čemž svědčí jejich obavy z povstání tamějších Číňanů, jež vedly k masakru desítek tisíc čínských usedlíků. Španělsko navíc bylo naplno zataženo do třicetileté války, takže jen těžko mohlo bránit svoje državy na druhém konci světa. Japonský útok se však nikdy neuskutečnil, protože šógunovi vyvstaly těžkosti v samotném Japonsku.

Na poloostrově Šimabara na Kjúšú roku 1637 proti tamějšímu vládci z rodu Macukura povstali rolníci. Povstalci, z velké části křesťané, se v počtu 35–37 000 stáhli do pevnosti Hara a pod vedením Tokisady, šestnáctiletého křesťana samurajského původu, se úspěšně bránili samurajským armádám pod velením Šigemasy Itakury. Šógun následně vyslal posily pod vedením Nobucunua Macudairy a Itakura, aby unikl ponížení z nezdaru, se postavil do čela frontálního útoku, při němž padl. Ani jeho nástupci a jeho stotisícové armádě se nevedlo lépe a šógun musel roku 1638 požádat o pomoc Nizozemce, kteří ostřelovali Haru z děl. Vysvětlení příčin pádu pevnosti se nyní liší. Podle jedné verze dělostřelba prolomila hradby pevnosti a do té pak vpadli obléhatelé,³⁸ podle druhé verze teprve hlad donutil obránce se vzdát, načež byli pobiti.³⁹ Nizozemský podíl na potlačení povstání v Šimabaře nelze nijak omlouvat, na druhé straně je pravda, že kalvinisté byli smrtelnými nepřáteli katolíků a tou dobou válčili s Filipem IV., s jehož portugalskými poddanými byli japonští katolíci svázáni.

Roku 1638 a znovu o rok později bylo Portugalcům zakázáno připlouvat do Japonska. Šógun Iemicu dovolil Nizozemcům obchodovat i nadále, ale roku 1641 jim nařídil přenést faktorii z Hirada do Nagasaki.⁴⁰ Nevelká nizozemská faktorie s desítkou stálých zaměstnanců se nacházela na umělém ostrůvku Dešima.⁴¹

³⁷ Tamtéž, s. 114.

³⁸ VASILJEVOVÁ, c. d., s. 255–256.

³⁹ TOTMAN, c. d., s. 115–116; SEIICHI (ed.), c. d., s. 164 (heslo Amakusa Tokisada), 196–197 (Itakura Shimesada), 211 (Matsudaira Nobutsuna).

⁴⁰ JANSEN, China, s. 23; TOTMAN, c. d., s. 116 uvádí, že Nizozemci byli nuceni přesídlit do Nagasaki již roku 1640.

⁴¹ JANSEN, China, s. 23 uvádí, že ostrůvek byl navršen původně pro Portugalce a Documentary History, Vol. I, s. XIV uvádí, že stavba ostrůvku byla dokončena roku 1636, zato LENSEN, Russian Push, s. 9 udává, že byl nasypán teprve roku 1641. O faktorii na Dešimě viz Tamtéž, s. 9–11.

Nizozemci byli podrobeni mnoha omezením a ponížením, zato však jim byl přiznáván statut prostředníka mezi ostatním světem a šógunátem. Nizozemský zástupce musel každým rokem přicestovat na šógunův dvůr v Edu, aby mu složil hold, japonské úřady však zabránily všem jeho kontaktům s obyvatelstvem.⁴² Číňané v Nagasaki se takovému statutu netěšili, třebaže jinak požívali větší volnosti. Ostatním cizincům byl vstup do Japonska zakázán, stejně jako dovoz západních nebo ideologicky závadných čínských knih; prvního a jediného vážného varování se cizincům dostalo roku 1640, když byla zničena portugalská loď, jež připlula do Nagasaki s cílem dosáhnout zrušení zákazu, a sedmapadesát námořníků ze sedmdesáti bylo pobito.⁴³ Jejich hlavy byly vystaveny a vedle nich byl nápis: „Tak dlouho, jak bude slunce zahřívát zemi, necht' není žádný křesťan⁴⁴ tak odvážný, aby přišel do Japonska; a necht' všichni vědí, že kdyby španělský král⁴⁵ nebo křesťanský Bůh nebo velký Bůh všech porušil tento rozkaz, zaplatí za to svojí hlavou.“⁴⁶

Japonsko se tak stalo „uzavřenou zemí“ (*Sakoku*). Nedá se říci, že by ukončení obchodu s Portugalci způsobilo Japoncům velkou škodu. Objem obchodu s Čínou a s Nizozemím byl stále vcelku slušný, třebaže se na něm podílela výhradně cizí plavidla, a po kulturní a technologické stránce nemělo Portugalsko Japoncům mnoho co nabídnout. Mnohem závažnější důsledky mělo, vedle ukončení japonských aktivit v zámoří a odříznutí Japonska od cizích objevů. Japonsko se octlo v izolaci a nemělo podněty k vývoji.

Je velmi důležité si uvědomit, že k podobnému uzavření se země došlo již jednou, na konci IX. století. Roku 894 byla opuštěna praxe vysílání poselstev na tchangský

⁴² LENSEN, *Russian Push*, s. 10–11.

⁴³ Tamtéž, s. 8 jako jediný uvádí, že vedle této posádky byli na lodi ještě čtyři poslové, kteří také byli popraveni.

⁴⁴ Je otázkou, zda Japonci považovali kalvínské Nizozemce za „křesťany“. Lze mít za to, že nikoli, přinejmenším ne v tomto smyslu. Ještě roku 1856 v obchodní smlouvě s Nizozemím povolili Nizozemcům trvale sídlit v Nagasaki a „praktikovat své vlastní nebo křesťanské náboženství uvnitř svých budov“. Viz DENNETT, c. d., s. 353–354.

⁴⁵ Španělský král Filip IV. (1625–1665) byl tou dobou stále vládcem Portugalska a teprve roku 1640 ho svrhlo povstání vedené Janem z Braganzy.

dvůr v Čchang-anu, a to na žádost již vybraného vůdce poselstva; cesta byla dlouhá a často končila ztroskotáním lodí a smrtí členů poselstva, s úpadkem moci Tchangů se i Čína stávala nebezpečnou a to bylo hlavní vyslancovou motivací.⁴⁷ Čína tehdy po kulturní stránce stagnovala a styk s Tchangy by Japonsku již nebyl prospěšný. Naproti tomu styk se Západem sliboval přinést Japonsku mnoho nových objevů a udržet krok ve vědeckém poznání s vyspělým světem. Patrně zde působil duch konfuciánského učení, jež si s vědeckým pokrokem nelámalo hlavu a obchod považovalo za nepřínosnou aktivitu.⁴⁸ Dalo by se říci, že tento čínský kulturní import spolu s jinými faktory způsobil izolaci Japonska v období, kdy se Čína nalézala v rozvratu, a nepřímým úsilím ušetřil Čínu japonského zásahu.

Události, k nimž docházelo kolem poloviny XVII. století v Číně, byly jakoby stvořené pro přehodnocení japonské politiky. Od třicátých let zuřilo v zemi Li C'-čchengovo povstání a zároveň za Velkou zdí rostla mandžuská moc. Moc slavné dynastie Ming se rozpouštěla jako mlha v letním slunci a 25. dubna 1644 Li C'-čchengovy jednotky ovládly Peking. Poslední mingský císař Čchung-čen zabil svoji dceru a oběsil se na pahorku nad Zakázaným městem. Wu San-kuej, velitel jednotek bojujících na severu proti Mandžům, povolal na pomoc proti povstalcům mandžuského vládce, regenta Dorgona. Jednalo se o starou čínskou taktiku, „postavit jedny barbary proti druhým“, která se velice často nevyplácela⁴⁹ a tak se stalo

⁴⁶ LENSEN, *Russian Push*, s. 8; *Documentary History*, Vol. I, s. 224 uvádí text v odlišné formě, ale se stejným významem.

⁴⁷ *Documentary History*, Vol. I, s. 69–71.

⁴⁸ Japonská společnost za Tokugawů byla podle postavení na společenském žebříčku rozdělena do čtyř hlavních skupin (viz níže), z nichž obchodníci byli poslední. Bylo na ně nahlíženo s despektem, protože podle konfuciánských představ neprodukovali žádné bohatství. (Japonci si tehdy neuvědomovali, že teprve obchod přispívá ke zhodnocení zboží a že ocenění přínosných novinek na volném trhu podporuje inovace a kreativitu a tím přispívá k technickému pokroku, který je naprosto zásadním základem moci státu. Stejně tak nebrali v potaz fakt, že styk s cizími obchodníky jim zprostředkoval např. střelné zbraně – J. K.).

⁴⁹ Tak v polovině VIII. století byli na pomoc proti An Lu-šanovu povstání povoláni Ujguři, kteří přitom zpustošili polovinu Číny. Když dynastie Sung bojovala na počátku XII. století s říší Kitanů, pozvala si na pomoc Džürčeny, kteří nejen vyvrátili kitanskou říši, ale také ovládli sever Číny a dynastie byla nucena změnit svůj název na Jižní Sung (1125–1279). Na počátku XIII. století došlo k válce mezi džürčenskou říší Ťin a Jižními Sungy, kteří si roku 1211 pozvali na pomoc Mongoly pod vedením

i v tomto případě. Dorgon využil šanci, jaká se nabízela v průměru jednou za dvě stě let, a po porážce Li C'-čchengových armád a ovládnutí severu Číny postupoval na jih s cílem dobýt celou Říši středu. Zbytky mingské moci, později označované jako dynastie Jižní Ming (1644–1662),⁵⁰ byly roztržštěné do mnoha skupin a jen obtížně se dohadovaly na společném postupu. Situaci komplikovala neuvěřitelná skutečnost, že jak designovaný následník císaře Čchung-čena, tak jeho dva mladší synové se nalézali v Pekingu v okamžiku jeho pádu a nebylo o nich nic známo.⁵¹ Nejprve se princ Fu, synovec zvěčnělého císaře, stal regentem a poté císařem jako Chung-kuang. Jeho sídelní město Nanking však 8. června 1645 dobyl mandžuský vojevůdce Dodo a císař byl na útěku zajat. Poté se nakrátko stal regentem princ Lue, který ale také upadl do mandžuských rukou. Následně se regentem stal princ Lu a nakonec se princ Tchang stal císařem pod jménem Lung-wu, ale byl brzy zrazen a zabit. Poté různí mingští princové bojovali na vlastní pěst, ale přes nedostatek pevného vedení jejich odpor nevypadal beznadějně.⁵² Na straně Jižních Mingů stála i slavná mořeplavecká rodina Čengů, která měla četné kontakty na Japonsko a hodlala jich využít.

Čeng Č'-lung vyslal v prosinci 1645 a v únoru 1646 dvě poselstva do Nagasaki a žádal o japonskou pomoc; šógunát však odmítl. Roli zde hrála mimo jiné skutečnost, že Mingové se dříve stavěli k Japoncům nepřátelsky a odmítali vpustit japonské lodě do čínských vod. Rod Šimazu byl mingským lojalistům nakloněn příznivěji a údajně se dohodl na vyslání 30 000 samurajů do Číny, ale tento plán byl zmařen přílišným opatrnickým částí čínského poselstva. V říjnu 1646 následovala další mise. Vláda v Edu byla ochotna zvážít přijetí lojalistických požadavků a dokonce se otázala vlády

Čingischána, což byla chyba vskutku fatální. (Přeživší Džürčeni se stáhli nazpět do jižního Mandžuska, Mandžuové pak jsou jejich přímými potomky).

⁵⁰ Dynastie Čching se zdráhala zavést označení „Jižní Ming“, protože by připodobnilo zbytky mingské moci k mnohem slavnějším a trvalejším dynastiím jako Jižní Sung. Viz STRUVE, c. d., s. xiii.

⁵¹ Tamtéž, s. 17. Jeden člověk, jenž o sobě tvrdil, že je následníkem císaře Čchung-čena, se objevil na dvoře císaře Chung-kuanga, který jej prohlásil za podvodníka, ale nechal naživu. Druhý údajný následník se prohlásil na severu a Mandžuové jej nechali popravit. Po pádu Nankingu byli císař Chung-kuang, „dědic“ z Nankingu i regent Lue odvedeni do Pekingu a zakrátko zemřeli. Viz Tamtéž, s. 35–36 a 59.

⁵² CHAN, Albert, *The Glory and Fall of the Ming Dynasty*. University of Oklahoma Press, Norman 1982, s. 368–372.

Koreje, která byla od roku 1636 vazalem Mandžů, zda poskytne případnému japonskému expedičnímu sboru zásoby.⁵³ Dříve než šógunát dospěl k určitému závěru, se však Čeng Č'-lung vzdal Mandžům, v důsledku toho padla provincie Fu-t'ien a císař Lung-wu byl na útěku zajat Mandžuy a zavražděn.⁵⁴ Když zprávy o tom dorazily do Japonska, myšlenka na pomoc loajalistům padla. Neuspělo ani poselstvo vedené jedním z mnoha mingských princů, který Japoncům připadal jako málo významná postava. Rod Šimazu byl ochoten Jižní Mingy podpořit penězi a válečným materiálem, vláda v Edu byla příznivě nakloněna uctivým postojem Čeng Čcheng-kunga a poslala do loajalistické Číny potravinovou pomoc, ale s vysláním japonských jednotek nesouhlasila. Předposlední z pokusů naklonit si Japonce příznivě byl kuriózní: jeden buddhistický mnich přesvědčil matku regenta Lua, aby darovala Japoncům sochu bohyně Kuan-jin (japonsky Kannon) a vzácný exemplář buddhistické sútry. Naneštěstí pro Číňany se ukázalo, že dotyčný mnich byl již dříve z Japonska vypovězen kvůli nežádoucím misionářským aktivitám. A tak z plánů na japonskou pomoc zbyla jen materiální podpora Čeng Čcheng-kungových sil.⁵⁵ Čeng Čcheng-kung se pokusil o získání japonské pomoci ještě roku 1658, před svojí poslední velkou ofenzívou na Nanking, ale i teď neúspěšně.

Rod Tokugawa tedy opět nevyužil výjimečné příležitosti, jaká se Japonsku nabízela. Kvůli sobecké snaze Tokugawů o zachování rovnováhy sil mezi feudálními rody Japonsko nevytěžilo ze situace v Číně vůbec nic. Iracionálnost tohoto rozhodnutí se odhalí, když si uvědomíme, že v Japonsku zahálely statisíce kvalitních, disciplinovaných a dobře vyzbrojených samurajů,⁵⁶ zatímco Čínu dobylo

⁵³ JANSEN, China, s. 27.

⁵⁴ Sám Čeng Č'-lung bude vězněn Mandžuy a roku 1661 popraven. Jeho syn Čeng Čcheng-kung jej přežije o pouhý rok.

⁵⁵ STRUVE, c. d., s. 118–120.

⁵⁶ Tvrzení, které se někdy objevuje a podle něhož Tokugawové zakázali střelné zbraně, je nepravdivé. Japonští válečníci měli střelné zbraně, byť jejich konstrukce stagnovala na úrovni evropského XVII. století, a Japonci stejně tak znali i kanóny, i když ani ty nesly srovnání se světovým průměrem. Znalost jejich odlévání se také zachovala a ke zbrojení došlo například na počátku XIX. století, po střetech s Rusy na severu, nebo ve čtyřicátých letech téhož století v odezvě na první opiovou válku. Co se bojových kvalit samurajů týče, po většinu vlády Tokugawů panoval mír, ale v jejich prvních

mandžuských Osm korouhví o celkové síle nepřesahující 150 000 jezdců s podporou spolupracujících čínských jednotek pod vedením Wu San-kueje a dalších přeběhlých velitelů. Je obtížné dospět k závěru, co by se bylo bývalo mohlo stát, a mnozí historikové si podobné uvažování zakazují. Je však nesporné, že pokud by byl býval šógun Iemicu Tokugawa hodil na misku vah japonskou sílu, byly by se dějiny Dálného východu vyvíjely úplně jinak. Přitom se nedá říct, že by šógunova vláda nebyla ohrožována; nebezpečí hrozilo kromě knížat zejména od početné vrstvy róninů. Jich se pokusil po Iemicuově smrti roku 1651 využít ke svržení Tokugawů jistý Šósecu Jui, ale byl odhalen a jeho spiknutí bylo potlačeno v zárodku.⁵⁷ Lze však mít za to, že právě izolace Japonska naopak zvýšila nebezpečí ze strany róninů, jejichž energie nemohla být využívána v zámoří v zájmu Japonska, jak by tomu bylo bývalo v případě trvalého japonského angažmá v cizině.

Jen málokterá země se vědomě zřekla zahraniční expanze, ačkoli k ní měla ty nejlepší podmínky. Takovéto rozhodnutí je chybné hned ze dvou důvodů: jednak se potenciální kořisti zmocní někdo jiný a posílí tak sebe sama, zatímco uzavřená země vyjde naprázdno. Druhý a ještě závažnější důvod je ten, že izolace znamená obranu, a tou se, jak známo, války nevyhrávají. Uzavření se přínosným⁵⁸ cizím vlivům a stykům s cizími zeměmi znamená ochranu vlastních zastaralých idejí a málo odolných struktur, které si ale nezaslouží adoraci, nýbrž demontáž; a je to tak správné, protože trvalou platnost si nemůže zachovat pomíjivé dílo předcházejících generací, které nemusely čelit problémům současnosti a pravděpodobným výzvám budoucnosti. Změny ale pomohou chránit to nejlepší z odkazu předků, skutečnou podstatu civilizace, obohacenou o vrchol současného myšlení. Ti, kdož se domnívají, že kdesi v minulosti našli ideál, podle kterého se musí řídit současná společnost, jsou svým způsobem stejně pomýlení jako relativisté, kteří ostouzejí svoji vlastní civilizaci ve snaze odčinit „křivdy“ způsobené na jiných, kdož netrpí podobnou falešnou sebereflexí. Hledat ideál v minulosti znamená povýšit na pomyslný piedestal předky, kteří byli stejně omylní jako my. Znamená to snižovat současnou generaci i její

desetiletých docházelo v samotném Japonsku ke střetům. Byli vyvražděni Hidejošiho dědicové i povstalci v Šimabaře a zkušenosti z těchto střetů musely být touto dobou v Japonsku ještě živé.

⁵⁷ SEIICHI (ed.), c. d., s. 284–285 (heslo Yui Shōsetsu).

⁵⁸ Pod slovem „přínosný“ lze rozumět nové technologie nebo vyspělejší politickou filosofii a vnímání světa. Naopak primitivní a nesmyslné předsudky nemůže za přínosné označit nikdo – J. K.

potomky, stejně jako pokolení z dob před údajným zlatým věkem. Předkové ze „zlatého věku“ bezpochyby neměli v úmyslu povýšit sebe sama na vrchol dějin a nechtěli by, aby se jejich potomci pro přehnaný obdiv k nim zříkali dříve netušených možností, které se s příchodem nových věků otevíraly. Zradou na předcích není přizpůsobit se nové době. Zradou bezpochyby je, když se společnost nechá vlivem prázdných frází oslabit a podlehne tlaku zvenčí.

Tokugawové rezignovali na zahraniční politiku v mnohem větší míře než později Čchingové, kteří sice roku 1757 soustředili všechn námořní zahraniční obchod do Kantonu, zároveň si však podřizovali země jako Tibet, Barmu nebo Džungarský chanát. Rod Tokugawa okolní svět maximální měrou ignoroval. Petrifikoval tak rozložení síl v samotném Japonsku a podařilo se mu po čtvrt tisíciletí přežívat bez větších nepokojů u moci, což byl na dálněvýchodní poměry vsutku mimořádný výkon. V tomto ohledu se dá říci, že Tokugawové úspěšní byli. V zemi rovněž panoval vnitřní mír, stav bez občanských válek, jež dříve ničily ostrovní říši. Na druhé straně, po roce 1854 v Japonsku došlo k jedné krátké občanské válce a několika povstáním, což byla spíše podprůměrná vojenská aktivita, pokud vezmeme v potaz rozsah společenských přeměn a sílu soupeřících principů. Dynamický japonský národ byl násilně uzavřen na nevelké ploše svého mateřského souostroví. Důsledky byly strašlivé. Japonsko, které mělo roku 1721 snad 29 milionů obyvatel, tedy mnohem více než Španělsko, Polsko nebo Rusko a několikrát více než Britské ostrovy, nezažilo v následujících staletích takřka žádný populační růst a roku 1846 tam žilo stále asi 29 milionů obyvatel.⁵⁹ Útlocitní Japonci se pod vlivem buddhismu vyhýbali požívání masa, mléčných výrobků, sumců nebo vajec,⁶⁰ zato však v rolnických rodinách

⁵⁹ VASILJEVOVÁ, c. d., s. 277. Lze mít za to, že ani mezi lety 1600 a 1721 počet obyvatel Japonska nijak zvlášť nerostl. Zatímco Japonců bylo na počátku tohoto období snad něco pod 30 milionů, v Koreji po imdžinské válce, v níž zahynula snad polovina Korejců, žilo asi 3,5 milionu obyvatel a v Číně 80 milionů. Počet Číňanů v polovině XVII. století pod vlivem nepokojů poklesl asi na 60 milionů, tedy na zhruba dvojnásobek počtu obyvatel Japonska, a teprve za dlouhého panování Mandžů – s dočasným poklesem v důsledku válek v polovině XIX. století – Čína zažila demografický růst v takové míře, že se její obyvatelstvo počítalo na stamiliony a obnášelo až desetinásobek počtu Japonců. Za nulový růst japonského obyvatelstva je odpovědná opět šogunova politika.

⁶⁰ Japonská mytologie vypráví, že častá zemětřesení vznikají v důsledku toho, že pod japonskými ostrovy odpočívá obrovský sumec, který se čas od času pohne, a aby ho Japonci nerozzlobili, nepojídají

docházelo k zabíjení novorozeňat (*mabiki*), pro která nebylo v Japonsku dost místa; tento zvyk autority sice neschvalovaly, ale nepodařilo se jim jej potlačit. Takový byl důsledek sobectví šógunů.

Srovnání s Čínou je zajímavé ještě z jednoho důvodu. Číňané omezili zahraniční obchod stejně jako Japonci, ale narozdíl od nich nebrali vážně nevojenské technologie a vědecké objevy, jaké se na Západě objevovaly například v oblasti lékařství. Představy čchingského dvora o světě jsou nám dnes zdrojem pobavení. Co si máme myslet o slovech císaře Čchien-lunga k poselstvu Jiřího III. roku 1793? Jak máme zhodnotit označení britského poselstva z roku 1817 za „nositele daně z anglické země“? Dobyvačná zahraniční politika Čchingů, protože nebyla doplňována přílivem cizích poznatků a myšlenek, jim nepřinesla žádné povědomí o skutečném rozložení sil a o podobě světa a nezbavila je jejich blahosklonného postoje.⁶¹

Naproti tomu Japonci od XVIII. století překládali z nizozemštiny kvalitní evropská díla týkající se nových objevů, prověřené kádry se učily nizozemsky a Nizozemci každým rokem zpravovali šóguna o událostech ve světě. Japonci však nepřejímali evropské filosofické názory a absence zahraniční politiky neumožňovala tlak na změny, který by byl býval vyvolán japonským vstupem na mezinárodní kolbiště a konkurencí modernizujících se západních společností. Japonská moc bude stačit na to, aby odehnala od břehů Japonska občasně návštěvy cizích lodí, ale na nic víc. Ve chvíli, kdy se některá země rozhodne proniknout do Japonska stůj co stůj, bude úspěch této snahy zákonitý.

Obchod s Číňany v Nagasaki nebyl podroben tolika omezením jako obchod s Nizozemci. Ve městě žila mnohatisícová čínská komunita a do přístavu ročně připlouvalo mnoho čínských lodí, jejichž počet kolísal v závislosti na politických událostech v Číně. Odpor Jižních Mingů se na přelomu padesátých a šedesátých let

obyčejné sumce. Kuřata a slepice nejedli proto, že kohout vítá svým kokrháním vycházející slunce a navíc má hřebínek podobný vycházejícímu slunci s paprsky. Z téhož důvodu nejedli ani slepičí vejce.

⁶¹ Čínské elity může omlouvat to, že tento nešvar byl rozšířen i v jiných civilizačních okruzích. Tak originál listu osmanského sultána Alžbětě I. vyjadřuje přání, že anglická královna bude „loajální a pevně stojící na cestě vazalství a poslušnosti... a že bude projevovat loajalitu a podřízenost“ (tato formulace byla v překladu do italštiny nahrazena termínem „sincera amicizia“). Viz LEWIS, Bernard, Kde se stala chyba? Vliv Západu na Střední východ a jeho následná odpověď. VOLVOX GLOBATOR, Praha 2002, s. 30.

zcela zhroutil, ale Čeng Čcheng-kung se roku 1659 neúspěšně pokusil osvobodit Nanking. Roku 1661 Čchingové ve snaze připravit Čenga o místní podporu přesídlili obyvatelstvo pobřežních oblastí jihozápadní Číny do vnitrozemí, ale dosáhli tím pouze ožebračení opravdu velkého množství lidí. Čeng Čcheng-kung shromáždil silné loďstvo a desetitisíce vojáků, což velice znepokojilo Nizozemce, obávající se o bezpečnost svého ostrova Tchaj-wanu. Čeng je ujišťoval o svých přátelských úmyslech, tvrdil, že pověsti o vpádu na Tchaj-wan jsou šířené jím samým s cílem odlákat pozornost Čchingů od jeho úmyslů – a zčistajasna Tchaj-wan napadl. Roku 1662 Čengovy jednotky dosáhly kapitulace hlavní nizozemské základny Kasteel Zeelandia a s ní ovládly celý ostrov, který se stal Čengovou hlavní základnou, bezpečnou před útoky triumfujících čchingských armád. Čeng Čcheng-kung také, což bylo výsměchem falešným japonským představám o zvláštní nebezpečnosti „jižních barbarů“, vymáhal od španělského guvernéra Luzonu tribut.⁶² Veliký mořeplavec, nyní snad pod vlivem duševní nemoci,⁶³ zakrátko nato zemřel, ale moc jeho rodiny na Tchaj-wanu stále trvala a Čchingové záhy měli mnoho starostí se vzpourou Wu San-kueje a dalších dvou dosavadních spojenců v jihozápadní Číně.

Nehledě na válečné události do Nagasaki bez omezení připlouvaly lodě patřící jak Čchengům, tak i obchodníkům z čchingské Číny, z oblastí kontrolovaných třemi odbojnými vojevůdci i z čínských komunit v jihovýchodní Asii, a v městě se objevovali i političtí uprchlíci.⁶⁴ Muselo být zajímavé sledovat setkání mezi námořníky z lodí věrných Jižním Mingům a mezi obchodníky poddanými Mandžučům, působícími velice nečínsky s vyholenými hlavami a dlouhými copy. V Nagasaki

⁶² STRUVE, c. d., s. 190–192.

⁶³ Čeng Čcheng-kung roku 1662 zjistil, že jeho nejstarší syn zplodil s kojnou jeho nejmladšího syna mužského potomka. Považoval to za incest a nařídil popravit svého nejstaršího syna, kojnou, jejich dítě, svoji první manželku (v Číně tou dobou existovala polygynie), která zanedbala vedení domácnosti, a posléze i své důstojníky, kteří prosili ať popraví jen kojnou a její dítě (důstojníci ale vyvázli). Viz STRUVE, c. d., s. 193. Odlišnou verzi přináší BAKEŠOVÁ, Ivana – FÜRST, Rudolf – HEŘMANOVÁ, Zdenka, Dějiny Taiwanu. NLN, Praha 2004, s. 41. Podle tohoto díla vojevůdcův syn Čeng Ťing zplodil syna s otcovou vedlejší ženou a matkou svého mladšího bratra, následně jej Čeng Čcheng-kung vydědil a Čeng Ťing proti němu povstal a zemřel teprve roku 1681.

⁶⁴ JANSEN, China, s. 59.

samotném však bylo bezpečno; o klid se staralo několik vysokých úředníků, *bugjó*,⁶⁵ a posádka tisíce samurajů z Fukuoky a Sagy a i *ašigaru*.⁶⁶ Čínští obchodníci prodávali hlavně hedvábí a cukr, výměnou získávali zejména stříbro, v jehož těžbě Japonsko bylo tou dobou na špičce a jehož export byl zakázán s dočasnou výjimkou obchodu s Koreou, a po japonské mědi.⁶⁷

⁶⁵ Bugjó byli elitní služebníci Tokugawů, v Japonsku té doby jich bylo okolo třiceti a vykonávali dohled nad místně nebo věcně vymezenými oblastmi jako byla správa svatyní nebo, jako v tomto případě, dozor nad některým z významných měst (*mači bugjó*). Ke struktuře šógunátní správy za Tokugawů viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 568–571.

⁶⁶ JANSEN, China, s. 12 a 32. Ašigaru byli příležitostní vojáci rolnického zázemí, kteří v XV. a XVI. století bojovali v armádách po boku samurajů. Teprve Hidejoši Tojotomi roku 1588 odebral rolníkům zbraně a roku 1591 položil nepřekonatelnou bariéru mezi samuraje a ostatní obyvatelstvo. Toto rozhodnutí bylo pozoruhodné i tím, že sám Hidejoši se roku 1536 narodil jako syn prostého ašigaru z vesnice Nakamura v provincii Owari. Proto je JANSENOVA zmínka o ašigaru v Nagasaki v XVIII. století tak zvláštní. Documentary History, Vol. II. The Late Tokugawa Period to the Present. Ed. by LU, David J., M. E. Sharpe, Armonk (N. Y.) – London 1997, s. 275 přináší další zmínku o ašigaru, a to v dokumentu datovaném do roku 1816. Mohlo by se jednat snad o období góši, jací se uchovali v Sacumě. Origins of the Modern Japanese State. Selected Writings of E. H. Norman. Ed. by John W. DOWER. Random House, New York – Toronto 1975, s. 332 udává, že ašigaru byli za Tokugawů samurajové, kteří působili jako lehká pěchota. Je pochopitelně možné, že došlo k významovému posunu.

⁶⁷ Ačkoli je Japonsko ve světovém povědomí zafixováno jako země chudá na zdroje, v letech 1615–1625 obchodníci vyvezli z Japonska 130–160 tun stříbra, což představovalo snad 30–43 % množství stříbra vytěženého v celém světě mimo Japonsko, a roku 1639 Nizozemci odčerpali z Japonska 1,850,000 stříbrných taclů. Zákaz exportu stříbrných ingotů byl vydán roku 1609, následovala další omezení, která však neplatila pro styk s Koreou, jež byla pro Japonsko důležitým obchodním partnerem. Omezení exportu stříbra však pomohlo oslabit čínskou ekonomiku, jež byla na japonském stříbře do značné míry závislá, a tak napomohlo kolapsu říše Ming. V XVIII. století objem těžby stříbra klesal proto, že za stávajících důlních technologií nebyla těžba rentabilní, a kvůli spodní vodě v dolech. Viz JANSEN, China, s. 3, 15, 21, 26 a 28. Co se mědi týče, ta byla zprvu nabízena jako náhrada za stříbro, jehož export byl zakázán, avšak vzápětí, roku 1685, došlo k zavedení kvót na vývoz stříbra. Číňané tak mohli vyvézt 6000 kame (1 kame = 3,75 kg, tedy celkem 22, t) ročně, Nizozemci polovinu, tj. celkem se smělo vyvézt 33,75 t mědi ročně. Čísla, která zde JANSEN, China, s. 29 uvádí, jsou však v rozporu s údajem, který uvádí hned vzápětí a podle kterého smělo být exportováno pouze 18,75 t mědi ročně. Tamtéž, s. 33 potom uvádí, že od roku 1715 směli Číňané exportovat pouze 3000 kin mědi. 1 kin je 0,6 kg (přehled japonských měř a vah viz Documentary History, Vol. I, Appendix 1, s. I–II). Pro srovnání, těžba drahých kovů v mingské Číně mnohdy nebyla příliš rentabilní. Císař Jung-le (1403–

Sedmdesátá léta XVII. století čínsko-japonskému obchodu nepřála. Dynastie Čching zvýšila úsilí směřující k podrobení panství rodu Čeng na Tchaj-wanu a z těchto oblastí tak do Japonska připlulo průměrně jen čtrnáct lodí ročně. Roku 1683 si však Čchingové podrobili Tchaj-wan, následovalo uvolnění poměrů a oživení zahraničního obchodu. Počet čínských lodí, které připlouvaly do Nagasaki, stoupal: roku 1685 to bylo celkem osmdesát pět lodí, roku 1688 již sto devadesát tři. Šógunát byl otřesen, třebaže není snadné pochopit proč, a rozhodl se příliv dotěrných obchodníků zastavit. Prvním omezením byly kvóty na vývoz mědi. Roku 1689⁶⁸ bylo nařízeno, že čínské lodě smí připlouvat pouze na jaře a na podzim, a několikatisícová čínská komunita v Nagasaki byla soustředěna do nově zřízené čínské čtvrti. Čtvrť byla obehnaná palisádou s vodním příkopem, a brány se odemykaly a zamykaly zvenčí. Číňané se mohli po zbytku Nagasaki pohybovat pouze v doprovodu japonských úředníků. Vztahy mezi Číňany a Japonci ale nebyly špatné.⁶⁹

Je otázkou, proč byl zahraniční obchod soustředěn pouze do přístavu Nagasaki. Pokud ponecháme stranou fakt, že tamější přístav byl opravdu dobrý, byla patrně hlavním důvodem skutečnost, že Nagasaki se nalézalo pod přímou vládou šóguna a jeho zástupců. Jistou nevýhodou byla skutečnost, že se jednalo o oblast vzdálenou od center šógunátní moci, se zbytky tajných vyznavačů křesťanství a obklopenou nespolehlivými rody *daimjó tózama*, a také pravidelné cesty nizozemského zástupce, který se musel podrobit šógunovi na jeho dvoře v Edu, byly spojeny s náročnou a pro šógunovy úředníky nepohodlnou izolací Nizozemců od japonského obyvatelstva. Cizinci v Nagasaki však byli pod přísným dohledem, v takřka dokonalé izolaci, rozhodně se nemohli stýkat s nespokojenými elementy japonské společnosti a nebyly s nimi žádné problémy, takže nebyl důvod měnit zaběhnutý řád a přesunout obchod někam jinam, řekněme do Kanagawy nebo jiného přístavu blízko center šógunátní moci a obklopeného spolehlivými vazaly Tokugawů.

1424) nechal šest tisíc horníků těžít půl roku zlato u Chej-šanu; vytěžilo se 8 uncí. Císař Čcheng-chua (1465–1487) otevřel jednadvacet zlatých dolů s půl milionem pracovníků v Chu-nanu a vytěžil 53 uncí zlata. Císař Wan-li v letech 1596–1604 vytěžil celkem 550 taelů zlata, 92 000 taelů stříbra a 119 bedniček lapisu lazuli, ale náklady na těžbu činily 100 000 taelů. Jak je vidět, objem těžby v Číně se ani neblížil objemu těžby v Japonsku. Viz CHAN, c. d., s. 176–177.

⁶⁸ VASILJEVOVÁ, c. d., s. 256 udává, že to bylo již roku 1688.

⁶⁹ JANSEN, China, s. 29–31 a 33.

V Japonsku po dlouhou dobu vedle sebe působily dva názorové proudy. Jeden z nich vyzdvihoval japonské národní hodnoty proti cizím, i čínským vlivům. Druhý byl ostře pročínský a uctíval čínskou kulturu i klasiky způsobem hraničícím s podlézáním. Tak učence Ansaie Jamazakiho se jeho žáci jednou otázali, jak by se měli zachovat v případě, že by na Japonsko zaútočila čínská armáda vedená samotným Konfuciem.⁷⁰ Další a jinak nepochybně vlastenecký učenec Sorai Ogdjú prohlásil: „Nagasaki je místem, kde se spojují východní barbaři [Japonci] a Číňané.“⁷¹ Jinou a méně afektovanou podobou tohoto vztahu byl zvyk přirovnávat špatné a nehodné hodnostáře k ukázkově špatným postavám čínských dějin. Oblíbenými strašáky zde byli Čou Sin, poslední císař z dynastie Šang (Jin), Wang Mang (8–23), jenž svrhl dynastii Předních Chan, a Cchao Cchao, který svrhl a zavraždil posledního císaře Pozdních Chan.⁷² Po seznámení se se západními vědami rostl počet Japonců, kteří se naučili respektovat i západní učenost.⁷³

Korea, která neprodělávala takovéto vnitřní spory a naopak se naprosto přiklonila k čínské kultuře, s Japonskem udržovala omezené kontakty. Tyto kontakty byly po staletí v rukou rodu Só z knížectví Cušima. Ostrov Cušima byl po dlouhou dobu centrem wakó, kteří napadali mimo jiné i korejské pobřeží. Již významný korejský král Sedžong (vládl 1418–1450) se pokoušel proti wakó zasáhnout a roku 1419 vyslal na Cušimu vojenskou expedici. Daimjó z Cušimy se za útoky omluvil a získal povolení založit faktorie ve třech korejských přístavech a obchodovat v nich. Roku 1443 byl obchod omezen na padesát lodí ročně a korejská vláda se zavázala každý rok posílat 100 koku potravin na Cušimu. Roku 1510 došlo k povstání Japonců usídlených

⁷⁰ Tamtéž, s. 4. Žáci si patrně neuvědomili, že Mistr Kchung by patrně napadení Japonska neschvaloval ani nevedl.

⁷¹ Tamtéž, s. 53.

⁷² Documentary History, Vol. II, s. 281 a 300.

⁷³ Skupina japonských lékařů, která měla přístup jak k čínským, tak k nizozemským knihám, porovnávala zobrazení lidského těla v nich a zjistila, že jsou odlišná. Když se tito lékaři zúčastnili pitev a viděli, že vnitřní orgány vypadají úplně stejně jako na obrázku v nizozemské knize, napadlo je nejprve, že „musí být zásadní rozdíly mezi těly Číňanů a východních barbarů [Japonců].“ Poté se zamysleli a rozhodli se přeložit nizozemskou knihu do japonštiny. Viz Documentary History, Vol. I, s. 263–266 a SEIICHI (ed.), c. d., s. 209–210 (heslo Maeno Ryōtaku).

v korejských přístavech, jež ale bylo potlačeno.⁷⁴ O dva roky později sice byly obchodní styky obnoveny, ale v pozdějších letech wakó obnovili své nájezdy. Korejské ozbrojené akce proti nim nevedly k uspokojivým výsledkům, proto došlo k jednáním mezi korejskou vládou a rodem Só. Výsledkem dohod uzavřených v letech 1557 a 1567 bylo zhruba stvrzení někdejšího stavu, tj. kníže Só směl vyslat do korejských přístavů Pusan, Ulsan a Činhä třicet lodí ročně a získal další privilegia a dary.⁷⁵

Imdžinská válka tento stav pochopitelně ukončila a teprve roku 1609⁷⁶ došlo k obnovení styků mezi rodem Só a Koreou. Rod Só přijímal od vlády v Edu velké množství potravin v množství 30 000 koku ročně,⁷⁷ zároveň však přijímal od korejské strany další potraviny. Z Cušimy vyplouvala každým rokem do Pusanu loď s tributem a nazpět vezla instrukce od korejské vlády a Cušima dokonce přijala postavení „závislé země“. Odměnou za toto všechno získala právo s Koreou obchodovat.⁷⁸ Roku 1672 byla severovýchodně od Pusanu v Tongnã založena osada pro japonské rezidenty, přestože počátky oddělení Japonců spadají až do roku 1408. Osada, korejsky *wãgwan*, byla obehnána zdí, brány střežili Korejci a zakazovali Japoncům pohybovat se venku po setmění,⁷⁹ naopak japonskou faktorii nesměli Korejci

⁷⁴ WAGNER (ed.), c. d., s. 94.

⁷⁵ JANSEN, China, s. 5–6.

⁷⁶ Tento letopočet udávají DEUCHLER, c. d., s. 3 a WAGNER (ed.), c. d., s. 111, naproti tomu VASILJEVOVÁ, c. d., s. 242 uvádí, že se tak stalo již roku 1607.

⁷⁷ Origins of State, s. 170 udává, že na ostrově se vypěstovalo 20 000 koku rýže ročně. Za spodní hranici knížectví se v tokugawském Japonsku považovala panství o výnosu 10 000 koku ročně. Císařský dvůr měl od šóguna zajištěn roční příjem ve výši 100 000 koku; TOTMAN, Conrad, Early Modern Japan. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 1993, s. 118 však udává, že pozemky císařského dvora vynášely 141 151 koku ročně.

⁷⁸ CONROY, The Japanese Seizure of Korea, 1868–1910. A Study of Realism and Idealism in International Relations. University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1960, s. 25. Je zvláštní, že zatímco šógunova vláda obchod s cizinou považovala za nebezpečnou zbytečnost, knížectví Cušima učinilo korejské vládě četné ústupky jen proto, aby mohlo obchodovat. Bylo, pravda, malé a potřebné a Korea rozhodně nebyla nebezpečná.

⁷⁹ DEUCHLER, Martina, Confucian Gentlemen and Barbarian Envoys. The Opening of Korea, 1875–1885. University of Washington Press, Seattle – London 1983, s. 4.

navštěvovat.⁸⁰ V Tongnā trvale žilo větší množství Japonců, bylo to také jediné místo v Koreji, kam mohli Japonci vstoupit. Vztahy mezi Japonci a Korejci v Pusanu byly dobré. Pusan byl dokonce jediným místem, se kterým se za japonské vlády v Koreji japonští usedlíci natolik szili, že se tam nechali pohřbívat a nenechali své ostatky převážet nazpět do Japonska.⁸¹ I jednání mezi Korejci a oficiálními zástupci rodu Só byla vedena v Pusanu, nikoli v Soulu, a to skrze zvláštního úředníka korejské vlády (korejsky *wāhak hundo*), jenž byl podřízen dohlížiteli na Tongnā (tento úřad se japonsky jmenoval *toraifu*). Korejská vláda občas vyslala poselstva přímo k šógunovu dvoru, za Tokugawů se tak stalo celkem dvanáctkrát.⁸²

Vztahy Japonska s okolním světem se tedy omezovaly na několik nizozemských lodí, obchod s Čínou skrze Nagasaki a s Koreou prostřednictvím rodu Só, placení tributu z Rjúkjú knížectví Sacuma a občasné poselstvo korejského dvoru k šógunovi. To nebylo mnoho. Ke cti Japonců je třeba říci, že ačkoli měli cizince ze Západu za barbary, nepředstírali, že jsou jejich suzerény a že jim tito cizinci platí tribut. Roku 1644, patrně v souvislosti s událostmi v Číně, bylo nařízeno, že kapitán každé lodi musí po příplutí podat písemnou zprávu o politické situaci ve světě (*fúsecugaki*) ve třech kopiích, z nichž jedna byla poslána na šógunův dvůr v Edu, další byla uložena v archivu v Nagasaki a třetí dostali tlumočníci. Obdobné zprávy posílala Cušima ohledně Koreje a Sacuma ohledně Rjúkjú.

Nizozemci byli se stavem, kdy mohli jako jediní ze západních cizinců s Japonskem obchodovat, naprosto spokojeni a patrně zneužívali své pozice jediného prostředníka mezi Japonskem a Západem k tomu, aby v Evropě vylíčili Japonce v co nejčernějším světle a znechutili tak ostatním myšlenku na kontakt s nimi. Příliš se jim to ale

⁸⁰ Ještě roku 1877 byly popraveny tři korejské ženy, které tajně navštívily Tongnā. Viz Tamtéž, s. 72–73.

⁸¹ Oblast okolo Pusanu již jednou k Japonsku patřila. Tvrdí to alespoň sami Japonci, kteří udávají, že zde do VI. století existovala japonská prefektura Minama. Korejci tento fakt popírají a tvrdí, že se jednalo o malý korejský státek jménem Kaja.

⁸² Údaje o tom, kdy přesně došlo k poslednímu příjezdu korejského poselstva do Japonska, se liší. DENNETT, c. d., s. 429 uvádí, že Korea platila Japonsku tribut do roku 1832, DEUHLER, c. d., s. 52 uvádí, že poslední poselstvo přijelo do Japonska roku 1810, a MASS – HAUSER (eds.), c. d., s. 181–182 udávají, že ještě roku 1847 vyslali Korejci poselstvo, které mimochodem Nariaki Tokugawa radil nepřijímat, protože by se v něm mohli nacházet Britové nebo Francouzi převlečení za Korejce.

nedařilo a i jiné evropské země se pokoušely s Japonskem navázat styky. O nezdaru Portugalců roku 1640 jsem se již zmínil. Angličané odešli ve dvacátých letech z Japonska sami, nebyli tedy vyhnáni, avšak myšlenka na obnovení obchodu s Japonskem mohla vzklíčit teprve tehdy, když se Anglie vzpamatovala z revoluce a válek poloviny XVII. století. Roku 1673 připlula do Nagasaki loď *Return*, aby dosáhla obnovení obchodu, ale zmínka Nizozemců o tom, že ženou anglického krále Karla II. je portugalská princezna, stačila, aby byli Angličané odmítnuti.⁸³ Pro úplnost dodejme, že sňatek s portugalskou princeznou přinesl Anglii věnem Surát, její první základnu v Indii, takže přece jen pomohl posílit anglické pozice v Asii. Také katolická Francie, jež se za Mazarina prodrala na první místo v Evropě, se pokusila navázat s Japonskem styky. Ludvík XIV. roku 1665 vyslal do Japonska jako svého vyslance François Carona, dřívějšího ředitele nizozemské faktorie na Dešimě, který ale naneštěstí při zastávce v Lisabonu zemřel. Francie poté ztratila o Japonsko zájem a o nový kontakt se nepokusila.⁸⁴

Mezitím se na dalekém severu objevili noví „barbaři“, Rusové. Již od konce XVI. století ruští kozáci a jiní dobrodruhové postupovali stále na východ, obsadili Sibiř a roku 1648 Semjon Děžněv poprvé stanul na březích Tichého oceánu, třebaže jeho objev byl zapomenut a zopakován dánským badatelem v ruských službách Vitusem Beringem až o osmdesát let později. Rusové se na Dálném východě pokoušeli pevně zachytit, podél dlouhé rusko-čínské hranice docházelo ke střetům s Mandžuy. Je otázkou, zda guvernér Něrčinska postupoval moudře, když ve snaze posílit ruskou moc vyslal roku 1670 jakéhosi Ignatije Milovanova do Číny, aby přiměl dynastii Velikých Čchingů stát se vazalem Ruska. Pobožný car Alexej Michajlovič se ale tributárního poselstva z Pekingu nikdy nedočkal, naopak, pohraniční nájezdy přerostly v regulérní válku, jež byla ukončena smlouvou z Něrčinska roku 1689. Tato smlouva učinila konec ruským pokusům o narušení čínského teritoria.⁸⁵

Co se vztahů s Japonskem týče, Rusové o této zemi nic určitého nevěděli. Teprve roku 1697 se setkali s prvním Japoncem. „Japonští rybáři... byli při rybolovu náhodně

⁸³ TOTMAN, c. d., s. 493; LENSEN, *Russian Push*, s. 182 uvádí, že k odmítnutí Britů došlo roku 1674 a že roku 1685 došlo k dalšímu a opět marnému pokusu Portugalců o návrat do Japonska.

⁸⁴ Tamtéž, s. 132.

⁸⁵ Tamtéž, s. 19–21.

zanesení daleko na sever a tam zachráněni ruskými osadníky.“⁸⁶ Tato věta jako by se snažila navodit dojem selanky, která v japonsko-ruských kontaktech jako by tou dobou panovala. Opak je pravdou. Obchodník Dembei z Ósaky, který se plavil při japonském pobřeží, byl bouří zahánán daleko na sever, ke Kamčatce. Jeho společníci byli zabiti domorodci nebo zmizeli, on se jako jediný dostal do ruských rukou. Z Petropavlovska Kamčatského jej poslali na dvůr Petra Velikého, který byl nadšen, že se dostal do kontaktu s Japonci. On sám i další Rusové se Dembeie ptali na řadu věcí, potíž spočívala v tom, že si dost dobře nerozuměli. Tak slovo „Kitaj“, ruský výraz pro Čínu, Dembei pochopil jako Akita, město na Honšú, a potvrdil, že se tam dá dojít po souši. Výsledkem bylo, že si Rusové jeden čas mysleli, že Japonsko leží na asijské pevnině. Dembeiovi bylo uloženo, aby učil ruské tlumočnický japonsky a třebaže jej car Petr ujistil, že mu později povolí vrátit se do Japonska, roku 1710, odmítl Dembeiovu žádost a donutil jej přestoupit na pravoslaví. Do Japonska se Dembei nikdy nevrátil. Podobný osud měli i další japonští trosečníci; pokud je nezabili domorodci nebo ruští osadníci, Japonci bývali obvykle využíváni jako učitelé japonštiny v jazykové škole v Petrohradě a později v Irkutsku, porušili se a založili rodiny s ruskými ženami.

Japonská zahraniční politika, pokud se dá o něčem takovém za Tokugawů mluvit, doznala dalších změn díky působení Hakusekiho Araie, konfuciánského učence a poradce dvou šógunů v letech 1709–1716. Hakuseki zpřísnil pravidla zahraničního obchodu tím, že snížil kvóty na vývoz mědi, povolil příjezd do Nagasaki pouze třiceti čínským plavidlům ročně a to navíc těm, které se mohly prokázat písemným povolením (*šimpai*), které úřady v Nagasaki již dříve vydaly některé lodí, která odplouvala z přístavu. Důsledkem byl pokles obchodu a pokles počtu obyvatel Nagasaki na zhruba pětadvacet tisíc obyvatel. Přesto měla Hakusekiho činnost i pozitivní efekt. Hakuseki Arai se účastnil výslechů kněze Giovanniho Batisty Sidottiho, který tajně přicestoval do Japonska roku 1709 a zemřel ve vězení v prosinci 1715. Rozhovory s tímto vzdělaným mužem na Hakusekiho zapůsobily. Japonský učenec sepsal své poznatky v knize *Poznámky o zámořských zemích*,⁸⁷ ve které požadoval umožnění studia evropských přírodních věd a dovoz knih. Třebaže šógun

⁸⁶ VASILJEVOVÁ, c. d., s. 297.

⁸⁷ JANOŠ, c. d., s. 136 uvádí, že dílo bylo vydáno roku 1715, naopak VASILJEVOVÁ, c. d., s. 287 udává, že nebylo zveřejněno.

Jošimune Tokugawa (1716–1745) s Hakusekiho názory na vedení státu jinak nesouhlasil, povolil roku 1720 dovoz a překlad nizozemských odborných knih týkajících se lékařství a dalších přírodních věd, ale i vojenské taktiky,⁸⁸ a následujícího roku uvolnil pravidla pro dovoz čínských knih, jenž byl sledován od třicátých let XVII. století s cílem zamezit šíření podvratného vlivu jezuitů působících v Číně. Šógunovou motivací byla jeho snaha o rozvoj zemědělství a hmatatelným přínosem bylo zejména rozšíření pěstování cukrové třtiny⁸⁹ a hedvábnictví, jehož rozvoj zbavil Japonsko jednostranné závislosti na obchodu s Čínou a zároveň se stal do budoucna základem japonského exportu v období po restauraci Meidži. K událostem, které by vybočovaly z běžného rámce chodu přístavu, docházelo snad jednou za generaci, jako se to stalo roku 1727, kdy Kambodža vyslala do Japonska poselstvo, jež darovalo šógunovi mimo jiné slona, jenž vzbudil velkou pozornost. Japonci s vyslanci moc nejednali, dali jim povolení k příplutí jedné lodi do Nagasaki, jež Kambodža nevyužila. Nizozemci se pokusili navázat na tento precedens a získat šógunovu přízeň importem dalšího slona, toho však šógunát odmítl s tím, že je k ničemu.

Japonsko za Tokugawů bylo ponurou zemí. Na vrcholku společenské pyramidy stáli císař,⁹⁰ jenž byl nejpozději od roku 1192 odstaven od skutečné moci, a šógun, který z císařova pověření v zemi držel moc a prostředkoval jednání mezi císařem a světem. Obrátit se přímo na císařský dvůr bez šógunova prostřednictví byl i pro knížata hrdelní zločin. Pod císařem a šógunem stála šlechta, a to dvorská šlechta v Kjótu, starobylém císařském sídle, a vojenská šlechta, zvaná *ši* nebo *buke*, rozptýlená po Japonsku a svázána přísnými kodexy cti. Na vrcholku hierarchie vojenské šlechty stála knížata, *daimjó*, ovládající knížectví, *han*, panství s výnosem nad 10 000 koku ročně. Takových knížat bylo přes 250 a mnohá z nich odvozovala svůj původ od starobylých šlechtických rodů z období Heian, kdy v Japonsku ještě vládl císař, nebo dokonce od mladších císařských princů. Nejváženější z daimjó byli

⁸⁸ JANOŠ, c. d., s. 136.

⁸⁹ JANSEN, China, s. 36–37.

⁹⁰ Třebaže japonský výraz *tennó* byl a je překládán jako „císař“, ve třicátých letech XX. století, v období vzepětí ultranacionalismu, Japonsko tvrdilo, že tento překlad není zcela přesný. Po porážce v druhé světové válce však Japonci bez námitek označují svého panovníka císařským titulem. Viz MYERS, Ramon H. – PEATTIE, Mark R. (eds.), *The Japanese Colonial Empire, 1895–1945*. Princeton University Press, Princeton, N. J. 1984, s. 79.

daimjó šimpan, mezi které patřila hlavní linie Tokugawů a několik spřízněných rodů.⁹¹ Pod nimi stáli *daimjó fudai*, rody, které byly vazaly Tokugawů ještě předtím, než se Iejasu Tokugawa stal pánem Japonska, a které byly považovány za spolehlivé. *Daimjó tózama*, v očích šógunátu nejpodezřelejší skupina, potom byli potomky těch nepřátel Tokugawů z dob před bitvou u Sekigahary, kteří přečkali vítězvy represe. Patřily sem bohaté a mocné rody jako rod Šimazu ze Sacumy nebo rod Móri z Čóšú.

Samurajové byli služebníky šóguna nebo některého z daimjó, a to dědičně. Za své služby pobírali penzi v rýži, která byla jejich jediným zdrojem příjmů, protože se nesměli živit prací. Od roku 1591 byla příslušnost k vojenskému stavu neměnná a dědičná a nikdo jiný nesměl nosit zbraň (i když i nadále existovala možnost vzestupu do stavu samurajů adopcí nebo rozhodnutím šóguna nebo i za úplatu a právo získat příjmení a nosit meč mohly dostat i jiné zasloužilé osoby⁹²). Elitou mezi samuraji byli vazalové s titulem *hatamoto*, korouhevník. Ti z *hatamoto*, kteří sloužili Tokugawům, čítali asi několik tisíc, mnozí z nich dostali místo penze vlastní území a často jim byly svěřovány důležité funkce v šógunátní správě. Ostatní samurajové ve službách rodu Tokugawa se označovali jako *gokenin*. Samuraj, který ztratil svého pána, se potom označoval jako *rónin*. Samurajové měli moc nad životem a smrtí kteréhokoli člověka z nižších tříd a mohli jej zabít, pokud měli za to, že je nějak urazil nebo se zachoval jinak nevhodně. Počet samurajů i s rodinami se pohyboval okolo 7 % japonského obyvatelstva, tj. 2–3 milionů obyvatel (při sčítáních lidu, která byla pořádána od roku 1721, nebyla vojenská šlechta sčítána a o počtu jejich příslušníků se můžeme jen dohadovat). V protikladu ke konfuciánským představám o podřadnosti vojenských

⁹¹ VASILJEVOVÁ, c. d., s. 244 uvádí, že první skupinou daimjó šimpan byly tři rody *gosanke*, tj. knížata z Kii, Mito a Owari, druhou a mladší pak tři rody *gosankjó*, tj. rody Hitocubaši, Tajasu (mladší syn zakladatele tohoto rodu byl adoptován knížetem Macudairou z Širakawy a na to konto byl rod Macudaira později řazen mezi vedlejší linie Tokugawů) a Šimizu. Jistý zmatek by do situace mohl vnést poslední šógun, vlastním jménem Jošinobu Tokugawa, jehož otcem byl bývalý kníže z Mito Nariaki Tokugawa, ale který byl roku 1847 adoptován knížetem Hitocubašim a stal se jeho dědicem. (Po své adopci používal příjmení Hitocubaši, které však později nahradilo staronové příjmení Tokugawa, a znaky jeho osobního jména se dají číst i jako Keiki, tedy se nejedná o nově přijaté jméno).

⁹² Origins of State, s. 330 cituje ustanovení, že toto právo mohlo být přiznáno zasloužilým udavačům, co denuncovali obzvlášť nebezpečné spiknutí prostého lidu.

osob⁹³ se vojenská šlechta v Japonsku nalézala v tak dobrém postavení jako nikde jinde na světě. Samurajové, kdysi dávno urputní a nepřekonatelní válečníci, se za Tokugawů proměnili v naprosto parazitickou vrstvu, která nebojovala, s výjimkou služby na úřadech nepracovala, ale přesto pobírala absurdně vysokou část národního důchodu.

Skupiny, které se nacházely na společenském žebříčku níže, na tom byly podstatně hůř. Na druhé příčce po válečnících stáli rolníci, *nó*. Tvořili hlavní část japonského obyvatelstva, ale netěšili se žádným právům, ve skutečnosti byli nejchudšími z obyvatel Japonska a platili vysoké daně. Podle Hidejošiho měli odvádět až dvě třetiny úrody, za Tokugawů to měla být polovina, ale daň ve skutečnosti často činila i 70 % a žádná záminka pro vybírání daně nebyla výběřčím dost nicotná.⁹⁴ Níže než rolníci stáli obyvatelé měst: řemeslníci, *kó*, a poslední obchodníci, *šó*. Ve skutečnosti byli obchodníci vrstvou, která sílila a rozvíjela se na přechodu k bankovním domům a kapitalismu, kdežto samurajům, odkázaným na fixní penze a nemohoucím pracovat, nestačily jejich příjmy pokrýt výdaje a samurajové se tak zadlužovali a ztráceli na významu.⁹⁵ Existovala zde samozřejmě diference v postavení jednotlivých rolníků a obchodníků, ale rozdíl v postavení i velkých statkářů na jedné straně a obchodnických dynastií ovládajících zárodky pozdějších *zaibacu* byly obrovské, ačkoli obchodníci formálně stáli nejniže. Jisté možnosti sociálního vzestupu sice již naznačeny byly, také schopní nebo talentovaní lidé jiné skupiny se mohli dostat na odpovědná místa a tak se posunout po společenském žebříčku nahoru.

Ani dostatek prostředků k tomu, aby člověk nezemřel hladu, nebyl vším. Japonsko totiž bylo zemí ovládanou despoticky. Rodiny byly podle prastaré čínské praxe z dob Čchin-š' Chuang-tiho rozděleny do skupin po pěti. Pokud se někdo provinil, byli

⁹³ Čínské vidění světa operuje s představou o „mandátu Nebes“ k vládnutí, kterého se dostane nejctnostnějšímu z lidí v okamžiku, kdy představitelem staré dynastie je nehodná a nectná osoba, pro jejíž mrzké počínání Nebesa tento mandát odeberou staré dynastii. Kvůli této představě jsou zakladatelé dynastií líčeni jako skrznastrz vynikající postavy vysokých kvalit, kdežto jejich poslední vládnoucí potomci jako mizerové; a důkazem vysokých mravních kvalit je to, že se někdo stane císařem. V této souvislosti je zajímavé, že Nebesa znovu a znovu nalézají nejlepší lidi v Říši středu mezi jinak opovrhovanými vojáky.

⁹⁴ Documentary History, Vol. II, s. 279.

⁹⁵ Tamtéž, s. 276–277.

potrestání všichni příslušníci z jeho skupiny, takže se všichni navzájem špehovali. Vesnické komunity byly sešněrovány tradicemi a lidé měli málo soukromí. Na japonský Nový rok se obyvatelé účastnili pošlapávání fumií a byli registrováni v buddhistických kláštorech, aby neupadli v podezření že jsou tajnými křesťany. Zdanění bylo mimořádné, slovy cynického Hidejošiho, „Sedláci mají být zdaněni tak, aby nemohli ani umřít, ani žít.“ Každodenní život byl sešněrován spoustou příkazů a zákazů, které pocházely z psacího štětce velikého Jejasua. V rozporu s nimi se podařilo obejít zákaz kouření, což ale bylo málo. Zákoníky jako takové však prostí lidé znát nemohli, aby neobcházeli právo.⁹⁶ Osoby, které předávaly petice s rolnickými požadavky, byly popraveny a jejich rodiny často také.⁹⁷ Majetní lidé nemohli dávat na odiv své bohatství, žili skromně a bez okázalosti, což Japoncům už zůstalo. Ani ten nejbohatší měšťan si nemohl být jistý majetkem, stále hrozily konfiskace nebo to, že šógun zruší dluhy daimjó a samurajů. Zahraniční obchod, který mohl Japoncům přinést bohatství, byl z nepochopitelných důvodů potlačen a zatímco západní mořeplavci objevovali nové, neobsazené země a otevírali je pro obyvatelstvo svých domovských zemí, v Japonsku docházelo díky přelidnění k vraždění novorozeňat. Často vypukl hladomor⁹⁸ a rodiče prodávali svoje dcery do nevěstinců, aby nezemřeli

⁹⁶ *Origins of State*, s. 11.

⁹⁷ Dvojnásobný ministr zahraničí Tadasu Hajaši vydal roku 1903, kdy byl vyslancem v Londýně, román ztvárnivší osudy Sógoróa Kinčiho, předáka vesnice Kozu na panství knížete Hotty v knížectví Sakura; nedaleko se narodil Hajašiho děd. Kníže Hotta své poddané utiskoval a Sógoróovi nezbyla jiná možnost než předat petici přímo šógunovi. To se podařilo a požadavky byly splněny, ale Sógoró, jeho žena a děti byli ukřižováni a setnuti. Viz *The Secret Memoirs of Count Tadasu Hayashi*. Ed. by POOLEY, A. M., Palgrave Macmillan, Basingstoke 2002, s. 24–25. SEIICHI (ed.), c. d., s.239–240, přináší o Sógoróovi samostatné heslo (Sakura Sōgorō), v němž se liší některá jména, ale jež vcelku odpovídá Hajašiho líčení.

⁹⁸ V letech 1783–1787 zuřil velký hladomor v provincii Óšiu na severu Honšú. *Documentary History*, Vol. II., s. 278 upřesňuje v poznámce pod čarou odhad dva miliony mrtvých slovy: „Toto je zjevně zveličené. Skutečný počet byl pravděpodobně blíže 200 000.“ Naproti tomu VASILJEVOVÁ, c. d., s. 293 uvádí, že jen v knížectví Sendai zemřelo 300 000 lidí a v Morioco 70 000 lidí. Také SEIICHI (ed.), c. d., s. 212 (heslo Matsudaira Sadanobu) udává, že počet zemřelých se počítal na miliony.

hlady.⁹⁹ Postavení žen se zhoršovalo. Po cestách a ulicích se procházeli samurajové se dvěma meči, připraveni zabít každého, kdo by jim neuhnul z cesty nebo jinak urazil příslušníka panské vrstvy. Bezdětní lidé často adoptovali děti svých příbuzných a ty pak byly pro své biologické rodiče cizí.¹⁰⁰ Pouhé podezření z kontaktu s nezákonnou činností mělo velmi nepříjemné důsledky.¹⁰¹ A nad tím vším vládl šógun, který činil vše pro to, aby jeho země nezaujala důstojné místo mezi národy.

Nejpozději v průběhu XVIII. století se ukázalo, že stávající uspořádání společnosti nevyhovuje potřebám doby. Tzv. reformy Kansei (1787–1793), vedené *ródžú šuseki*¹⁰² Sadanobuem Macudairou, nepomohly vyřešit problémy, které sužovaly Japonsko. Městská chudina se čas od času bouřila proti spekulantům s rýží a vyloupila jejich sklady; však se těmto nepokojům také říkalo „útoky na sklady“ (*užikowaši*). Roku 1768 došlo ke krátkodobému vyhnání samurajů z Niigaty, roku 1787, po velkém hladomoru, došlo po celém Japonsku k městským nepokojům. Také rolníci se pouštěli do boje proti přílišnému vykořisťování a peticemi a protesty se jim občas dařilo dosáhnout zlepšení poměrů.¹⁰³

Je otázkou, zda tyto nepokoje představovaly pro šógunát vážné nebezpečí. Lze mít zato, že nikoli. Rod Tokugawa držel ve svých rukou pevně moc a utrpení lidu nepředstavovalo pro japonské vládce velký problém. Kdyby byli bývali lidé bohatí,

⁹⁹ Tato mrzkost byla zakázána teprve na začátku éry Meidži zásluhou ministra spravedlnosti Šimpeie Etóa, později se však opět vynořila a například za hospodářské krize ve třicátých letech XX. století čekal tento osud každoročně tisíce dívek.

¹⁰⁰ Tak Tadasuke Óoka, proslavený soudce Óoka z japonských pohádek, byl v šesti letech adoptován svým bezdětným strýcem. Když byl jednoho dne na návštěvě u svých rodičů, onemocněl a otec řekl, že by chlapec měl zůstat u nich. Matka to odmítla slovy, že není správné, aby dítě bylo přes noc u cizích lidí. Malý Óoka z toho byl zmatený.

¹⁰¹ Na misi v Rusku roku 1862 bylo mladému Jukičimu Fukuzawovi z ruské strany nabídnuto, ať vstoupí do ruských služeb. Fukuzawa samozřejmě odmítl, ale měl takový strach, že se ani neopovážil tento rozhovor nahlásit svým představeným, a vyjádřil domněnku, že i dalším členům poselstva byla učiněna táž nabídka a že ani oni ji ze strachu nenahlásili. Viz LENSEN, *Russian Push.*, s. 434.

¹⁰² Ródžú šuseki byl prvním z *ródžú*, seniorů, kteří tvořili nejužší okruh šógunových poradců a v hierarchii služebníků rodu Tokugawa stál výše než oni pouze kancléř, *tairó*, který však byl obvykle jmenován pouze v případě zvláštní naléhavosti.

¹⁰³ VASILJEVOVÁ, c. d., s. 294–296.

byl by šógun patrně spokojenější, ale takhle to také šlo. Povstání v Šimabaře bylo mnohem rozsáhlejší než pozdější nepokoje, a přece skončilo neúspěchem. Odboj ze strany knížat by byl býval měl větší šanci na úspěch, ale k tomu nedocházelo. Od roku 1615 až do otevření země nikdo z knížat nevyzval rod Tokugawa na souboj o vládu nad Japonskem a rolnické nepokoje bývaly snadno potlačeny. Tokugawové byli nejmocnějšími hráči na japonské mocenské šachovnici a tak dlouho, jak se jim dařilo odolávat snahám cizinců proniknout do Japonska, zůstávala pozice vlády v Edu pevná. Teprve otevření země donutí Japonce srovnávat jejich zaostalost s pokroky v zámoří a dá odbojným elementům jednotu a nástroje ke svržení Tokugawů.

Rusové v XVIII. století vyslali několik expedic mapovat japonské pobřežní vody, ale výsledky byly vesměs nevalné. K nejvýznamnější expedici, vedené Dánem Spanbergem a Angličanem Waltonem, došlo v letech 1738–1739, oba mořeplavci, postupující odděleně, se dostali do kontaktu s Japonci a Waltonovi lidé dokonce několikrát vstoupili na východním pobřeží Honšú na japonskou půdu, přičemž Japonci se k nim chovali přátelsky. Dlužno dodat, že Japonci od Nizozemců zjistili teprve dodatečně podle mincí, které Rusové v Japonsku zanechali, že je navštívili právě Rusové.¹⁰⁴ Ruští lovci a obchodníci čas od času připlouvali na Kurilské ostrovy (japonsky Čišima), aby obchodovali s domorodými Ainu, ale docházelo k občasným střetům s ostrovany a kontakty s Japonci byly sporadické. Pro Rusy v Pacifiku byly mnohem významnější jejich državy na Aljašce. Rok 1771 znamenal pro japonský vztah k Rusku přelom. Tehdy se u japonských břehů objevila loď *Svjatoj Petr i Svjatoj Pavel*, jejíž posádku tvořili vzbouření trestanci z Kamčatky pod vedením uherského šlechtice Mořice Augusta Beňovského. Beňovský připlul do Nagasaki a varoval Japonce před smyšleným ruským útokem. Vzbudil velký rozruch, ale poté odplul do Macaa a odtamtud do Evropy.¹⁰⁵ Od té doby však Rusko nepřestalo být vnímáno jako hrozba.

Rusko té doby ve skutečnosti mělo v úmyslu podřídit si Kurilské ostrovy, pokud domorodci nespádali pod japonskou jurisdikci, a hodlalo navázat s Japonci na severu obchodní styky, třebaže carevna Kateřina II. neměla velkou důvěru ve výnosnost obchodu. Rusové na Dálném východě především doufali, že budou moci od Japonců

¹⁰⁴ LENSEN, *Russian Push*, s. 48–60.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 71–84.

získávat potraviny, jichž byl v odlehlých ruských výspách nedostatek. Roku 1774 kapitán Matvěj Bem, velitel Kamčatky, přesvědčil ruské kupce Lebeděva-Lastočkina a Šelichova, aby výměnou za monopol na obchod s Kurilami vyslali k ostrovům loď *Svjatoj Nikolaj* s výše uvedenými úkoly. Ruská loď v příštích letech několikrát vyplula, v letech 1778 a 1779 došlo k jednání mezi její posádkou a japonskými úředníky dohlížejícími na obchod s Ainu na Kurilských ostrovech, Rusové navrhovali vést obchod v oblasti severního Japonska, Japonci však trvali na tom, že obchod s cizinci musí být veden pouze v Nagasaki, a žádali Rusy, ať nenavštěvují Kurilské ostrovy jižně od ostrova Urup. V následujících letech již Rusové na jih Kurilských ostrovů nepřiplouvali; soukromí podnikatelé neměli, jak carevna správně usoudila, z kontaktů s Japonci zisk a Kateřina II. roku 1779 rozhodla, že domorodci z Kurilských ostrovů nejsou ruskými poddanými a nemá na nich být vymáhána daň.¹⁰⁶

Pro Japonce bylo stále těžší ignorovat okolní svět. Roku 1791 se u japonských břehů objevily dvě americké lodě, pokoušející se očistit dna od mořských živočichů a uzavřít obchod, ale byly odmítnuty.¹⁰⁷ Jednalo se o soukromou iniciativu, jež neměla valný význam. Naproti tomu ruskou vládu, jež nebyla spokojena se stávajícím stavem na Sachalinu a Kurilských ostrovech, jež si přála navázat s Japonci oficiální kontakt, nebylo možno brát na lehkou váhu. V září 1791 Kateřina II. schválila plán profesora Erika Laksmana na expedici do Japonska. Výpravu vedl Laksmanův syn Adam¹⁰⁸ a s sebou vzal několik japonských trosečníků, kteří tak byli první Japonci, již se vrátili z Ruska. Po návratu nebyli potrestáni a naopak museli zodpovědět spoustu dotazů o Rusku. Zájmem carevny Kateřiny nebyl primárně obchod, ale navázání kontaktů s Japonci, a carevna sama Laksmana při audienci instruovala v tomto smyslu.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 84–95. Na přelomu XVIII. a XIX. století podnikl hatamoto Morišige Kondó průzkum Kurilských ostrovů a zabral je pro Japonsko. Viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 206 (heslo Kondō Morishige).

¹⁰⁷ DENNETT, Tyler, *Americans in Eastern Asia. A Critical Study of United States' Policy in the Far East in the Nineteenth Century*. Barnes & Noble, Inc., New York 1963, s. 242.

¹⁰⁸ Jeho jméno bývá někdy udáváno jako Adam Kirillovič, příjmení pak někdy jako Laxman.

¹⁰⁹ Nariaki Tokugawa v memorandu z 14. srpna 1853 tvrdí, že v éře Kansei (1789–1801) došlo ke „střetům“ (patrně s Rusy) na Ezu (Hokkaidó), potvrzení této informace jsem však jinde nenašel. Cit. in LENSEN, *Russian Push*, s. 314; autor toto tvrzení nijak nezpochybňuje.

18. října 1792 Laksman připlul k ostrovu Hokkaidó, jednal v přístavech Nemuro a Hakodate a posléze dorazil i do přístavu Macumae. Trosečníci, které přivezl, byli vydáni Japoncům a nebyli potrestáni. Laksman se pokoušel dosáhnout povolení k připlutí do Eda, což bylo odmítnuto. Sadanobu Macudaira nebyl zcela proti jednáním, trval však na tom, že cizinci smějí jednat s Japonci pouze v Nagasaki, a vydal povolení pro příjezd ruské lodi do tohoto přístavu. V červnu 1793 se vyjednávání mezi Japonci a Rusy chýlila ke konci. Ruský cestovatel povolení k připlutí do Nagasaki kupodivu uschoval a odplul nazpátek do Ochotska. Vrátil se do Petrohradu, roku 1794 prezentoval své výsledky a hotovil se k další expedici, ale roku 1795 zemřel a smrt Kateřiny II. o rok později současně se zapojením se Ruska do válek v Evropě znamenala dočasný konec ruských snah o navázání kontaktů s Japonskem. V Japonsku debata pokračovala, Sadanobu Macudaira se nyní přikláněl k jednání a obchodu, ale odešel z úřadu a jeho názor nepřevážil.¹¹⁰

Teprve roku 1804 připluli do Nagasaki ruský zástupce Nikolaj Rezanov a kapitán Kruzenštern, kteří v letech 1804–1806 konali objevné plavby v Pacifiku, Rezanov se pokusil dosáhnout dohody, ale úředníci mu činili obstrukce, drželi jej ve stísněných podmínkách v izolaci a k Rezanovově dobré náladě jistě nepřispělo ani to, že se na něj a na další Rusy chodili obyvatelé Nagasaki dívat jako na atrakci. Průtahy a schválnosti pobouřily Rusy natolik, že na počátku roku 1805 Rezanov odplul z Nagasaki a následujícího roku vyslal své dva podřízené, námořní důstojníky Chvostova a Davidova, aby se dvěma loděmi přepadali japonské předsunuté pevnůstky na Sachalinu (Karafuto) a na ostrově Iturup (Etorofu). Rusové byli vcelku úspěšní, způsobili v letech 1806–1807 zaskočeným a Japoncům jistě ztráty,¹¹¹ vyvolali odliv

¹¹⁰ O Laksmanově expedici viz LENSEN, *Russian Push*, s. 96–120; japonská reakce viz Tamtéž, s. 182–190.

¹¹¹ Japonci touto dobou nebyli příliš bojovní. Tak například posádka tří set samurajů v pevnosti na Etorofu, přes naléhání Rinzóa Mamiji, nebyla sto v červenci 1807 zabránit vyloštění desetkrát slabších Rusů na ostrově, následně podlehla překvapivému nočnímu útoku. O něco později Rusové narazili u Hakodate na japonskou válečnou džunku, jejíž posádka bezodkladně nastoupila do záchranných člunů a odplula. LENSEN, *Russian Push*, pozn. na s. 170, soudí, že za to může dlouhé období míru; na druhé straně je pravdou, že bezprostředně po otevření země (a po dalších padesáti letech míru) se japonské samurajové ukázali být mnohdy velice bojovní.

japonských usedlíků ze Sachalinu, a „zabrali“ Sachalin pro Rusko.¹¹² Osudnou se Chvostovi a Davidovovi stala touha guvernéra Ochotska Bucharina po zlatě, jež měli podle pověstí ukořistit. Bucharin zajal celou jejich posádku, oba velitele držel v nejhorších kobkách, ale jim se přesto podařilo uprchnout do Jakutska. Bucharin je natolik očernil, že byli postaveni před vojenský soud v Petrohradu, avšak mezitím se vyznamenali ve válce se Švédskem roku 1809, byli osvobozeni, ale po jednom večírku v opilosti spadli do řeky a utopili se. Samotný Rezanov zemřel nedlouho po svém návratu do Ruska.¹¹³

Japonsko se v důsledku ruských akcí pokoušelo posílit své nároky na severu. V letech 1789–1792 působil na Kurilských ostrovech a Sachalinu průzkumník Tokunai Mogami, v letech 1798 opět Mogami a *hatamoto* Merišige Kondó mapovali Hokkaidó a Kurily; a Kondó odstranil kříž a ruské nápisy vztyčené na Iturupu na podporu ruských nároků a nahradil je nápisem „Japonské Etorofu“.¹¹⁴ Útoky Chvostova a Davidova znamenaly skutečnou hrozbu, vláda v Edu zbrojila, posílila posádky na severu a dočasně převzala obranu severních výsep do svojí kompetence namísto knížectví Macumae. Jedním z odvetných opatření bylo také nečekané zajetí ruského kapitána Vasilije Golovnina a několika jeho námořníků a jejich věznění v Japonsku v letech 1811–1813.¹¹⁵ Japonci roku 1809 vyslali na Sachalin dalšího průzkumníka a kartografa, Rinzó Mamiju, který tak, podobně jako Mogami a Kondó, pomáhal rozšiřovat obzor japonského světa. Mamija poprvé objevil, že Sachalin je

¹¹² LENSEN, *Russian Push*, s. 210. Pro pohrdání Rusů lidskými životy je příznačné, že Chvostov a Davidov zanechali na ostrově pětici námořníků na podpoření ruských nároků a nevyzvedli je ani oni, ani žádná další ruská loď; úřady na ně zcela zapomněly a poslední z pětice Rusů na Sachalinu zemřel v polovině XIX. století. Viz *Tamtéž*, s. 278.

¹¹³ O Rezanovově misi a ruských útocích viz *Tamtéž*, s. 131–176. Nejzvláštnější Rezanovův nápad vycházel z povědomí o japonských předsudcích a byl následující: Rusové napadnou japonské pobřeží a unesou japonské kněze, kteří budou poskytovat duchovní útěchu japonským trosečnickům v ruské moci. To Japonce přesvědčí o ruském respektu k japonské kultuře a o jejich přátelských úmyslech. Tento podivný plán se pochopitelně nerealizoval. Jiné zajaté Japonce chtěl Rezanov zavléct na Aleuty a učinit z nich nevolníky Rusko-americké společnosti, založené roku 1799 po vzoru západoevropských společností k exploataci Ameriky.

¹¹⁴ SEIICHI (ed.), c. d., s. 206 (heslo Kondō Morishige) a 216–217 (Mogami Tokunai); LENSEN, *Russian Push*, s. 186.

¹¹⁵ *Tamtéž*, s. 196–256.

ostrov, a průliv mezi asijskou pevninou a Sachalinem dodnes nese jeho jméno.¹¹⁶ V následujících letech jeho objevů využili v nemalém počtu japonští osadníci a začali kolonizovat jih ostrova, přičemž si podřídili domorodce. Třebaže Rusové v pozdějších letech tvrdili, že Japonci přišli na ostrov až po nich, ve skutečnosti tomu bylo naopak.

Války s revoluční Francií a s Napoleonem znamenaly pro Japonsko další vytržení z klidu. Cizí lodě se začaly plavit u japonských břehů stále častěji, i když jen s cílem pátrat po nepřátelských plavidlech a jejich možných úkrytech. Nizozemský obchod na Dešimě byl přerušen: z Nizozemí se stala Batavská republika, poté bonapartovská sekundogenitura a roku 1810, po vyhnání Napoleonova bratra Ludvíka, integrální součást Francie. Britové obsadili nizozemské kolonie v zámoří – Nizozemskou východní Indii, Cejlon, Kapsko a další – a zaměstnanci faktorie žili bez zpráv z domova, což bylo šógunátu lhostejné, a nemohli Japonce zpravit o dění ve světě, což šógunátu lhostejné nebylo. Zároveň docházelo k pokusům převzít nizozemskou obchodní síť. Britové vyslali již roku 1797 do Nagasaki loď *Eliza*, jež se plavila pod americkou vlajkou a jejíž posádka tvrdila, že zastupuje Sjednocenou východoindickou společnost. Kapitán lodi, Brit Stewart, dosáhl výměny zboží a vrátil se v letech 1798, 1799 a 1803; teprve při poslední výpravě Japonci a Nizozemci zjistili, že se jedná o britské plavidlo, a zakázali mu obchodovat.¹¹⁷ Nizozemci se pokoušeli pokračovat v obchodě prostřednictvím neutrálních, amerických, dánských a brémských, plavidel ve službách Východoindické společnosti, ale příliš se jim nedařilo.

Těžkou ránu obchodu zasadili Britové roku 1808. Tehdy připlul do Nagasaki britský kapitán Pellew s řadovou lodí¹¹⁸ *Phaeton*, jenž pátral po nizozemských obchodních lodích. Podle jednoho líčení měl vyvěsit nizozemskou vlajku, je však vcelku rozumné soudit, že zaměstnanci faktorie na Dešimě znali nizozemské lodě a takto by se nenechali napálit. V každém případě k lodi připlul člun se dvěma

¹¹⁶ Tamtéž, s. 190. Rusové říkají průlivu Tatarský průliv.

¹¹⁷ DENNETT, c. d., s. 243. TOTMAN, c. d., s. 497 uvádí v poznámce pod čarou, že jakýsi kapitán Stewart, který se roku 1803 objevil v Nagasaki, byl Američan, a patrně měl na mysli toho samého kapitána Stewarta.

¹¹⁸ BEASLEY, W. G., *The Basis of Japanese Foreign Policy in the Nineteenth Century. An Inaugural Lecture delivered on 10 May 1955, School of Oriental and African Studies, University of London.* University Press, Oxford 1955, s. 6 uvádí, že se jednalo o fregatu.

Nizozemci, které Pellew zajal a vyslychal. Japonská obrana nebyla sto reagovat, třebaže bugjó Jasuhira Macudaira ve zprávách do Eda tvrdil, že loď „zapálí“. Britové požadovali potraviny, vodu a topivo a hrozili, že pokud je nedostanou, potopí japonské a čínské lodě v přístavu. Japonská obrana si nemohla s řadovou lodí poradit, Japonci proto britskou loď zásobili a *Phaeton* propustil zajaté Nizozemce a odplul. Jasuhira následně spáchal sebevraždu.¹¹⁹ Následujícího roku bylo Nizozemcům zakázáno připlouvat do Nagasaki na dobu osmi let. Sir Stamford Raffles, guvernér Brity okupované Jávy a budoucí zakladatel Singapuru, vyslal v letech 1813 a 1814 obchodní lodě, jež měly převzít úlohu Nizozemců v Nagasaki, ale ty neuspěly.

Nizozemskými „barbary“ Japonci ostentativně pohrdali a podrobovali je ústrkům,¹²⁰ na druhé straně úzkostně pozorovali změny v zaběhnuté praxi a vyvozovali z nich ty nejfantastičtější závěry. Když nizozemské lodě nepřiplouvaly, Japonci usoudili, že Nizozemí se ocitlo ve válce a že do této války bude vtaženo samotné Japonsko. Příchod nizozemského zástupce do Eda ve dvacátých letech XIX. století pak vzbudil v dobře informovaných kruzích nefalšované zděšení. Pamětníci totiž zpozorovali, že Nizozemec měl oděv stejného střihu, jaký svého času nosil i Rezanov, a logickou úvahou dospěli k závěru, že Rusové dobyli Nizozemí a vnutili tamějšímu obyvatelstvu svoje zvyky. Jiná analýza soudila, že Britové, jejich poddaní z Nové Anglie a Rusové společně osnují pikle proti Japonsku. Pro přístup šógunátní vlády je typické, že ani toto přesvědčení nezpůsobilo zvláštní změnu ve vztahu ke světu. Japoncům se při sbírání střípků informací a jejich slepování moc nedařilo: i lidé obeznámení s nizozemskou učeností, experti na okolní svět, neslyšeli o americké revoluci a mysleli, že v Nové Anglii jsou stále Britové.¹²¹ Na druhé straně, nejpozději ve dvacátých letech XIX. století se do Japonska dostala mapa světa.

¹¹⁹ TOTMAN, c. d., s. 494–496; VASILJEVOVÁ, c. d., s. 298 uvádí, že *Phaeton* napadl samotnou Dešimu.

¹²⁰ Tak při prvním jednání Rezanova s Japonci v Nagasaki roku 1804, kdy byli přítomni i Nizozemci z Dešimy, se nizozemský faktor při příchodu do místnosti chtěl uklonit nejprve Rezanovovi, japonskí tlumočníci jej okřikli a vynutili si, aby se Nizozemci poklonili nejprve japonským úředníkům obzvlášť hluboko a setrvali tak několik minut. Viz LENSEN, *Russian Push*, s. 142–143.

¹²¹ TOTMAN, c. d., s. 497.

Britské lodě neustávaly v pokusech otevřít Japonsko a japonská vláda je se znepokojením sledovala. Britové se opakovaně objevovali v Uraze v letech 1816, 1817 a 1818; při poslední z nich se britští námořníci dostali do kontaktu s obyvatelstvem, přestože podél pobřeží bylo soustředěno početné vojsko. Při této příležitosti předali vesničanům Bibli vytištěnou v čínských znacích. Velká škoda z toho nevznikla, Bible brzy přišla do povolaných rukou úředníků. Ani tato špatná zkušenost kupodivu nezabránila vcelku civilizovanému přijetí další britské lodi, která se opět objevila v Uraze o tři roky později. Dalším problémem bylo připlouvání velrybářských lodí k východnímu pobřeží Kantó, kde byla bohatá loviště. Vážný incident se odehrál roku 1823, kdy se u vesnice Ócuhama v severní části Mito vylodila skupinka námořníků z britské velrybářské lodi. Byli zadrženi příslušníky pobřežní obrany a vojska čtyř sousedních knížectví byla zmobilizována, ale šógunova vláda rozhodla cizince propustit s tím, ať se nevracejí. K ještě vážnějšímu incidentu došlo na Rjúkjú. Již roku 1816 tam připluly dvě britské lodě a byly přátelsky přivítány, o sedm let později zakotvila u ostrova Tamašima na severu souostroví britská velrybářská loď, jejíž posádka se pokusila ukrást nějaký dobytek a jeden námořník byl zabit samuraji ze Sacumy. Všechny tyto incidenty přesvědčily Japonce, že bude nejlépe zpřísnit izolaci, a tak byl roku 1825 vydán příkaz odhánět nepřátelské lodě střelbou.¹²²

Strach Japonska z kontaktů s okolním světem se jasně projevil roku 1828. Německý badatel Philipp Franz von Siebold,¹²³ působící jako lékař na Dešimě, tehdy po několikaletém pobytu opouštěl Japonsko. Když již odplouval, loď omylem najela na pobřeží a byla zcela vyložena. V Sieboldových zavazadlech byla nalezena mapa japonského pobřeží, kterou Siebold získal výměnou za knihy od japonského učence Kagejasua Takahašiho, jenž působil ve vládních službách jako překladatel z nizozemštiny. Siebold byl rok vyšetřován, než mu bylo povoleno Japonsko opustit, Takahaši však zemřel ve vězení, jeho synové poslání do vyhnanství a čtyřicet dalších učenců bylo vyšetřováno. Je zajímavé, že Takahaši, toužící po západním vědění, byl

¹²² Tamtéž, s. 500–502.

¹²³ Za stávajících poměrů v Japonsku Siebold nepovažoval za vhodné udat svoji pravou národnost a vydával se za Nizozemce. Pravda vyšla najevo až při vyšetřování a Japonce přiměla k úvahám, zda Němci, Rusové a Britové nekonspírují společně proti Japonsku.

obhájcem střelby na cizí plavidla a zastával velice paranoidní postoj ve vztahu k „barbarům“. Mužem, který Takahašiho udal, byl možná Rinzó Mamija.¹²⁴

Japonské vztahy k Číně prodělávaly tou dobou zajímavé změny. Zprvu Japonsko nevnímalo Čínu jako hrozbu. Později však, když si Japonci uvědomili, že Čína je mocná a bez obav z invaze barbarů ze stepí (Čínu dobyli jedni barbari a druhé barbary si také podrobili), došlo k oživení vzpomínek na Kublajovy pokusy dobýt Japonsko a po jistou dobu panovala v těch kruzích, které braly existenci okolního světa na vědomí, obava z možného čínského útoku. Potom ale císař Čchien-lung zestárl, aniž se pokusil dobýt Japonsko, a jeho rozhodovací schopnosti ochably. Povstání Bílého lotosu, jež se mandžuské dynastii dlouho nedařilo potlačit a o jehož průběhu byli Japonci bezpochyby informováni, ukázalo, že Čína není tak silná, jak vypadá. V Japonsku se objevila myšlenka na účinnější ovládnutí Rjúkjú a učenec Nobuhiro Sató (1769–1850) prezentoval nápad, jaký nedostal za posledních dvě stě let žádný Japonec: opovázil se pomyslet na podrobení Číny.¹²⁵ Ke cti japonského myslitele je třeba říct, že zprvu pomýšlel na mírové prostředky, na „kultivaci Číny skrze obchod a přátelství“; povšimněme si, že již rozpoznal, že obchod je spojen s mocí. Postupně se osmělil a roku 1823 sepsal *Tajný plán pro doby zmatků*, ve kterém předložil plán na dobytí Mandžuska a opájel se vidinami „slabých a zbabělých Číňanů, jejichž masy by zpanikařily při pohledu na japonské síly.“¹²⁶ O dva roky později se vynořil návrh na intervenci v Číně, jejímž hlavním cílem mělo být spojení sil proti západním cizincům.¹²⁷

Spojené státy americké byly dynamickou zemí. Již roku 1803 koupily francouzskou Louisianu, následovaly anexe Floridy a smlouvy s Brity o delimitaci hranice s britskými državami v severní Americe. Proud amerických osadníků zaplavil Texas, který byl roku 1836 odtržen od Mexika, následovala anexe roku 1845 a americko-

¹²⁴ TOTMAN, c. d., s. 509–511. JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 104–105 udává jiné vylíčení: Tokunai Mogami se se Sieboldem často scházel a povšiml si, že Siebold a Takahaši si vyměňují informace. Když měl Siebold odjíždět, Mogami vše nahlásil.

¹²⁵ DENNETT, c. d., s. 298 cituje Benjamina Disraeliho, podle kterého již na počátku XIX. století lord Warren Hastings navrhl dobýt Čínu s dvaceti tisíci muži.

¹²⁶ JANSEN, *China*, s. 89–91.

¹²⁷ BEASLEY, *Basis*, s. 16.

mexická válka, po níž se Američané zmocnili obrovských oblastí dnešního jihozápadu USA i s Kalifornií. To ještě umocnilo zájem Američanů na pacifické oblasti.

Tento zájem započal v letech 1784–1785, kdy první americká loď, *Empress of China*, plula z New Yorku do Číny a zpět, a měl mnoho konkrétních podob. Američtí námořníci brázdili moře od Kantonu po břehy Tripoliska. Jejich hlavní činností byl obchod, jenž byl velice lukrativní a nebyl narušen ani Terranovovým incidentem.¹²⁸ Velrybáři z Nantucketu již dlouho brázdili vody Tichého oceánu, jejich hlavní základnou se stala Havaj, jejímuž ovládnutí Brity zabránila zejména americká přítomnost. Vedle zisku byli Američané motivováni i jinak; za zmínku stály zejména misijní aktivity, především v Číně.

Američané projevovali snahu dostat se do Japonska již dlouho. O aktivitě Američanů v Nagasaki za napoleonských válek již byla řeč. Roku 1815 navrhl komodor Porter, operující za války s Británií v Pacifiku, vyslání eskadry k japonským břehům, ale byl oslyšen. Myšlenka na dohodu s Japonskem se znovu objevila na obzoru roku 1832, kdy byla americkému diplomatu Edmundu Robertsovi, jinak vyslanému do oblasti Indického oceánu, nastíněna možnost podniknout i misi do Japonska. Roberts však cestu do Japonska nepodnikl.¹²⁹ Následně se američtí obchodníci pokoušeli navázat kontakt s Japonskem bez úředního pověření. První byla roku 1837 loď *Morrison*. Jednalo se o obchodní loď, jež musela čekat v Číně na náklad a jejíž kapitán se rozhodl podniknout mezitím cestu do Japonska. Na palubu lodi vzal sedm japonských trosečníků, které chtěl repatriovat, a také několik misionářů, což byl naprosto neuvěřitelný nápad. Lodi nebylo umožněno přistát ani v Uraze, ani v Hakodate, a od obou přístavů byla odehnána střelbou. O osm let později připlula do Tokijského zálivu¹³⁰ velrybářská loď *Manhattan*, vyložila japonské trosečníky a potají vzala na palubu Japonce dychtivé studovat v zahraničí. Z jejich

¹²⁸ Francesco Terranova byl námořník italského původu sloužící na americké lodi *Emily*, jenž byl v Kantonu roku 1821 obviněn z vraždy Číňanky, která přišla na palubu lodi prodávat zboží. Číňané požadovali jeho vydání, kapitán, přesvědčený o námořnickově nevině, zprvu odmítl, ale když čínská strana pohrozila ukončením obchodních vztahů, byl Terranova vydán čínskému soudu, odsouzen a popraven uškrcením. Viz DENNETT, c. d., s. 86.

¹²⁹ DENNETT, c. d., s. 246.

¹³⁰ Dnešní Tokio (japonsky Tókjó, tj. Východní hlavní město) se do restaurace Meidži jmenovalo Edo a tento záliv Edoský záliv, pro jednoduchost však budu nadále používat označení „Tokijský záliv“.

strany se muselo jednat o velice odvážný podnik: nevěděli, zda nebudou přistiženi při nalodování, nevěděli ani, kdy se vrátí a zda nebudou odhaleni při návratu. Trestem byla samozřejmě smrt. Pokud by navíc zemřeli v cizině, jejich mrtvoly by bylo patrně obtížné převést zpátky k jejich rodinám do Japonska, na čemž Japoncům velice záleží. O to větší úctu je třeba mít k těmto bezejmenným hrdinům.

Japonsko zažilo ve třicátých letech další velký hladomor, v jehož důsledku zemřelo snad 5 % obyvatel, tj. 1,5 milionu lidí. Stávající japonský režim se ocitl v krizi, jež se stávala stále patrnější, a vláda v Edo i knížata měla stále větší potíže získat peníze. Lidové vrstvy byly zasaženy neklidem, k nejzvláštnějšímu vystoupení došlo roku 1837 v Ósace. Tehdy čestný a neúplatný policejní úředník Heihačiró Óšio, zhnusený tím, že lidé umírají hlady, zatímco spekulanti vykupují rýži, nejprve kupoval ze svého lidem potraviny, poté se rozhodl pro ozbrojený boj a vydal manifest k lidu. V něm kritizoval boháče, kteří půjčovali peníze samurajům a vytěžili z toho pro sebe výhody a nečinně přihlíželi smrti chudáků, a přirovnal je, což je symptomatické, k legendárnímu čínskému tyranu Čou Sinovi. Sliboval smrt špatným úředníkům a boháčům, svým následovníkům pak majetek zavražděných. Jeho akce byla zlikvidována a Óšio spáchal sebevraždu. Čtvrtina Ósaky lehla popelem.¹³¹

Smrt šóguna Ienarua Tokugawy na počátku roku 1841 znamenala obrat. Jeho nástupce Iejoši se rozhodl provést reformy, které jsou podle tehdejší éry známy jako reformy Tempó. Jejich hlavním protagonistou byl *ródžú* (senior) Tadakuni Mizuno. Finanční nesnáze vládnoucí vrstvy byly řešeny pomocí osvědčené praktiky, prominutí poloviny dluhů a celých úroků knížatům a hatamoto a nucenými půjčkami šógunátu, na druhé straně všechna půda v širokém okruhu okolo Edo a Ósaky měla být převedena pod přímou správu šógunátu. To vzbudilo nespokojenost dotčených knížat, jež vedla k Mizunovu pádu a ukončení reformy roku 1843. Mizuno se ještě jednou krátce vrátil do úřadu roku 1844, aby se vypořádal s nizozemským návrhem na otevření země, ale poté byl sesazen podruhé, zbaven příjmů v hodnotě 20 000 koku a jeho spolupracovníci byli perzekvováni.¹³²

¹³¹ SEIICHI (ed.), c. d., s. 235–236 (heslo Ōshio Heihachirō); VASILJEVOVÁ, c. d., s. 296; TOTMAN, c. d., s. 514–516. Text Óšiova prohlášení k lidu viz Documentary History, Vol. II, s. 280–281.

¹³² VASILJEVOVÁ, c. d., s. 316; JANSEN (ed.), History of Japan, s. 155–159.

Nehledě na nezdar reforem se v japonské vnitřní politice té doby projevovala působnost několika frakcí a směrů. Stoupala hvězda Masahira Abeho, knížete z Fukujamy, jenž se roku 1847 stal *ródžú šuseki*.¹³³ Abe se pokoušel řešit rozpory v japonské společnosti tím, že uvolní monopol šógunátu na moc. Zvažoval větší zatažení císařského dvora do politického života a užší kooperaci s knížaty, což nemělo oslabit, ale naopak posílit pozici Tokugawů. V těchto Abeho snahách leží zárodky politiky známé jako *kóbu gattai* (Jednota dvora a tábora, tj. šógunátu), jež byla ke konci vlády Tokugawů posledním marným pokusem udržet šógunát u moci. Další Abeho ideou bylo přijímání západních technologií, třebaže neudělal mnoho, aby je prosadil. Stoupenci izolace naopak byli císař Kómei, jenž roku 1846 nastoupil na trůn, a Tokugawa Nariaki, kníže z Mito, který byl roku 1844 pro silnou vnitřní opozici a na popud Abeho zbaven vlády v knížectví a jen pomalu se, nyní s Abeho pomocí, dostával nazpět na výsluní japonské politiky. Nariaki byl nadšeným stoupencem hesla *džóí*, tj. Vyžeňme cizince, jež tou dobou nacházelo stále více posluchačů, a ve svém odporu k cizincům opakovaně navrhoval ukončení všeho zahraničního obchodu, jakož i jiná opatření k záchraně japonského způsobu života. Dělicí čára přitom šla napříč knížectvími, například v Sacumě došlo ke střetu o nástupnictví mezi synem zvěčnělého knížete Nariakirou Šimazuem, stoupencem západních novot, a tradicionalistickou skupinou; s Abeho přispěním zvítězil Nariakira. V Japonsku postupně docházelo k jistému uvolňování ve vztahu k západním novinkám, což vyústilo ve vznik prvních manufaktur na konci čtyřicátých let.

Nehledě na toto tání monolitu japonské vlády, pokusy změnit něco na stávající politice končily vesměs špatně. První kritikou japonské obranné politiky byly na konci XVIII. století *Hovory o vojenství země uprostřed moří* od Šiheie Hajašiho, který byl poslán do vyhnanství. Roku 1837 Tokugawa Nariaki i úředník a dělostřelecký expert Hidetacu Egawa varovali před nepřátelským útokem. První opiová válka (1839–1842) znamenala pro některé informované osoby mocný impuls ke snaze o posílení japonské obrany. Tak úředník z Nagasaki Šúhan Takašima, který měl od čínských kupců zprávy o porážkách Číny z první ruky, zahájil roku 1840 výcvik 125 mužů podle západního vzoru. Předložil rovněž plán na zavedení západní dělostřelecké techniky. Vláda v Edu

¹³³ O Abem viz MASS – HAUSER (eds.), c. d., s. 173–188 a SEIICHI (ed.), c. d., s. 161–162 (heslo Abe Masahiro).

odmítla myšlenku na zlepšení artilerie, povolila sice Takašimovi nadále cvičit vojáky, ale po skončení opiové války, když bylo zjevné, že Japonsko není v ohrožení, vláda nařídila jejich výcvik ukončit, Takašima byl kvůli podezření z ilegálních kontaktů s cizinci uvržen do vězení, poté do domácího vězení, ze kterého byl propuštěn až roku 1853 a teprve poté mu bylo umožněno využít jeho znalostí při stavbě dělostřeleckých baterií a dělostřeleckém výcviku kadetů.¹³⁴ Hidetacu Egawa roku 1842 poslal šógunově vládě další své dílo, *Návrh rolnické armády*, v němž navrhoval zavést všeobecnou brannou povinnost. Návrh pochopitelně zapadl, Egawova kariéra však nezapadla s ním.¹³⁵ Dalším příznivcem změn, který nebyl pronásledován, byl následník knížete ze Sacumy Šimazu Nariakira, který shledal prospěšnost přijímání západních metod a po svém nástupu do čela knížectví se horlivě věnoval zakládání manufaktur včetně zbrojních. Pro úplnost je třeba dodat, že ani neslavný konec snah o zlepšení kvality japonských ozbrojených sil neznamenal, že by šógunát bránil ve studiu západních vojenských metod, jen naprosto nebyl ochoten uplatnit tyto metody v praxi.

Šógunát postihoval nejenom příznivce modernizace ozbrojených sil, ale všechny lidi s nonkonformními názory, pokud nebyli příliš významní. Jeden příklad za všechny: Sieboldův student, lékař Čóei Takano, který unikl represím z roku 1828, překladatel cizích knih Sanei Kozeki a samuraj z knížectví Tahara¹³⁶ Kazan Watanabe se spojili po roce 1832 společně s čtrnácti dalšími lidmi ve Společnosti západního učení (*Šóšikai*). Jejich činnost vzbudila pozornost úřadů a není se ani čemu divit: jen roku 1838 Watanabe, přitom pověřený pobřežní obranou v Tahaře, a Takano vydali spisy, v nichž odsoudili rozkaz odhánět cizí lodě, Watanabe navíc přirovnal šógunát

¹³⁴ TOTMAN, c. d., s. 528–529; MASS – HAUSER (eds.), c. d., s. 176; druhé jmenované dílo udává, že Takašima byl obchodníkem, nikoli úředníkem. SEIICHI (ed.), c. d., s. 250–251 (heslo Takashima Shūhan) uvádí, že Takašima byl úředníkem a že jím cvičených vojáků bylo kolem tří set. Rovněž JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 129 udává, že Takašima byl úředníkem, a na s. 146 udává, že byl zprvu odměněn a že následujícího roku Hidetacu Egawa na rozkaz vlády rovněž započal s výcvikem 100 mužů podle západního vzoru.

¹³⁵ SEIICHI (ed.), c. d., s. 176 (heslo Egawa Tarōzaemon Hidetatsu). Egawa byl pověřen výcvikem studentů vojenství, řídil odlévání děl a po Perryho příjezdu pověřen vybudováním pobřežních baterií v dnešní Tokijské zátocce.

¹³⁶ TOTMAN, c. d., s. 526 udává jméno knížectví jako Tawara.

k Mingům těsně před jejich pádem. Šógunovy úřady reagovaly nekompromisně, roku 1839 celou společnost uvěznily. Kozeki spáchal sebevraždu, Watanabe byl sice propuštěn, ale roku 1841 také spáchal sebevraždu, a Takanovi se podařilo roku 1844 uprchnout, jeden čas se skrýval v Sacumě,¹³⁷ roku 1850 si znetvořil obličej chemikáliemi a vrátil se do Eda a živil se lékařskou praxí, ale šógunovi agenti jej přesto, jedenáct let po uvěznění skupiny a šest let po útěku, odhalili a Takano spáchal sebevraždu. Takovou energii šógunát vynakládal na perzekuci talentovaných lidí, kteří se mu znelíbili.¹³⁸

Z uvedených příkladů je patrný nepřátelský postoj šógunátu ke změnám. Tento postoj byl popravdě sdílen s tradicionalistickými silami po celém Japonsku a zejména v kruzích knížat, jak ukáže jejich reakce na Perryho expedici. Vesměs vysoce inteligentní, vzdělaní a talentovaní lidé schopní vykonat mnoho dobrého pro Japonsko byli perzekvováni a umlčováni a bylo jim znemožněno přispívat k posilování japonské země. Je možno namítnout, že některé evropské velmoci rovněž neměly pro „pokrok“ valné pochopení, na druhé straně postavení Japonska bylo mnohem zapeklitější než postavení Ruska nebo Rakouska a stále se zhoršovalo, čemuž mohly zabránit jen razantní reformy. Postoj Japonska k okolnímu světu byl zmatenější a nekonzistentnější než kdykoli předtím. Stále působila panická obava z křesťanského spiknutí a snah ovládnout Japonsko. Na druhé straně byly po skončení první opiové války snahy o modernizaci obrany Japonska potrestány, což napovídá, že paranoia šógunátu se přesměrovala od strachu z vnějšího ohrožení ke strachu ze změn. Vláda v Edu toužila po ochraně pobřeží, na druhé straně, do značné míry díky finančním potížím, omezovala zbrojení vlastní i knížat – ze stolu tak byl smeten například návrh knížectví Saga, zodpovědného za obranu Nagasaki, na posílení obrany přístavu o sto děl. Pravdou je i to, že již touto dobou byly progresivními silami provedeny první náznaky modernizace a vybudovány první manufaktury. Politika izolace jako taková však dotčena vůbec nebyla.

¹³⁷ SEIICHI (ed.), c. d., s. 250 udává, že „[Takano roku 1849] odešel do Kagošimy v Sacumě na pozvání pána knížectví, Nariakiry Šimazua, a přeložil knihu o vojenské vědě.“, avšak na s. 472 udává, že Nariakira Šimazu se stal knížetem ze Sacumy teprve roku 1851.

¹³⁸ SEIICHI (ed.), c.d., s. 208–209 (heslo Kozeki San'ei), 249–250 (Takano Chōei) a 270–271 (Watanabe Kazan); TOTMAN, c. d., s. 526–528.

Politika izolace, již Japonsko sledovalo, tedy nebyla tristními výsledky první opiové války nijak narušena. Jen nepatrnou výjimku představovalo rozhodnutí z roku 1842, podle kterého mohly být cizím lodím, které se ocitnou u japonských břehů, poskytnuty nezbytné zásoby a jiná pomoc a ostřelovány měly být teprve poté, pokud by se ani potom nestáhly. Jednalo se snad o polovičatou snahu neposkytnout cizincům záminku k vyprovokování konfliktu, který, jak potvrdily smutné zkušenosti Číňanů, by neměl valné vyhlídky na úspěch. V Japonsku kolovaly zprávy, že jen Britové mají na Dálném východě 25 000 válečných plavidel.¹³⁹ Když nizozemský král Vilém II. roku 1844 poslal lodí *Palembang* osobní list šógunovi, v němž vyjádřil „velkou úzkost“ nad budoucností Japonska, šógun odpověděl, že nemůže změnit politiku, jež je „v souladu s právem předků“.¹⁴⁰ Tím si podřezával větev pod sebou, pod svým rodem i pod samotným Japonskem. Na zaostalosti Japonska tou dobou již ani šógun nemohl nic změnit, na druhé straně by jeho přijetí králových doporučení snad bylo bývalo mohlo ušetřit Japonsku ponížení z nerovných smluv, vnucených mu cizinci. Je otázkou, jaké důsledky by dřívější otevření země mělo pro vnitropolitický vývoj v Japonsku. Pokud by bylo bývalo učiněno bez konzultací s knížaty, šógunova prestiž by neutrpěla tak, jako se to stalo po Perryho příplutí, navíc je otázkou, do jaké míry byl odpor knížat proti otevření Japonska roku 1853 posílen hrozbou použití síly z americké strany. Další uvažování by bylo již čistou spekulací, co se potenciálního přínosu pro rod Tokugawa týče.

Odhodlání šógunátní vlády v Edo výlučně rozhodovat o zahraniční politice Japonska jako by za dvě stovky let ochablo a Abeho pokusy zapojit ostatní hráče na japonské politické scéně do hry nesly své ovoce. Když roku 1844 Francie vyslala expedici k souostroví Rjúkjú s cílem dosáhnout jeho otevření, Rjúkjú předložilo záležitost Japoncům. Masahiro Abe přenechal vyřešení záležitosti svému příteli Nariakirovi Šimazuovi, synu knížete ze Sacumy, a ten povolil Rjúkjú otevřít obchodu.¹⁴¹ Roku 1846 císař Kómei po svém nástupu na trůn požadoval

¹³⁹ LENSEN, *Russian Push*, s. 314.

¹⁴⁰ DENNETT, c. d., s. 256.

¹⁴¹ SEIICHI (ed.), c. d., s. 472 (heslo Shimazu Nariakira); TOTMAN, c. d., s. 533 uvádí, že Abe přenechal vyřešení záležitosti tehdejšímu knížeti ze Sacumy, jímž byl Nariakirův otec Narioki, a že

spolurozhodování o zahraniční politice a obraně Japonska a vláda v Edu tento nárok nejenže nezpochybnila, dokonce ho svými dřívějšími kroky iniciovala.¹⁴² Tím si do budoucna zadělávala na potíže, ať již v tom smyslu, že císař Kómei byl silně xenofobní a prosazoval pro Japonsko nebezpečný protizápadní kurs, nebo prostě proto, že tak byla posílena úloha císařského rodu v japonské vnitřní politice.

Rovněž americké aktivity na Dálném východě narůstaly. Roku 1844 byla mezi Spojenými státy a Čínou uzavřena smlouva z Wang-sia, podle jednoho z jejích ustanovení směli Američané vyslat do Číny komisaře. Prvním komisařem byl jmenován Alexander Everett, jenž se měl rovněž pokusit uzavřít dohodu s Japonskem. Everett se plavil na Dálný východ, ale cestou onemocněl a musel se léčit v Brazílii. Svým zastupováním pověřil komodora Jamese Biddleho, který 20. července 1846 připlul do Tokijského zálivu se dvěma loděmi, pokusil se s Japonci dojednat otevření jejich přístavů pro americký obchod a doufal o zajištění ochrany trosečníků z amerických lodí, jež se potopily u japonských břehů. Japonci chtěli vědět, s jakým člověkem mají co činit, a instruovali jednoho ze svých lidí, aby do Biddleho při vystupování ze člunu vrazil a urazil jej. Komodor reagoval smířlivě, řekl, že ponechá Japoncovo potrestání na jeho nadřízených, a tím ztratil všechn respekt. Japonci jeho návrhy odmítli a Biddle musel odplout, aniž by dosáhl něčeho jiného než ztráty americké prestiže.¹⁴³ Nato se u japonských břehů objevila francouzská a britská plavidla, aniž by něčeho dosáhla. V letech 1850 a 1852 přišla nizozemská varování před dalšími americkými snahami o proniknutí do Japonska, ale šógunát nic nepodnikl.

Ruské impérium zintenzívnilo svoji snahu ovládnout ostrovy a země v Japonském a Ochotském moři. Roku 1849 ruská admirálita vyslala námořního důstojníka Gennadije Něvelského, aby zmapoval ústí Amuru, ale nepodnikal žádné agresivní akce. Něvelskoj se roku 1850 dostal k ústí Amuru, ale v rozporu s instrukcemi tam vybudoval strážní výspu Nikolajevskij Post. Podle smlouvy z Něrčinska přitom území na pravém i levém břehu dolního Amuru patřilo Číně. Zprávy o tom s obvyklým

Francouzi připluli teprve roku 1846, a na s. 538 implicitně udává, že toto řešení nebylo v Japonsku všeobecně známo.

¹⁴² MASS – HAUSER (eds.), c. d., s. 177.

¹⁴³ DENNETT, c. d., s. 250.

zpožděním dorazily do Petrohradu, Něvelského nadřízení byli rozhořčeni, ale car Mikuláš I. prohlásil, „Kde jednou vlála ruská vlajka, tam bude vlát už navěky,“ a vyznamenal světlavého kapitána křížem svatého Vladimíra čtvrté třídy.¹⁴⁴ Něvelskému byl následně roku 1853 svěřen úkol obsadit Sachalin, jež Rusko prohlásilo za svoji državu, třebaže ostrov byl vedle domorodých Ainu přinejmenším zčásti osídlen několika tisíci Japonci. Něvelskoj vyslal majora Busseho, jenž zabral zátoku Aniwa a postavil tam pevnůstku Petrovskoj. To, že se v zátocě nachází japonská osada Tomari, mu nevadilo. Vztahy mezi Japonci a Rusy byly s přihlédnutím k okolnostem vcelku dobré, avšak v květnu 1854 se Rusové ze Sachalinu stáhli. Příčinou bylo jednak vypuknutí Krymské války a potřeba bránit ruská postavení na pevnině, jednak úsilí admirála Puťatina nenarušit jednání s Japonci.¹⁴⁵ Nyní se dostáváme do období, kdy bude Japonsko konečně otevřeno. Abychom pochopili všechny souvislosti, vrátíme se o několik let nazpět.

Lodstvo Spojených států plánovalo nový pokus o otevření Japonska. Ruce se mu uvolnily po roce 1848, kdy skončila americko-mexická válka a ono přestalo být zaměstnáno bloádou karibského i pacifického pobřeží Mexika a podporou výsadekových operací. 10. června 1851 bylo rozhodnuto vyslat do Japonska expedici pod vedením komodora J. H. Aulicka, ale proti němu byla vznesena nepodložená a později vyvrácená obvinění a velení tak připadlo ambicióznímu komodoru Matthew Galbraithovi Perrymu.¹⁴⁶ Lze se setkat i s tvrzením, že jmenováním do čela expedice, jež navěky proslavila jeho jméno, nebyl nadšen, neboť mu připadala málo významná. Zvláštní náhodou se mohl projevit Perryho pohled na jeho poslání v plném světle: americký státní tajemník Webster, jenž měl pro Perryho vypracovat instrukce, onemocněl a komodor mohl sepsat instrukce vlastní, které ministerstvo zahraničí pouze schválilo. Chtěl, aby Japonci dodávali lodím uhlí, potraviny a vodu aby se slušně starali o trosečníky, požadoval otevření jednoho či více přístavů pro obchod. Perry psal o Japoncích jako o „slabých a polobarbarských lidech... kteří mohou být

¹⁴⁴ LENSEN, *Russian Push*, s. 274–278. Za zmínku stojí, že Rusové na Dálném východě již touto dobou, před druhou a třetí opiovou válkou, měli v úmyslu tvrdit případným cizím expedicím, že jim patří celé pobřeží od ústí Amuru až po korejskou hranici.

¹⁴⁵ O prvním ruském osídlení Sachalinu viz Tamtéž, s. 278–307.

¹⁴⁶ DENNETT, c. d., s. 258.

považování za společné nepřátele lidstva“; důvodem bylo jejich špatné zacházení s některými americkými trosečníky.¹⁴⁷ Jeho mise se měla uchýlit k použití zbraní pouze v sebeobraně a k hrozbě silou jen v případě, že by Japonci nehodlali napříště zacházet s trosečníky slušně. Perry vezl také osobní dopis prezidenta Fillmorea císaři (ne šógunovi, i když tyto kategorie západním cizincům občas splývaly) a mnoho darů. Japonci, kteří věděli o průběhu americko-mexické války a v letech 1850 a 1852 byli Nizozemci dvakrát informováni o chystané expedici, nepodnikli vůbec nic, aby se připravili.

8. července 1853 zakotvily čtyři Perryho „černé lodě“ s vlajkovou lodí *Mississippi* v čele v Tokijské zátocě před Uragou a Perry zahájil s japonským vyjednavatelem Tošiakirou Kawadžim¹⁴⁸ jednání, jež trvala devět dní. Jednal z pozice síly a třebaže měl méně plavidel než kolik původně požadoval, mohl si to dovolit. V ústí do budoucího Tokijského zálivu totiž stálo 16 dělostřeleckých baterií, ale, nehledě na již zmíněné návrhy na posílení pobřežní obrany, děla byla vesměs lehká a nebyl jich dostatečný počet; ani opakované návštěvy britských lodí, k nimž docházelo na počátku století, nepřiměly šógunát k většímu posílení obrany. 124 děl bylo větší ráže než tříliberních (za napoleonských válek měly armády v poli většinou šestiliberky), jen osm bylo větší ráže než šestipalcových, kdežto ve výzbroji Perryho lodí byla čtyřiašedesátiliberní děla.¹⁴⁹ Baterie se s výzbrojí Perryho lodí nemohly měřit. Perry tak mohl odmítnout plout do Nagasaki, hrozit silou strážním lodím, pokud se nevzdálí, podnikal cvičné střelby a pod hrozbou síly si vymohl předání dopisu císaři – když zprávy o tom dorazily do Washingtonu, nová administrativa prezidenta Pierceho připomene ráznému komodorovi mírumilovný charakter jeho mise. V polovině července Perry odplul, ale slíbil, že se vrátí na jaře příštího roku, a do té doby dal

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 262. Sir Stamford Raffles si však utvořil o Japoncích zcela jiný obraz: „Na lidi, kteří mají jen málo, nebo vůbec nijaké impulsy ze zahraničí, Japonci nemohou než stát vysoko na žebříčku civilizace. Číňané jsou nehybní přinejmenším tak dlouho, co je známe, ale sebemenší impuls se zdá být dostatečným, aby poskytl japonskému charakteru rozhodnost, jež jej postupně rozvine, až dosáhne stejného stupně civilizovanosti jako v Evropě.“ Cit. in: TOTMAN, c. d., s. 498.

¹⁴⁸ Je ironické, že Kawadži byl touto dobou pověřen rovněž řízením pobřežní obrany, což se původně vylučovalo s vyjednáváním s cizinci. Viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 203–204 (heslo Kawaji Toshiakira).

¹⁴⁹ MASS, Jeffery P. – HAUSER, William B. (eds.), *The Bakufu in Japanese History*. Stanford University Press, Stanford (Cal.) 1985, s. 180 a pozn. 33 na s. 246.

šógunovi čas na rozmyšlenou. Jako již dříve, i nyní přišlo některým Japoncům na mysl opustit zemi na cizích lodích.¹⁵⁰

Spojené státy měly zhruba stejné množství obyvatel jako Japonsko. Přesto byl výsledek případného konfliktu v roce 1853 naprosto jasný. Američané by nebyli schopni čelit japonským pozemním silám, protože jich bylo příliš málo, ale mohli ničit pobřežní opevnění, jak se to stalo o deset let později v Kagošimě a Šimonoseki, a mohli vážně narušit japonskou pobřežní plavbu, na níž bylo z velké části závislé japonské hospodářství včetně zásobování sídelního Eda potravinami,¹⁵¹ a nebylo v japonských silách cokoli s tím dělat. Za to si ale Japonci mohli sami, byla to konkrétně vina prvních tokugawských šógunů. Válečné lodě hodné toho jména Japonci pochopitelně neměli a za čtvrt tisíciletí míru naprosto ztratili kontakt s vývojem moderní zbrojní techniky. Japonsko stagnovalo ve svém starém území a takřka nepřijímalo nové podněty ze zahraničí.

Šógun správně cítil, že se jedná o největší krizi v japonských dějinách za posledních dvě stě padesát let. Samurajové nebyli v názoru na situaci jednotní, ti bojechtiví byli zklamáni, že se nic nedělo, a i prostý lid viděl, že je něco v nepořádku. Velký generalissimus porážející barbary a jeho hlavní poradce Masahiro Abe, jemuž asistoval Nariakira Šimazu, nyní udělali velkou chybu tím, že poslali císaři a knížatům překlad Fillmoreova dopisu a žádali o radu. Tokugawové nikdy nenechávali rozhodovat své vazaly o významných záležitostech, teď však projevíli velikou slabost. Abeho koncept, přivést k rozhodování i ostatní japonské představitele, bezpochyby měl podle představ svého autora zvýšit zainteresovanost císaře a knížat na

¹⁵⁰ Japonsko se pokusil opustit například Šóin Jošida, samuraj z Čóšú, který však byl odhalen, odsouzen k smrti a omilostněn Masahirou Abem. MASS – HAUSER (eds.), c. d., s. 177 uvádějí, že se tak stalo již roku 1853, naproti tomu SEIICHI (ed.), c. d., s. 282 (heslo (Yoshida Shōin) udává, že myšlenka na opuštění země Jošidu napadla roku 1853, Perryho lodě však odpluly, aniž by cokoli podnikl, poté doufal, že jej odvezou Rusové, ale než dorazil na sever, i Rusové odpluli. Teprve při Perryho druhém odplutí se měl pokusit o opuštění země a tehdy byl lapen. Tamtéž, s. 239 (heslo Sakuma Shōzan) udává, že také Jošidův mistr Šózan Sakuma, dělostřelecký odborník se západními znalostmi, se pokoušel uprchnout společně s Jošidou. JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 449–452 rovněž uvádí, že Jošida a Sakuma se pokoušeli uprchnout teprve roku 1854 a že Perry jim odmítl pomoci. Američané však byli otřeseni, když zjistili, že oba Japonci mají být odsouzeni k smrti (poprava se nakonec nekonala) a „aféra bezpochyby posloužila k posílení jejich přesvědčení o správnosti jejich poslání otevřít Japonsko“.

bezkonfliktním chodu japonské politiky, stejně tak rozmělnit odpovědnost za rozhodnutí, ale výsledek byl zcela opačný.

Od oslovených postupně přicházely jejich názory na situaci. Předním zastáncem války byl Nariaki Tokugawa, jeho hlavním protihráčem pak Naosuke Ii, kníže z Hikone, jeden z nejvýznamnějších daimjó fudai. Iiho názory jsou logické a jasné a nepotřebují komentář, zajímavý je postoj někdejšího knížete z Mito. Nariaki Tokugawa se obával šíření křesťanství, ochuzení země skrze nákup nepotřebných věcí (dokonce navrhoval přestat obchodovat s Nizozemci), toho, že obdobné smlouvy si vynutí i další země, a neklidu mezi lidem a doufal, že válka pozvedne národní jednotu a připravenost.¹⁵² Zajímavé bylo, že stejného názoru byla většina oslovených a zejména císař Kómei byl proti jednání. Motivace mohla být různá: nerealistický odhad sil, kulturní arogance, strach z cizích vlivů a vykořisťování Japonska i nechuť k Perryho způsobům a jeho harašení zbraněmi. Šógun se přesto rozhodl o Perryho požadavcích jednat; alibistický pokus rozmělnit odpovědnost za kapitulaci tedy dopadl naprosto opačně. Nerozhodnost a slabost šógunátu byla podmíněna i dalším faktorem: právě roku 1853 se novým šógunem stal churavějící Iesada Tokugawa, o němž se soudilo, že zemře bez potomků, a propukl spor o jeho následnictví. Masahiro Abe podporoval sedmého Nariakova syna Jošinobua (ten byl, opět s Abeovým přispěním, roku 1847 adoptován rodem Hitocubaši, vedlejší linií Tokugawů, z níž pocházel i sám Iesada), jemuž bylo sedmnáct let, kdežto Naosuke Ii podporoval teprve osmiletého Jošitomiho (Iemočiho) Tokugawu, knížete z Kii.¹⁵³

Další japonskou odpovědí na Perryho příplutí bylo zvýšené zbrojení. Masahiro Abe naplánoval vybudovat jedenáct pobřežních baterií poblíž Eda; přestože mu však pomáhali experti jako již zmínění Takašima a Egawa, z těchto baterií bylo postaveno pouze šest, i ty stály desetinásobek původně zamýšlené celkové částky a do Perryho návratu nebyla hotová žádná z nich.¹⁵⁴ Abe se pokoušel zakrýt následky svojí

¹⁵¹ O zásobování hlavního města po moři viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 204 (heslo Kawamura Zuiken).

¹⁵² Tokugawovo a Iiho memorandum viz *Documentary History*, Vol. II, s. 282–286 a 286–288. Naosuke Ii navrhoval stavět lodě, Tokugawa Nariaki rovněž a poprvé s touto myšlenkou přišel již roku 1843, krátce předtím, než byl sesazen z čela knížectví. Viz JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 165.

¹⁵³ *Documentary History*, Vol. II, s. 295–296.

¹⁵⁴ MASS – HAUSER (eds.), c. d., s. 180–181.

neschopnosti, jež byla veřejně odsuzována, snahami o další kooperaci s knížaty a císařským dvorem. Roku 1853 bylo knížatům povoleno opatrovat si válečné lodě, uvolněna byla omezení výzbroje knížecích armád a císařský dvůr roku 1854 vydal na Abeho zvláštní naléhání první výzvu k obyvatelstvu od nástupu Tokugawů: šlo o pokyn k roztavení bronzových zvonů a jejich přetavení na děla. O neblahých důsledcích této politiky pro prestiž režimu Tokugawů nelze mít nejmenších pochyb.

Poté, co odplul z Japonska, komodor Perry navštívil četné další oblasti. Zastavil se v Ťi-lungu na Tchaj-wanu, aby zkoumal možnost jeho anexe – záminkou mu byla inspekce, zda nejsou v tamních dolech nuceni pracovat američtí trosečníci – a pokoušel se anektovat souostroví Rjúkjú, k čemuž získal i omezený souhlas svojí vlády;¹⁵⁵ tamější obyvatelé se kdysi vysmívali komdora Biddleovi za urážku, již přetrpěl, a lze mít zato, že Perry svým počínáním tento názor víc než napravil. Vyslal rovněž kapitána Johna Kellyho, aby anektoval ostrůvky Coffin Group na Boninských ostrovech.¹⁵⁶ V tomto ohledu se jednalo největší měrou o kompenzaci případného neúspěchu při jednáních s Japonskem, a tak nic z těchto Perryho anexionistických snah nemělo trvalé výsledky. Perry navíc snil i o navázání úzkých vztahů se Siamem, Kambodžou (pět let před francouzským vpádem do Indočíny) a domorodci na Velkých Sundách. Při svých plavbách se setkal s ruským admirálem Puťatinem, který byl svojí vládou v odpověď na Perryho expedici počátkem roku 1853 rovněž vyslán, aby uzavřel smlouvu s Japonskem, a navázal s ním tak přátelské styky, že mu ruský admirál navrhl společný návrat do Japonska a společné uzavření smlouvy. V tomto ohledu byl Puťatin neúspěšný. Je ironické, že se Rusové na Sachalinu pokoušeli tamějším Japoncům namluvit, že je vlastně jdou chránit proti americké expanzi.

13. února 1854 se Perry předčasně vrátil.¹⁵⁷ Šógun Iesada byl ochoten s ním jednat o jeho požadavcích. Jednání v Kanagawě (dnes součást Jokohamy) se táhla až do

¹⁵⁵ Státní tajemník (ministr zahraničí) Everett byl pro okupaci důležitých přístavů na souostroví, pokud by takové nešlo získat v Japonsku bez použití síly; soudil, že Rjúkjú patří Japonsku, třebaže se jasně jednalo o stát závislý jak na Japonsku (Sacumě), tak na Číně. Viz DENNETT, c. d., s. 273.

¹⁵⁶ Tyto ostrůvky byly roku 1823 navštíveny americkým kapitánem Coffinem, o čtyři roky později zabrány Spojeným královstvím v osobě kapitána Beecheyho a pojmenovány Bailyho ostrovy. Komodor Perry tento fakt ignoroval a nařídil jejich anexi a přejmenování na Coffin Group. Viz Tamtéž, s. 266 a 274–275.

¹⁵⁷ BEASLEY, *Japanese Imperialism*, s. 23 uvádí, že se Perry vrátil teprve v březnu 1854.

konce března a teprve 31. března 1854 byla uzavřena smlouva z Kanagawy, třebaže s ní císař i mnohá knížata nesouhlasili. Smlouva otevřela americkému obchodu přístavy Šimoda a Hakodate; Perry původně požadoval Nahu na Rjúkjú, Macumai na Hokkaidó a Uragu nebo Kagošimu. V Šimodě, nevýznamném přístavu izolovaném od okolí, se směl usadit americký generální konzul, otázku trvalého amerického osídlení v přístavech smlouva nespécifikovala, Edo cizincům otevřeno nebylo. Americkým občanům nebylo přiznáno právo exterritoriality, což znamenalo, že byli postižitelní japonskými zákony.¹⁵⁸

Okamžitým ziskem pro Japonsko bylo, že Perry opustil své plány na razantní akci v oblastech, které Japonci budou záhy považovat za svá. To se týká především ostrůvků Coffin Group na Boninských ostrovech, na nichž snad mohla být zřízena jedna z amerických uhelných stanic na trase přes Pacifik. Třebaže je Američané zabrali, Kongres tento zábor nikdy neschválí a Spojené státy nebudou činit Japonsku překážky, když se je záhy rozhodne opět obsadit. Co se souostroví Rjúkjú týče, komodor Perry smlouvou z 11. července 1854 uznal jeho nezávislost, jednalo se však o nezávislost na Japonsku i na Číně. Obě dálněovýchodní mocnosti byly beztak příliš slabé, než aby dokázaly obhájit svůj zájem na Rjúkjú proti západním velmocím, tudíž japonské postavení nebylo příliš poškozeno, a americký zájem na souostroví, třebaže brzy pominul, mohl dočasně posloužit k tomu, aby vyvážil případné další západní zájemce o anexi ostrovů, dokud Japonsko nezesílilo.

Důsledky pro Japonsko jako takové ale byly mnohem závažnější. Izolace ostrovní říše byla prolomena a ostatní mocnosti se snažily uzavřít podobnou smlouvu – a uspěly. Vláda šógunů z rodu Tokugawa naopak byla otřesena v základech. Po staletí byla jejím vlastním smyslem tak, jak byl deklarován navenek, ochrana Japonska před „barbary“ a jejich škodlivými vlivy. Nyní šógun i přes nesouhlas většiny dotázaných osob včetně samotného císaře ustoupil cizincům a rozdmýchal proti sobě opozici. Zájmy nespokojených knížat, progresivních hodnostářů císařského dvora v Kjótu a obchodníků a rolníků se propojily se zájmy tradicionalistických skupin. Trvalo nějaký čas, než jim to došlo a než se byli sto spojit, ale dny šógunátu byly tak jako tak sečteny.

¹⁵⁸ O Perryho expedici jako takové viz DENNETT, c. d., s. 257–277.

II. KAPITOLA.

PÁD ŠÓGUNÁTU A RESTAURACE MEIDŽI

Ani období konce šógunátu ještě není dobou, kdy by Japonsko vedlo zahraniční politiku hodnou toho jména, naopak, jednalo se buď o neiniciativní ustupování cizincům, nebo naopak o snahy cizince vyhnat. Zahraniční vztahy Japonska v této době jsou více než kdy jindy spjaty se spleťtým a vnitropolitickým vývojem v zemi.

Smlouva se Spojenými státy definitivně ukončila období, kdy japonská šógunátní vláda mohla svévolně rozhodovat o podobě mezinárodních vztahů své země. I jiné západní země dlouhodobě usilovaly o uzavření podobných smluv a nyní již nebylo možné je odmítnout. Jednalo se zejména o Rusko a Británii a skutečnost, že obě země spolu válčily v Krymské válce, nemohla zabránit jejich snahám o proniknutí do Japonska, tím spíš, že s výjimkou neúspěšného britského útoku na Petropavlovsk Kamčatskij roku 1854 se válka pozic obou zemí na Dálném východě v podstatě nedotkla. Britský kontradmirál sir James Stirling¹⁵⁹ se rozhodl pronásledovat Puťatinovy lodě a cestou se zastavil v Nagasaki, aby vymohl na japonské vládě slib, že neumožní ruskému admirálovi zakotvit ve svých přístavech. Šógunátní úředníci však nerozuměli japonskému trosečníkovi, který tlumočil, a místo toho navrhli Stirlingovi uzavření smlouvy, která byla podepsána 14. října 1854. Britové v ní získali doložku nejvyšších výhod. Britští obchodníci ve skutečnosti jejími podmínkami nebyli nadšeni, přestože původně její uzavření vůbec nemohli čekat.

Původní Stirlingův cíl, zabránit Puťatinovi připlout do Japonska, rovněž nebyl dosažen. Ještě před zapojením se západních mocností do rusko-tureckého konfliktu se na počátku roku 1854 Puťatin objevil v Nagasaki, poté odplul a na konci roku 1854 připlul do Šimody. Tam 7. února 1855¹⁶⁰ uzavřel v chrámu Čorakudži opět

¹⁵⁹ O smlouvě viz JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 270–271, který uvádí, že kontradmirálovo příjmení bylo Stirling, a DENNETT, c. d., s. 353, jenž udává podobu Sterling.

¹⁶⁰ BEASLEY, *Japanese Imperialism*, s. 23 a KAJIMA, Morinosuke, *A Brief Diplomatic History of Modern Japan*. Charles E. Tuttle Co.: Publishers, Rutland, Vermont – Tokyo, Japan 1969, s. 112

s Tošiakirou Kawadžim a s Masanorim Cucujem, knížetem z Hizenu, smlouvu, v níž byly Rusům otevřeny přístavy Šimoda, Nagasaki a především Hakodate, jež se stalo důležitým kotvištěm ruských lodí v Pacifiku. Rusko-japonský spor o severní území nebyl ještě definitivně vyřešen, Japonsku měly připadnout nejjižnější ostrovy Kunašir, Iturup, Šikotan a Habomai, Rusku potom Urup a Kurilské ostrovy na sever od něj. Sachalin se ocitl pod společnou správou a Rusové se tam v následujících letech začali opět usazovat. Rusku byly rovněž otevřeny přístavy Šimoda, Hakodate, jež se stalo důležitou základnou ruských lodí v severním Pacifiku, a Nagasaki. Také Rusové získali doložku nejvyšších výhod a právo exteritoriality.¹⁶¹

Jako další se pokoušeli dosáhnout úpravy vzájemných styků i Nizozemci. Jejich vyjednávač Donker Curtius ve dvou smlouvách z konce roku 1855 a z ledna 1856 mimo jiné dosáhl změny podmínek, v nichž žili nizozemští obchodníci v Japonsku: ti koupili ostrov Dešima a mohli se volně usazovat v Nagasaki. Rovněž jim bylo povoleno praktikovat křesťanství, třebaže to bylo jinak v Japonsku stále zakázáno.¹⁶²

Vláda v Edu se nyní vydala cestou přijímání západních novinek. Roku 1855 byla v Nagasaki otevřena Námořní akademie, jež na náklady šógunátu poskytovala námořní výcvik jak tokugawským vazalům, tak samurajům z jednotlivých knížectví – mnozí z nich se později obrátí proti šógunovi. Později byla v Edu založena podobná instituce a také vojenská akademie. Rozmach zaznamenalo učení se cizím jazykům a západním vědám, třebaže Japonci stále nesměli opouštět zemi. Manufaktury, z nichž první byly v Japonsku otevírány ještě před Perryho příjezdem, znásobily svůj počet a od roku 1853, kdy došlo ke zrušení zákazu stavět větší lodě, vznikala v Japonsku první námořní plavidla hodná toho jména. Šógunátní vláda začala budovat svoje námořnictvo, jehož první lodí se stala od Nizozemců zakoupená *Soembing* o výtlaku 500 tun a přejmenovaná na *Kankó Maru*; její nizozemská posádka byla najata, aby instruovala japonské kadety. Již v této době byly pokládány základy budoucího japonského vzestupu.

udávají, že rusko-japonská smlouva byla uzavřena v únoru 1855, naproti tomu DENNETT, c. d., s. 354 soudí, že již v lednu.

¹⁶¹ Text smlouvy viz LENSEN, *Russian Push*, s. 475–477. KAJIMA, *Brief History*, s. 16 uvádí, že rusko-japonská smlouva byla první, v níž byla obsažena exteritorialita, naproti tomu DENNETT, c. d., s. 353 udává, že „elementární exteritorialita“ byla obsažena již ve Stirlingem uzavřené smlouvě.

Pro nejbližší budoucnost však byl významnější vzestup dvou knížectví: Sacumy a Čóšú. Silně zadlužená Sacuma se snažila již od počátku třicátých let postavit po finanční stránce na nohy: velké úsilí bylo věnováno pěstování cukrové třtiny, jež se stalo významným zdrojem příjmů, dluhy, které byly za dlouhou dobu nastřádány u místních obchodníků, byly anulovány, dluhy, jež knížectví učinilo jinde, potom byly převedeny na bezúročnou půjčku splatnou do 250 (dvousetpadesáti) let.¹⁶³ V Sacumě po smrti knížete Narioky Šimazua propukl na přelomu 40. a 50. let¹⁶⁴ boj o nástupnictví mezi konzervativní frakcí, jejímž kandidátem byl Nariokův syn Hisamicu, a progresivní frakcí, jež prosazovala do čela knížectví jeho nevlastního bratra Nariakiru. Ten také s pomocí Masahira Abeho získal vládu v knížectví a vydal se na cestu modernizace. Vybuřoval první manufaktury na výrobu zbraní, ale i spotřebního zboží, jeho preference západních novinek se projevily i v jeho zaujetí pro fotografování. Význam pro knížectví měl také výcvik nadaných studentů v západních vědách a v cizích jazycích. Nariakira zemřel roku 1858 a tehdy po něm nastoupil Hisamicuův syn Tadajoši Šimazu, silně ovlivňovaný svým otcem, ale ani to neznamenal konec modernizace knížectví. Pro mnohé japonské konzervativce nebylo cílem jejich snažení zahrnout západní technologie, jen západní hodnoty. Tak roku 1859 knížectví vyslalo svého úředníka Tomoacua Godaie, absolventa námořní akademie v Nagasaki, aby se nepozorovaně a ilegálně vetřel na loď *Čitose Maru* a odplul do Šanghaje. Japonci bezpochyby mají obdobu přísloví, že pod svícem je tma; loď patřila šógunátu a byla využívána k přepravě jeho poselstev. Godai ve svém riskantním podniku uspěl a v Šanghaji zakoupil parník, jenž pojmenoval *Ten'ju Maru*,

¹⁶² DENNETT, c. d., s. 353.

¹⁶³ TOTMAN, c. d., s. 519; jinou verzi nabízí SEIICHI (ed.), c. d., s. 286 (heslo Zusho Hirosato), který udává, že přední vazal rodu Šimazu Hirosato Zušo získal roku 1835 bezúročnou půjčku od obchodníků jak z velkých měst, tak přímo z knížectví Sacuma, která měla být opravdu splatná do 250 let. Vylíčení, které podává *Origins of State*, s. 367, je v mnohém odlišné: Zušo navrhl obchodníkům, že převezme obrovské dluhy knížectví, vyžádal si k tomu konci originály směnek, aby podle nich mohl vystavit nové dlužní úpisy, ale místo toho je spálil. Obchodníci byli tak rozhořčeni, že si vymohli na klanu Sacuma Zušovu sebevraždu.

¹⁶⁴ O rozporných údajích ve vztahu k datu Nariakirova nástupnictví jsem se již zmínil v I. kapitole v poznámce č. 137 na s. 57.

a provozoval jej ve službách knížectví.¹⁶⁵ Sacuma však pod Hisamicuovým vlivem zastávala stanovisko nepřátelské cizincům, což se mělo brzy projevit. Hisamicu podporoval císařský dvůr, zprvu se ještě přikláněl ke spolupráci mezi císařem a šógunem, ale záhy tuto ideu opustil a přiklonil se k myšlence císařské restaurace.

Knížectví Čóšú ovládané rodem Móri zaujímalo vůči šógunátu odmítavé stanovisko trvale. Příčina leží již v dobách bitvy u Sekigahary, kdy kníže Terumoto Móri podporoval lejasuovy odpůrce, třebaže se neúčastnil přímo bitvy, a následně byl rod Móri připraven o větší část svých držav i příjmů, což se odrazilo i na výši penzí jeho vazalů. Od té doby Čóšú upadlo do velkých dluhů a na počátku XIX. století čelilo velkým finančním potížím. Řešení bylo jednoduché: třetinu dluhů odmítlo zaplatit, krátilo penze svých vazalů a vydávalo to za půjčku. Další peníze získávalo prodejem obchodních licencí. Tak se do přelomu třicátých a čtyřicátých let podařilo zlepšit finanční situaci knížectví. Nové a ještě ambicióznější reformy zahájil kníže Tadamasa Móri v létě 1858 po návratu z Eda do sídla knížat z Čóšú v Hagi. Důraz kladl na posílení moci císařského rodu a svého předního vazala, teprve pětadvacetiletého Dandžóa Masudu,¹⁶⁶ pověřil návrhem reforem. Masuda navrhl zvýšit stav ozbrojených sil pomocí přijímání rolnických odvedenců,¹⁶⁷ zavést cvičení ve formacích a celkově vycvičit bojeschopné těleso. Vzdělání se podle něj mělo dostávat studentům na základě jejich schopností, nikoli původu. Ve všech ohledech navrhl šetřit a zvýšit efektivitu.¹⁶⁸ Ne všechny tyto návrhy byly realizovány, ale Čóšú se přesto modernizovalo. Tato modernizace však naprosto neznamenalala smíření s působením

¹⁶⁵ SEIICHI (ed.), c. d., s. 331 (heslo Godai Tomoatsu).

¹⁶⁶ Velká část lidí, kteří sehráli roli v demontáži šógunátního zřízení a v restauraci Meidži, se narodila ve třicátých letech a změny v japonské společnosti a úpadek šógunátu zažívala od raného dětství, tudíž neměla zkušenosti s obdobím, kdy eroze vlády Tokugawů ještě nebyla natolik zřejmá. Týkalo se to právě i Masudy, který žil v letech 1833–1864. Zemřel v době, kdy došlo v Čóšú k převratu vedeným konzervativními silami, stoupenci dohody s rodem Tokugawa, ale nenašel jsem zmínku o tom, že by se Masuda stal přímou obětí tohoto převratu.

¹⁶⁷ V ozbrojených silách Čóšú sloužil i mladý Hirobumi Itó, jenž byl rolnického původu a byl adoptován rodem Itó, třebaže samurajem se stal teprve roku 1863. Již roku 1856 však byl ve vojsku, což znamená, že před již rokem 1858 byly ve vojsku Čóšú osoby prostého původu. Viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 360–363 (heslo Itō Hirobumi).

¹⁶⁸ Documentary History, Vol. II, s. 297–299.

cizinců v Japonsku; většina klanu Čóšú podporovala hnutí *sonnó džóí* (Ctěme císaře, vyžeňme cizince), vzniklé v reakci na ustupování vlády v Edu cizincům. Nadšeným propagátorem hnutí byl Šóin Jošida, který učil mladé nadané studenty jako Hirobumiho Itóa nebo Aritoma Jamagatu. Na první pohled je to jen těžko sluchitelné s jeho někdejší snahou studovat v zahraničí, avšak postoj velkého množství Japonců vůči cizincům byl přinejmenším ambivalentní, ne-li zmatený. Čóšú se v následujících letech stalo útočištěm odpůrců šógunátní politiky ustupování cizincům.

Co se zahraniční politiky týkalo, v Japonsku se střetávaly dvě koncepce, dvě hesla: *džóí*, tj. Vyžeňme cizince, a *kaikoku*, Otevřeme zemi. Motivace přívrženců *džóí* byla různá, od čiré a nerealistické zatvrzelosti až po – podle japonských kritérií realistické – přesvědčení, že ačkoli má styk s cizinci své přednosti, tak oslabuje japonské hodnoty a přivádí úpadkové a nebezpečné hodnoty cizí. Také přívrženci *kaikoku* neměli ve svých řadách pouze obdivovatele Západu, ale realisty podobné druhým zmíněným stoupencům uzavření země, kteří však ve svém realismu viděli v otevření země nevyhnutelný krok vynucený silou. Dokonce Nariaki Tokugawa opustil svoji někdejší ochotu bojovat a v prosinci 1857 napsal: „Skutečností je, že je nevídané, aby byli cizinci vpuštění do jakéhokoli přístavu; ale v současnosti se nedá nic dělat se třemi přístavy, jež jsou nyní otevřeny, protože tato záležitost je již vyřešena. Dokonce i cizinci jsou naši bližní a přinejmenším navenek naléhají, že je v zájmu samotného Japonska, že s námi vyhledávají přátelství. Pro vládu tedy může být nemožné rovnou odmítnout jejich požadavky.“¹⁶⁹ Na počátku následujícího roku zajde dokonce tak daleko, že bude požadovat ustavení obchodní mise do zámoří, jíž bude předsedat on sám a jež se měla vedle něj skládat z deklasovaných složek vládnoucí třídy – róninů a přespočetných samurajských synů, kteří nedostávali penzi.¹⁷⁰

O jakých požadavcích to v listopadu 1857 Nariaki mluvil? Zejména Američané byli nespokojeni s obchodními ustanoveními smlouvy z Kanagawy a rozhodli se uzavřít smlouvu novou. Tento úkol měl splnit americký generální konzul, jenž směl podle podmínek smlouvy z Kanagawy sídlit v Šimodě, tedy ještě nikoli v Edu. Stal se jím Townsend Harris, nepříliš úspěšný obchodník a bývalý konzul v Ning-po. Harris vyplul na lodi *San Jacinto*, po cestě se stavil v Siamu, aby uzavřel obchodní smlouvu

¹⁶⁹ BEASLEY, Basis, s. 8–11.

¹⁷⁰ JANSEN (ed.), c. d., s. 281.

podobnou té, jakou si americká vláda přála uzavřít s Japonskem. 21. srpna 1856 připlul do Šimody a záhy, po odplutí americké lodi, se spolu s tlumočnickem nizozemského původu C. J. Heuskenem¹⁷¹ ocitl v takřka naprosté izolaci a instrukce své vlády nedostal po dlouhých osmnáct měsíců. Přitom by mu podpora pomohla. Narozdíl od jednání se Siamci, kteří mu kvůli obavám z britské agrese (sousední Barma byla roku 1852 poražena v druhé britsko-barmské válce) vycházeli velice vstřícně a dokonce navrhli spojeneckou smlouvu nebo americký protektorát,¹⁷² Japonci pociťovali vůči Harrisovi špatně skrývanou nechuť. Harris se nenechal odradit a s šógunátní vládou vyjednával o několika smlouvách. Masahiro Abe rezignoval roku 1855 (politiku ale ovlivňoval, jako mnoho jiných japonských státníků, i poté až do své smrti roku 1857), partnery tak Harrisovi byli zejména Naosuke Ii a *ródžú šuseki* Masajoši Hotta, kníže ze Sakury. Spolupráce mezi oběma Japonci nemohla být harmonická; šógun Iesada totiž umíral a zatímco Ii podporoval, jak již bylo řečeno, Iemočiho, Hotta stranil Jošinobuovi. V otázce uzavření smluv s cizinci však byli zajedno.

Nizozemci a Rusové, jež zastupovali stále Curtius a Puťatin, vymáhali od léta na japonských úřednicích v Nagasaki nové obchodní smlouvy. Jejich tlak byl natolik silný, že jim úřady v Nagasaki vyšly vstřícně a 17. října 1857 uzavřely s oběma zeměmi smlouvy bez schválení z Eda, což dokazuje, že se již báli více nepříznivé reakce cizinců než hněvu Tokugawů. Smlouvy stanovily celní sazby ve výši 35 % a zahrnuta byla pasáž o pobytu cizinců v Nagasaki.¹⁷³

Townsend Harris 17. července 1857 získal zvláštní konvencí pro Spojené státy všechna práva, jež Japonsko přiznalo ostatním zemím. Jednalo se o exteritorialitu pro americké občany, otevření Nagasaki pro americký obchod, právo usazovat se v Šimodě a Hakodate a další výhody. Harris si rovněž vymohl zrušení omezení svého pohybu ve věcech úředních na 7 *ri*.¹⁷⁴ 30. listopadu se Harris přesunul do Eda

¹⁷¹ Někdy jsou jeho křestní jména udávána jako Henry C. J.

¹⁷² DENNETT, c. d., s. 351.

¹⁷³ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 276–277. Text ruské smlouvy viz LENSEN, *Russian Push*, s. 478–483.

¹⁷⁴ V Japonsku existovaly dvě délkové jednotky známé jako *ri*. a), 1 tradiční *ri* je 654,6 metru. b), 1 *ri* je šestinásobek prve zmíněné, tj. 3,927 km. Není jasné, o kterou jednotku se v tomto případě jednalo.

a 7. prosince 1857 mu byla poskytnuta audience šógunem Iesadou, jemuž předal osobní dopis prezidenta Pierceho.¹⁷⁵ Jednání mezi Harrisem a Japonci pokračovala, americkému vyjednavaci jistě pomohlo obratné poukazování na právě probíhající druhou opiovou válku, během které západní mocnosti uštědřovaly Číně jednu porážku za druhou, a tvrzení, že podpis smlouvy se Spojenými státy by znamenal posílení japonské pozice proti případným požadavkům Spojeného království a Francie.

29. července 1858 pak byla smlouva podepsána.¹⁷⁶ Otevírala přístavy Kanagawu a Nagasaki (od 4. července 1859), Niigatu od 1. ledna 1860 a Hjógo (dnešní Kóbe) od 1. ledna 1863. Naproti tomu nevyhovující Šimoda měla být uzavřena (zde mohly hrát roli i náklady na udržování zastoupení v této izolované osadě). Američané měli od 1. ledna 1862 právo usadit se v Edu, o rok později se mohli usídlit i v Ósace. Významné pro Japonsko bylo, že exteritorialita byla zachována a provinění amerických občanů posuzovaly konzulární soudy. Počátky fixace celních sazeb na nízké úrovni (5 % u všeho japonského exportu,¹⁷⁷ 5 % u importu přesně vyjmenovaných druhů zboží v širokém spektru od nerostných surovin přes rýži, nástroje až po oblečení, 35 % u importu alkoholických nápojů a 20 % u zboží nejmenovaného ve smlouvě) do budoucna připravily japonský stát o zdroj příjmů a zhoršily konkurenceschopnost domácího zboží. Dovoz opia byl zakázán, ale Japonci této neřesti stejně neholdovali.¹⁷⁸ Zbraně a další válečné potřeby mohly být prodávány pouze japonské vládě. Pohyb Američanů po Japonsku byl omezen, jejich zboží se však mohlo pohybovat po Japonsku nezatěžováno vnitřními cly. Američané mohli praktikovat své náboženství, mohli stavět kostely a nemuseli pošlapávat fumie.

¹⁷⁵ DENNETT, c. d., s. 355–356; KAJIMA, Brief History, s. 16 uvádí, že Harrisovi byla poskytnuta audience u šóguna Iesady již v říjnu 1857.

¹⁷⁶ Documentary History, Vol. II, s. 289–292 přináší nejdůležitější pasáže této smlouvy.

¹⁷⁷ Toto ustanovení nepřináší citovaná Luova edice, ale JANSEN (ed.), History of Japan, s. 280 ano.

¹⁷⁸ Výjimku zde později představovalo malé množství pro lékařské účely, to však v Harrisově smlouvě zakotveno nebylo. Lodě kotvící v japonských přístavech nesměly mít na palubách ani větší množství opia než tři bedničky o váze čtyř liber.

Podobné smlouvy uzavřely v létě a na podzim i ostatní mocnosti: 18. srpna uzavřel smlouvu za Nizozemsko Donker Curtius, 19. srpna za Rusko admirál Puťatin,¹⁷⁹ 26. srpna Spojené království a 9. října Francie¹⁸⁰ – za poslední dvě země je podepsali lord Elgin a baron Gros, kteří v červenci v Tiencinu uzavírali nerovné smlouvy s poraženou Čínou.¹⁸¹ Tzv. „nerovné smlouvy z éry Ansei,¹⁸²“ jež byl šógunát nucen uzavřít, teprve proměnily Japonsko v nerovnoprávného partnera mocností a stálo je velké úsilí, aby se z tohoto postavení vymanilo. O nerovné smlouvy se jednalo proto, že v nich byla obsažena exteritorialita a fixace celních sazeb, aniž se podobným právům těšili Japonci na území druhé smluvní strany, navíc v důsledku smluv byly v japonských přístavech cizí jednotky a tyto přístavy se mohly stát týlovou základnou pro západní expedice na Dálném východě.¹⁸³ Velkou nesnáz Japonsku způsobila fixace poměru cen zlata ku stříbru na 1 : 5. Jinde ve světě, a zejména v Číně, totiž byl tento poměr 1 : 15, čehož zneužívali obchodníci, kteří nakupovali zlato za výhodnou cenu, vozili je do Šanghaje a prodávali se ziskem 200 %, ale tento obchod byl později ukončen společným zásahem americké a britské vlády.¹⁸⁴

Když již byly smlouvy uzavřeny, Masajoši Hotta odešel do Kjóta, aby dosáhl jejich schválení císařem. Třebaže se opravdu snažil a téměř se mu podařilo dvůr v Kjótu přesvědčit, nakonec neuspěl, naopak, císař se od záležitosti distancoval prohlášením, že tyto záležitosti má vyřizovat samotná vláda v Edu, a osmaosmdesát dvořanů včetně

¹⁷⁹ Text rusko-japonské smlouvy viz LENSEN, *Russian Push*, s. 484–494. Oproti Harrisově smlouvě zde byl malý rozdíl v tom, že 5 % dani podléhalo nejen surové hedvábí dovážené do Japonska, ale i obyčejné hedvábí.

¹⁸⁰ Toto datum udává JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 283, naproti tomu DENNETT, c. d., s. 364 uvádí, že byla podepsána již o dva dny dříve.

¹⁸¹ BEASLEY, *Japanese Imperialism*, s. 18 a 24.

¹⁸² Císař Kómei (vládl 1846–1867, narozen 1821) vyhlásil za svoji vládu úctyhodných šest ér, podle éry Ansei (1854–1860) jsou nerovné smlouvy z oněch let známy jako Anseiské smlouvy. Teprve císař Mucuhito-Meidži zavedl pravidlo, že vládě jednoho císaře odpovídá právě jedna éra, pod jejímž jménem bude císař po své smrti znám.

¹⁸³ V říjnu 1866 se tak francouzští vojáci z Jokohamy účastnili trestné expedice admirála Rozeho proti Koreji (viz níže).

¹⁸⁴ DENNETT, c. d., s. 395.

Tomomiho Iwakury a Nobujošiho Sawy smlouvy odsoudilo.¹⁸⁵ Císařský dvůr nestál v opozici proti smlouvám osamocen, naopak, nechuť Japonců vůči cizincům a smlouvám s nimi byla velmi silná. Mezi přívrženci hnutí *sonnó džóí* představoval výjimku kupodivu Šóin Jošida, který soudil, že Japonsko musí smlouvy dodržovat a mezitím hledat příležitosti k vlastnímu pronikání: „Co ztratíme ve prospěch Ruska a Ameriky v obchodě, získáme na Koreji a Mandžusku v území.“¹⁸⁶ Tento pozoruhodný názor, jenž je jednou z prvních formulací japonské expanzivní politiky v období realistického vypořádávání se se světem, byl ale ve svojí akceptaci cizího živlu v Japonsku osamocený. Jošidův žák Kóin Kido byl jeho myšlenkami ovlivněn natolik, že na počátku šedesátých let navrhl šógunátní vládě dobytí Koreje. Nejprve mělo knížectví Čóšú dobýt ostrov Ullung, osamocenou korejskou výspu v Japonském moři, následně mělo Koreu dobýt – jsouc podporováno Sacumou a Čóšú – knížectví Cušima.¹⁸⁷ Tento návrh se pochopitelně nerealizoval.

Hnutí *sonnó džóí* bylo smlouvami posíleno přinejmenším stejně jako rozmachem studia historie v uplynulých letech, jež s sebou neslo nárůst úcty k císaři v míře, jaká v Japonsku nepanovala po dlouhá staletí. Jak již bylo řečeno, základnu hnutí tvořilo knížectví Čóšú, ale překvapivě také Mito, domov jedné z vedlejších větví rodu Tokugawa. V podobě, jež byla domovem v Mito, se však mělo jednat o posílení úlohy císaře vedle šóguna, nikoli namísto něj. V tom se již prolínala s již zmíněnou koncepcí *kóbu gattai*, založenou na spolupráci císařského dvora, šóguna a knížat. Tato koncepce byla domovem jak u obou dvorů – v Kjótu ale byli četní a významní odpůrci dorozumění se šógunátem –, tak i v mnoha knížectvích, například v Aizu na severu Japonska nebo v Sacumě, kde ji ztělesňoval kníže Nariakira Šimazu a po jeho smrti roku 1858 jeho nevlastní bratr Hisamicu Šimazu.

Roku 1858 zemřel také šógun Iesada. Teprve tehdy byl vyřešen dlouhodobý spor o jeho nástupce, když se s pomocí vlivu Naosuke Iiho stal šógunem Iemoči Tokugawa, zatímco jeho rival Jošinobu ztratil předchozího roku svého hlavního podporovatele Masahira Abeho. Ve čtvrtém měsíci roku 1858 se Naosuke Ii stal za prokázané služby

¹⁸⁵ SEIICHI (ed.), c. d., s. 364 (heslo Tomomi Iwakura).

¹⁸⁶ BEASLEY, Basis, s. 17.

¹⁸⁷ DUUS, Peter, *The Abacus and the Sword. The Japanese Penetration of Korea, 1895–1910*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 1995, s. 32, pozn. 6.

kanceléřem (*tairó*), což byla nejvyšší a jen občas obsazená hodnost v šógunátní správě. Záhy odstavil od moci Hottu, jemuž se stala osudnou podpora Jošinobua, potlačil veškerou opozici proti smlouvám, jež bylo Japonsko nuceno uzavřít, a zašel tak daleko, že za kritiku smluv zakázal Jošinobuovi vstup do paláce v Edu. Méně významní oponenti dopadli ještě hůř: mnoho kritiků bylo uvězněno, někteří popraveni, a netýkalo se to jen stoupců *sonnó džóí*, ale i těch, co podporovali Jošinobuovu kandidaturu.¹⁸⁸ Kanceléř Ii dosáhl velkého úspěchu, když v říjnu 1858 vyslal do Kjóta vysokého úředníka Akikacua Manabeho, kterému se podařilo vysvětlit samotnému císaři, v jaké situaci šógun Anseiské smlouvy uzavíral, a císařský dvůr výměnou za slib, že vláda v Edu co nejdříve opět uzavře zemi, 2. února 1859 „uznal, že šógun neměl jinou možnost než smlouvy uzavřít.“¹⁸⁹ Tento úspěch málem stál Manabeho život, protože Šóin Jošida, doposud se nalézající v ústraní v Čóšú, na něj připravoval atentát. Ten byl ale včas odhalen a Jošida se stal obětí „Velké perzekuce z éry Ansei,“ když byl roku 1859 popraven. Politika Naosuke Iiho, která vypadala na první pohled jako přisluhování „cizím barbarům“, třebaže její motivací byl výhradně realisticky nahlížený prospěch Japonska a udržení Tokugawů u moci, byla trnem v oku i mnoha dalším vlastenecky smýšlejícím Japoncům. Kanceléř Ii byl smrtelným nepřítelem pro přívržence *sonnó džóí* jako takové a obzvlášť pro samuraje z Mito a Kii, jejichž pána Jošinobua odstavil od moci.

V březnu v japonském hlavním městě často sněží, takže lidé mají jen omezený rozhled. Přitom to, co se stalo jednoho zasněženého březnového rána roku 1860, by náhodnému kolemjdoucímu jistě stálo za vidění. Kanceléř Naosuke Ii byl na cestě na audienci před branou Sakurada u šógunova paláce zavražděn početnou skupinou samurajů, pocházejících především z Mito, ale i ze Sacumy, jež jinak byla ještě šógunátu nakloněna příznivěji.¹⁹⁰ Kanceléř Ii odešel, politika spolupráce s cizinci však pokračovala dál, protože pro Japonsko neexistovala jiná přijatelná alternativa.

¹⁸⁸ Roku 1859 tak byl popraven Sanai Hašimoto, služebník knížete Macudairy z Fukui, který roku 1858 v Kjótu obhajoval otevření přístavů a zároveň kandidaturu Jošinobua Tokugawy. Viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 184 (heslo Hashimoto Sakai).

¹⁸⁹ JANSEN (ed.), c. d., s. 284.

¹⁹⁰ KAJIMA. Brief History, s. 17 a Origins of State, s. 399 udávají, že se jednalo o „róniny“ z Mito, naproti tomu SEIICHI (ed.), c. d., s. 192 (heslo Ii Naosuke) udává, že vrahy byli samurajové z Mito a ze Sacumy, stejně tak JANSEN (ed.), History of Japan, s. 319, jenž udává, že sedmnáct atentátníků bylo

Šógunátní vláda se ještě za Iiho života rozhodla oplatit Spojeným státům návštěvu komodora Perryho vysláním oficiálního poselstva, vedeného Šimmim Masaokim, knížetem z Buzenu, druhým vyslancem Norimasou Muragakim, knížetem z Awadží, a třetím vyslancem, *mecuke*¹⁹¹ Ogurim Tadamasou, do Washingtonu. Hlavním úkolem poselstva byla výměna ratifikací Harrisovy smlouvy. Podle jednoho z jejích ustanovení k výměně mělo dojít do jednoho roku po podpisu smlouvy, ale v Japonsku vzbudila myšlenka vyslání poselstva do zahraničí velké pobouření, i s odkazem na prastarý zákaz cestovat mimo Japonsko.¹⁹² Teprve 13. února 1860, několik týdnů před Iiho zavražděním, vyrazila fregata *Powhatan*, na jejíž palubě byl vedle členů japonského poselstva i velitel americké dálněvýchodní eskadry admirál Josiah Tatnall a jež byla doprovázená japonskou lodí *Kanrin Maru*, z Jokohamy.¹⁹³

První zemí, kterou japonské poselstvo navštívilo, však nebyly Spojené státy, ale Havaj. Loď totiž byla poškozena bouří, k níž došlo nedlouho po vyplutí, a díky silnému protivětru neměla dost uhlí k přeplutí Pacifiku. Bylo nutno provést opravy a nabrat uhlí, lodě proto zamířily k Havajským ostrovům a 5. března 1860 přistály v Honolulu. Japonští poslové byli přijati havajským ministrem zahraničí skotského původu Robertem Williem, jenž se snažil pozvednout prestiž ostrovů na mezinárodním poli a přivítal nečekané hosty s poctami příslušejícími velvyslancům.¹⁹⁴ Pokus havajského ministra zahraničí o uzavření smlouvy o přátelství a obchodu bohužel nevyšel, protože Japonci v tomto ohledu neměli žádné instrukce, předložili

z Mito a jeden ze Sacumy. K tomu VASILJEVOVÁ, c. d., s. 320 uvádí, že se na spiknutí podíleli ještě samurajové z Čóšú a Tosity. Při tak pestrém složení spiklenců je div, že je nikdo neudal. U brány se po dlouhou dobu konaly každoroční oslavy atentátu, jichž se účastnili nejenom lidé z Mito, ale i důstojníci a členové císařského rodu. Viz *Origins of State*, s. 399.

¹⁹¹ Mecuke byli úředníci, kteří za Tokugawů dohlíželi na chování knížat i lidu a plnili tak funkci tajné policie.

¹⁹² DENNETT, c. d., s. 394.

¹⁹³ O první japonské misi do zahraničí viz JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 455–459.

¹⁹⁴ Velvyslance v dobách po Vídeňském kongresu 1814–15 mohly vysílat pouze státy považované za velmoci, tj. Rakousko, Prusko, Spojené království, Francie a Rusko, z historických důvodů ještě Španělsko, papež a Osmanská říše. K takovým státům Japonsko roku 1860 rozhodně nepatřilo, ale Williemu to poradil zástupce Spojených států na Havaji Martin Borden. Mohlo se jednat i o důkaz dobré vůle Spojených států vůči Japonsku (přestože ani Spojené státy nebyly ještě počítány mezi velmoci).

sice žádost šógunovi, ale ten ji zamítl s tím, že japonská vláda si nepřeje nové smlouvy. Když zpráva o tom 18. června dorazila na Havaj, Willie se pokusil vyslat do Japonska jako zástupkyni Havaje ženu, vdovu po polárním badateli siru Franklinovi. Králi se tato možnost nezamlouvala, protože pochopil, že Japonsko si smlouvu nepřeje, a návrh neschválil.¹⁹⁵ Lze si jen těžko představit, jak by šógun ospravedlnil uzavření smlouvy s malým souostrovím uprostřed Pacifiku.

6. května 1860 japonské poselstvo opustilo San Francisco a odjelo do Washingtonu. Dne 17. května 1860 proběhla audience u prezidenta Buchanana. Japonští vyslanci se na ni řádně nachystali: oblečeni byli v hedvábná dvorská roucha, ceremoniální čapky, měli meče a každého doprovázeli tři pěšáci, kopiník a tři samurajové, ti všichni nastoupili do čtyřech kočárů a jeli ulicemi Washingtonu do Bílého domu. O šest dní později Japonci navštívili Kongres a byli udiveni.¹⁹⁶ Kongres byl Japonci rovněž zaujat a rozhodl se vyčlenit 50 000 dolarů na úhradu nákladů spojených s jejich pobytem. Japonští vyslanci strávili ve Spojených státech sedm měsíců, navštívili pozoruhodná místa a na palubě lodi *Niagara* nakonec odpluli zpátky do Japonska.

Jaké poznatky si japonští vyslanci ze Spojených států, jež se tou dobou nacházely na prahu občanské války, odnesli? Kníže Muragaki nebyl zvyklán v názoru, že se jedná o barbarskou zemi, ale nechoval zvláštní opovržení ani k ní, ani k prezidentu Buchananovi: „[Prezident] je jemný a důstojný... Neměl ani vyznamenání, ani dva meče...“ Zvyky a politická praxe, se kterými se japonské poselstvo setkalo, byly pro Muragakiho krajně nezvyklé: „Prezident je v podstatě generální guvernér, který musí být volen lidem každé čtyři roky. (... Není způsob jak zjistit, kdo se stane příštím prezidentem, než se budou takové volby konat... V každém případě vážně pochybuji, že americký systém [voleb] vydrží dlouhou dobu.)... [poselstvo pozorovalo Kongres] Jeden člověk povstal a velice hlasitě křičel. Jeho divoká gestikulace se podobala spíše šílencově.“¹⁹⁷ Na vnímavého pozorovatele, jakým byl nižší příslušník mise Sadaifu Tamamuši, působily velice dobrým dojmem mezilidské vztahy ve Spojených státech, jež byly prosty arogance nadřícených vůči podříceným a celkově vzato k sobě měli

¹⁹⁵ CONROY, Hilary, *The Japanese Frontier in Hawaii 1868–1898*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1953, s. 1–7.

¹⁹⁶ *Documentary History*, Vol. II, s. 292–295.

¹⁹⁷ *Tamtéž*, s. 293–294.

lidé mnohem blíž.¹⁹⁸ V Japonsku pozvolna, ale opravdu pozvolna, docházelo k revizi představy, že všichni cizinci jsou barbaři zásadně odlišní od Japonců.¹⁹⁹

Jiná velká země nechystala japonským pozorovatelům taková překvapení jako Spojené státy: bariéry mezi společenskými stavy byly nepřekonatelné a ani politický systém nemohl být pro Japonce nepochopitelný. Řeč je pochopitelně o Rusku. Rusové však chystali Japonsku překvapení jiného a nepříjemnějšího druhu. Ruské impérium, poražené v Krymské válce, ztratilo na nějakou dobu možnost zasahovat v tradičních sférách svého zájmu na pomezí Evropy a Asie a obrátilo se na Dálný východ. Narušení čínského území u ústí Amuru kapitánem Něvelským na počátku padesátých let bylo první vlašťovkou a průběh i výsledky Krymské války umocnily ruský zájem na odlehle periferii. Rusové svá postavení na Dálném východě obhájili, přesto však pojali vážnou obavu, že jejich državy ve vnitrozemí východní Sibiře jsou snadno zranitelné nepřátelskými silami, které by se plavily po Amuru, jenž tou dobou patřil takřka celý pod čínskou moc, a poté by postupovaly hlouběji do nitra ruského území. Je otázkou, co by tam interventi dělali, protože východně Bajkalu se nenalézalo nic, co by nepřítelům Ruska mohlo stát za tu námahu. Tak či onak, Rusové se rozhodli vyřešit tento problém anexí čínského území. Měli k tomu skvělou příležitost. Čína v padesátých letech čelila povstání tchajpingů a dalším povstáním, incident s lodí *Arrow* roku 1858 pak vedl k vypuknutí druhé opiové války a dynastie Čching nemohla čelit ještě ruským požadavkům. Rusko navíc bylo chápáno jako ne zcela cizí mocnost, tradiční sused, jehož požadavky nelze zcela ignorovat a který již od Něrčinské smlouvy z roku 1689 měl v Pekingu svého vyslance, o čemž si mohly západní mocnosti ještě dlouho jen nechat zdát. Tehdejší místodržitel východní Sibiře hrabě Muravjev bezesbytku využil příležitost, která se mu naskýkala, a bez instrukcí z Petrohradu požadoval odstoupení obrovských území na Amuru. Číňanům nezbylo než ustoupit, smlouva z roku 1858 vynesla Rusům území na levém břehu Amuru a hraběti Muravjevovi, jen co se jeho vláda dozvěděla o rozšíření ruského území, přídomek „Amurskij“. Také vyslanec v Pekingu hrabě Ignatěv nezůstal pozadu a také

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 294–295.

¹⁹⁹ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 457–458.

bez instrukcí získal roku 1860 na čínské vládě, otřesené porážkou ve třetí opiové válce, území na pravém břehu řeky Ussuri (Wu-su-li), budoucí Přímořský kraj.²⁰⁰

O Japonsku počátku šedesátých let XIX. století si nikdo nemyslel, že jednou bude budít strach. Naopak, mnozí lidé byli toho názoru, že si je cizí mocnosti mezi sebe rozdělí. Zejména Rusové byli toho názoru a nechtěli zůstat stranou. Pokračovala kolonizace Sachalinu, jenž byl pod smíšenou japonsko-ruskou správou, třebaže na ostrově byli Japonci usídlení mnohem dříve než Rusové, a ruští osadníci postupně na ostrově převládli. Ruská vláda si roku 1859 ústy hraběte Muravjeva-Amurského, jenž byl tou dobou v Edu, nárokovala celý ostrov a japonské odkazy na smlouvu ze Šimody, stanovující společnou správu, odbyla s tím, že Puťatin překročil svoje instrukce,²⁰¹ a to přesto, že smlouva byla ruskou stranou řádně ratifikována a ratifikace byly vyměněny 7. prosince 1856 v Šimodě. Je zvláštní, že hrabě Muravjev-Amurskij sice tuto část smlouvy nerespektoval, zároveň však nijak nezpochybnil z ní vyplývající ruský zisk Urupu a severněji ležících ostrovů. Porážka Ruska v Krymské válce neznamenal v nejmenším pokles ruské prestiže v Japonsku, naopak, Japonci soudili, že „dvě prvořadé mocnosti a dvě druhořadé mocnosti bojovaly dva roky proti Rusku a byly nuceny se stáhnout – rozhodně se stáhly rády; takže Rusko, jež mohlo přemoci čtyři velmoci, musí být velkolepý národ“.²⁰²

„Velkolepý národ“ byl znepokojen britským průzkumem ve vodách okolo Cušimy, jež zaujímala důležitou strategickou pozici ve vodách mezi Japonskem a Koreou a ovládala vjezd do Japonského moře, a navrhl šógunátní vládě, že pomůže bránit ostrov proti Britům. Edo odmítlo, ale nehledě na to 13. března 1861 připlula k Cušimě fregata *Posadnik* pod kapitánem Biriljevem, údajně kvůli opravám. Rusové se na ostrově začali zabydlovat, v zálivu Imozaki postavili kasárna a třebaže byla půda na skalnaté Cušimě považována za neúrodnou, pokusili se ji obdělávat. Biriljev se původně snažil jednat s Japonci přátelsky, nabídl jim dokonce padesát děl a tvrdil, že je jde chránit před Brity – stará ruská výmluva neúčinkovala již v časech Perryho expedice na Sachalinu. Ruský velitel otevřeně připouštěl, že Japonsko bude rozděleno mezi

²⁰⁰ LENSEN, Russian Push, s. 431 udává, že Přímořský kraj získal pro Rusko Ignatěv; LANGER, c. d., s. 168 uvádí, že hrabě Muravjev získal pro Rusko jak levý břeh Amuru, tak i Přímořský kraj.

²⁰¹ DENNETT, c. d., s. 431.

²⁰² LENSEN, Russian Push, s. 452.

velmoci a pro Rusko bude lepší, když ostrov obsadí ono a nikoli Británie. Došlo ke střetům mezi Japonci a ruskými námořníky, přičemž bylo několik Japonců zabito. Záhy připlula k ostrovu další loď, snahy úřadů v Nagasaki přimět Rusy k odplutí do tohoto otevřeného přístavu se minuly účinkem. Zbývala intervence ze strany Britů. 27. srpna 1861 připluly k Cušimě dvě lodi britské Dálněvýchodní eskadry vedené jejím velitelem sirem Jamesem Hopem a Rusy odtamtud vyhnaly.²⁰³

Šógunátní vláda vyslala roku 1862 poselstvo do Evropy pod vedením Jasunoriho Takenoučiho,²⁰⁴ knížete z Šimocuke, Jasunaa Macudairy, knížete z Iwami, a *mecuke* Takaakiho Kjógokua, knížete z Noto; mise se zúčastnil i mladý Jukiči Fukuzawa, pozdější liberální politik, který jel již roku 1860 do Spojených států. 23. ledna mise vyplula na palubě britské lodi *Odi* z Jokohamy. Navštívila Británii, Francii, Nizozemí a Prusko, přičemž dosáhla Londýnským protokolem odklad otevření přístavů Niigata a Hjógo, jež měly být otevřeny roku 1862, stejně jako odložení otevření Eda a Ósaky pro cizí usedlíky do roku 1868. Nejdůležitějším cílem však bylo Rusko, mocný souseď hroící Japonsko připravit o jeho území. 9. srpna 1862 Japonci přijeli do Petrohradu a byli přátelsky uvítáni. Jednání ohledně Sachalinu s hrabětem Ignatěvem, hlavou Asijského oddělení ruského ministerstva zahraničí a bývalým vyslancem v Pekingu, probíhala v méně smířlivém duchu. Mise měla za cíl dosáhnout rozdělení Sachalinu podél 50. rovnoběžky, což Ignatěv odmítl. Vysmál se tvrzení starých – i ruských – map, podle na nichž byl Sachalin označen za japonský, a stejně jako Muravjev-Amurskij, i on tvrdil, že Sachalin je celý ruský a že Puťatin překročil své instrukce. V rozhovoru s Takenoučim a Macudairou nakonec navrhl rozdělení ostrova podél 48. rovnoběžky, s čímž byli tito vyslanci ochotni se smířit, ale Kjógoku nesouhlasil.²⁰⁵ Šógunátní vláda se nenechala tímto neúspěchem odradit a v následujících letech následovaly další mise do Francie (1863), Francie a Spojeného království (1865), do Ruska (1866) a opět do Francie (1867).²⁰⁶

²⁰³ Tamtéž, s. 448–451.

²⁰⁴ LENSEN udává jméno Takenouči, kdežto JANSEN, (ed.), c. d., s. 459 udává jméno Jasunori Takeuči.

²⁰⁵ LENSEN, *Russian Push*, s. 429–434; DENNETT, c. d., s. 431 udává, že k dělení mělo dojít podle 50. rovnoběžky.

²⁰⁶ JANSEN (ed.), c. d., s. 459–460.

Přijetí, jehož se japonským vyslancům dostávalo v „barbarských zemích“, ostře kontrastovalo s postojem většiny obyvatel Japonska k cizincům. Je jistě pravda, že cizince do Japonska nikdo nezval a značná část jich ani nepatřila k diplomatickému sboru, ale přišla tam za vlastním obohacem. Ani druhá a třetí opiová válka, ani skutečnost, že pouze britské loďstvo dokázalo vyhnat Rusy z Cušimy, nedokázaly značné části Japonců, že cizím mocnostem nelze vzdorovat silou. Množily se útoky na cizince. K prvním vraždám došlo 25. srpna 1859, obětí se stali dva ruští námořníci.²⁰⁷ Od roku 1859 došlo k sedmi vraždám cizinců za osmnáct měsíců, v lednu 1861 byl smrtelně raněn i tlumočnick Townsenda Harrise Heusken, jeden z nejdéle žijících cizinců v Japonsku, který se po setmění vracel ulicemi Eda na americkou legaci.²⁰⁸ *Ródžú* Nobumasa Andó, jenž měl po liho zavraždění hlavní slovo v politice šógunátu, pamatoval na možnost odvety ze strany cizinců a řekl: „Když vy róninové musíte ukázat své nezvladatelné vášně krví, zabte mě nebo třeba i odstraňte šóguna v povstání, ale nevyvolávejte národní krizi zhášením životů cizinců!“²⁰⁹ Přání se Andóovi splnilo: na jaře 1862 byl u brány Sakašita napaden stoupenci císařské restaurace z knížectví Mito a Ucnomija a odešel do ústraní, a i na svržení šóguna došlo.²¹⁰

K neznámějšímu útoku na cizince došlo 14. září 1862 v Namamugi na cestě Tókaidó, kde samurajové z průvodu knížete ze Sacumy zabili britského obchodníka C. L. Richardsona, který průvodu neuhnul z cesty, když se kníže vracel z jednání

²⁰⁷ LENSEN, *Russian Push*, s. 381–388.

²⁰⁸ DENNETT, c. d., s. 396.

²⁰⁹ KAJIMA, Morinosuke, *Brief History*, s. 18.

²¹⁰ Počátkem roku 1862 se šógunát dopustil velké chyby, když uvolnil systém „střídavé služby“ (*sankin kótai*); SEIICHI (ed.), c. d., s. 257 a *Documentary History*, Vol. I, s. 208 uvádějí, že systém byl v původní podobě v platnosti od roku 1635, avšak *Origins of State*, s. 121 udává, že k tomu došlo již roku 1634. Podle tohoto nařízení šóguna Iemicua měla knížata strávit vždy jeden rok v Edu a druhý rok ve svém knížectví a po dobu svojí nepřítomnosti musela zanechat své rodiny v Edu jako rukojmí. Od roku 1862 měla knížata strávit v Edu jen sto dní za tři roky a ani své rodiny nemusela udržovat v Edu, jež již tehdy bylo velice drahým městem. Původním cílem tohoto uvolnění bylo ulevit vesměs nepřítelům solventním knížatům v jejich finančních těžkostech; ušetřené peníze měly být využity na obranu. Namísto toho však knížata zaměřila svoji pozornost na Kjóto, s jehož starobylostí a vznešeností se necelá tři staletí staré Edo nemohlo měřit. Navazovány byly kontakty s císařským dvorem, což mělo pro budoucnost Tokugawů vskutku neblahý dopad. Viz JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 330.

konzervativních sil v Kjótu o možnosti vyhnání cizinců. Také samurajové z Čóšú nezůstávali pozadu a za účasti předního knížecího vazala Šinsaku Takasugiho, Hirobumiho Itóa a Kaorua Inoueho roku 1862 vypálili budovu britského konzulátu v Edu,²¹¹ v květnu příštího roku tentýž osud potkal americký konzulát.²¹² Ani v následujících letech nebyli lidé ze Západu v Japonsku bezpeční a ještě na počátku roku 1868 dojde k útokům na cizince v Hjógu a v Sakai.²¹³ Tyto incidenty rozhořčily cizince, kteří požadovali odškodné: Američané se za Heuskenovo zavraždění spokojili s 10 000 dolary, zato Britové chtěli za Richardsonovo zavraždění opravdu obrovské odškodné, šógunátní vláda měla zaplatit 100 000 liber a knížectví Sacuma dalších 25 000 a mělo popravit Richardsonovy vrahy.²¹⁴ Šógunát záhy zaplatil, knížectví Sacuma však ve své pýše zaplatit odmítlo. Počinání Sacumy lze vysvětlit nezměrnou pýchou, ale Čóšú jednalo doslova neuvěřitelně: na počátku roku 1863 byli Inoue a Itó spolu s dalšími tajně vysláni na studia do Británie, země, jejíž konzulát vypálili. Ještě

²¹¹ SEIICHI (ed.), s. 251, 351 a 361 udává, že k vypálení britské legace v Šinagawě v Edu došlo roku 1862 za účasti klanu Čóšú, kdežto JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 333 uvádí, že k události došlo až roku 1863, a na s. 288 udává, že k jinému útoku na britskou legaci došlo v červenci 1861. *Origins of State*, s. 373 udává, že v prosinci 1862 došlo k útoku na britský konzulát v Gotenjamě v Edu za účasti agentů Takamoriho Saigóa, jenž chtěl způsobit šógunátu potíže, třebaže Sacuma tehdy ještě netoužila svrhnout šógunát. Představa mladého Itóa, jak plesá nad požárem britského zastupitelství, je humorná a bylo by jistě zajímavé sledovat jeho pocity, když později navštěvoval britskou legaci.

²¹² DENNETT, c. d., s. 398.

²¹³ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 303. Popravdě budiž řečeno, že někteří cizinci nahlédli kvality japonské kultury, pojaponštili se a začali hájit japonské hodnoty. Tak americký poradce ministerstva zahraničí v letech 1871–1880, E. S. Smith, utrousil podle britského rezidenta v Japonsku poznámku, že „nebyl zavražděn ani každý desátý cizinec, co by měl být zavražděn“; svědectví přináší NISH, Ian Hill, *Japanese Foreign Policy, 1869–1942*. Kasumigaseki to Miyakezaka. Routledge & Kegan Paul, London – Henley – Boston 1977, s. 16. Je pravda, že arogance některých cizinců byla neuvěřitelná. Ještě roku 1873 Brity vlastněný list *Herald*, vydávaný v japonských smluvních přístavech, psal: „Anglie (sic) by měla do Japonska opět přinést trochu diplomacie dělových člunů.“ Viz DENNETT, c.d., s. 516.

²¹⁴ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 292; DENNETT, c. d., s. 397 uvádí, že Britové požadovali celkem 110 000 liber. Pro posouzení toho, o jak obrovskou částku se v každém případě jednalo, britská bitevní loď *Victoria*, vlajková loď Středomořské flotily, která se roku 1893 potopila u libanonských břehů s bitevní lodí *Camperdown*, stála milion liber. Co se vrahů týče, zmínku o jejich potrestání jsem nenalezl.

neuvěřitelnější je fakt, že tito studenti byli v Británii přátelsky přijati²¹⁵ a zahájili studia, jež však byla záhy přerušena v důsledku nového a ještě závažnějšího incidentu.

Koncepce spojenectví císařského dvora a šógunátu, *Kóbu gattai*, slavila na první pohled nezanedbatelný úspěch. Roku 1861 se císařova mladší sestra Kazunomija provdala za šóguna Iemočiho. Císařský dvůr byl přemluven k sňatku mimo jiné slibem, že šógunát vyžene cizince.²¹⁶ Šógunát si dal s plněním slibu načas, snažil se dosáhnout ústupků po dobrém a odkladem otevření dalších přístavů, daným Londýnským protokolem z roku 1862, do 1. ledna 1868 dosáhl nezanedbatelného úspěchu. Naopak navázání styků s Pruskem, k němuž došlo téhož roku, mohlo v Japonsku potěšit jen málokoho.²¹⁷ Záhy se mělo ukázat, že sňatek princezny s šógunem měl pro šógunát spíše nepříznivé účinky. Roku 1863 totiž císař Kómei a šógun společně s xenofobními knížaty rozhodli o násilném uzavření Japonska, ke kterému mělo dojít 25. června 1863, avšak na poslední chvíli z akce sešlo pod hrozbou ostřelování Eda Brity a Francouzi. Šógunát tak vzbudil přehnaná očekávání a záhy je zklamal. Neexistuje lepší cesta ke ztrátě prestiže. Ve světle těchto nevalných výsledků se naskytá otázka, zda od počátku nešlo o důmyslně připravenou lest s cílem zdiskreditovat šóguna. Je to jen málo pravděpodobné. Princezna si původně měla vzít prince Arisugawu a je těžko představitelné, že by kdokoli u císařského dvora obětoval princeznu jen proto, aby poškodil již tak pošramocenou prestiž Tokugawů. Nadto je nutno vzít v úvahu situaci na císařském dvoře. Císař Kómei i jeho dvůr zjevně chovali o postavení Japonska falešné iluze, o čemž svědčí způsob, jímž se *ródžú* Hotta snažil přimět dvůr v Kjótu ke schválení smlouvy. Vedle stoupenců dohody s Tokugawy zde působili stoupenci hnutí *sonnó džóí*, kteří doufali ve vyhnání cizinců a jako takoví považovali požadavek na opětovné uzavření Japonska za proveditelný. Lze tedy mít za to, že dvůr myslel svoji snahu uzavřít Japonsko upřímně.

²¹⁵ Například Itó se spřátelil s Ernestem Satowem, budoucím diplomatem a vyslancem v Tokiu a Pekingu, který se již nedlouho po Itóově návratu do Japonska objevil v Edu jako tlumočnick sira Harryho Parkese.

²¹⁶ SEIICHI (ed.), c. d., s. 384 (heslo Kazunomiya).

²¹⁷ DENNETT, c. d., s. 396 udává, že po Heuskenově zavraždění v lednu 1861 opustil spolu s dalšími zástupci mocností Edo i pruský zástupce, je však možné, že jej zaměnil za ruského diplomata (o kterém se nezmiňuje). Pro úplnost, smlouvu s Rakouskem-Uherskem podepsalo Japonsko teprve roku 1869.

Jak již bylo řečeno, z uzavření Japonska cizincům od 25. června 1863 sešlo, pouze knížectví Čóšú, pod vlivem Šinsakua Takasugiho,²¹⁸ ostřelovalo lodě plující Šimonoseckou úžinou. Tím pohár trpělivosti cizinců definitivně přetekl. Američané potopili dvě malé válečné lodě Čóšú, francouzský admirál Jaurés vypálil japonskou vesnici.²¹⁹ 15. srpna 1863 Britové připluli ke Kagošimě, sídelnímu městu knížectví Sacuma. Převaha britských sil byla zjevná, kníže ze Sacumy se proto rozhodl vyjednávat a vyslal k Britům loď se dvěma vyjednaváči zběhlými v západních jazycích, Tomoacuem Godaiem a Munenori Teradžimou, ale Britové jejich návrhy nepokládali za přijatelné a vyjednaváče zajali. Godaiovi se podařilo uprchnout v Jokohamě, Teradžima však byl zavlčen do Británie a propuštěn teprve po dvou letech.²²⁰ Kagošima byla v odvetu za zavraždění Richardsona ostřelována z moře a částečně shořela. Bylo zjevné, že se nejednalo o standardní postup, v Británii samotné zavládlo rozladění a vláda byla interpelována. To Japonsku nepomohlo, naopak neslavný konec pokusu o vyhnání cizinců ještě víc podlomil prestiž šógunátu.

Knížectví Čóšú si plně uvědomilo hrozbu. Šinsaku Takasugi vybudoval na ochranu pobřeží před očekávaným útokem milici *šotai*, z níž nejznámější byly jednotky *kiheitai*, cvičené dle západního vzoru a složené jak ze samurajů, tak z rolníků, řemeslníků, obchodníků a inteligence. Navázal na starší návrhy na zavedení všeobecné branné povinnosti a pomáhali mu experti jako Masudžiró Ómura, někdejší pedagog na šógunátní vojenské akademii v Edu.²²¹ Do Čóšú se vrátili Kaoru Inoue a Hirobumi Itó, kteří si za půl roku studií v Londýně uvědomili, že cizince nemohou porazit, a snažili se přispět ke změně politiky knížectví. Vedoucí kruhy knížectví Čóšú však byly

²¹⁸ Blíže o něm viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 251–252 (heslo Takasugi Shinsaku).

²¹⁹ DENNETT, c. d., s. 398–399. Třebaže ve Spojených státech zuřila v letech 1861–1865 občanská válka a pozornost Spojených států se soustředila především na vedení pozemních operací a na blokádu pobřeží Konfederovaných států amerických, jejich námořnictvo bylo aktivní i ve vzdálených mořích. Korzárské lodě Konfederovaných států amerických (nejznámější z nich je *Alabama*, potopená roku 1864 před francouzským Cherbourgem) totiž operovaly na světových oceánech a působily na obchodním loďstvu Spojených států velké ztráty a Spojené státy tak musely udržovat ve vzdálených oblastech mnoho lodí s cílem chránit svůj obchod. Například unionistická loď *Wyoming*, jež potopila ony dvě lodě Čóšú, se účastnila právě honby za *Alabamou*.

²²⁰ SEIICHI (ed.), c. d., s. 331–332 (heslo Tomoatsu Godai) a 491–492 (Teradžima Munenori).

²²¹ Tamtéž, s. 233 (heslo Ómura Masujirō): Ómura se až do roku 1865 jmenoval Zóroku Murata.

neobyčejně tvrdošíjně a důsledně v provádění politiky *sonnó džóí* a považovaly za vhodné být znepráteny nejenom s cizinou, ale také s šógunem. Takový účinek alespoň měla bezprecedentní spolupráce, kterou Čóšú navázalo s konzervativními, cizincům a šógunátu nepřátelskými silami u císařského dvora, jež vyústila v příchod vojsk z Čóšú do blízkosti Kjóta. Jednalo se o flagrantní porušení šógunátních zákazů a v dřívějších dobách by bylo naprosto nemyslitelné. Iemoči Tokugawa však nebyl lejasu a nepodnikl nic, zato knížectví Sacuma, stále spolupracující s šógunátem, a severojaponské Aizu, zcela loajální Tokugawům, ano. Jejich spojené síly obsadily v noci 30. září 1863 císařský dvůr a vyhnaly protišógunátní představitele včetně Tomomiho Iwakury,²²² Sanetomiho Sandžóa a Nobujošiho Sawy, kteří uprchli do Čóšú.

Šógunát se snažil navázat na tento úspěch a na odložení otevření nových přístavů roku 1862 a obnovit svoji prestiž. Prostředkem k tomu mu mělo být uzavření Kanagawy, jehož hodlala vláda v Edu po zkušenostech z minula dosáhnout výlučně cestou vyjednávání. V únoru 1864 byla vyslána mise do Francie pod vedením Čóhacua Ikedy,²²³ jež měla dosáhnout francouzského souhlasu, ale ten pochopitelně nepřišel. Ikeda byl naopak donucen podepsat závazek opětného otevření Šimonosecké úžiny pro západní lodě.²²⁴ Koncem května pak zástupci mocností²²⁵ informovali

²²² Poté, co byl roku 1861 donucen odejít ode dvora, se Iwakura načas stal buddhistickým mnichem. SEIICHI (ed.), c. d., s. 364 se nezmiňuje o jeho spojení s Čóšú roku 1863, třebaže zmínky o této jeho aktivitě přinášejí jak DUUS, c. d., s. 32, tak NISH, Foreign Policy, s. 11, kde je však udáváno, že Iwakura odešel od císařského dvora teprve roku 1863, a kde není zmínka o jeho dočasné roli mnicha.

²²³ Alternativní čtení znaků Ikedova osobního jména bylo Nagaoki nebo Naganobu.

²²⁴ Ze smluvních přístavů v Japonsku bylo Nagasaki otevřeno pro Číňany a Nizozemce odedávna, pro Brity od roku 1854, pro Rusy od roku 1855, pro Američany od roku 1857. Šimoda byla otevřena v letech 1854–1859, potom byla opět uzavřena, neboť nevyhovovala potřebám obchodu (v letech 1856–1857 tam během čtrnácti měsíců připlyly jen dvě americké lodě). Hakodate mělo být otevřeno po Perryho expedici. ZOTTER, Klemens, Japanischer Imperialismus 1868 bis 1914. Diplomarbeit, Innsbruck 1999, mapa na s. 31 však udává, že byl otevřen teprve roku 1859, stejně jako Kanagawa. Hjógo a Ósaka měly být otevřeny od roku 1863, ve shodě s Londýnským protokolem však byly otevřeny teprve 1. ledna 1868. Niigata, jež měla být otevřena od roku 1860, se stala smluvním přístavem teprve od 1. ledna 1869. Roku 1860 došlo k pokusu soustředit obchod s některými komoditami do Eda, ale to se nerealizovalo a pro obchod bylo otevřeno teprve roku 1869. Šimonoseki

japonskou vládu, že uzavírání přístavů nepřipadá v úvahu, a v červnu a červenci Britové přesunuli do Jokohamy několik tisíc mužů pro případ, že by se šógun uchýlil k nepředloženému počínání.²²⁶

Šógun Iemoči však měl zcela jiné starosti. Příčinou bylo opět Čóšú. Jednotky tohoto knížectví se příštího léta pokusily o návrat do Kjóta, ale byly poraženy u brány Hamagura silami vedenými Iemočiho dědicem Jošinobuem, jenž byl šógunovým zástupcem u císařského dvora v Kjótu. I tentokrát se na porážce Čóšú podílely jednotky Sacumy, jež nevedl nikdo jiný než Takamori Saigó, který touto dobou ještě prosazoval spolupráci mezi dvory v Kjótu a v Edu.²²⁷ O něco později se ukázalo, že ani cizincům nemůže Čóšú čelit. 5. září 1864 připlulo silné loďstvo mocností k Šimonoseki a porazilo síly knížectví, jež muselo ustoupit jejich požadavkům, zavázat se k zachování bezpečné plavby Šimonoseckou úžinou a dokonce zaplatit výkupné za to, že nedošlo k vypálení města. Šógunátní vláda, třebaže stejně nemohla nic dělat, patrně schvalovala lekci, jíž se knížectví dostalo, přesto však byla nucena

ani další přístav se v protikladu k napůl vážně myšleným návrhům mocností smluvním přístavem nestalo.

²²⁵ Kdo vlastně západní země v Japonsku reprezentoval? Prvním americkým zástupcem byl samozřejmě generální konzul Townsend Harris. Po nástupu Abrahama Lincolna Harris požádal o uvolnění ze služby, neboť se jeho zdravotní stav postupně zhoršoval, také japonská jídla mu neprospívala a „zhubl o tolik, že by to vydalo na vicekonzula“. V lednu 1862 Harrise skutečně vystřídal Robert H. Pruyn, který z Japonska odjel roku 1865, v letech 1866–1869 Spojené státy zastupoval Van Valkenburgh a teprve jeho nástupce DeLong byl povýšen na skutečného vyslance (Envoy Extraordinary and Minister Plenipotentiary). Přehled amerických diplomatů na Dálném východě v letech 1842–1900 viz DENNETT, c. d., s. 705–707. Spojené království od roku 1859 zastupoval sir Rutherford Alcock, jenž byl mezi březnem 1862 a březnem 1864 na dovolené a jeho povinnosti plnil jeho zástupce sir John Neale. Alcocka vystřídal roku 1865 sir Harry Parkes a působil v Japonsku do roku 1883; DENNETT, c. d., s. 401 uvádí, že se tak stalo roku 1865, kdežto NISH, Foreign Policy, s. 17 udává, že Parkes byl vyslancem v Japonsku teprve od roku 1868, může však být, že právě toho roku byl povýšen do hodnosti vyslance. Francouzským vyslancem byl Leon Roches, Prusko po roce 1862 zastupoval von Brandt. Co se ruských diplomatů a dalších členů diplomatického sboru týče, neocenitelnou prací je LENSEN, George Alexander, Russian Diplomatic and Consular Officials in East Asia. Sophia University in cooperation with The Diplomatic Press, Tokyo & Tallahassee, Florida 1968.

²²⁶ JANSEN (ed.), History of Japan, s. 294–296.

²²⁷ SEIICHI (ed.), c. d., s. 450–451 (heslo Saigō Takamori). Saigó se však po nezdaru následující trestné expedice proti Čóšú roku 1866 přidal na stranu protišógunátní opozice.

souhlasit se zaplacením závratné částky 3 milionů mexických stříbrných dolarů na pokrytí nákladů spojených s expedicí.²²⁸ Celé Japonsko a zejména hnutí *sonnó džóí* nyní vidělo, že ani ta nejbojovnější knížectví se nemohou postavit cizincům, tudíž je nutno se s cizinci naučit vycházet. V Čóšú nabyla dočasně na vlivu frakce dohody s šógunátem, jež potlačila hnutí *sonnó džóí*, popravila několik jeho největších exponentů a omluvila se šógunátu za předchozí počínání sil knížectví, čímž odvrátila trestní expedici. Ke střetům mezi přívrženci *sonnó džóí* a zachování starých pořádků došlo téhož roku rovněž v Mito a i tam byli zastánci změn poraženi. V Čóšú však počínání dočasně vládnoucí frakce, již nazvu konzervativní, vzbudilo takovou nespokojenost, že Šinsaku Takasugi byl roku 1865 schopen shromáždit dostatečně silné ozbrojené síly a provedl nový převrat, při němž již přímo vyzval ke svržení šógunátu a k restauraci.²²⁹ Hlavy vedoucích stoupenců spolupráce s šógunátem byly useknuty a vystaveny na pranýři. „Od těch dob neshody ustaly a celý klan horlivě pracoval na společném cíli.“²³⁰

Kapitulace Čóšú před požadavky cizinců znamenala smíření se s realitou, tedy s nemožností čelit cizincům silou. Mezitím se již nějakou dobu ukazovalo, že jednání s cizinci nemusí být Japonsku pouze na škodu. Americký Kongres nikdy nepotvrdil Kellyho anexi ostrůvků Coffin Group v Boninských ostrovech a neměl tedy námitky proti tomu, když šógunát na konci roku 1861²³¹ vznesl na tyto ostrovy nárok. Třebaže spor byl definitivně vyřešen až roku 1873, již od počátku 60. let japonští velrybáři začali lovit v blízkosti ostrovů a Japonci dokonce vykázali z Boninských ostrovů některé americké kolonisty. Šógunát za situace, kdy se mladí a nadaní příslušníci neposlušných klanů tajně vydávali do zahraničí a osvojovali si důležité vědomosti, zavrhl staletí staré zákazy, roku 1866 vyslal prvních čtrnáct nadějných studentů na

²²⁸ Mexický stříbrný dolar byl v XIX. i na počátku XX. století oblíbeným platidlem na Dálném východě. Mocnosti poskytly vládě v Edu možnost vyhnout se splacení této částky, když otevře další přístav, uvažovaly o Šimonoseki, k tomu ale nedošlo.

²²⁹ SEIICHI (ed.), c. d., s. 251–252 (heslo Takasugi Shinsaku).

²³⁰ Cit. in: *Origins of State*, s. 372.

²³¹ DENNETT, c. d., s. 432 udává, že Japonsko vzneslo nárok na ostrovy na konci roku 1861, ale Tamtéž, s. 276 uvádí, že se tak stalo teprve roku 1862.

studia do Spojeného království a další do jiných zemí, například do Nizozemska. Rod Tokugawa však již dávno nebyl silou, jež držela v Japonsku iniciativu.

Výsledkem převratu v Čóšú z roku 1865 byla trestní expedice, již následujícího roku vedl sám šógun Iemoči, která byla poražena moderními vojsky knížectví Čóšú pod Takasugiho vedením, jež nyní získaly britskou materiální podporu a prokázaly svoji kvalitu. V průběhu konfliktu však Takasugiho vystřídal ve velení Masadžiró Ómura a pomáhal mu Kóin Kido, protože Takasugi onemocněl a příštího roku zemřel. Také teprve dvacetiletý šógun Iemoči roku 1866 onemocněl, v srpnu zemřel v Ósace a jeho následovníkem se konečně stal Jošinobu, kníže z Kii. Situace, již nyní patnáctý a poslední šógun z rodu Tokugawa čelil, byla již neudržitelná. V Japonsku se sychlovalo k občanské válce, morálka sil věrných šógunovi byla podlomena porážkou od jediného knížectví a mnohá knížata začala lavírovat. Síly císařské restaurace vedle Čóšú podpořila i některá další významná knížectví. Týkalo se to knížectví Sacuma, které nechalo stranou dřívější spory s Čóšú, a knížectví Tosa, jež původně nebylo úplně proti šógunovi, ale hodlalo prosadit velké zvýšení císařské moci. Samuraj z Tosy, Rjóma Sakamoto, který ze svého knížectví roku 1862 odešel a pobýval v Sacumě, se snažil zformovat alianci protišógunátních sil a roku 1866 se mu podařilo prosadit uzavření spojení mezi Sacumou a Čóšú pro restauraci císařské moci. Následujícího roku se k alianci přidala i Tosa a Hizen a vznikla Jihozápadní koalice, mocná aliance podporovaná císařským dvorem a dvůr podporující. Jejího triumfu se Rjóma Sakamoto již nedočkal, protože byl roku 1867 v Kjótu zavražděn šógunátními agenty.²³²

Mezitím si západní mocnosti zajistily další pokrok při hospodářské exploataci slabého Japonska. 25. června 1866 byla v Edu podepsána smlouva, jíž Spojené státy, Spojené království, Nizozemí a Francie společně stanovily hodnotu celních tarifů na 5 % u exportu i importu. Pro Japonsko bylo nevýhodné, že ceny zboží, z nichž bylo clo určováno, byly pevně stanoveny, ale jeho hodnota se v příštích letech zvyšovala a tak relativní výše cla stále klesala. Smlouva byla v platnosti po určitou dobu, 1. července 1872 se mělo jednat o její případné revizi.²³³

²³² SEIICHI (ed.), c. d., s. 237–238 (heslo Sakamoto Ryōma).

²³³ DENNETT, c. d., s. 401–402.

Šógunátní vláda se pokusila vyřešit otázku Sachalinu jeho rozdělením. Na konci roku 1866 byli k tomu konci pověřeni jednáním Hidesane Koide, kníže z Jamata, a Kanzaburó Išikawa, kníže ze Surugy, kteří odjeli do Petrohradu a jednali s hlavou Dálněvýchodního oddělení ministerstva zahraničí Petrem Stremuchovem. Stremuchov navrhl, že se Japonsko vzdá celého Sachalinu výměnou za Urup a tři menší ostrůvky. To Japonci odmítli, stejně jako ruské tvrzení, že Rusko má na celý Sachalin výhradní nárok. Od šógunátu měli doporučeno pokusit se dosáhnout rozdělení ostrova podél 49. rovnoběžky, což Rusové odmítli, stejně jako japonský „ústup“ na 48. rovnoběžku. 30. března 1867 obě strany dospěly k prozatímní dohodě, podle níž se měli Japonci a Rusové o správu Sachalinu dělit a celý jej využívat. To se také stalo a ostrov v následujících letech zažil zejména japonskou kolonizaci.²³⁴

V lednu 1867²³⁵ zemřel císař Kómei a po něm nastoupil jeho syn Mucuhito-Meidži.²³⁶ U dvora se dostali k moci stoupenci svržení šógunátu, z nichž nejvýznamnější byl Tomomi Iwakura, který od roku 1861 pobýval ve vyhnanství, protože vzbudil nespokojenost konzervativních sil nepřátelských šógunátu svým podílem na sjednání sňatku mezi šógunem Iemočim a princeznou Kazunomijou. I tehdy však bylo jeho cílem povznesení moci císaře, byť nezvolil vhodný prostředek. Pod praporem císařské restaurace se spojili lidé, kteří v budoucnu povedou Japonsko k získání místa na slunci – císař Mucuhito-Meidži, Tomomi Iwakura z dvorské šlechty, Tošimiči Ókubo a Takamori a Cugumiči Saigóové ze Sacumy, Hirobumi Itó, Kóin Kido, Kaoru Inoue a Aritomo Jamagata z Čóšú, Šimpei Etó z Hizenu, Taisuke Itagaki a Šódžiró Gotó z Tosity a celá řada dalších. Tyto síly byly podporovány dalšími

²³⁴ LENSEN, Russian Push, s. 435–437. Text dohody viz Tamtéž, s. 495–496.

²³⁵ JANSEN (ed.), History of Japan, s. 23 v tabulce udává, že císař Kómei zemřel, stejně jako Iemoči Tokugawa, roku 1866, avšak na s. 353 uvádí, že zemřel až roku 1867, a to na neštovice. VASILJEVOVÁ, c. d., s. 327 uvádí, že císař Kómei zemřel v lednu 1867 a že není jisté, zda nebyl otráven.

²³⁶ Osobní jméno tohoto velikého císaře je Mucuhito, Meidži (Osvícená vláda) pak je naprosto případné jméno pro éru jeho vlády, jež si podle starého zvyku zvolil na počátku svojí vlády na podzim 1868 a pod nímž je od té doby znám. Třebaže v předchozích dobách mnoho císařů vyhlásilo za svoji vládu hned několik ér, císař Mucuhito-Meidži zavedl pravidlo, že každý císař po svém nástupu vyhlásí jen jednu éru, pod jejímž jménem bude po své smrti znám. (Císař Hirohito-Šówa po kapitulaci Japonska v druhé světové válce zvažoval vyhlášení nové éry, ale od svého záměru ustoupil.)

skupinami japonské společnosti, jež byly za vlády Tokugawů potlačovány – a byly to skoro všechny. Největší vliv mezi osobami neurozeného původu měli bohatí obchodníci, kteří si slibovali od restaurace zlepšení svého postavení.

Šógun Jošinobu věděl, že nemůže těmto silám čelit, ani jeho předchozí akce jej nepředurčovaly k válce proti jeho císaři. Říjnové memorandum knížete z Tosy vyzvalo k návratu veškeré moci do rukou císaře a 9. listopadu 1867 Jošinobu výzvu přijal a rezignoval. Překvapený císař jej pověřil prozatímním pokračováním výkonu funkce. Tímto obratným tahem uchoval možnost zničit zastaralý šógunátní systém silou. Jošinobu se ocitl v nepříjemné situaci, za kterou z největší části nemohl, a nemohl také nic zvláštního podniknout, aby zabránil válce. Západní mocnosti se nehodlaly v konfliktu angažovat, Britové čekali, kdo vyhraje, a doufali, že vítězná strana jim půjde na ruku, naproti tomu Francouzi stále pokládali za legitimní vládu v Edu. Šógun měl stále ještě velké síly, v nichž již byli i odvedenci rolnického původu, a dostal francouzskou vojenskou pomoc a poradce,²³⁷ ale vojska Tokugawů se vyznačovala mnohem menší akceschopností než císařští vojáci. Většina knížat vyčkávala. Například knížectví Cušima vydalo již v listopadu 1867 diplomatickou korespondenci mezi šógunátní vládou a Koreou Tomomimu Iwakurovi.²³⁸

Konflikt, známý jako válka Bošin, a restauraci Meidži (*Meidži išin*) zahájilo obsazení císařského paláce dne 3. ledna 1868 silami ze Sacumy a Čóšú a Iwakurovo zveřejnění *Prohlášení o obnově císařské moci*. Dne 10. ledna 1868 informovalo císařské Oddělení pro zahraniční záležitosti, předchůdce japonského ministerstva zahraničí, zástupce mocností o změně poměrů v Japonsku. Západní mocnosti zaujaly již na konci roku 1867 v blízkím se konfliktu neutrální stanovisko. Pouze Francie, jež touto dobou zahajovala na Dálném východě expanzivní politiku, snažila se o pronikání do Koreje a v Japonsku sázela na Jošinobua, mu nabídla vojenskou pomoc, ale

²³⁷ Je zajímavé, že Francouzi od šógunátu přijímali platby za zboží v hotovosti předem a nehodlali mu poskytnout úvěr. Viz JANSEN (ed.), c. d., s. 364.

²³⁸ Šógunát ještě v květnu 1867 navrhl, snad v marném pokusu získat americké přátelství, že vyšle do Koreje misi, jež bude mimo jiné prostředkovat jednání mezi Spojenými státy a Koreou, jelikož se tyto země dostaly do sporu v souvislosti s lodí *General Sherman*. S ohledem na změněný postoj knížectví Cušima vůči vládě v Edu a na nechuť Korejců jednat s cizinci i s jakýmikoli Japonci mimo rod Só je nepravděpodobné, že by tato snaha byla bývala korunována úspěchem, i kdyby bylo bývalo došlo k japonskému prostředkování, jež se však stejně neuskutečnilo. Viz DENNETT, c. d., s. 433–434.

exšógun, který se tou dobou stáhl do Ósaky, odmítl.²³⁹ Rozhodl se vrátit do Kjóta s vojskem a protestovat proti puči. Jeho jednotky však byly 27. ledna překvapeny a poraženy silami Jihozápadní koalice u Fušimi poblíž Kjóta a u Toby u zálivu Ise. Mnohé z jeho nejlepších jednotek byly rozptýleny v zázemí, aby předešly vzpourám.²⁴⁰ Zejména Fušimi bylo historickým místem. Po Iejasuově vítězství u Sekigahary byl zdejší mohutný hrad místem, odkud šógunovy síly dohlížely na hrad v Ósace, Hidejoriho sídlo. Roku 1615 lemovaly cestu do Fušimi hlavy róninů v Hidejoriho službách a zdálo se, že už nikdo a nic nikdy neohrozí vládu Tokugawů. Hrad byl následně rozbořen a hlavní šógunovou základnou v oblasti se stala Ósaka. Roku 1862 ve Fušimi Hisamicu Šimazu rozdrtil samuraje ze Sacumy, kteří se přidali ke hnutí *sonnó džóí* a konspirovali proti Tokugawům;²⁴¹ a vrcholem ironie bylo, že vojska Sacumy v císařské armádě nyní vedl též Hisamicu Šimazu. Nyní Fušimi zažilo zdrcující porážku rodu Tokugawa a císařské armády přes ně postupovaly na východ, aby zasadily tokugawským oddílům ránu z milosti. Jošinobu se stáhl do Eda, které po od počátku šedesátých let dosud nenavštívil. Lze mít za to, že kdyby se byl býval od začátku připravoval na válku, přijal francouzskou pomoc a stáhl se do oblasti Kantó a tak koncentroval své síly a byl zbaven nutnosti udržovat četné kvalitní jednotky v zázemí, kde předcházely nepokojům, zatímco síly Jihozápadní koalice by se dostaly daleko od svých základen, byly by jeho vyhlídky docela jiné.

Když císařské síly dorazily do Eda, nastalo vyjednávání o kapitulaci mezi Takamorim Saigóem a Kaišúem Kacuem, někdejším velitelem lodi *Kanrin Maru*

²³⁹ Jošinobuův postoj ke francouzské pomoci byl ambivalentní. Ještě roku 1867, před vypuknutím války, vyslal do Paříže svého příbuzného. Secret Memoirs, s. 6 uvádí, že se jednalo o knížete z Mito jménem Minbunotajo Tokugawa, naproti tomu JANSEN (ed.), History of Japan, s. 459–460 udává, že osobní jméno Jošinobuova vyslance bylo Akitaka. Origins of State, s. 380 uvádí, že se jednalo o Jošinobuova bratra jménem Mimbu Taiju (Mimbu-nó-Taiju), který sám byl pobytem v Paříži znechucen a považoval se za rukojmího. V každém případě tento vyslanec měl přesvědčit Francii, ať zvýší svoji pomoc šógunovi. Je možné, že Jošinobu se chtěl udržet s francouzskou pomocí u moci, nikoli však za cenu občanské války.

²⁴⁰ Toto zajímavé vylíčení války Bošin podává JANSEN (ed.), History of Japan, s. 357–358. Tvrdí, že obě strany měly dobrou morálku, kdežto VASILJEVOVÁ, c. d., s. 330 udává, že morálka šógunových sil byla nižší.

²⁴¹ Origins of State, s. 373.

a jedním z velitelů šógunátního námořnictva.²⁴² 11. dubna 1868 Takamori Saigó v parku Ueno přijal kapitulaci šóguna Jošinobua a šógunův palác v Edu obsadily císařské síly. Takamori Saigó chtěl původně šóguna popravít, Jošinobua zachránila před krvelačností císařova vojevůdce intervence Harryho Parkese.²⁴³ Stejně tak nelze opomíjet ani vliv císařovy tety princezny Kazunomije, vdovy po šógunu Iemočim, jež intervenovala ve prospěch svrženého rodu.²⁴⁴ Ovládnutí Eda tedy proběhlo pokojně.

Šógunovy síly však ještě nebyly zcela poraženy. Na severu Japonska, kde knížata tradičně podporovala Tokugawy, pokračovala ve válce Severovýchodní liga kolem knížectví Sendai a Aizu, třebaže ta byla motivována spíš regionálním patriotismem a obavami z nadvlády Jihozápadní koalice v novém Japonsku, a zástupce velitele šógunova námořnictva Takeaki Enomoto odplul se sedmi loděmi z Tokijské zátoky do přístavu Hakodate na Hokkaidu, kde se v pevnosti Gorjókaku bránil až do května 1869, kdy jej přiměl ke kapitulaci generál Kijotaka Kuroda.²⁴⁵ Pro budoucí vývoj je zajímavé, že poslední šógunovi straníci si poprvé v japonské historii vybírali své vůdce ve volbách, třebaže omezených na privilegované vrstvy.²⁴⁶ Pád Hakodate znamenal konec války Bošin. Téhož roku ozdobila tvář nového císařského hlavního města svatyně Jasukuni, v níž nalezly spočinutí duše všech, kdož padli za restaurace Meidži i v následujících válkách.²⁴⁷

Osud poražených byl mnohem mírnější, než co se dalo čekat podle japonských zvyklostí a podle toho, že sami Tokugawové v krutém zacházení s poraženými odpůrci nezůstávali nijak pozadu. Rodu Tokugawa zůstalo knížectví Šizuoka, poslední šógun

²⁴² SEIICHI (ed.), c. d., s. 569 uvádí, že tento Kacu, přitom námořní důstojník, byl roku 1866 jmenován ministrem armády v reorganizované šógunátní vládě; Tamtéž, s. 378 (heslo Katsu Kaishū) se o této zajímavé skutečnosti nezmiňuje. Na témž místě udává, že Kacuovo osobní jméno bylo Kajšú, kdežto *Documentary History*, Vol. II, s. 289 uvádí, že se jmenoval Rintaró.

²⁴³ Tamtéž, s. 303, poznámka 32.

²⁴⁴ SEIICHI (ed.), c. d., s. 384 (heslo Kazunomiya).

²⁴⁵ Tamtéž, s. 325 (heslo Enomoto Takeaki).

²⁴⁶ *Origins of State*, s. 391.

²⁴⁷ ZOTTER, c. d., s. 42 udává, že svatyně původně sloužila pouze k uctívání císařových věrných, padlých za restaurace Meidži, a že teprve od roku 1878 jsou v ní uctívány i duše ostatních císařských vojáků, včetně Korejců a Tchajwanců, kteří padli za císaře.

se stáhl do ústraní.²⁴⁸ Popraven nebyl ani Takeaki Enomoto, ačkoli i o tom se uvažovalo, avšak Oguri Tadamasa, člen prvního poselstva do Spojených států, který odporoval ústupkům ze strany šógunátu, popraven byl²⁴⁹ a starý Tošiakira Kawadži spáchal sebevraždu. Roli v celkově smírném postoji japonské císařské vlády hrál jak ohled na postoj velmocí, tak intervence princezny Kazunomije a dalších osobností. Část majetku Tokugawů včetně paláce v Edu byla zabavena. Význační představitelé šógunátního režimu byli obvykle načas uvězněni nebo drženi pod dozorem a poté propuštěni. Někteří z někdejších stoupců Tokugawů zaujali významná místa ve státní správě. Z předních šógunových služebníků se významného místa domohl Takeaki Enomoto, který se po propuštění roku 1872 stal na přímluvu Kijotaky Kurody jeho podřízeným ve správě Hokkaida a později ministrem zahraničí, nebo Kajšú Kacu, který se mimo jiné roku 1873 stal ministrem námořnictva. Také mnozí méně významní vazalové Tokugawů se začlenili do nové japonské elity. Tadasu Hajaši, student vyslaný roku 1866 do Londýna, se po vypuknutí války Bošin vrátil do Japonska, přidal se k silám Takeakiho Enomota a byl zajat na Hokkaidu, ale již roku 1871 se stal tlumočnickem Iwakurovy mise a záhy mu byla svěřována významnější místa ve státní správě, až se nakonec stal ministrem zahraničí.²⁵⁰

Císař přesídlil z tradičního sídla císařů v Kjótu do šógunova paláce v Edu, jež bylo přejmenováno na Tokio, tj. Východní hlavní město, a spolu s ním se tam přestěhovaly i japonské úřady; Ministerstvo zahraničí se usídlilo v prestižní čtvrti Kasumigaseki, v Jokohamě existovala dočasná pobočka pro jednání s cizinci.²⁵¹ 12. října se císař

²⁴⁸ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 37 udává, že roku 1880 byla Jošinobuovi přiznána dvorská hodnost, roku 1884 se stal peerem a roku 1898 mu byla poskytnuta audience u císaře; a císaře Mucuhita-Meidžiho přežil o jeden rok.

²⁴⁹ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 458.

²⁵⁰ *Secret Memoirs*, s. 6–9.

²⁵¹ Japonská centrální vláda vznikla roku 1868 jako *Dadžókan*, Nejvyšší státní rada (alternativní výraz je *Daidžókan*); podobná instituce existovala již v období Nara. Viz *Documentary History*, Vol. I, s. 30–33). Do ní bylo začleněno i Oddělení pro zahraniční záležitosti (*Gaikokukan*). SEIICHI (ed.), c. d., s. 571 udává, že Nejvyšší státní rada, *Dadžókan*, vznikla „21. dne 4. měsíce éry Keiō“ (poslední ze šesti ér, jež vyhlásil císař Kómei, neboť éra Meidži ještě nebyla vyhlášena) a že prošla mnoha reorganizacemi. NISH, *Foreign Policy*, s. 13 udává, že *Dadžókan* vznikl teprve 8. července 1869 a Oddělení pro zahraniční záležitosti bylo přeměněno na ministerstvo zahraničí, a v související

formálně ujal vlády a 23. října 1868 pak vyhlásil éru Meidži (Osvícená vláda) a pod tímto jménem posléze vstoupil do historie.²⁵² Jako první císař po sedmi staletích, pokud nepočítáme sklonek období Heian, kdy císařská moc byla omezována excísaři, regenty z rodu Fudžiwara a mocnou vojenskou šlechtou, se ujal vlády. Restaurace císařské moci byla narozdíl od pokusu císaře Godaiga ve XIV. století úspěšná. Císař Mucuhito-Meidži nastoupil na trůn ve velice svízelné situaci, země byla slabá a svázaná nevyhovujícími smlouvami a žádný soudobý pozorovatel mimo Japonsko nemohl vidět v roce 1868 rozhodující dějinný mezník. Císař Mucuhito-Meidži však s pomocí svých oddaných poddaných zaváděl v Japonsku modernizační reformy tempem, jaké nemá v dějinách obdoby.

Je otázkou, kdo na restauraci Meidži vydělal a kdo prodělal. Jednoznačným vítězem byl císařský rod, který se konečně ujal svého dědictví a ovládl zemi. Vítězi byli samurajové knížectví tvořících Jihozápadní koalici (pokud o několik let později nespáchali velezradu) a jejich klany hluboko do dvacátého století ovládaly japonskou vnitřní i zahraniční politiku. Naproti tomu samurajskému stavu jako takovému se změny v Japonsku staly osudným. Japonský lid na zrušení výsad pyšných samurajů jen získal, třebaže se v důsledků restaurace Meidži výrazně zlepšilo pouze postavení bohatých obchodníků a venkov i nadále žil v bídě.

Nejspíš nikdo ze soudobých nejaponských pozorovatelů neviděl v restauraci Meidži významný dějinný mezník. Většině lidí ze Západu patrně dělalo potíže odlišit Japonsko od Číny, nebyli si vědomi kvalitativního rozdílu a nevěřili by tomu, že se z Japonska stane první nezápadní velmoc. Japonsko vypadalo jako druhá a dvanáctkrát méně lidnatá Čína, mocnost, jejíž počínání nemohlo ovlivnit běh tehdejšího světa.

poznámce č. 6 na s. 311 uvádí, že výraz Gaimušó, jenž toto ministerstvo označuje, se objevil teprve roku 1885. Téhož roku byla Nejvyšší státní rada nahrazena moderní vládou. Dadžókan nebyl ještě vládou západního typu, protože nebyl odpovědný parlamentu, jenž existoval až od konce století. Pro jednoduchost však budu termínem „japonská vláda“ označovat osoby vládoucí Japonsku v čele se samotným císařem Meidžim. Co se překladu výrazu Dadžókan týče, VASILJEVOVÁ, c. d., s. 331 udává překlad Státní rada, naproti tomu SEIICHI (ed.), c. d., s. 571 předkládá překlad Nejvyšší státní rada, jehož se budu držet.

²⁵² Jako první rok éry Meidži však nebyl chápán rok 1868, ale již rok 1867. EASTLAKE, F. Warrington – YAMADA, Yoshi-aki, *Heroic Japan*. Kelly & Walsh, Yokohama – Shanghai – Hongkong – Singapore 1896, s. III.–IX. přináší překlady diplomatických nót a depeší z roku 1894, jež všechny jsou datovány do 27. roku éry Meidži.

I Čína se v téže době jako Japonsko stabilizovala po létech zmatků, jež trvaly třicet let a stály život víc lidí než kolik bylo Číňanů v době dynastie Chan. Japonsko, stejně jako Čína, bylo v době restaurace Meidži stále ještě objektem, nikoli subjektem mezinárodních vztahů. Pouze nezměrné odhodlání japonských elit dosáhnout rovnocennosti se Západem staví restauraci Meidži po bok sjednocení Německa a i Itálie, k nimž došlo ve stejnou dobu. Přitom postavení Japonska bylo od začátku mnohem těžší. Sjednocené Německo se po porážce Francie ujalo role nejsilnější kontinentální mocnosti a dokonce i Itálie byla považována za velmoc. Naproti tomu Japonsko bylo považováno za méně významnou zemi, jíž tehdy skutečně bylo. O to větší zásluhy patří japonským státníkům za to, že svoji zemi dovedli z nedůstojného postavení mezi nejmocnější země světa.

III. KAPITOLA.

KONEC AVANTURISMU

Japonsko se v prvních letech restaurace Meidži nalézalo ve velice nebezpečné pozici. Bylo slabé a ani zdaleka si nemohlo být jisté, že se nestane terčem agresivních záměrů velmocí. Skutečnost, že Japonsko nenásledovalo osudu Číny, je z velké míry důsledkem toho, že Japonsko mělo štěstí a velmoci byly v této době zainteresovány jinde. Rusko čelilo vážným vnitřním problémům a roku 1867 dočasně utlumilo své imperiální ambice v oblasti severního Pacifiku a prodalo Aljašku Spojeným státům. Spojené státy měly na Dálném východě obchodní zájmy a neusilovaly o přímé ovládnutí asijských území. Francie byla nadlouho oslabena porážkou ve válce s Pruskem a německými státy v letech 1870–1871. Mladý německý stát zprvu nesledoval expanzivní mimoevropskou politiku, důvodem byla obava z toho, že by tím znepokojil ostatní mocnosti. Británie měla, stejně jako ostatní velmoci, mnohem větší zájem na Číně a byla ovlivněna obavami z ruského tlaku na Japonsko nebo naopak z rusko-japonského sbližování, tudíž neměla zájem na oslabování Japonska. A tak Japonsko prožilo dobu klíčovou pro svůj vzestup bez narušování ze strany cizích mocností. Přesto však bylo stále slabé a nejednotné.

Japonská císařská vláda stála před obrovským množstvím úkolů. Bylo třeba centralizovat správu země, odbourat privilegia, zvětšit a modernizovat ozbrojené síly a vybudovat průmysl. Všechny tyto cíle měly maximální naléhavost. Nedá-li se říci, že by zahraniční politika byla jednoznačnou prioritou japonské vlády, je to proto, že jeden každý z úkolů, jež Japonsko muselo splnit, byl důležitý a jeho splnění by bylo obtížné i pro etablované mocnosti, tím spíše pak pro nestabilizované seskupení knížectví zastřešených mladou ústřední mocí. Stabilizace domácích poměrů a vzestup materiální základny japonské moci musely předcházet období, v němž Japonsko bude neústupně prosazovat své zahraničněpolitické cíle. Do té doby, než Japonsko zesílí, se musela jeho zahraniční politika vystříhat akcí, jež by vyvolaly odpor mocností zainteresovaných na Dálném východě nebo narušily budování japonské moci.

Z toho vyplývá, že japonská zahraniční politika, měla-li uspět, musela v prvních letech éry Meidži sledovat umírněné cíle. Zejména bylo nutno definitivně vymezit

hranice císařství, což se týkalo jak nevyřešené otázky Sachalinu a Kurilských ostrovů, tak nejasného postavení souostroví Rjúkjú. Dalším důležitým cílem bylo dosáhnout zrušení nerovných smluv, jež si na upadajícím šógunátu vynutilo celkem šestnáct cizích států. Japonská císařská vláda musela udržovat co nejlepší vztahy s velmocemi. S tímto cílem mělo být mimo jiné vysláno poselstvo do zahraničí. S centralizací Japonska úzce souviselo převedení vztahů s Koreou z rukou rodu Só do rukou císařské vlády. Zde vyvstal veliký problém, jenž prověřil odhodlanost japonské vlády a otrásl základy nového japonského režimu.

Korejské království v době, kdy v Japonsku probíhala restaurace Meidži, v ničem nepřipomínalo svého většího souseda. Moc korejského krále, pocházejícího z dynastie I, nebyla formálně omezena jako moc japonského císaře za šógunátu, ani nebyla absolutistická jako moc šóguna nebo císaře Mucuhita-Meidžiho po restauraci. Královu manévrovací schopnost omezoval vliv mocných rodů a dalších skupin, mezi kterými měli zvláštní vliv konfucianští učenci.²⁵³ Na pomyslném žebříčku stáli pod králem šlechtici, *jangbani*, potom privilegované odborné profese – *čunginové*, pod nimi prosté obyvatelstvo, v zemi stále existovalo otroctví. Korejské hospodářství bylo založené na zemědělství a bylo slabé, armáda pak postrádala moderní výzbroj a výcvik a rovněž byla slabá. Po smrti krále Čcholdžonga roku 1863 se následujícího roku stal novým korejským králem jeho vzdálený příbuzný, teprve dvanáctiletý Kodžong, podstatně méně schopný vrstevník císaře Mucuhita-Meidžiho, muž, pod jehož vedením se Korea stane císařstvím a ztratí svoji svobodu. Regentem za Kodžonga se po dobu jeho nedospělosti stal jeho otec I Ha-ung, známější pod titulem *Täwongun*, tj. princ-regent.²⁵⁴ Je zajímavé, že Kodžong byl teprve druhým Täwongunovým synem. Täwongun vybral za hlavní ženu svého syna o rok starší dívku z rodu Min, jejíž teta byla I Ha-ungovou ženou.²⁵⁵ Täwongun se v královně, „agresivní ženě silné vůle“, a v ambicích jejího rodu přepočítal. On a jeho frakce svedli s Míny velice tvrdý boj, jež odstartovala údajná otrava prvního syna královny Min a Täwongunova vlastního

²⁵³ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam, Korejský panovník a konfucianizace země (I), in: *Nový Orient*, ročník 58 (2003), č. 7., s. 289–295.

²⁵⁴ Součástí konfucianského pohledu na svět je i přesvědčení, že po smrti vladaře musí jeho nástupce pocházet z následující generace. Toto pravidlo bylo respektováno v Číně i v Koreji (byť ne vždy bylo dodržováno), naproti tomu Japonci nepovažovali za nutné se touto zásadou čínského původu řídit.

vnuka roku 1871. Následovaly několikeré pokusy zbavit se královny pomocí pekelného stroje, ale to se nepovedlo.²⁵⁶ Obě tyto frakce se budou snažit Kodžongem manipulovat ve svůj prospěch.

Mezinárodní postavení Koreje, „Země jitřní svěžesti,“ bylo zmatené. Korejci i Číňané pokládali Koreu za „zemi závislou na Číně, která si své vnitřní a vnější záležitosti řídí sama“. Toto stanovisko bylo „nejenom zmatené, ale ve skutečnosti neslučitelné s moderním systémem mezinárodního práva a vztahů“.²⁵⁷ Zmatené byly dokonce kompetence čchingských úřadů ve vztahu ke Koreji. *Cung-li ja-men*, v podstatě čínská obdoba ministerstva zahraničí, jednal o Koreji s cizími mocnostmi, samotné čínsko-korejské styky však řídilo pekingské Ministerstvo obřadů a jeho menší protějšek v Soulu, které mimo jiné dohlížely i na vedení pravidelných tributárních poselstev. Panoval-li však v těchto oblastech zmatek, Korejci měli zcela jasno v tom, že jsou vynikající součástí čínské civilizace. Je zajímavé, že korejští učenci se po pádu Mingů a nástupu mandžuské dynastie Čching v Číně považovali za nositele nejčistší formy čínské kultury²⁵⁸ a pohrdali dokonce domácím korejským písmem.²⁵⁹ Jako strážci klasické čínské kultury se Korejci považovali za nadřazené i Japoncům.

²⁵⁵ Rodokmen Minů viz DEUCHLER, c. d., s. 230.

²⁵⁶ O Kodžonogově nástupu na trůn a zvláštních vztazích na korejském dvoře viz PAINE, S. C. M., *The Sino-Japanese War of 1894–1895. Perceptions, Power, and Primacy*. Cambridge University Press, Cambridge 2003, s. 34 a 39–40 nebo DEUCHLER, c. d., s. 12–13 a pozn. 13 na s. 236.

²⁵⁷ LEE – PATTERSON (eds.), *One Hundred Years of Korean-American Relations*. The University of Alabama Press, místo vydání neuvedeno, 1982, s. 16.

²⁵⁸ „Uvnitř čínské [kulturní] zóny se střežení čínské kultury mohlo přesouvat... [s nástupem Čchingů] Korejci mysleli, že by měli jednat jako strážci čínské kultury.“ Viz DEUCHLER, c. d., s. 2. Pro poklonování Korejců před čínskou kulturou je v tomto smyslu příznačný rozhovor mezi japonským diplomatem Hakubóem Sadou a korejským zástupcem při jednání s Japonci An Dong-džunem. Sada: „Váš systém obřadů je velice starý. Je založen na příkladech z dob Tchangů a Mingů?“ An: „Ne na tak nových. Je založen na precedentech z dob dynastie Čou.“ Viz DUUS, c. d., s. 31., pozn. 5.

²⁵⁹ Korejské písmo vytvořili z iniciativy krále Sedžonga (1418–1450) korejští učenci, ale jejich tradicionalističtí kolegové toto písmo pokládali hluboko do moderní doby za podřadné. Přední literát Sedžongovy doby reagoval na zavedení nového písma slovy: „Pouze typy jako Mongolové, Tanguti, Džürčeni, Japonci a Tibeťané mají svoje vlastní znaky. Ale ty jsou záležitost barbarů a nestojí za zmínku.“ Viz ECKERT, Carter J., *Offspring of Empire. The Koch'ang Kims and the Colonial Origins of Korean Capitalism, 1876–1945*. University of Washington Press, Seattle – London 1991, s. 227.

Byli-li Japonci v korejských očích podřadným národem, jiné národy byly barbarské docela. Z nich měli Korejci nejvíce co do činění se západními cizinci – Rusy, Francouzi, Američany. Rusko se stalo sousedem Koreje roku 1860 po anexi doposud čínského Přímořského kraje, což vzbudilo v Koreji znepokojení, ale ruská vláda nevyvíjela až do osmdesátých let XIX. století v Koreji žádnou zvláštní aktivitu kromě občasného pronikání ruských lodí do korejských vod.

Francouzské aktivity v Koreji byly zprvu pouze misijní, přestože šíření křesťanství bylo v Koreji zakázáno podobně jako v Japonsku.²⁶⁰ Tāwongun zprvu doufal ve francouzskou podporu vůči případnému ruskému tlaku, ten však nikdy nepřišel a princ-regent se z obav před podvrtnou činností katolických kněží přicházejících z Číny rozhodl v březnu 1866 nechat devět misionářů spolu s jejich konvertity povraždit. Jak události konce padesátých let v Indočíně ukázaly, perzekuce misionářů poskytovaly cizím mocnostem lákavou záminku k intervenci a lze mít za to, že Korea mohla být o těchto událostech informována, protože jak Korea, tak Vietnam byly vazalskými státy Čchingů a vysílaly do Pekingů pravidelná poselstva. Přesto není zcela namístě vinit Tāwonguna z neschopnosti, spíše z nepružnosti. V dálněvýchodních zemích byla perzekuce křesťanů prováděna po staletí a po většinu této doby byly vcelku efektivní. V Koreji navíc proběhlo roku 1832 pronásledování křesťanů, aniž jí z toho vyvstaly jakékoli potíže. Teprve v posledních desetiletích se ukázalo, že cizinci mají moc vnutit svoji vůli i Čchingům, natož menším zemím,

²⁶⁰ Jedním z prvních ediktů císaře Mucuhita-Meidžiho bylo obnovení zákazu křesťanství a japonská vláda, nehledě na náboženskou svobodu pro cizince, potlačovala z illegality vystoupivší tajné katolíky na jihu Japonska, což západní vlády viděly nerady, ale Japonsko pro sebe z jejich odporu nevyvodilo žádné závěry. Roku 1870 americký státní tajemník Fish navrhl společné vystoupení s Londýnem, Paříží a Berlínem. (DENNETT, c. d., s. 567 udává, že jednal s „britskou, francouzskou a německou vládou“, což je jednak nesprávné, protože Německá říše vznikla teprve 18. I. 1871, jednak to datuje návrh do první poloviny roku 1870, protože od července již Prusko a Francie byly ve válce.) Z návrhu sešlo díky odporu Spojeného království k ohrožování pozice nové japonské vlády a ta tak mohla křesťany pronásledovat i nadále. Teprve Iwakurova mise si roku 1872 ve Spojených státech uvědomila, jak perzekuce křesťanů podryvá nevalnou japonskou prestiž na Západě, a doporučila její ukončení. Viz Tamtéž, s. 566–568. Následujícího roku byly represe ukončeny, navenek se to však projevilo pouze tím způsobem, že tabule s texty zakazujícími křesťanství byly odstraněny s tím, že jejich text již vešel za čtvrt tisíciletí ve všeobecnou známost.

a Tawongun si hluboko do sedmdesátých let myslel, že Korea je dost silná na to, aby mohla čelit „barbarům.“

V tomto domnění jej mohl podporovat i incident, k němuž došlo téhož roku s Američany. V červnu ztroskotal na korejském pobřeží škuner *Surprise*. S trosečníky bylo v protikladu k pobití katolických misionářů o čtvrt roku dříve „zacházeno vlídně“ a byli vráceni do Číny.²⁶¹ O měsíc později plul proti proudu řeky Tädong směrem na Pchjongjang silně vyzbrojený americký parník *General Sherman*, došlo ke střetu s Korejci a loď byla zničena a posádka pobita.²⁶² Rozdílný přístup Korejců k neškodným trosečníkům a k posádce lodi *General Sherman* dokládá, že korejská vláda nechovala vůči cizincům *a priori* nepřátelství, pokud se nechovali špatně, jen s nimi nechtěla navazovat kontakty.

Tawongun byl přesvědčen o schopnosti Koreje ubránit se takovýmto nežádoucím kontaktům. Francouzský chargé d'affaires v Pekingu Bellonet však byl jiného názoru. V odpověď na masakr křesťanů informoval cung-li ja-men, že „Francouzi jsou lidé, kteří milují válku“ a napadnou Koreu, které jsou sto vnutit nového vládce, křesťana, pod svým protektorátem. Poté dokonce hrozil, že Francie Koreu přímo anektuje;²⁶³ ve všech případech však jednal bez instrukcí z Paříže. Princ Kchung, dlouholetá hlava cung-li ja-menu, se snažil vyhnout odpovědnosti za vraždění misionářů tím, že zpochybnil čínský nárok na vládu nad Koreou. Bellonet rovněž vyslal kontradmirála Rozeho se sedmi loděmi z čínského Čchi-fu, aby provedl vůči Koreji ozbrojený zásah;

²⁶¹ The International Relations of The Chinese Empire. Vol. III. The Period of Subjection, 1894–1911. Ed. by MORSE, Hosea Ballou, Longman, Green & Co., London – Bombay – Calcutta 1918, s. 3; DENNETT, c. d., s. 417.

²⁶² Různí autoři líčí tento incident různě. Tak LEE, Yur-Bok – PATTERSON, Wayne (eds.), c. d., s. 49–50 uvádějí, že na palubě lodi byl přítomen britský kazatel – tlumočnick do čínštiny a že majitel lodi W. B. Preston byl odhodlán dosáhnout dohody s korejskou vládou. Loď přistála u břehu, kazatel-tlumočnick kázal a Američané zajali místního úředníka. Následně venkované vtrhli na loď a celou posádku pobili. Oproti tomu International Relations, Vol. III, s. 3 tvrdí, že se Američané zamíchali do nepokojů, že Korejci zabili pouze 8 námořníků a zbytek uvěznil. DENNETT, c. d., s. 417 líčí události poněkud jinak: na Tädongu byl zvýšený stav vody v důsledku povodně, poté však hladina opadla a loď v řece uvízla. Následně došlo k zajetí korejských úředníků a korejskému útoku na loď, jenž vyvrcholil smrtí všech na palubě.

²⁶³ DENNETT, c. d., s. 417–418 a 491.

Roze nabral na paluby svých lodí část francouzské posádky z Jokohamy a s celkem 600 vojáky se vydal do akce v Koreji. Cílem francouzského útoku, jenž přišel v říjnu 1866, byl silně opevněný ostrov Kanghwa. Ležel u ústí řeky Han, na níž leží korejské hlavní město Soul a je splavná hluboko do vnitrozemí; jednalo se o jeden ze svorníků korejské obrany. Francouzi ostrov dobyli, způsobili Korejcům těžké ztráty a zablokovali vodní cestu do Soulu. Tāwongun se nezmohl na nic lepšího, než že nereagoval na francouzské snahy navázat jednání, a když v listopadu Roze ostrov vyklidil a odplul zpátky do Číny, prezentoval to korejský státník jako velké vítězství svojí země. Pro budoucnost bylo významné, že se Roze dozvěděl o zničení lodi *General Sherman* a informoval o tom americké diplomaty. Všeobecně se čekalo, že Francouzi příštího roku napadnou Koreu s většími silami, Britové se k nim hodlali přidat a americký vyslanec v Číně žádal svoji vládu, ať rovněž vyšle americká plavidla, jež měla hájit Koreu před přehnanými nároky Francouzů. Francie se však pod vlivem debaklu intervence v Mexiku nehodlala pouštět do dalších zámořských dobrodružství a namísto toho oznámila, že v Koreji přece jen dosáhla velkého vítězství.²⁶⁴ Samotné Spojené státy v lednu 1867 vyslaly ke korejským břehům korvetu *Wachusett* a v březnu 1868 fregatu *Shenandoah*, aby ověřily informaci o osudu lodi *General Sherman* a zachránily případné přeživší, ale bezvýsledně.²⁶⁵

Tento přehled neúspěšných pokusů západních mocností o průnik do Koreje nedával na první pohled Japoncům mnoho šancí na úspěch. Přesto Japonsko s Koreou udržovalo bezkonfliktní diplomatické vztahy po staletí, na první pohled tedy nevypadala úprava vztahů Japonska s Koreou jako obtížný úkol. Již v červnu 1868 rozhodla císařská vláda, že vztahy s Koreou převezme z rukou knížectví Cušima, to však vysílalo do Koreje své zástupce souběžně s vládními zmocněnci až do roku 1871. 10. srpna 1868 byl rod Só pověřen, aby informoval korejskou vládu o tom, že v Japonsku došlo ke změnám a má k nim dojít také ve vztazích mezi oběma zeměmi. Kníže z Cušimy na sklonku roku 1868 vyslal do Pusanu posla, jenž měl informovat Korejce o brzkém příjezdu vládní delegace a vezl s sebou dokumenty vydané japonskou vládou. An Dong-džun, korejský úředník pověřený jednáním s Japonci,

²⁶⁴ O francouzské expedici viz DENNETT, c. d., s. 417 – 419 a *International Relations*, Vol. III, s. 2–3. Bellonet byl za svoji svěhlavou akci odměněn převelením na vyslanectví ve Stockholmu.

²⁶⁵ *International Relations*, Vol. III, s. 3.

však byl rozhořčen změnami, jež se Japonsko snažilo prosadit ve formě japonsko-korejských styků. Jednalo se o ryze ceremoniální problém. Knížectví Cušima totiž doposud používalo při styku s korejskou stranou pečeť poskytnutou korejským králem (na Dálném východě se často jednalo o výraz vazalského vztahu obdarovaného k dárci) a ve vztahu k japonskému císaři používalo titul *taikun*, jímž byl označován také šógun a jenž byl zhruba ekvivalentem označení korejského krále. Je pravda, že Cušima byla na Koreji v nejednom ohledu závislá a nemohla učinit nic, co by Korejce popudilo, na druhé straně byla tato pravidla akceptována i šógunátem. O to větší nyní muselo být rozčarování korejských úředníků z japonského přístupu. Japonská císařská vláda použila svoji vlastní úřední pečeť a označovala císaře Mucuhita-Meidžiho správným titulem *kó*, jehož ekvivalentem v čínštině (*chuang-ti*) byl Korejci označován výhradně čínský císař a jenž s sebou nesl formální uznání podřízenosti jeho nositeli. To bylo pro Korejce z principiálních důvodů nepřijatelné.²⁶⁶

Japonská vláda zprvu nechápala korejskou nechuť k jednání jako něco dlouhodobého. Ve snaze zavděčit se stále sílícímu Prusku, jež v šedesátých letech provádělo nesmělé pokusy o zachycení se na Dálném východě (za zmínku stojí pruská snaha o vybudování předsunutého postavení na Tchaj-wanu roku 1868, kterou zmařil britský zásah), navrhla japonská strana Prusku zprostředkování prusko-korejských jednání. Pruský zástupce v Japonsku von Brandt odjel roku 1868 do Pusanu v doprovodu japonských diplomatů, byl však ostře odmítnut.²⁶⁷

Korejci cítili odpor vůči Japonsku pro jeho modernizaci a politiku přátelství k „barbarům“, přičemž vrchol představovala účast francouzských vojáků z Jokohamy na Rozeově expedici. Tawongun nevezal na vědomí, že Japonci s těžší mohli zabránit francouzskému útoku na Koreu, a nezajímal jej ani fakt, že profrancouzského šóguna mezitím nahradila nová vláda, protože japonskou císařskou vládu vůbec neuznával. Jeho odpor vůči japonskému přístupu k okolnímu světu se projevil mimo jiné v odmítnutí zprostředkování prusko-korejských jednání: „Myslíte si, že západní barbari jsou skvělí lidé. My, Korejci, jsme velmi malá země, avšak stále máme dost

²⁶⁶ DUUS, c. d., s. 30–31.

²⁶⁷ DENNETT, c. d., s. 435; International Relations, Vol. III, s. 4 udává, že k pokusu o prusko-korejskou dohodu došlo teprve v červnu 1869 a že se jej von Brandt přímo neúčastnil.

odvahy, abychom vám napsali, že západní barbari jsou zvířata. Výše zmíněné je zaměřeno jako přímá urážka vás a vašich spojenců – barbarů.“²⁶⁸

Japonská vláda korejský přístup také pochopila jako urážku, aniž k tomu potřebovala vysvětlení korejského státníka. V japonském vedení krystalizovala tendence takto neuctivou zemi potrestat. S myšlenkou expanze na asijský kontinent přicházeli japonští myslitelé, jak jsme již viděli, před restaurací Meidži a dokonce ještě před Perryho příplutím. Skupina samurajů ze Sacumy v čele se Šigeruem Morijamou roku 1869 konspirovala s cílem dobytí ostrov Ullung, ale jejich plán nebyl uveden v život. Rovněž Kóin Kido, nyní mladší člen Nejvyšší státní rady,²⁶⁹ oprášíl svůj starý návrh na dobytí Koreje.²⁷⁰ Jaká byla motivace těchto stoupců expanze? Vedle nechuti ke korejskému odmítnutí s Japonskem jednat zde spolupůsobila představa, že případné vítězství nad Koreou by povzbudilo oddanost japonských poddaných císařskému trůnu a myšlence národní jednoty a velikosti. Korea mohla sloužit jako zdroj surovin, z vojenských faktorů byla významná zejména obava, že pokud Japonsko Koreu, „dýku mřící na srdce Japonska,“²⁷¹ neovládne, provede to jiná mocnost a velice se zhorší japonská strategická pozice.

Přesto jednání s Koreou probíhala, což byl významný rozdíl oproti nezdaru snah ostatních mocností o otevření Koreje. Korejci neměli ze svého hlediska důvod k rozšíření styků s Japonskem, ale ani k jejich přerušení. Japonští obchodníci stále obchodovali v Tongnā, třebaže vůči nim postupně začala narůstat animozita mezi korejským obyvatelstvem.²⁷² Korejci neměli pochopení pro novinky jako byly parníky

²⁶⁸ DENNETT, c. d., s. 435.

²⁶⁹ Tímto poněkud krkolomným výrazem překládám anglický termín „Junior Councillor“ (*san'jo*).

²⁷⁰ DUUS, c. d., s. 33.

²⁷¹ MYERS – PEATTIE (eds.), c. d., s. 15 uvádějí, že autorem přirovnání je „pruský poradce“ major Jakob von Meckel. SEIICHI (ed.), c. d., s. 380 (heslo Katsura Tarō) se zmiňuje, že major von Meckel byl pozván do Japonska teprve po Kacurově cestě do Evropy roku 1883, tudíž by bylo vhodnější mluvit o něm jako o německém poradci a příslušníku pruského generálního štábu (přímou zmínku o tom, že by byl jeho členem, jsem nenalezl, ale je to velmi pravděpodobné). Císařské Německo jako takové totiž generální štáb nemělo a jeho funkci plnil generální štáb pruský.

²⁷² Údaje o počtu Japonců v Tongnā se liší. International Relations, Vol. III, s. 5 udává počet půl tuctu úředníků a 30–40 kuliů, CONROY, Japanese Seizure, s. 25 udává počet 300 Japonců a ECKERT, c. d.,

nebo oděv a účes podle západního vzoru. Tradiční poselstva, jež Korea vysílala do Číny, nemohla nevidět narůstající vliv cizinců v čínských smluvních přístavech a způsob, jakým byla Čína podřizována zájmům mocností. Rovněž Japonsko, s cizími posádkami ve smluvních přístavech a s arogantními cizinci nepodléhajícími japonské jurisdikci, nemohlo prozatím působit jako inspirativní příklad.²⁷³ Obě dálněvýchodní země, jež byly otevřeny světu, navíc musely čelit pokusům cizinců o odtržení částí jejich území. Ve světle těchto skutečností není nechť Korejců k navázání vztahů se světem tak nepochopitelná. Japonci však v korejském kursu spatřovali přímou osobní urážku, nejenom proto, že Korejci odmítali jejich návrhy, ale také proto, že Korea stojící pevně na straně tradičních hodnot nastavovala křivé zrcadlo japonským reformátorům, kteří byli i z řad japonských tradicionalistů obviňováni ze zrady.

Na sklonku roku 1869 byl vedením japonsko-korejských jednání pověřen Hakubo Sada, úředník ministerstva zahraničí známý svojí touhou podřídit Koreu japonské moci. Jednal do jara následujícího roku, aniž dosáhl pokroku, přinesl však podrobné informace o situaci v Koreji. Teprve teď vešlo v Japonsku ve všeobecnou známost, že Cušima po celou dobu, kdy dostávala subsidie od vlády Edu, dostávala hospodářskou pomoc také od Korejců a že platí Koreji tribut. Nesouhlas vzbudily také podmínky, v nichž žila japonská komunita v Tongnã. Sada se zabýval rovněž postavením Koreje na mezinárodním poli a dospěl k závěru, že korejská vláda mnohdy jedná nezávisle na čínských doporučeních,²⁷⁴ rovněž vyvrátil zprávy o údajném ruském vlivu v zemi. Vypracoval dokonce plán na dobytí Koreje, což jeho úkolem původně nebylo. Porážku Koreje mělo zvládnout pouhých třicet praporů, jež by do padesáti dnů skoncovaly jak s korejskou obranou, tak s případným čínským expedičním sborem.²⁷⁵ Otázka financí zajímavým způsobem dokládá nejednotnost, jaká touto dobou panovala v japonských vládních kruzích ve vztahu k Rusku. Zatímco Sada navrhoval financovat svůj

s. 10 udává pro rok 1875 100 Japonců (snad i s rodinnými příslušníky). O inferiorním postavení prostých Japonců vůči Korejcům se zmiňuje jak MORSEHO edice, tak CONROY.

²⁷³ Velkou nespokojenost v Japonsku způsobil zejména incident s britskou lodí *Normanton*, která se potopila roku 1868 u japonských břehů; posádka s kapitánem v čele opustila loď v záchranných člunech, kdežto japonští cestující utonuli. Konzulární soud v Kóbe cizince, nehledě na rozhořčení japonské veřejnosti, osvobodil. Viz JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 488.

²⁷⁴ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 24–25.

²⁷⁵ DUUS, c. d., s. 34–35.

chimérický projekt penězi, jež nerealisticky hodlal dostat od Ruska výměnou za zřeknutí se japonských práv na Sachalinu, Tošimiči Ókubo navrhoval v září předchozího roku s Ruskem bojovat.²⁷⁶

V lednu 1870, když ještě Sada v Pusanu jednal, byl Kóin Kido jmenován vyslancem v Koreji, ale nejel nikam; předpokládal, že jednání v Pusanu jsou neúčinná a že by bylo nutno jednat přímo v Soulu. O půl roku později dospěl k závěru, že by bylo přece jen lepší do Koreje jet, ale nakonec si to rozmyslel. Série neúspěchů a stav, kdy jednání s Koreou měli v kompetenci jak člen Nejvyšší státní rady Kido, tak zástupci knížete z Cušimy, přiměly prvního japonského ministra zahraničí Nobujošiho Sawu, aby vyslal do Pusanu svého podřízeného Kókiho Jošiaku. Ten se měl zastavit na Cušimě pro tlumočnicka, kníže Sô se však o Jošiakiho cestě dozvěděl s předstihem a ve snaze přece jen dosáhnout v jednáních průlomu vyslal na podzim 1870 do Pusanu tlumočnicka Uraseho, který rovněž nedosáhl ničeho. Jošioka přijel do Koreje teprve počátkem roku 1871, ale ani on nebyl sto přimět Korejce ke změně odmítavého stanoviska. Touto dobou již byla dvojkolejnost japonské diplomacie v Pusanu zjevně přežitá, Uraseho neúspěch přiměl knížete Sóa, aby požádal o zproštění povinnosti s Korejci jednat,²⁷⁷ a císařská vláda 8. září 1871 jeho žádosti vyhověla.²⁷⁸ Po zrušení japonských knížectví a jejich nahrazení prefekturami, k němuž došlo téhož roku, bylo naprosto bezpředmětné, aby bývalé knížectví suplovalo jednu z nejdůležitějších funkcí moderního státu, vedení vztahů s cizinou.

Japonskou vnitřní politiku jsme opustili v roce 1868. Po restauraci Meidži a porážce šógunových sil čekala na císařskou vládou řada nezbytných reforem vedoucích k centralizaci země. I zde hrála prim knížata ze Sacumy,²⁷⁹ Čóšú, Hizenu a Tosi. Ve skutečnosti si knížata původně nepředstavovala, že budou nucena vrátit svoje državy císaři, naopak doufala, že budoucí Japonsko bude federací knížat pod

²⁷⁶ Tamtéž, s. 30.

²⁷⁷ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 28.

²⁷⁸ DEUHLER, c. d., s. 6.

²⁷⁹ Lze pochybovat přinejmenším o upřímnosti Tadajošiho Šimazua, knížete ze Sacumy. Ještě roku 1876 hovořil s císařským poslem a generálem japonské císařské armády jako s pouhým vazalem, nikoli jako se sobě rovnou osobou, viz JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 24. Také jeho otec Hisamicu Šimazu se se zrušením knížectví nikdy nesmířil.

císařovým vedením.²⁸⁰ Na naléhání samurajů v lednu 1869 se však dne 5. března 1869 v dopise trůnu zřekla svých knížectví a navrátila je císaři. „Ti, kdo se vloupávají do skladišť, jsou běžně nazýváni lupiči, ale národ nevznáší žádná podezření proti těm, kdo si přivlastňují císařskou zemi a poddané... Vaši služebníci... uctivě prosí, aby mohli postoupit Vašemu Veličenstvu feudální domény a záznamy o sčítání lidu. Prosí císařský dvůr, aby naložil se vším podle svojí vůle, nechal, co má být ponecháno, a odňal, co má být odňato... Tak, jak podle jména, tak i ve skutečnosti, může být naše země postavena naroveň cizím mocnostem.“²⁸¹ V srpnu 1871 byla všechna knížectví nahrazena prefekturami (*ken*) a někdejší knížata byla postavena do jejich čela jako guvernéri s platem ve výši desetiny někdejšího příjmu. Snad v reminiscenci na tokugawskou „střídavou službu“ však byla záhy povolána do Tokia a prefektury místo nich řídili vládou dosazení guvernéri.²⁸² Následujícího roku byly dosavadní prefektury kopírující hranice knížectví sloučeny do pouhých několika desítek větších celků. Vláda převzala i knížecí dluhy, nikoli však dluhy šógunátu, a samurajové napříště dostávali penzi od státu namísto od knížat.

Nesmírně důležité byly vojenské reformy. Do zahraničí byli vysíláni nadaní studenti, aby si osvojili poznatky moderní vojenské vědy. V letech 1869–1870 podnikli cestu nejvýznamnější z nich, Aritomo Jamagata a Takamoriho bratr Cugumiči Saigó²⁸³ – zásluhy klanů Sacuma a Čóšú se projeví i v ovládnutí klíčových postů v ozbrojených silách. Bylo to jen přirozené s přihlédnutím

²⁸⁰ Také Císařova přísaha (anglicky *Charter Oath*), sepsaná Kidoem a přednesená 6. dubna 1868, se zmiňovala o tom, že všechny státní záležitosti budou probrány ve „shromáždění knížat“. Viz *Documentary History*, Vol. II, s. 307–308.

²⁸¹ Tamtéž, s. 311–312.

²⁸² JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 25.

²⁸³ SEIICHI (ed.), c. d., s. 452 (heslo Saigō Tsugumichi) udává, že navštívili Rusko, Prusko a Francii, avšak na s. 508 (heslo Yamagata Aritomo) uvádí, že navštívili Spojené království, Francii a další země. Tvrzení, na něž lze někdy narazit a podle kterého bezprostředně po debaklu francouzské agrese proti Prusku v letech 1870–1871 Japonci přestali hledat poučení ve Francii, neodpovídá pravdě. Tak budoucí polní maršál Iwao Ójama byl jednak roku 1870 vyslán spolu s dalšími jako pozorovatel na bojiště prusko-francouzské války, jednak byl právě po porážce Francie roku 1871 opět vyslán studovat francouzské vojenské metody. Viz Tamtéž, s. 447 (heslo Ōyama Iwao). Roku 1872 pak přišla do Japonska v návaznosti na mise z dob šógunátu další vojenská mise. Viz *Origins of State*, pozn. č. 1 na s. 437.

k vynikajícím zásluhám o císařský režim, nadto se japonští velitelé ukázali být vysoce kompetentní, na sobecké personální politice „kliky Sacuma-Čóšú“ (*Saččó hambacu*) Japonsko neprodělalo, což je jediným oprávněným kritériem, jímž může být měřena prospěšnost toho kterého opatření. Navíc mnozí velitelé z řad těchto dvou klanů nepocházeli. Z jednotek Sacumy, Čóšú a Tosy byla roku 1872 zřízena Císařská garda, jíž byli do čela postaveni Takamori Saigó a Aritomo Jamagata.²⁸⁴ Po více než tisíciletí²⁸⁵ byly obnoveny odvody, povinné formálně pro všechny (zde existovala celá řada výjimek),²⁸⁶ což jednak definitivně odbouralo monopol samurajů na službu v ozbrojených silách, jednak vzbudilo násilné protesty proti „dani z krve“ mezi prostými lidmi. Japonská vláda se žádnými protesty nenechala znepokojit.

Samurajové, jejichž výlučné postavení již nemělo opodstatnění, byli roku 1873 postaveni před volbu: buď se zřeknou svého pravidelného důchodu výměnou za jednorázové finanční odškodné, nebo budou dostávat důchod i nadále. První možnost jim, především samurajům s vyšší penzí, poskytovala slušný kapitál do začátku podnikání, jež se však neslučovalo se samurajskou důstojností. 15. srpna 1876 bylo jednorázové odškodnění vnuceno všem zbývajícím, samurajský stav byl zrušen a samurajům bylo zakázáno nosit meč. Někdejší knížata s nejvyššími příjmy dostala odškodné přesahující i milion jenů.²⁸⁷

Pro budoucí vzestup Japonska bylo velmi důležité stmelení japonského národa, pro jehož příslušníky bylo stále velice významné dělení na základě sociálního původu nebo kraje a knížectví, ve kterém žili. Zrušena byla samurajská privilegia, prostý lid byl bývalým samurajům postaven naroveň, což dokládalo i svolení s přijímáním

²⁸⁴ VASILJEVOVÁ, c. d., s. 332 uvádí, že veliteli Císařské gardy se stali Takamori Saigó a Taisuke Itagaki, SEIICHI (ed.), c. d., s. 359–360 (heslo Itagaki Taisuke) se o Itagakiho působení v čele gardy nezmiňuje a naopak na s. 451 a 508 udává, že roku 1872 se jejími veliteli stali Saigó a Jamagata.

²⁸⁵ Císařské jednotky složené z odvedenců byly zrušeny roku 792 a nahrazeny *kondei* („tělesně zdatnými“), zárodkem samurajů. Viz *Documentary History*, Vol. I, s. 103.

²⁸⁶ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 370 datuje zavedení všeobecné branné povinnosti dnem 10. ledna 1873 a také *Documentary History*, Vol. II, s. 319–320 uvádí rok 1873, kdežto VASILJEVOVÁ, c. d., s. 336 udává, že k tomu došlo již v listopadu 1872.

²⁸⁷ Tak rod Šimazu získal 1 323 000 jenů, rod Móri 1 167 000 jenů, dokonce i vedlejší linie Tokugawů z Owari a Kii každá přes 700 000 jenů. Viz *Origins of State*, s. 393.

rodových jmen prostými lidmi roku 1870.²⁸⁸ Zrovnoprávnění, přinejmenším formálně, byli i lidé *hinin*, doposud na základě početilých buddhistických doktrín považovaní za nečisté a vyvržení z japonské společnosti. Šintoistické náboženství bylo preferováno, kdežto nejenom křesťanství, ale dokonce buddhismus vzbuzovaly podezření.²⁸⁹ Roku 1873 byly po celém Japonsku rozšířeny podobizny císaře, jenž začal být uctíván měrou v předešlých dobách nevídanou. Lidé, kteří doposud cítili silné vazby zejména k rodné vesnici nebo svému knížectví, pochopili, že jsou součástí veliké rasy Jamato. To však bylo obtížné vysvětlovat samurajům. Politické vraždy od restaurace Meidži ani zdaleka neustaly, některé z nich jsou obzvláště nepochopitelné. Tak náměstek ministra vojenských záležitostí (toto ministerstvo ze začátku řídilo jak pozemní armádu, tak námořnictvo) a zasloužilý vojevůdce klanu Čóšú Masudžiró Ómura byl na podzim roku 1869 na inspekci v Kjótu smrtelně raněn skupinou samurajů z domovského Čóšú.²⁹⁰

Hospodářská modernizace nebyla o nic méně významná. Rozšiřovala se průmyslová základna, zejména formou zakládání státních podniků, které však císařská vláda v osmdesátých letech vesměs odprodala soukromým zájemcům. Velkou část japonského hospodářství bude záhy kontrolovat pětice největších japonských koncernů, *zaibacu*, jež v zárodečné podobě existovaly již za Tokugawů. O pronikání na japonský trh se snažili také západní podnikatelé, již v této době však měli

²⁸⁸ Prostí Japonci do této doby neměli skutečná rodová jména, jen jména osobní. V tomto ohledu se Japonsko velice lišilo od jiných dálnévýchodních zemí, kde mají rodové jméno odjakživa i osoby nízkého sociálního statutu a je neodpuštělným prohřeškem vůči předkům toto jméno si změnit, kdežto výše postavení Japonci během života často přijímali nová jména. Je otázkou, zda se tento fakt neodrazil ve třicátých letech XX. století v Koreji, když císař Hirohito-Šówa „milostivě dovolil“ Korejcům měnit si jména na japonská. Na příkladu již zmíněného Sógóroa Sakury však vidíme, že i někteří neurození lidé měli rodová jména již za Tokugawů. Jak uvádí JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 320: „Na venkově byly pseudosamurajské nároky symbolizovány meči, rodovými jmény a rudimentární učeností.“

²⁸⁹ Tamtéž, s. 386 udává, že Takamori Saigó roku 1871 v memorandu trůnu navrhl zákaz buddhismu a křesťanství. Je to zvláštní, protože právě buddhistický mnich mu po smrti Nariakiry Šimazua rozmluvil sebevraždu. Viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 450 (heslo Saigō Takamori).

²⁹⁰ Tamtéž, s. 233 (heslo Ōmura Masujirō); toto dílo uvádí, že Ómura se stal náměstkem ministra roku 1869, avšak *Documentary History*, Vol. II, s. 314 uvádí, že jím byl již roku 1868, když podal první návrh na zavedení všeobecné vojenské služby.

v Japonsku nesnadnou pozici. Japonsko éry Meidži nemělo potřebu být závislé na cizincích. Rozpoznalo nebezpečí, jaké vyplývalo z případného vlastnictví železnic a spojů cizími subjekty, stejně jako nepříznivé důsledky zahraničního zadlužení pro méně rozvinuté země. Císařská vláda odmítla uznat smlouvu mezi šógunátem a americkým *chargé d'affaires* v Edo z 16. ledna 1868 o koncesi na stavbu železnice z Edo do Kanagawy. Na nějakou dobu stavba železnic v Japonsku přestala být aktuální, ale od dubna 1870 japonská vláda vyjednávala s londýnskými bankami půjčku, již použila na stavbu první japonské železnice mezi Tokiem a Jokohamou, dostavěné roku 1872.²⁹¹ Tato půjčka byla jednou ze dvou zahraničních půjček, jež Japonsko na počátku éry Meidži získalo v zahraničí – druhou si japonská vláda vzala na vyplácení svých závazků vůči feudální vrstvě²⁹² a další půjčku v zahraničí Japonsko získalo až roku 1897. Japonsko tak bylo díky prozíravosti svých vůdců ušetřeno nutností splácet nerozumně učiněné dluhy a snášet zasahování věřitelů do svých vnitřních záležitostí.²⁹³

²⁹¹ DENNETT, c. d., s. 594 udává, že se jednalo o částku 100 000 liber, naproti tomu *Origins of State*, s. 222 uvádí, že půjčka byla ve výši 913 000 liber, s 9 % úrokem a splatných do roku 1881.

²⁹² REISCHAUER – CRAIG, c. d., s. 142 uvádějí, že Japonsko přijalo druhou zahraniční půjčku již roku 1872 a byla určena na vyplácení pravidelné renty knížatům, naproti tomu JANOŠ, c. d., s. 168–169 udává, že si Japonsko podruhé půjčilo peníze v zahraničí teprve roku 1876 za účelem vyplacení jednorázového odškodného knížatům i samurajům. NISH, *Anglo-Japanese Alliance*, s. 7 uvádí, že půjčky byly získány v letech 1870 a 1873 a obě byly cíleny na stavbu železnic. *Origins of State*, s. 222 udávají, že roku 1873 si Japonsko vzalo druhou půjčku, opět v Londýně, jednalo se o 2 400 000 liber na kapitalizaci a vyplacení penzí. Tato půjčka byla podle tohoto díla splacená roku 1897.

²⁹³ V XIX. století bylo nesplácení dluhů nejednou záminkou k zahraniční intervenci. Mexiko muselo čelit útoku francouzských námořních sil na Veracruz, kvůli nesplacenému dluhu ve výši nepřesahující tři čtvrtě milionu pesos, roku 1862 pak společně francouzsko-britsko-španělské intervenci, opět kvůli nesplácení dluhů. Egypt, mocnost, jež mívala potenciál k vedení nezávislé zahraniční politiky, se silně zadlužil, což vedlo k úpadku jeho moci a lze si představit, že i Japonsko, pokud by se bylo bývalo předčasně zadlužilo, by se nebylo stalo velmocí. Je pravda, že Čína byla až do čínsko-japonské války rovněž takřka bez zahraničního zadlužení a přesto se velmocí nestala, ale její vedení postrádalo kvality a vizi vůdců éry Meidži. Císařské Japonsko získávalo potřebný kapitál z domácích zdrojů, nucenými půjčkami a zdaňováním zejména rolnictva, jež bylo zbídačováno; viz VASILJEVOVÁ, c. d., s. 334–335; 343–344; *Origins of State*, s. 222, udávají, že roku 1868 byly vládní příjmy 3,6 milionu jenů, výdaje 30,5 milionu jenů a rozdíl pokryly nucené půjčky. Skutečností ale zůstává, že kdyby si půjčovalo v zahraničí, stejně by muselo splácet dluhy a vybírat za tím účelem vysoké daně.

Spojené státy se nenechaly odradit dřívějšími neúspěchy a roku 1871 vyslaly ke korejským břehům další expedici. Loďstvo pod vedením kontradmirála Johna Rogerse a s vyslancem v Číně F. F. Lowem na palubě připlulo 30. května k ostrovu Kanghwa, následující den byla napadena skupina námořníků a 10. června Američané v odvetu zaútočili na pevnosti na ostrově. Obránci Kanghwy byli, jako již před pěti lety, poraženi, několik set jich zahynulo a vodní cesta do Soulu byla opět zablokována. Low však čekal marně na korejské návrhy, neměl dostatek sil, aby mohl postupovat do vnitrozemí, a tak 3. července 1871 odplul, aniž něčeho dosáhl.²⁹⁴ Korejskou vládu to utvrdilo v jejím přesvědčení o vlastní neporazitelnosti.

Japonská vláda se pokoušela jednat s Čínou, vyslala svého zástupce do Pekingu, ale ten byl zastaven v Tiencinu a v létě 1871²⁹⁵ tam vyjednal smlouvu s Čínou na základě vzájemné rovnosti. První článek přinesl dohodu o neútočení, nespécifikoval však, které oblasti patří k oběma říším.²⁹⁶ Smlouva neobsahovala doložku nejvyšších výhod, což by oběma zemím dalo ironicky v sousední stejně zaostalé zemi stejná práva jako velmocím, přestože Japonci se původně snažili získat v Číně výhody podle vzoru západních cizinců.²⁹⁷ Zakotven nebyl ani princip exteritoriality a případná provinění měly soudit smíšené soudy.

Japonsko mylně doufalo v pozitivní vliv této smlouvy na Koreu. Korejská vláda se nehodlala řídit ve všem podle Číny, naopak, od Číny čekala jediné potvrzení své politiky izolace a za americké intervence téhož roku chtěla, aby Peking zakázal Koreji jednat s cizinci.²⁹⁸ Tawongun nespolehal pouze na čínské zákazy a zvolil rafinovanou taktiku: korejští vyjednaváči se často střídali a noví vyjednaváči jednali o všech otázkách znovu bez ohledu na to, na čem se Jošioka již dohodl s jejich předchůdci. Až příliš často se necítili kompetentní o něčem rozhodovat sami a posílali žádosti

²⁹⁴ International Relations, Vol. III, s. 6–7; dílo udává, že Korejci ztratili 481 děl, 50 praporů a 250 mužů. DENNETT, c. d., s. 452–453 americkou expedici rovněž analyzuje a korejské ztráty vyčísluje na 350 mrtvých.

²⁹⁵ International Relations, Vol. III, s. 8 a DEUCHLER, c. d., s. 7 udávají, že smlouva byla uzavřena 13. září 1871, naproti tomu DENNETT, c. d., s. 437 uvádí, že k uzavření již 29. července.

²⁹⁶ DEUCHLER, c. d., s. 7.

²⁹⁷ JANSEN (ed.), History of Japan, s. 307.

²⁹⁸ International Relations, Vol. III, s. 6–7.

o instrukce do Soulu; odpovědi měly přijít „za šest, osm či deset let“.²⁹⁹ V září 1872 se novým japonským zástupcem v Koreji stane Jošimoto Hanabusa,³⁰⁰ muž, který bude v řešení korejského problému nakonec úspěšný. Snad předzvěstí budoucího Hanabusova úspěchu bude převzetí někdejší faktorie rodu Só do rukou japonské vlády a přeměna na japonskou legaci, k čemuž dojde na přelomu let 1872 a 1873. Bude však trvat ještě celé roky, než dojde k japonsko-korejské dohodě, a vytvoření japonského zastupitelství v Pusanu v bezprostřední budoucnosti spíše zvýší korejské nepřátelství.³⁰¹

Starší nerealistické japonské plány na dobytí Koreje nebo válčení s Ruskem vycházely z chybného vnímání situace ve světě. Japonská vláda rozhodla, že roku 1871 bude do světa vyslána mise s cílem tento svět poznat, reprezentovat Japonsko a prohloubit vztahy s ostatními zeměmi a povedou ji nejlepší japonští státníci. V tomto bodě vyvstal velký problém, protože do ciziny nemohli odjet všichni ti, kteří měli zájem. Do čela mise byl jmenován Tomomi Iwakura, který od června do listopadu tohoto roku působil jako nástupce Nobujošiho Sawy na postu ministra zahraničních věcí,³⁰² proto je mise označována jako Iwakurova mise. Jeho zástupci se stali Tošimiči Ókubo, Kóin Kido a Hirobumi Itó, který se právě vrátil ze Spojených států.³⁰³ Mise se chtěl zúčastnit také Takamori Saigó, který narozdíl od Itóa nebo Kida zahraniční cestu ještě nepodnikl. Byl však odmítnut a to se stalo jedním z důvodů pro jeho pozdější zahřkllost. Mise, která čítala celkem osmačtyřicet lidí, vyrazila na konci roku 1871 z Jokohamy a mířila do Spojených států a do Evropy. Iwakuru na postu ministra zahraničí nahradil Taneomi Soedžima. Ti politici, co zůstali v Japonsku, museli Iwakurovi slíbit, že za jeho nepřítomnosti nebudou rozhodovat o ničem závažném;

²⁹⁹ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 29.

³⁰⁰ DUUS udává Hanabusovo osobní jméno jako Jošimoto, DEUCHLER jako Jošitada.

³⁰¹ DUUS, c. d., s. 37–38.

³⁰² Přehled všech japonských ministrů zahraničních věcí v letech 1869–1942 viz NISH, *Foreign Policy*, s. X.–XI., přehled japonských vlád v letech 1885–1976 pak SEIICHI (ed.), c. d., příloha vzadu, jež bohužel nemá uvedeno číslo stránky.

³⁰³ Tamtéž, s. 365 (heslo Iwakura Tomomi) uvádí tato tři jména; *Documentary History*, Vol. II, s. 324 uvádí v dopise císaře Mucuhita-Meidžiho americkému prezidentu Grantovi, že Masanao Jamaguči, „pomocný ministr zahraničních věcí“, byl navíc čtvrtým Iwakurovým zástupcem.

snad zde působily zbytky iluze, že bez Japonska se celý svět ani nepohne. Uklidněný Iwakura opustil Japonsko a jel navštívit nejvýznamnější mocnosti té doby: mezi březnem a srpnem 1872 pobývala mise ve Spojených státech, v září až listopadu ve Spojeném království, v prosinci 1872 – lednu 1873 ve Francii, v březnu 1873 v Německu a v dubnu 1873 v Rusku.³⁰⁴

Příslušníci mise se na své cestě rychle orientovali. Přizpůsobili se západním zvyklostem ohledně odívání, zkoumali uspořádání různých zemí a vhodnost jejich aplikace na japonské poměry – v mnoha ohledech se jim nejvíce zamlouvalo Prusko. Iwakura poprvé vážně uvažoval o myšlence revize nerovných smluv, jež stále rozhořčovaly japonské veřejné mínění, roku 1869, ale snaha jeho mise v tomto směru byla zcela neúspěšná. Signatářské mocnosti smlouvy z roku 1866 nebyly ochotny provést roku 1872 žádné změny ani této smlouvy, ani smluv ostatních. Japonci však deklarovali připravenost svojí vlády držet se při řešení této otázky přísně na poli mezinárodního práva. Celkově se dá říci, že ačkoli Iwakurova mise nedosáhla konkrétních výsledků, udělala dobrý dojem.

Otázka vymezení japonských hranic se rovněž začala měnit ku prospěchu Japonska. Stalo se tak v důsledku tragédie rybářů z Mijakodžimy na souostroví Rjúkjú, kteří v listopadu 1871 ztroskotali na pobřeží Tchaj-wanu. Ostrov, formálně náležející Čchingům a jako jedna z prefektur provincie Fu-ťien spravovaný guvernérem sídlícím v Sia-menu (dobový západní název zněl Amoy), byl ve skutečnosti z větší části ovládnán domorodými kmeny, jež byly známé svým odporem k cizincům a mnohé z nich stále provozovaly lov lebek.³⁰⁵ Rjúkjúští rybáři ztroskotali na tchajwanském pobřeží poblíž Botanu (čínsky Mo-tan-še) a část z nich byla zabita a snědena kanibalskými domorodci.³⁰⁶ Nejednalo se o první takový případ, například roku 1868 barbarské kmeny zabily mimo jiné posádku a cestující ztroskotané americké lodi

³⁰⁴ NISH, Foreign Policy, s. 20.

³⁰⁵ Roku 1885, po čínsko-francouzské válce, v níž byl ostrov zčásti okupován Francouzi, se stal samostatnou prefekturou, jejímž guvernérem i nadále byl guvernéř Fu-ťien, který polovinu roku sídlil v Sia-menu a druhou polovinu v Tchaj-peji.

³⁰⁶ REISCHAEUR, Edwin O. – CRAIG, Albert M., Dějiny Japonska, NLN, Praha 2000, s. 145, uvádějí, že se jednalo o čtyřiačtyřicet obětí, naproti tomu LIŠČÁK, Vladimír, Taiwan, Libri, Praha 2003, s. 63 udává šedesát šest trosečnicků, z nichž bylo pobito čtyřiapadesát.

Rover. Klan Sacuma, pokládající stále Rjúkjú za svoji zájmovou sféru, se cítil botanským incidentem dotčen a na podzim 1872 přednesl stížnost k císařskému dvoru. Téhož dne císař Mucuhito-Meidži slavnostně proklamoval rozšíření území Velkého japonského císařství o souostroví Rjúkjú. Poslední král Rjúkjú byl odškodněn slušnou apanáží 30 000 jenů ročně³⁰⁷ a japonským titulem knížete.³⁰⁸ Japonsko takto dosáhlo prvního územního zisku.

Anexe Rjúkjú nevzbudila žádné nadšení ani v Napě (Napa bylo tehdejší označení pro dnešní Nahu), ani v Pekingu. Čína považovala Rjúkjú za velice volně závislou součást své říše, třebaže Rjúkjú platilo tribut i Sacumě a na souostroví byly po dlouhou dobu rozmístěny síly z tohoto knížectví. Západní mocnosti se však spokojily s tím, že se japonská vláda zavázala dodržovat jejich práva vyplývající z jejich smluv s Rjúkjú, a čínská vláda nebyla schopna bránit japonskému ovládnutí ostrovů jinak než mlhavými protesty.

Naproti tomu vyřešit problémy na severu se Japonsku nedařilo. Spory ohledně Sachalinu a Kurilských ostrovů se Japonci nejprve pokoušeli vyřešit pomocí americké arbitráže, o kterou usilovali již od roku 1869, a k níž došlo v Petrohradě roku 1871, ale ani ta nebyla úspěšná. Japonci odmítli i americký návrh koupit od Ruska jeho nároky na Sachalin. Poté se obrátili opět k přímým jednáním s Ruskem, jež proběhla v červnu a v červenci 1872 v Tokiu mezi ministrem zahraničí Soedžimou a bývalým ruským konzulem v Hakodate Bjucovem, ale rozhovory opět k ničemu nevedly a byly ukončeny.³⁰⁹

³⁰⁷ V letech 1873 a 1876 Japonsko zaplatilo jednorázové odstupné bývalým samurajům ve výši 180 milionů jenů a dalších 41 milionů na vyrovnání knížecích dluhů. V Japonsku tou dobou byly necelé 2 miliony osob náležejících k samurajskému stavu, na čtyřčlennou rodinu tak připadalo v průměru necelých 400 jenů. Vzpouza Takamoriho Sagóa způsobila vysokou inflaci a hodnota jenu k dolaru se nakonec ustálila na poměru 2 : 1.

³⁰⁸ BAKEŠOVÁ – FÜRST – HEŘMANOVÁ, c. d., s. 58 uvádějí, že k anexi Rjúkjú došlo 16. října 1872 a že stížnost podalo „knížectví Sacuma“, jež tou dobou již neexistovalo. Naproti tomu DENNETT, c. d., s. 438–439 uvádí, že již v září 1872 bylo rjúkjúskému králi nařízeno přijet do Tokia a že království bylo zároveň začleněno do Japonska.

³⁰⁹ LENSEN, *Russian Push*, s. 438–441. Tento autor tvrdí, že rozhovory v létě 1872 byly přerušeny, když Soedžima odjel do Pekingu; NISH, *Foreign Policy*, s. 13 a DENNETT, c. d., s. 440–441 uvádí, že Soedžima odjel do Pekingu až v roce 1873.

Japonská politika této doby nebyla zdaleka ustálená a nepanoval obecný konsensus o dalším vývoji japonské společnosti. Mnozí lidé byli velice rozčarováni z vývoje v Japonsku, z pozápadnění, nahrazení knížectví prefekturami a z dalších aspektů modernizačního procesu. Jedním z předních stoupců pozápadnění byl již zmíněný Jukiči Fukuzawa, který dokonce založil Společnost za zrušení japonštiny a doufal v nahrazení rodného jazyka angličtinou. Západní kultura si nalézala četné příznivce, ale i odpůrce. Tak Takamori Saigó chodil stále oblečen v oděvu prostého samuraje, a to i jako velitel Císařské gardy. Hisamicu Šimazu byl natolik tradicionalistický, že navrhoval zákaz západního oděvu vůbec – a to již v době, kdy sám císař Mucuhito-Meidži nosil uniformu západního typu.³¹⁰ Žádný z těchto extrémních hlasů nedosáhl úspěchu, tápání v otázkách kulturní orientace však představuje kuriózní doplněk k rozkolísanému kurzu japonské politiky rané éry Meidži.

Japonsko tápalo i v jiných a mnohem nebezpečnějších ohledech. Anexe Rjúkjú ukázala, že i bez nejzkušenějších státníků není neakceschopné a záhy se mělo ukázat, že je akceschopné až příliš. Taneomi Soedžima jel v březnu 1873 do Číny a dosáhl velkého úspěchu, když mu jako prvnímu přede všemi ostatními cizími diplomaty byla poskytnuta audience u císaře.³¹¹ Doprovázel jej rovněž C. W. LeGendre, bývalý americký konzul v Sia-menu a pozoruhodná postava dálněvýchodních dějin.³¹²

³¹⁰ SEIICHI (ed.), c. d., s. 471 (heslo Shimazu Hisamitsu).

³¹¹ Audience u císaře byla poskytnuta i ostatním vyslancům, v Soedžimově případě se však nejednalo o zvláštní čest pro Japonce, ale o výraz opovržení Li Chung-čchanga vůči západním diplomatům, kteří se, pravda, nemohli s ministrem zahraničí Soedžimou hodnotit měřit. Soedžima navíc vymohl, že diplomatický sbor nebude muset podstupovat rituál kou-tou, při němž se cizí vyslanec klaněl, padal na zem a bil čelem o zem před Synem Nebes. Vypuštění rituálu ostatní diplomaty potěšilo. Viz DENNETT, c. d., s. 441 a 454–455.

³¹² Charles William LeGendre (toto jsou nejčastěji užívaná křestní jména, ačkoli ani u jednoho nepanuje naprostá shoda) byl americký diplomat francouzského původu. Po působení v Latinské Americe se roku 1862 stal na deset let konzulem v Sia-menu a při incidentu s lodí *Rover*, jež ztroskotala a posádka byla pobita domorodci, se seznámil s neuspořádanými poměry na Tchaj-wanu. Při svém návratu do vlasti roku 1872 projížděl přes Japonsko a jeho rozhovory s japonskými úřady vyústily v nabídku generálské hodnosti a místa guvernéra Tchaj-wanu, bude-li ostrov dobyt. LeGendre následně jel se Soedžimou do Pekingů, a účastnil se jednání s čínskou stranou; CONROY, *Japanese Seizure*, přináší tvrzení Šigenobua Ókumy, že se LeGendre dal do japonských služeb teprve v Pekingů, ale Tamtéž, s. 37–41 uvádí, stejně jako DUUS, c. d., s. 440 tvrzení, že se Američan s Japonci dohodl již v Japonsku. Podílel

LeGendre informoval Japonce o situaci na Tchaj-wanu a Soedžima při jednání s Li Chung-čchangem v Tiencinu nadhodil otázku potrestání domorodců za botanský incident. Dospěl k názoru, že Číňané nemají námitky proti případné japonské expedici na Tchaj-wan a je jim lhostejná i otázka Koreje, v čemž se ale mýlil.³¹³ V Číně dozajista existovali politikové, jimž byla otázka Tchaj-wanu lhostejná – nejvýznamnějším z nich byl pragmatický Li Chung-čchang, který roku 1873 předložil trůnu memorandum, v němž navrhoval postoupení ostrova Britům. To se však nestalo a Limu hrozilo nebezpečí poprav.³¹⁴

Japonská vnitřní politika byla s politikou zahraniční neodmyslitelně propojena. Samurajové představovali velké nebezpečí pro vnitřní stabilitu mladé císařské vlády a mnozí lidé byli v pokušení využít vhodnou záminku k jejich „zamětnání“ v zahraničí. Je otázkou, zdali to byl prozíravý přístup. I kdyby šlo všechno hladce, bylo velmi pravděpodobné, že vítězní samurajové by se tím spíše nedali omezovat ve svých právech. Největší ohlas, častěji pozitivní než negativní, vzbuzovala představa vpádu do Koreje. Neplatí přitom, že by i osoby stejného společenského postavení a pocházející ze stejného klanu zastávaly podobná stanoviska. Tak samuraj ze Sacumy a bratr japonského vyslance ve Washingtonu Arinoriho Moriho spáchal roku 1871 sebevraždu před budovou Nejvyšší státní rady na protest proti válečným náladám.³¹⁵ Naopak další samuraj ze Sacumy, Takamori Saigó, měl rovněž sebevražedné záměry, avšak stál na pozicích potrestání Koreje. Jiný ze samurajů, Jasumu Jokojama, předal císaři memorandum požadující vpád do Koreje a následně spáchal sebevraždu.³¹⁶ Ani nový vyjednaváč v Pusanu Šigeru Morijama nedosahoval žádného pokroku a růst válečných nálad v Japonsku byl zřejmý, poslední kapkou, jíž přetekl pohár, byl v červnu 1873 výrok korejského dohlázeatele na Tongnã Čong Hjon-doka, který

se na invazi na Tchaj-wan roku 1874; navrhl rovněž anexi Koreje. Poté však LeGendre japonské služby opustil a roku 1890 se dal do služeb korejské vlády jako poradce pro zahraniční záležitosti. Od té doby podporoval nezávislost Koreje na Japonsku a v době zavraždění královny Min na podzim 1895 svědčil o japonském podílu na události.

³¹³ NISH, Foreign Policy, s. 22.

³¹⁴ Secret Memoirs, s. 59–60.

³¹⁵ CONROY, Japanese Seizure, s. 29–30.

³¹⁶ MYUNG Hyun Cho, Korea and the Major Powers. An Analysis of Power Structures in East Asia. The Research Center for Peace and Unification of Korea, Seoul 1989, s. 50.

prohlásil, že „Japonsko je zemí bez zákona“.³¹⁷ Japonští státníci tím byli velice rozhořčeni a začali reálně zvažovat vpád do Koreje. Ani střízlivý hlas Ókuby a Kida, kteří se vrátili do Japonska v květnu a červenci 1873, nemohl změnit nic na bojechtivé atmosféře, jež tou dobou v Tokiu panovala.

Debata, k níž od léta 1873 v Tokiu došlo, je označována jako *Seikan Ron*, tj. Střet o dobytí Koreje, a tento název přesně vystihuje jádro věci.³¹⁸ Již 12. června 1873 přišel Taisuke Itagaki s myšlenkou akce na ochranu japonských poddaných v Tongnā, kteří byli stále více utiskováni Korejci. Takamori Saigó měl originálnější plán: hodlal odjet do Koreje a nechat se zabít, což Japonsku v očích světa mělo poskytnout oprávněnou záminku k invazi do Koreje.³¹⁹ Peter Duus zpochybňuje jeho ochotu nechat se zabít a soudí, že Saigó doufal v diplomatický úspěch,³²⁰ on sám však napsal: „Nepředstírám, že jsem sto dosáhnout takového diplomatického úspěchu jako pan Soedžima, ale jsem přesvědčen, že mohu zvládnout takovou věc jako být zavražděn.“³²¹ Saigó na životě nelpěl a na prahu sebevraždy se do té doby ocitl již dvakrát.³²² Válku podporovali také Šódžiró Gotó, Soedžima Taneomi a ministr spravedlnosti Šimpei Etó, jehož se muselo

³¹⁷ DEUCHLER, c. d., s. 6–7. DUUS, c. d., s. 37–38 udává, že již v květnu se na zdi okolo bývalého wāgwanu, proměněného v japonské zastupitelství, objevily plakáty s tímž obsahem.

³¹⁸ Detailní vylíčení střetu udává DUUS, c. d., s. 38–43.

³¹⁹ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 31. Patrně právě Saigó má na mysli DENNETT, c. d., s. 442 když píše, že „[jeden válkychtivý daimjó] tak toužil po válce s Koreou, že nabídl, že odcestuje na poloostrov a vystaví se sám dalším urážkám a dokonce smrti, aby zajistil pro Japonsko dostatečnou záminku pro vyhlášení války.“

³²⁰ DUUS, c. d., s. 40 tvrdí v pozn. 20, že Saigó se zmiňoval o možnosti nechat se zabít pouze v dopisech Taisuke Itagakimu, s nímž nebyl v dobrých vztazích, a to ze strachu, že by jinak mohl být vyslán jako vyslanec Soedžima. DUUS soudí, že v Saigóově povaze bylo vyjednávat, a dokládá to na příkladu kapitulace šógunových sil v Edu, nezmiňuje se však o následném Saigóově úmyslu nechat šóguna Jošinobua popravit.

³²¹ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 42–43.

³²² SEIICHI (ed.), c. d., s. 450 (heslo Saigō Takamori) uvádí, že Saigó chtěl poprvé spáchat sebevraždu po smrti knížete Nariakiry Šimazua, ale rozmluvil mu to buddhistický mnich Gesšó. Následně se oba pokusili o návrat do Sacumy, ale když jim byl odmítnut vstup na území knížectví, vrhli se do moře, Gesšó se utopil, ale Saigó včas vytáhli zachránci.

obzvlášť dotknout označení Japonska za „zemi bez zákonů“. ³²³ Snahu Koreu dobýt podpořil rovněž LeGendre, jenž se stal poradcem ministerstva zahraničí, a dokonce i americký vyslanec DeLong. ³²⁴ Sanetomi Sandžó, předseda Nejvyšší státní rady, a Ókuma Šigenobu váhali. Kóin Kido a Tošimiči Ókubo byli za tehdejších podmínek již ostře proti válce, ne z principu, ale proto, že si to Japonsko ještě nemohlo dovolit. ³²⁵

Na jednání Nejvyšší státní rady 12. srpna byl Takamori Saigó pověřen jednáním s Koreou. Jednání se neúčastnil ani Kido, který byl členem rady, ani Ókubo, který jím nebyl. Po skončení zasedání Sandžó soukromě jednal s císařem Mucuhitem-Meidžim a následujícího dne tlumočil císařské přání počkat s definitivním rozhodnutím do doby, než se vrátí Tomomi Iwakura. Ten se rozezlen vrátil do Japonska 13. září 1873 a postavil se ostře proti válce. Protiválečný blok byl dále posílen 10. října jmenováním Tošimičiho Ókuba členem Nejvyšší státní rady. Příslušníci klanu Sacuma zprvu nečekali, že Ókubo svého přítele Saigóa nepodpoří, ale Ókubo se přiklonil zcela na stranu mírové politiky. Za zachování míru se stavěli Jamagata Aritomo, Kajšú Kacu i Takamoriho vlastní bratr Cugumiči Saigó, kteří zastupovali ozbrojené složky a moc dobře věděli, že císařská armáda i námořnictvo nejsou ještě připraveny.

14. října 1873 byla zahájena další série jednání Nejvyšší státní rady, jimž stále předsedal Sandžó. Pozice Saigóa a válečné strany se nezdála být ještě otřesena. Druhého dne jednání pokračovalo, Saigó nebyl přítomen a Sandžó prosazoval provedení akce, protože již byla schválena. 17. října Iwakura, Kido a Ókubo poslali Sandžóovi svoje demise a na jednání, které se konalo téhož dne, se nedostavili. Následující den ráno Sandžó upadl do bezvědomí následkem krvácení do mozku a byl nahrazen Iwakurou, který zničil dopisy s rezignacemi. 22. října zastánci války s Koreou navštívili Iwakuru, který jim řekl, že jejich plánu zabrání i za cenu vlastního

³²³ Etóovým hlavním cílem však nebylo dobytí Koreje, ale revize smluv. Správně rozpoznal, že cizinci by byli japonskému požadavku příznivě nakloněni, kdyby se Japonsko ukázalo být mocným, a invaze do Koreje podle jeho názoru představovala vhodnou příležitost k demonstraci síly. Viz JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 389.

³²⁴ DENNETT, c. d., s. 339–340.

³²⁵ Ókubovy názory shrnuje jeho nedatované memorandum z října 1873, jak je uvádí CONROY, *Japanese Seizure*, s. 47–49 nebo *Documentary History*, Vol. II, s. 325–326.

života. Na jednání následujícího dne své stanovisko zopakoval, řekl, že předloží císaři jak Sandžóovo stanovisko, tj. provést již schválenou akci, tak své stanovisko, tj. nepodniknout nic. Svůj názor nezměnil, ani když jej jeden z nižších hodnostářů ohrožoval mečem.³²⁶ 24. října bylo rozhodnuto, že expedice do Koreje bude odložena na neurčito.³²⁷

Zajímavý je postoj císaře Mucuhita-Meidžiho k celé věci. Císař, jenž byl svrchovaným vládcem Japonska, neprosazoval akci, jež měla přece zvětšit jeho prestiž a moc, jak si alespoň výsledek akce představovala větší část japonských elit, zároveň jí ale nebránil, jako by se ho to netýkalo; po celou dobu, co byla jednání vedena, byl připraven schválit závěry Nejvyšší státní rady. To, že mu bylo pouhých jednadvacet let, patrně nehrálo roli; stejný přístup císař zvolí i na prahu čínsko-japonské války. Jedná se patrně o vliv specificky japonského způsobu řízení a v každém případě se jednalo o dlouhodobou konstantu japonské politiky, což dokládá i podmínky, na jakých bylo za konferencí v roce 1941 rozhodnuto o vstupu Japonska do druhé světové války.³²⁸

Střet nepochopitelné ignorance a impertinence ze strany Koreje a japonské bojechtivosti mohl uvrhnout přinejmenším obě tyto země a možná ještě Čínu do válečné katastrofy.³²⁹ Není třeba velké představivosti k předvídaní zásahu západních

³²⁶ Tasit na někoho meč, a ještě k tomu na zasedání Nejvyšší státní rady, bylo opravdu velikým prohřeškem proti etiketě. Pro srovnání, když roku 1701 daimjó Naganori Asano tasil v šógunově paláci v Edu meč na svého nepřítele, šógunova ceremoniáře Jošinaku Kiru, byl donucen spáchat sebevraždu (ale pomstilo ho jeho sedmačtyřicet samurajů). Viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 231–232 (heslo Ōishi Yoshio).

³²⁷ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 43–46.

³²⁸ SKŘIVAN, Aleš, *Japonská válka 1931–1945*. Libri, Praha 1997, s. 209–240.

³²⁹ DUUS, c. d., s. 43 se domnívá, že válka s Koreou vůbec nehrozila a že mohlo dojít nejspíš k ozbrojené demonstraci síly, jak tomu bylo o dva a půl roku později. S tímto tvrzením nelze souhlasit. Takamori Saigó by sotva byl ochoten nechat se zabít kvůli pouhé demonstraci síly. Rovněž Ókubo a všichni ostatní by rozhodně neargumentovali neutěšenou situací v zemi a jejím pravděpodobným zhoršením, pokud by nebyli přesvědčeni o pravděpodobném vypuknutí války, a ani Iwakurovi by bezpochyby nebylo vyhrožováno taseným mečem. Ozbrojenou demonstrací síly byla expedice na Tchaj-wan o rok později, kvůli které v japonské vládě rozhodně nedošlo k takovému rozkolu; ačkoli se těsně před odplutím vynořily pohyby o provedení akce, ve vládě, složené nyní již pouze z umírněných vůdců, nedošlo k žádným zásadním střetům. Odchod Saigóa, Etóa, Itagakiho a dalších z vlády je nejlepším argumentem proti Duusovu tvrzení; z vlády by bezesporu neodešli, kdyby jim nešlo o to, aby

mocností v takovém případě a lze si docela dobře představit i to, že by Japonsko mohlo prohrát. V takovém případě by byl jeho vývoj zbrzděn na dlouhá léta a patrně by se nestalo velmocí. Rozhodnutí neválčit bylo jedinou rozumnou možností, jaká se nabízela, a ve skutečnosti bylo jeho důsledkem mnohem větší pokoření Koreje. Například Spojené státy, jimž Korea učinila větší příkoří, vyčkávaly od incidentu s *Generalem Shermanem* celé čtyři roky, než provedly svoji odplatu. Nic z toho ale poražená japonská frakce vidět nechtěla. Když už bylo jisté, že Korea vyvázne protentokrát bez japonské odplaty, Takamori Saigó, Šimpei Etó, Šódžiró Gotó, Taisuke Itagaki a Taneomi Soedžima³³⁰ složili funkce a vrátili se do svých domovů. Spolu s nimi odešli mnozí jejich stoupenci, zejména příslušníci klanu Sacuma.

Další osudy účastníků této kritické události japonských dějin jsou velice zajímavé. Americký vyslanec DeLong byl poté, co se jeho vláda dozvěděla, co vlastně dělal, 7. října 1873 odvolán.³³¹ Sanetomi Sandžó se uzdravil a později se stal ministrem a ministerským předsedou.³³² Tomomi Iwakura byl 14. ledna 1874 zraněn stoupenci války s Koreou, když odcházel z císařského paláce v Tokiu,³³³ avšak přežil a zemřel roku 1883. Cesty a konce propagátorů války jsou ještě spletitější. Itagaki, Etó, Gotó a Soedžima předložili 17. ledna 1874 memorandum trůnu, v němž požadovali zavedení voleného shromáždění.³³⁴ Taisuke Itagaki stál na straně hnutí požadujícího lidská práva trvale a spoluzakládal Liberální stranu (*Džijútó*),³³⁵ na přelomu století se

mohli prosadit něco závažnějšího než pouhou demonstraci síly. Je pravda, že o dva roky později byla plavba japonských válečných lodí ke korejským břehům připravována pouze úzkým okruhem zasvěcených členů vlády. Jejich opatrnost byla vyvolána patrně snahou vyhnout se dalším debatám ve stylu října 1873 s jejich tragickým vyústěním. Tato snaha však dokazuje spíše to, že práh citlivosti japonské vlády na jakékoli ozbrojené akce se od roku 1873 zvýšil, než že by dokládala, že dopady Saigóovy a Itagakiho iniciativy nemohly být vážnější než pouhá demonstrace japonské moci.

³³⁰ Pro Soedžimu muselo být obzvlášť těžké pomyslení, že Čína dala Japonsku – jak se zdálo – volnou ruku v Koreji a Japonsko toho nevyužilo.

³³¹ DENNETT, c. d., s. 440.

³³² Tamtéž, s. 457–458 (heslo Sanjō Sanetomi).

³³³ CONROY, Japanese Seizure, s. 51.

³³⁴ Text memoranda viz Documentary History, Vol. II, s. 327–328.

³³⁵ Přehled japonských politických stran viz dodatky v SEIICHI (ed.), c. d., u příloh bohužel chybí stránkování, ale jsou na konci.

pak stal dvojnásobným ministrem vnitra.³³⁶ Šódžiró Gotó, jenž rovněž pocházel z knížectví Tosa, s ním spolupracoval na vedení Liberální strany a rovněž se vrátil do vlády.³³⁷

Mnozí stoupenci války s Koreou povstali přímo proti státní autoritě a byli jí zničeni. Jejich vzpoury byly vesměs špatně naplánované a izolované a často je po boku císařských vojsk potlačovali i samurajové ze sousedních klanů. Typickým příkladem této zmatenosti budiž osud Šimpeie Etóa. Ten se vrátil do prefektury Saga, někdejšího Hizenu. Také on založil stranu, Stranu pro dobytí Koreje (*Seikantó*), ale stal se podezřelým z přípravy spiknutí, vláda vyslala na počátku roku 1874 do Sagy posily a Etó, třebaže původně neměl něco takového v úmyslu, povstal, ale jeho síly se nemohly měřit s 5000 vojáky vedenými samotným Ókubem a posílenými stovkami samurajů z okolních klanů a dokonce ze samotného Hizenu. V dubnu 1874 byl Etó spolu s druhým vůdcem povstání popraven³³⁸ a roku 1889, při příležitosti „darování ústavy Meidži lidu“, posmrtně rehabilitován.³³⁹ Je příznačné, že z ostatních dvou tisíců účastníků povstání jich byly asi jen dvě stovky potrestány, a to vězením od jednoho do deseti let. Japonsko éry Meidži bylo v nejednom ohledu benevolentnější než četné jiné země tehdy i dnes. Oběti této akce i dalších povstání mohlo jen málo utěšit, že korejský král Kodžong, který se od 1. ledna 1874 ujal vlády, provedl čistky mezi úředníky v Pusanu, Čong Hjon-doka poslal do přístavu Munčchonu, patrně ve víře, že tam s Japonci nic do činění mít nebude, a milovníka precedentů z dob dynastie Čou An Dong-džuna nechal 9. dubna 1875 zkrátit o hlavu.³⁴⁰

Vedle povstání v Saze došlo k půl tuctu dalších vzpour samurajů, jedna se odehrála i v Hagi, sídle klanu Čóšú. Všechny tyto incidenty ale blednou ve srovnání s tím, co provedl Takamori Saigó. Přitom se zpočátku nezdálo, že by konspiroval proti svému císaři. Naopak, byl uznávaným hrdinou, odmítal přidat se k jiným, omezeným vzpourám a zakládal školy *šigakkó*, v nichž učil samuraje ze Sacumy vojenským dovednostem; a přitom mu pomáhali bývalí příslušníci ozbrojených sil, kteří s ním

³³⁶ SEIICHI (ed.), c. d., s. 359–360 (heslo Itagaki Taisuke).

³³⁷ Tamtéž, s. 334–335 (heslo Gotō Shōjirō).

³³⁸ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 389–391.

³³⁹ SEIICHI (ed.), c. d., s. 326–327 (heslo Etō Shimpei).

odešli ze státních služeb. Cenným podporovatelem byl guvernér Cunajoši Ójama, který dokonce poskytoval Saigóovým školám zbraně a peníze. Saigóovy úmysly přesto zůstávaly čistě obranné, hodlal chránit samurajská privilegia proti nivelizující roli císařské vlády, již spoluzakládal s úplně jinými představami než jak se vyvinula. Zrušení samurajských privilegií jej velice pobouřilo, ale do boje vytáhl teprve poté, co byli v řadách jeho stoupenců odhaleni agenti císařské vlády z nichž jeden na mučení řekl, že byl vyslán zabít Saigóa, a poté, co se vláda pokusila odvézt ze zbrojnice v Kagošimě zbraně. 9. února 1877 Saigó oznámil guvernérovi Ójamovi, že „krátce opustí prefekturu“. 20. února zahájil válečné operace, když překročil hranice Sacumy s ozbrojenými silami knížectví, a záhy oblehl velkou pevnost Kumamoto. Zde se dopustil chyby, protože jeho síly čítaly i po posílení místními stoupenci maximálně 22 000 mužů a zatímco se zdržel obléháním Kumamota, jež hájily 4000 císařských vojáků, promeškal příležitost postoupit na severní Kjúšú před posílením tamějších vládních sil a přesvědčit tamější stejně smýšlející, ale váhavé válečníky k připojení se k povstání. Japonská císařská vláda nepodcenila Saigóovu nebezpečnost, vyslala na Kjúšú zprvu 33 000 vojáků a posléze dalších 30 000, takřka celou svoji armádu včetně podstatné části Císařské gardy, a tyto vojáky navíc posílilo i 7000 bývalých samurajů.³⁴¹ Proti Saigóovi bojoval jeho starý přítel Aritomo Jamagata i Saigóův vlastní bratranec Iwao Ójama, jenž potlačil již vzpouru v Hagi,³⁴² a Cugumiči Saigó slavnostně proklamoval věrnost trůnu a jako velitel Císařské gardy zůstal v Tokiu. Takamoriho síly nemohly přesile čelit,³⁴³ ustupovaly a 24. září 1877, poté, co odmítl Jamagatovu výzvu ke kapitulaci, Takamori Saigó spáchal sebevraždu. Také on byl roku 1889 rehabilitován a v parku Ueno, kde roku 1868 dojednal kapitulaci šóguna Jošinobua, mu byla postavena socha. Spolu s ním zahynula spousta jeho stoupenců

³⁴⁰ DEUHLER, c. d., s. 16.

³⁴¹ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 398 udává, že povstání potlačovalo celkem 65 000 vojáků vedle dobrovolníků, naproti tomu ZOTTER, c. d., s. 41 udává, že ještě roku 1885 byl početní stav císařské armády 54 124 vojáků.

³⁴² Bohužel jsem nenalezl zmínku o tom, zda guvernér Cunajoši Ójama byl příbuzný Iwaa Ójamy a tedy i bratří Saigóových.

³⁴³ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 397 uvádí, že k rozhodujícímu střetnutí došlo 20. dubna v průsmyku Taharazaka, SEIICHI (ed.), c. d., s. 492 (heslo Terauchi Masakata) se však zmiňuje o jakési bitvě u Tabaruzaky a v rejsčírku na s. 648 ji nazývá bitvou u Tabarazaky.

a 6000 císařských vojáků, desetina tehdejší japonské armády; jednalo se o mnohem větší ztráty než za války Bošin a potlačení vzpoury navíc stálo 42 milionů jenů neboli 80 % tehdejšího státního rozpočtu.³⁴⁴ Za tuto cenu bylo zničeno nejdůležitější centrum opozice a zabezpečeno nerušené budování japonské říše.

Tošimiči Ókubo zůstal i nadále na výsluní a popravdě se dokázal vystříhat protekce vůči svým pobratimům ze Sacumy, jako to činili jiní zbylí vůdcové klanu. Na ministerstvu vnitra, které založil roku 1873 a kde působil až do svého zavraždění roku 1878, působilo jen málo osob z jeho klanu, což se dá vysvětlit jednak jako důsledek jeho menšího zaujetí pro vyvyšování příslušníků klanu Sacuma, jednak může být příčinou i odchod mužů ze Sacumy z funkcí ve státním aparátu zpět na Kjúšú roku 1873.³⁴⁵ Jako „zrádce“ Takamoriho Saigóa byl nenáviděn jeho přeživšími stoupenci a 14. května 1878 jej sedm z nich zavraždilo a poté se šlo udat na policejní stanici.³⁴⁶ Pozice klanu Sacuma krvavou lázní z konce sedmdesátých let podkopány nebyly, za vše hovoří jména jako Cugumiči Saigó nebo Iwao Ójama.

Události, jež vyplynuly z odmítnutí japonské vlády zaútočit na Koreu, otrásaly Japonskem ještě dlouho poté, nemohly však již nic změnit na směřování japonského státu. Místo snů o dobývání se Japonsko zaměřilo na budování základů vlastní moci. Osudové rozhodnutí z října 1873 znamenalo, že se z hlavního proudu japonské politické scény vydělily nerealistické a avanturistické tendence, které musely ustoupit pragmatické a realistické politice. Toto rozhodnutí předurčilo japonský vzestup a jeho první vlašťovky se měly objevit již zanedlouho.

³⁴⁴ O Saigóově vzpouře neboli válce Seinan, jak je také nazývána, viz JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 393–402.

³⁴⁵ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 645 udává, že z 51 jeho sledovaných spolupracovníků byli jen 2 ze Sacumy a 3 z Čóšú.

³⁴⁶ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 78.

IV. KAPITOLA

STABILIZACE

V říjnu 1873 získala japonská zahraniční politika éry Meidži definitivní podobu, ne-li co se cílů týče, tedy alespoň ohledně nazírání pozice Japonska ve světě a způsobů, jak se vypořádat s četnými nebezpečími, jež Japonsku stále hrozily. Postoj Japonska začal být namísto vědomí uražené cti a touhy „učinit všech osm koutů světa svým domovem“, tj. svět ovládnout, určován zejména chladnou kalkulací a vědomím vlasních omezených možností.

Na pořadu dne byla stále otázka Tchaj-wanu a potrestání domorodců. Soedžimovo jednání s Li Chung-čchangem nastolilo příznivou atmosféru pro vyslání trestné expedice a v dubnu 1874 bylo na ostrov vysláno 3000 císařských vojáků vedených Cugumičim Saigóem.³⁴⁷ Japonci a Číňané nepřestali o ostrově jednat, 14. května 1874 se Japonsku dostalo dalšího potvrzení správnosti jeho postupu, když princ Kchung řekl japonským diplomatům, že Čína nikdy nevykonávala nad domorodci správu, třebaže se jedná o území pod čínskou jurisdikcí. Ze strany Číny tedy Japonsku nehrozilo nebezpečí. Ve snaze získat americkou diplomatickou podporu mělo kromě japonských lodí původně převézt japonská vojska na ostrov také americké plavidlo a akce se měl zúčastnit LeGendre a dva další Američané. Americký vyslanec v Japonsku John A. Bingham však protestoval proti americké účasti na tažení, proti akci byl i britský vyslanec. Kóin Kido a ministr zahraničí Munenori Terašima se za těchto okolností postavili proti provedení akce a přesvědčili Ókuba k jejímu odvolání. Ókubo pospíchal do Nagasaki, aby osobně tlumočil Cugumičimu Saigóovi rozkaz zůstat v Japonsku, ale mladší Saigó odmítl uposlechnout, řka, že když si budou cizinci stěžovat, vláda ho může označit za piráta. A tak výprava přeci jen odplula, na

³⁴⁷ *Origins of State*, s. 195 udává, že velitelem byl Takamoriho synovec Jorimiči Saigó, a v související poznámce udává i historku o jeho neuposlechnutí rozkazu zrušit akci, o veliteli tohoto jména jsem však nenalezl žádnou jinou zmínku. Tamtéž, s. 425 však udává v souladu s ostatními, že velitelem byl Takamoriho bratr Cugumiči.

japonských lodích a bez LeGendrea, kterého zatkl americký konzul v Sia-menu a odeslal jej do Šanghaje.³⁴⁸ Kido pro nesouhlas s akcí rezignoval.³⁴⁹

V květnu 1874 se na ostrově vylodila císařská vojska. Ztráty expedičního sboru byly vysoké, zemřela více než šestina vojáků, z toho však pouze 12 padlo v boji s domorodci a Číňany a 561 vojáků zemřelo na malárii.³⁵⁰ Nehledě na tyto ztráty, Japonsko nemělo v úmyslu na Tchaj-wanu zůstat a po několika měsících se rozhodlo z ostrova odejít. Jako již Prusům o šest let dříve, i Japoncům chtěla v ovládnutí ostrova zabránit Británie, jejíž zástupce v Pekingu sir Thomas Wade zprostředkoval smlouvu, na jejímž základě mělo Japonsko okupovanou část ostrova vyklidit do 17. prosince 1874. Evakuace však byla urychlena s ohledem na narůstající ztráty mezi císařskými vojáky. Čína navíc zaplatila odškodnění ve výši 100 000 stříbrných taelů.³⁵¹ Invaze na Tchaj-wan tedy takto skončila. Přes stažení se japonských sil není namístě tvrdit, že expedice prokázala „nepřipravenost japonské armády“.³⁵² Domorodci pocítili moc obrozeného Japonska. Čchingská vláda se japonskou akcí patrně probírala z letargie a následujícího roku posmrtně rehabilitovala někdejšího dobyvatele Tchaj-wanu, vojevůdce Jižních Mingů Čeng Čcheng-kunga, podle všeho s cílem zdůraznit svoje nároky na ostrov.³⁵³

³⁴⁸ O expedici na Tchaj-wan viz CONROY, *Japanese Seizure*, s. 53–58; DENNETT, c. d., s. 442–443; BAKEŠOVÁ – FÜRST – HEŘMANOVÁ, c. d., s. 58–59.

³⁴⁹ *Origins of State*, s. 425; SEIICHI (ed.), c. d., s. 387. Kido zastával zároveň místo ministra školství a ministra vnitra.

³⁵⁰ EASTLAKE – YAMADA, c. d., s. 465–466 uvádějí, že za expedice na Tchaj-wan japonští zdravotníci ošetřovali jak japonské vojáky, tak i raněné domorodce.

³⁵¹ Hodnota stříbrného taelu ve vztahu k měnám založeným na zlatě postupem doby klesala. Roku 1871 činila ještě 3 taely na libru šterlinků, roku 1901 již 6,6 taelů na libru a roku 1903 již 7,5 taelů na libru. Viz *International Relations*, vol. III, s. 367. Hodnota stříbra vůči zlatu klesala touto dobou celosvětově, tudíž se nejednalo o projev úpadku Číny.

³⁵² BAKEŠOVÁ – FÜRST – HEŘMANOVÁ, c. d., s. 58. Počet 12 padlých vedle 561 zemřelých na malárii je vcelku nízký a jiné, i lépe vybavené armády za srovnatelných podmínek si často vedly hůř. Na údaje o ztrátách domorodců a čínských osadníků jsem nikde nenarazil, sotva však mohou být nižší, a i je bezpochyby kosila malárie.

³⁵³ JANSEN, *China*, s. 85.

Výprava na Tchaj-wan je někdy prezentována jako „pojistný ventil“, jehož prostřednictvím měla být uspokojena japonská bojechtivost. S tímto názorem nelze souhlasit. Dobývání hor a pralesů na ostrově obydleném lovci lebek, jimž není ani co zrekvírovat, a zamořeném smrtícími tropickými chorobami sotva mohlo někoho uspokojit. O diskutabilních účincích zahraničních dobrodružství na smíření se samurajů se ztrátou jejich privilegií již byla řeč. Význam invaze na Tchaj-wan tkví v něčem jiném. Tato odpověď na zavraždění trosečníků barbary předvedla světu, že Japonsko je ochotno bránit své zájmy se zbraní v ruce i bez ohledu na riziko, že vzbudí odpor ze strany Číny. Japonsko poprvé od slavných dob Hidejošiho provedlo výboj do zahraničí a také pomstilo, podobně jako západní mocnosti, smrt svých lidí.³⁵⁴ Na dálněvýchodní scéně se objevil nový hráč a první kroky japonské expanze měly například na Spojené státy ten vliv, že začaly hodnotit Japonsko příznivě jako zdravou zemi a potenciální mocnost.³⁵⁵ Tato akce tak pro Japonsko znamenala nejen odplatu, ale byla odměněna i finančním odškodným a vzrůstem mezinárodní prestiže a znamenala tak povzbuzení k dalším podobným akcím.

Otázka Tchaj-wanu byla touto dobou pro Japonsko méně důležitá než otázka Rjúkjú, o něž byly s Čínou vedeny spory. Již roku 1872 při jednání o čínsko-japonské obchodní smlouvě se japonský vyjednaváč zmínil, že „Japonsko má zájem na vyšetření incidentu s rybáři z Rjúkjú“, čínská strana nepochopila, že tím je vyjádřen japonský nárok na souostroví, a prohlásila, že Čína to bere na vědomí.³⁵⁶ Roku 1874 při jednání o urovnání otázky japonské expedice na Tchaj-wan japonská strana vsunula do smlouvy zmínku, že „barbaři z Formosy“ se provinili na lidech „náležejících k Japonsku“. Ani nyní Číňané neprohlédli léčku, třebaže byla mnohem zjevnější, a opětně bezděky uznali japonský nárok na Rjúkjú.³⁵⁷ Když však pochopili, že se je Japonci snaží připravit o území, rozhodli se propříště Japonsku neustupovat.

³⁵⁴ Již v XVII. století byli Japonci připraveni podobně potrestat napadení svých lidí v zámoří, viz akce kapitána Hamady na Tchaj-wanu ve dvacátých letech XVII. století. Koneckonců ani západní mocnosti nepřišly s trestnými expedicemi teprve v XIX. století.

³⁵⁵ DENNETT, c. d., s. 454.

³⁵⁶ BAKEŠOVÁ – FÜRST – HEŘMANOVÁ, c. d., s. 58.

³⁵⁷ DENNETT, c. d., s. 443.

V srpnu 1874, poté, co japonská císařská armáda zahájila trestnou expedici na Tchaj-wan, varovalo čchingské ministerstvo obřadů korejskou vládu, že Korea může být dalším terčem japonské expanze, které by mohli pomáhat Francouzi a Američané, a doporučil uzavřít s těmito západními mocnostmi obchodní smlouvy, což mělo připravit Japonsko o případnou mezinárodní podporu. Na tento návrh Korea nepřistoupila.³⁵⁸ Japonská vláda neměla roku 1874 (a v podstatě ani později) provést invazi do Koreje a pokroku v jednáních se snažila dosáhnout pomocí diplomatických prostředků. V tomto byla bezpochyby motivována zčásti i snahou umlčet stále aktivní domácí opozici. Jeden čas bylo uvažováno o obnovení jednání skrze Šigemasua Sóa, ale místo něj byl v září 1874 do Pusanu vyslán opět Šigeru Morijama. Noví korejští vyjednavací byli po Kodžongových čistkách ochotni jednat a korejský král i Japonci nyní ustoupili z někdejších pozic a netrvali na tom, že nevyhovující formulace v dopisech představují překážku při jednání. Kodžong také poslal Morijamovi přátelský dopis, ale tajně, aby se o tom nedozvěděli vlivní úředníci. Opatrnost byla namíste, protože jen co Morijama ještě na podzim 1874 odjel, konzervativní úředníci prosadili návrat k původnímu kursu a když se Morijama na počátku roku 1875 vrátil do Koreje, znovu čelil korejským snahám o návrat ke starým formám styků. Korejcům vadilo na japonském vyslanci mnoho různých věcí: připlul parníkem, nosil západní oděv, dopisy nebyly datovány podle čínského kalendáře a obsahovaly znaky, které Korea rezervovala pro své čínské pány. Morijamovi v očích nového dohlázele na Tongnā uškodilo i to, že hodlal chodit dovnitř a ven z budovy jeho úřadu hlavním vchodem. Morijama se pokusil zapůsobit na Korejce ukázkou síly, na jaře 1875 připluly tři japonské válečné lodě do Pusanu, ale to nepřineslo požadovaný efekt.³⁵⁹ Korejská vláda se pozvolna začala přiklánět k navázání bližších kontaktů s Japonskem, ale nedokázala to dát Morijamovi dostatečně najevo, trpělivost japonského zástupce byla vyčerpána a 21. září 1875 Morijama opustil Koreu.³⁶⁰

Zatímco v Pusanu probíhala jednání mezi Japonskem a Koreou, již tradičně nepřínosná, došlo k nečekanému průlomů ve vztazích mezi Japonskem a Ruskem. Nedá se říci, že by ruské postavení na Dálném východě bylo pevné. Původně čínské

³⁵⁸ DEUCHLER, c. d., s. 15.

³⁵⁹ DUUS, c. d., s. 44.

³⁶⁰ O Morijamově jednání s Korejci viz DEUCHLER, c. d., s. 17–23.

území získané v letech 1858–1860 bylo v rozporu s očekáváním naprosto nevhodné pro pěstování obilí i chov dobytka a Rusové museli získávat potraviny z Číny. Na Sachalinu ještě v dobách, kdy se o něj Rusové dělili s Japonci, vyrostlo několik „postů“, pevnůstek hájených někdy jen několika vojáky, které nešlo zásobovat z Ruska a oni tak mnohdy záviseli na potravinách, které jim dodali Japonci, nebo na ulovené zvěři. Například Tichmeněvskij post ležící naproti ústí Amuru měl v roce 1869 posádku 25 mužů, v roce 1872 byl jejich počet snižen na pouhé 3 vojáky, aby je mohl uživit lov zvěře v okolních lesích. Ruský dálněvýchodní obchod upadal, stejně tak lov tuleňů a kožešinové zvěře, válečné lodě neměly vhodný přístav a jejich hlavní základnou se stalo Hakodate;³⁶¹ ruští námořníci byli ještě závislejší na zásobách od Japonců než vojáci. Pozemní hranice s Čínou byla vystavena útokům banditů zvaných Manza, kteří v roce 1868 pronikli až na několik mil od nově vybudovaného Vladivostoku.³⁶² Ruská vláda se pokoušela využít Sachalin i jako trestaneckou kolonii a převezla tam přes osm set vězňů s ostrahou, podobně Japonci na ostrově usazovali tzv. „zbytečné lidi“ – povaleče, kněží – a bývalé šógunovy bojovníky.

Japonské postavení na ostrovech severně od Honšú bylo právě tak nepevné jako ruské. Třebaže mateřské ostrovy byly Japoncům již velice malé, na Hokkaidu žilo jen několik desítek tisíc Japonců a na Sachalinu a čtyřech ostrovech pod japonskou jurisdikcí jich bylo jen velmi málo. Roku 1870 byl založen Úřad pro průzkum Sachalinu, jeho úsilí však bylo málo účinné a zaostávalo i v porovnání s ruskou kolonizací. Roku 1874 se většina Japonců z ostrova stáhla na Hokkaidó, jehož nerozvinutý stav působil Japoncům mnohem větší starosti vzhledem k obavám z ruské agrese. Opuštění Karafuta silně doporučoval generál Kijotaka Kuroda, významný předák klanu Sacuma, který se téhož roku stal velitelem *tondenhei*, jednotek vojenských osídlenců, na Hokkaidu a zároveň komisařem pro kolonizaci.³⁶³

Těžkosti obou zemí s kolonizací sporných území, jejichž nevyjasněné postavení navíc bylo hlavním jablkem sváru mezi Japonskem a Ruskem, byly tedy velké. Roku

³⁶¹ LENSEN, *Russian Push*, s. 453–454.

³⁶² O neuspokojivém stavu ruských výsep v pacifické oblasti touto dobou viz MALOZEMOFF, Andrew, *Russian Far Eastern Policy, 1881–1904. With Special Emphasis on the Causes of the Russo-Japanese War*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1958, s. 1–7.

³⁶³ SEIICHI (ed.), c. d., s. 403 (heslo Kuroda Kiyotaka).

1874 japonská vláda ve snaze spor ukončit jmenovala Takeakiho Enomota, po propuštění z vězení působícího v administrativě na Hokkaidu, viceadmirálem a vyslancem v Rusku. Enomoto přijel v srpnu 1874 do Petrohradu a po delších jednáních dne 7. května 1875 podepsal smlouvu, jíž Japonsko získalo celé Kurilské ostrovy a výměnou se zřeklo všech nároků na Sachalin.³⁶⁴ Japonsko rovněž požádalo o ruskou arbitráž v případě peruánské lodi *Maria Luz*, která převážela čínské kulie, kteří byli při přistání v Jokohamě v červenci 1872 Japonci osvobozeni. Peru zjevně nepředpokládalo, že je lépe mít s Japonskem dobré styky, požadovalo odškodnění a spor byl teprve na jaře 1875 arbitráží cara Alexandra II. vyřešen v japonský prospěch.³⁶⁵

Zlepšení vztahů s Ruskem posílilo japonskou pozici obecně a vůči Koreji zvláště. V září 1875 byly ke korejským břehům v tajnosti vyslány japonské válečné lodě a 19. září jedna z nich, *Unjó*, jež mapovala západní pobřeží Koreje, připlula k nešťastnému ostrovu Kanghwa. Druhého dne ráno velitel lodi vyslal člun ke břehu pro potraviny a pro vodu, ale Korejci na člun střídali, načež velitel *Unjó* nařídil palbu opěťovat a následně vyslal na menší ostrůvek Jongdžong 30 mužů, kteří porazili tamější korejskou posádku, 35 Korejců zabili, vypálili správní centrum ostrova a zmocnili se velké kořisti.³⁶⁶ Je otázkou, jaké bylo pozadí akce. Je docela dobře možné, že jedním z impulsů bylo Morijamovo přesvědčení, že korejská vláda bude pohnuta k jednání spíše silou. Přímý důkaz o tom, že akce byla naplánována předem, však neexistuje a lze dojít k závěru, že se mohlo jednat i o soukromou akci kapitána, který sice „nebyl“ sto zajistit dostatečné množství zásob pro svoji loď, následně však prokázal své schopnosti, když se snadno vypořádal s korejskou obranou. Vláda o incidentu předem rozhodně nevěděla, jak vyplývá ze sledu událostí. V polovině září bylo rozhodnuto o Morijamově odvolání, 20. dne téhož měsíce následoval incident s *Unjó*, Morijama 21. září odplul z Pusanu, vláda se o incidentu dozvěděla teprve 28. září a poté se rozhodla o ostré odpovědi a o Morijamově návratu do Koreje. Bylo

³⁶⁴ LENSEN, Russian Push, s. 442–446. Text smlouvy a dodatkové smlouvy podepsané ruským vyslancem Struvem a ministrem zahraničí Terašimou v Tokiu téhož roku viz Tamtéž, s. 501–506.

³⁶⁵ DENNETT, c. d., s. 490–491 uvádí, že spor byl vyřešen 29. května 1875, kdežto LENSEN, Russian Push, s. 470 a pozn. udává, že se tak stalo teprve 14. června 1875.

³⁶⁶ DUUS, c. d., s. 43; DEUCHLER, c. d., s. 23.

by nelogické, aby unavený vyslanec takto pendloval mezi Japonskem a Koreou; a navíc by to nebylo ani efektivní, pokud by Korejci hodlali o incidentu jednat nebo dokonce podniknout opatření proti Japoncům v Tongnā a Morijama v Pusanu nebyl. Poslední starost byla zbytečná, protože když se Morijama vrátil do Koreje 3. října 1875, v Pusanu o incidentu ještě nikdo nevěděl.³⁶⁷

Naskýtala se otázka, co podniknout. Vláda byla rozdělena, proti vojenskému zásahu byli zejména Tošimiči Ókubo a jeho zástupce na ministerstvu financí a budoucí ministerský předseda Macujoši Macukata, stejně tak Kido, Iwakura a Sandžó. Spory ohledně akce v Koreji trvaly až do listopadu, kdy bylo rozhodnuto vyslat do Koreje generála Kijotaku Kurodu jako vyslance a vyslance Kaorua Inoueho jako jeho zástupce.³⁶⁸ Důležité bylo mezinárodní krytí. Konzultace s Brity a Američany vyzněly pro japonskou akci s cílem otevřít Koreu příznivě, pokud nepřeroste v otevřený konflikt (což patrně nevyklučovalo menší incidenty). Rovněž Rusko se stavělo pro, protože doufalo, že otevření Koreje bude nakonec k největšímu prospěchu právě jemu. Vyslanec v Petrohradu Takeaki Enomoto doporučoval zaútočit na Koreu, vyslanec v Pekingy Einei Tei tvrdil, že zástupci velmocí považují Koreu za útočníka.³⁶⁹

Japonsko nebylo ještě natolik silné, aby mohlo provést řešení korejské otázky bez ohledu na postoj Číny. Proto byl do Pekingy vyslán Arinori Mori, aby získal čínský souhlas s razantnějším zásahem v Koreji. 5. ledna 1876 Mori dorazil na místo, jednal s úředníky *cung-li ja-menu* a s Li Chung-čchangem a snažil se je naklonit příznivě Japonsku. V jeho mírotvorném úsilí jej bezpochyby poháněla i památka jeho bratra, který kvůli zachování míru spáchal sebevraždu.³⁷⁰ Čínská strana zopakovala své

³⁶⁷ DEUHLER, c. d., s. 24.

³⁶⁸ DUUS, c. d., s. 46; Tamtéž, s. 44 cituje v poznámce pod čarou Kima Key-hyuka, podle kterého byl incident s Unjó dílem klanu Sacuma, čemuž lze při vlivu tohoto klanu na císařské námořnictvo snadno věřit, a že se Ókubo snažil k odvedení pozornosti od svého mnohoobročnictví využít korejskou otázku, což ve světle jeho názoru na korejskou politiku Japonska zní nepravděpodobně.

³⁶⁹ DEUHLER, c. d., s. 25.

³⁷⁰ Sám Mori, tou dobou ministr školství, bude koncem osmdesátých let zavražděn náboženským fanatikem. NISH, *Foreign Policy*, s. 15 udává, že se tak stalo roku 1889, stejně tak JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 702, jenž dodává, že to bylo pro údajné znevažování šintoistických rituálů ve svatyni v Ise, kdežto SEIICHI (ed.), c. d., s. 416–417 (heslo Mori Arinori) uvádí, že byl zavražděn již roku 1888.

stanovisko, že Korea je „závislou zemí Číny, avšak nikoli její územní držbou (...) ve svých domácích a zahraničních záležitostech je nezávislá [vládnoucí si sama]“.³⁷¹ Mori z toho vyvodil, že Korea je nezávislá, ale Číňané odpověděli, že „není takový člověk, který by nevěděl, že Korea je závislou, přestože řídí své domácí a zahraniční záležitosti“, třebaže se na jednoho takového člověka právě dívali. Hmatatelným výsledkem Moriho mise bylo čínské doporučení Korejcům, aby přijali japonské diplomatické zástupce.³⁷²

Japonská vláda však nespolehala pouze na čínská doporučení a vyslala do Koreje spolu s Kurodou a Inouem ve dvou vlnách celkem 1200 vojáků. Tyto síly v lednu 1876 připluly k Pusanu a v únoru se vylodily na ostrově Kanghwa; Korejci věřili, že Japonců jsou čtyři tisíce čtyři sta. Pro případ, že by situace přerostla v otevřený konflikt, byl vypracován plán na vyslání jedné nebo dvou divizí do Koreje.³⁷³ Japonská vláda si však válku nepřála, o čemž svědčí instrukce oběma diplomatům, nabádající je, aby se v případě otevřeného nepřátelství stáhli.³⁷⁴ Patrně zde zapůsobily obavy z postoje Spojeného království a Spojených států.

Korejská strana konečně pochopila, že odmítat japonské návrhy nebylo moudré. Jednáním s Japonci nebyl pověřen nikdo z Ministerstva obřadů nebo ze správy Pusanu, znalý japonské problematiky, ale zasloužilý šestašedesátiletý generál Sin Hon a vysoký úředník Jun Ča-sung. V generálově případě se nejednalo o výraz pohrdání s ohledem na konfuciánské předsudky vůči vojenským osobám, ale o snahu vyslat někoho, kdo by se mohl rovnat generálu Kurodovi, navíc narozdíl od představitelů výše zmíněných úřadů generál nic nezkažil. Pokud bylo úmyslem korejské vlády pověřit jednáním lidi, kteří by byli schopni efektivního rozhodování, vybrala dobře. Rozhovory započaly 10. února a již po čtrnácti dnech byly korunovány výsledkem, jakému se korejští „vyjednaváci“ v Pusanu bránili sedm let. Korejská vláda uzavření smlouvy schválila, naproti tomu v Soulu i jinde došlo k protestům. Tak hodnostář Čchö Ik-hjon pozapomněl na důstojnost konfuciánského literáta a se sekerou v ruce přitáhl v čele davu k bráně královského paláce a předložil memorandum proti jednání

³⁷¹ LEE – PATTERSON (eds.), c. d., s. 16.

³⁷² CONROY, *Japanese Seizure*, s. 65–66.

³⁷³ DUUS, c. d., s. 47–48.

³⁷⁴ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 64.

a „někteří lidé zapomínali na své ‚pravé místo ve společnosti‘, zaplavili venkov a obtěžovali vesničany“; odpůrci smlouvy kladli rovnítko mezi Japonce a „západní barbary“. Nehledě na to, vláda opoziční hlasy potlačila.³⁷⁵

Smlouva z Kanghwa byla uzavřena na konci února 1876.³⁷⁶ Byla vyhotovena v anglickém a čínském znění (čínština byla stále jazykem korejských vzdělanců). První článek anglického textu označil Koreu za „nezávislou zemi“, textu čínského za „zemi, co si vládne sama“, v obou variantách následovala formulace, že „Korea se těší stejným nezávislým právům jako Japonsko“.³⁷⁷ Této formulace bude Japonsko v budoucnu využívat k popírání čínských nároků na Koreu, nyní však ještě nemělo v úmyslu takto ji interpretovat, spíše byla určena pro západní oči, aby dokázala, že Japonsko přijímá normy mezinárodních vztahů obvyklé na Západě.³⁷⁸ Je ale pravda, že, jak jednání o Rjúkjú dokazovala, Japonci daleko předčili ostatní dálnévýchodní země v diplomatické obratnosti. Důkazem „stejných práv“ byly i znaky, jaké obsahoval čínský text smlouvy a královská pečeť.³⁷⁹ Kuroda a Inoue totiž nehodlali přijet domů se smlouvou, na níž by nebylo Japonsko označeno termínem „Velké“. Korejský vyjednaváč jim vyšel vstříc a kompenzoval porušení povinné úcty vůči Pekingu přidáním ideogramu *tai* (korejsky *tä*, „Velká“) ke znaku pro „Koreu“.³⁸⁰ Korejcům se nyní mohlo zdát, že se čestné přídomky pro Japonsko a Koreu navzájem vyrušily a oni tudíž nepopudili velikou Čínu, Japonci naopak postavili naroveň Japonsko, Koreu a Čínu jako suverénní země.

³⁷⁵ DEUCHLER, c. d., s. 38–44.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 46–47 udává, že datována je 26. únorem, exempláře však že byly podepsány a vyměněny teprve ráno druhého dne. Datum 26. února udávají CONROY, *Japanese Seizure*, s. 65 a *International Relations*, Vol. III, s. 9; WAGNER (ed.), c. d., s. 148 uvádí již datum 22. února a REISCHAUER – CRAIG, c. d., s. 145 udávají datum 27. února 1876.

³⁷⁷ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 65.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 109–110.

³⁷⁹ Korejský král původně nebyl ochoten smlouvu podepsat, na což Kuroda reagoval pohrůžkou přerušení jednání. Korejský král tedy poslal na ostrov Kanghwa novou pečeť s nápisem „Král Velké Koreje“. Viz DEUCHLER, c. d., s. 46.

³⁸⁰ Tamtéž, s. 45 a 46.

Smlouva dále stanovila otevření přístavu Pusan a otevření dvou dalších, ve smlouvě nevyjmenovaných přístavů od října 1877, v nichž mohli sídlit japonští konzulové a usazovat se japonští rezidenti. Tradiční právo exteritoriality, podle kterého přečiny Japonců v Pusanu řešil zástupce rodu Só, bylo nyní smluvně zakotveno a Japonsku se tak někde konečně dostalo práv, jaká si v samotné ostrovní říši nárokovali cizinci ze Západu. Japonské lodě mohly mapovat korejské vody a opatřovat si v korejských přístavech zásoby. Obě země si mohly vyměnit diplomatické zástupce. Ustanovení týkající se podmínek obchodu mezi Japonskem a Koreou ve smlouvě chyběla, jedenáctý článek však stanovil, že do půl roku bude uzavřena dodatková obchodní smlouva, což byla vcelku běžná praxe v diplomacii té doby.³⁸¹

Reku 1876 tak byla Korea po desetiletém nárazovém úsilí západních mocností a trpělivého vyjednávání ze strany Japonska konečně otevřena. Je zvláštní, že se v protikladu k Japonsku nebo k Číně držela tak dlouho. Byla menší než Čína, její nejdůležitější centra byla stejně dostupná od moře jako v případě Japonska nebo Číny, ozbrojené síly byly stejně zaostalé jako v Číně nebo v Japonsku před příplutím Perryho lodí a vojáků měl korejský král mnohem méně. Skutečností je, že se o otevření Koreje západní mocnosti pořádně nesnažily. Nebyly na otevření Koreje natolik hmotně zainteresovány, aby to ospravedlnilo vyslání dostatečných jednotek. V protikladu k obchodu s Čínou, Korea byla pro západní mocnosti neznámou oblastí a ony nevěděly, co si od obchodu s ní mohou slíbovat. Japonsko pak, pro něž byla Korea velice důležitá, nebylo ještě ze začátku natolik silné, aby se mohlo odvážit přímé vojenské akce. Toto vše ponechávalo Koreu při falešném domnění o vlastní nezranitelnosti. Teprve japonská akce z počátku roku 1876 otevřela korejskému králi oči a donutila jej vyhovět japonským požadavkům.

Prvním korejským zástupcem, který se dostal do Japonska, byl konfuciánský učenec Kim Ki-su, který 29. května 1876 připlul do Jokohamy. Cesta pro něj musela být nevšedním zážitkem: z Pusanu plul na japonském parníku, jaké Korejce tak dělaly, a z Jokohamy jel do Tokia vlakem; v Japonsku strávil celkem dvacet dní. Spatřil první „západní barbary“ v životě a byl překvapen jejich postavením jak ve smluvních přístavech, tak v úřadech, kde působili jako poradci. To vše mu bylo cizí a dospěl k závěru, že japonské modernizační pokusy jsou odsouzeny k zániku, protože byly

³⁸¹ Tamtéž, s. 47–48; CONROY, *Japanese Seizure*, s. 88–89.

založeny na zahraničním obchodě, jenž podle něj vedl k inflaci. Po návratu do Koreje byla Kimovi poskytnuta audience u krále Kodžonga, který se jej důkladně ptal na japonskou modernizaci, ale nedostalo se mu přesných odpovědí. Vedle audience u císaře Mucuhita-Meidžiho, jež byla spíše obřadnou záležitostí, Kim hovořil z vedoucích japonských představitelů pouze s Kaoru Inouem, který vyslovil znepokojení nad ruskými úmysly v Koreji a nad korejskou nepřipraveností, ale Korejec z toho nevyvodil žádné závěry.³⁸² Typický konfuciánský učenec, jakým Kim byl, nemohl být připraven vstřebat zážitky z cesty a analyzovat změny, jaké Japonsko učinilo. Korea ale neměla takové kádry, které by to zvládly. Korejští obchodníci na takový úkol rozhodně nestačili; v Koreji neexistovala vrstva, která by se mohla rovnat velkým nebo i menším japonským obchodním rodům.³⁸³ Rozhled vojáků vesměs stačil na to, aby považovali odplutí cizích lodí od několikrát dobytého ostrova Kanhwa za velké vítězství. Číňané sice již nějaký čas také prováděli váhavou modernizaci, ale Čína se svými nerovnými smluvními přístavy a nerovnými přístavy, jež byla nucena odstupovat cizincům rozlehlé oblasti i u korejských hranic, jako vzor pro modernizaci působit nemohla.

Japonsko podniklo kroky k uzavření dodatkové obchodní smlouvy v létě 1876. Tehdy odjel do Koreje úředník ministerstva zahraničí Koiči Mijamoto; jako první Japonec od Hidejošiho časů se dostal do Soulu.³⁸⁴ Mijamoto se snažil dosáhnout otevření velkých korejských přístavů alespoň několikrát do roka pro japonský obchod, v čemž neuspěl. Nepodařilo se mu získat ani korejský souhlas s trvalým umístěním japonského vyslanectví v Soulu, Korea však povolila jeho dočasné umístění v Pusanu. V Pusanu a okolí do vzdálenosti 10 *i* (zhruba 6 km) se rovněž mohli volně pohybovat japonští občané.³⁸⁵ Japonská vláda prosadila, že na vzájemný obchod nebudou

³⁸² O Kimově cestě viz DEUCHLER, c. d., s. 52–53.

³⁸³ ECKERT, c. d., s. 8.

³⁸⁴ DEUCHLER, c. d., s. 54 uvádí, že mu byla 1. srpna 1876 poskytnuta audience u krále Kodžonga, avšak Tamtéž. s. 63 uvádí, že této cti se dostalo teprve Hanabusovi 27. prosince 1880.

³⁸⁵ Také tento na první pohled nekontroverzní bod se stal předmětem sporu. Japonská vláda měřila tuto vzdálenost vzdušnou čarou, korejská vláda po cestě, jež se klikatila, tudíž okruh, v němž se mohli Japonci pohybovat, byl podle ní menší.

stanovena žádná cla při vývozu ani dovozu.³⁸⁶ Hlavním japonským ziskem tedy bylo rozšíření obchodu v Pusanu, z něhož se japonská vláda snažila získat co nejvíce. Ještě během jednání o smlouvě Tošimiči Ókubo přesvědčoval svého známého, obchodníka Kiháčiróa Ókuru, ať pomůže rozvíjet japonský obchod přes Pusan, a Ókura skutečně odjel v srpnu 1876 do Pusanu. S sebou vezl různé zboží, především textil, a se ziskem jej prodal.³⁸⁷ Vláda slíbila společnosti Micubiši dotaci ve výši 5000 jenů ročně na vyslání jednoho parníku měsíčně z Japonska do Pusanu a zpátky.³⁸⁸

Korea měla nesmírně důležitou pozici pro Japonsko, Rusko i Čínu a základny některé z mocností na korejském území by byly ohrožením pro všechny tyto země. Japonsko, které uspělo v uzavření smlouvy z Kanghwa, nemělo v úmyslu Koreu anektovat, jak by se mohlo v retrospektivní úvaze zdát. Japonským cílem touto dobou byla Korea ovládaná silnou vládou provádějící nezbytné reformy, stejně jako to dokázali samotní Japonci, a dostatek mocná, aby si dokázala uchovat nezávislost na mocnostech, které by ji případně mohly okupovat a zneužít jako základnu proti Japonsku. Japonsko nemělo důvod předpokládat, že se to Korejcům nepovede, obzvláště při retrospektivním pohledu na vlastní nedávné dějiny, kdy se ze stoupenců *džóí* stali zodpovědní státníci. Jakkoli mocné mohly být síly reakce, vhodná podpora pokrokových sil měla stačit na modernizaci Koreje.

Řekněme hned, že se to z několika důvodů nepodařilo. Korea měla jednak méně obyvatel než Japonsko, byla závislá na sousední Číně a hospodářství bylo mnohem zaostalejší než v Japonsku před příjezdem komodora Perryho. Dalším důvodem bylo že Korea neměla tradici přijímání kulturních vzorů z ciziny. V japonské historii se projevilo, že i jiná kulturní tradice než čínská může vést k obohacení země, navíc japonské elity od první čtvrtiny XVIII. století přejímaly nové západní dovednosti prostřednictvím Nizozemců v Nagasaki. Japonsko i v nejtemnějších dobách izolace udržovalo větší kontakty s cizinou než Korea. Třetím významným faktorem pro odlišný vývoj byla paradoxně centralizace korejské státní správy. Japonsko před restaurací Meidži bylo rozděleno na četná knížectví, z nichž některá byla ochotnější a schopnější provádět reformy, například v oblasti vojenské, tato knížectví pak

³⁸⁶ DEUHLER, c. d., s. 54–57.

³⁸⁷ Tamtéž, s. 71.

³⁸⁸ ECKERT, c. d., s. 10; DEUHLER, c. d., s. 71.

zákonitě porazila své soupeře, čímž byla nade vší pochybnost prokázána výhodnost reforem. Naproti tomu frakce, které v Koreji bojovaly o moc, tak činily klasickými intrikami. Tím se dostáváme k poslednímu faktoru. Korejské vedení bylo nejednotné. Hodnostáři mezi sebou bojovali o moc, královnin rod Min, nyní vykonávající rozhodující vliv na Kodžongově dvoře, se střetával s Tawongunem, jenž se nesmířil s odstavením od moci a usiloval o návrat. Obě tyto frakce se nemohly shodnout na ničem, tím méně pak na modernizaci. Pokrokových představitelů bylo pramálo a nemohli v této konkurenci obstát. Samotný Kodžong se zprvu snažil provést modernizaci, ale jeho úsilí bylo polovičaté a nepřežilo pozdější snahy čínské a v reakci na to japonské vlády o podřízení si Koreje.

Toto vše zatím nebylo na konci sedmdesátých let zjevné a Korea se ještě nemusela nutně stát loutkovým státem. Jednání o otevření přístavů, jež byla oproti smlouvě z Kanhwa ve velkém časovém skluzu, pokračovala i roku 1877, když byl při příležitosti mapování korejského západního pobřeží vyslán do Koreje Jošimoto Hanabusa jako *chargé d'affaires*. Přestože byl pověřen jednáním již v září, když se po rozdrčení revolty Takamoriho Saigóa mohla japonská vláda opět cele věnovat ostatním záležitostem, neplánovaně se zdržel, protože na lodi *Takómaru*, na níž se plavil, propukla epidemie cholery a on tak zůstal měsíc v karanténě v Pusanu. Teprve 25. listopadu dorazil do Soulu. Nabídl Koreji, v níž tou dobou zuřil hladomor, stejně jako jiné katastrofy,³⁸⁹ potravinovou pomoc v podobě rýže. Co se vlastního důvodu jeho příjezdu týče, Hanabusa úspěšný nebyl. Korejský ministr obřadů nechtěl jednat a přenechal vyjednávání o otevření přístavů svým podřízeným, kteří rovněž odmítli kvůli odporu ze strany obyvatelstva vyjít Japonsku vstříc. Nebyl otevřen přístav Munčchon na východním pobřeží Koreje, který si Japonci vyhlédli jako zastávku na slibné obchodní trase z Nagasaki do Vladivostoku; oficiálním vysvětlením bylo, že poblíž jsou hrobky korejských králů. Korejská strana však otevření přístavů jako takové nezpochybnila a aby byly usnadněny další průzkumné plavby, povolila skladovat na třech místech uhlí. 21. prosince 1877 Hanabusa odjel ze Soulu. Nepodařilo se mu dosáhnout ani trvalého zřízení japonské legace v korejském hlavním městě, proto v Soulu nechal část svých zavazadel, aby tak vytvořil precedens pro

³⁸⁹ Je docela dobře možné, že přírodní katastrofy konce sedmdesátých let pomáhaly posilovat lidový odpor proti jednání s Japonskem. V čínském kulturním okruhu totiž lidé věří, že přírodní pohromy a neobvyklé události jsou odrazem nevole Nebes nad nehodným počínáním vládců.

trvalejší pobyt japonských diplomatů, ale Korejci tento trik rozpoznali a dali si tu práci, odnést je za ním do Inčchon, čímž dali opětně najevo, že si žádnou další návštěvu nepřejí.³⁹⁰

S tímto přáním korejské strany si Japonci nedělali těžkou hlavu. Hanabusa sice takřka celý rok 1878 dlel v Japonsku a nevyvíjel aktivitu na poli diplomacie, v prosinci však připlul do Pusanu, aby chránil tamější japonské obchodníky před svévolným zdaněním ze strany místních úředníků. Do Soulu se vrátil v červnu 1879 a domáhal se otevření přístavu Wonsan; toho dosáhl 9. srpna. Korejská vláda však stále odmítala nechat otevřít Čemulpcho kvůli obavám z odporu lidu. V září se Hanabusa vrátil do Japonska.³⁹¹ Opět plul na lodi *Takómaru*, jejíž posádka nyní onemocněla nemocí beri beri. Japonsko záhy využilo možnosti obchodovat ve Wonsanu, ve městě vyrostla japonská čtvrť, japonští obchodníci se ve městě usazovali a jako v případě Pusanu, i nyní japonská vláda subvencovala lodní linku mezi Japonskem a Wonsanem.³⁹² Čemulpcho bylo otevřeno teprve 1. ledna 1883, i tam však záhy působili japonští obchodníci.³⁹³

Japonsko bylo i nadále odhodláno dosáhnout revize smluv. Hlavním jeho zájmem tehdy ještě bylo obnovení celní autonomie; od roku 1866 totiž reálná hodnota nominálně 5 % cel klesla až na 1 % aktuální ceny zboží, což sotva pokrylo náklady na výběr cel. Od roku 1876 Japonsko tajně jednalo skrze vyslance Jošidu ve Washingtonu se samotnými Spojenými státy o revizi společně uzavřené smlouvy z roku 1866 – precedens tvořily drobné změny, které Harry Parkes učinil, aniž je konzultoval s ostatními signatářskými zeměmi – a v letech 1878–1879 uzavřelo tajnou dohodu, která však pro odpor Spojeného království a Německa nevstoupila v platnost. Japonsku se však podařilo dosáhnout odklonu Spojených států od krátkodobé politiky společného uzavírání smluv s ostatními mocnostmi.³⁹⁴

³⁹⁰ O Hanabusově misi na podzim 1876 viz CONROY, *Japanese Seizure*, s. 89–95; DEUCHLER, c. d., s. 57–59.

³⁹¹ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 95–97.

³⁹² DEUCHLER, c. d., s. 184–186.

³⁹³ Tamtéž, s. 178–183.

³⁹⁴ DENNETT, c. d., s. 515–520.

Mezitím nanovo vzplanul spor ve vztazích mezi Japonskem a Čínou. Jednalo se opět o souostroví Rjúkjú. Roku 1879 se rjúkjúský král snažil tajně jednat o prostředkování mocností, v důsledku čehož Japonsko Rjúkjú přímo anektovalo a přeměnilo v prefekturu Naha. Smluvní výhody západních mocností na souostroví byly zachovány, ony tak neměly důvod si stěžovat. Čína si stěžovala, to ano, a dokonce uvažovala o možnosti vyhlášení války, ale západní představitelé jí to důrazně rozmlouvali. Nejvýznamnější z nich, generál Ulysses S. Grant, bývalý americký prezident, jenž roku 1879 podnikl cestu po Dálném východě, dokonce doporučoval namísto toho uzavřít čínsko-japonské spojenectví proti západním mocnostem. To se nestalo, Čína stále doufala buď v navrácení souostroví pod čínskou suzerenitu, nebo v jeho neutralizaci pod záštitou velmocí, ale ani to se nestalo. Obě země následně jmenovaly, opět na Grantovo doporučení, komisi, jež měla otázku souostroví vyřešit, jednalo se o jeho rozdělení, ale jednání ztroskotala kvůli japonské snaze dosáhnout dodatečných obchodních privilegií v samotné Číně.³⁹⁵ A tak se otázka souostroví Rjúkjú mezi Japonskem a Čínou již neřešila. Vzhledem k již zmíněným čínským třenicím s Rusy na dlouhé a takřka neobydlené hranici to bylo vcelku logické. Patrně nebylo bez souvislosti se vztahy s Ruskem, že obrovské a vcelku klimaticky příznivé oblasti Mandžuska, po dvě staletí udržované mandžuskou dynastií prosté chanského obyvatelstva pro případ, že by ve vlastní Číně došlo ke svržení Čchingů, byly právě touto dobou otevřeny pro čínskou kolonizaci a chanský živel tam brzy zcela převládl.³⁹⁶

Mocenská pozice Japonska se v protikladu k Číně stále zlepšovala. Likvidace zbytků feudální opozice v letech 1874–1877 znamenala posílení vnitřní bezpečnosti, ozbrojené síly tak byly zcela uvolněny pro případ zahraničněpolitických obtíží a získávaly na efektivitě. V prosinci 1878 bylo rozhodnuto o zřízení generálního štábu armády podle pruského vzoru, podřízeného pouze císaři, třebaže německý vojenský poradce von Meckel, jenž má velkou zásluhu na vzniku moderní japonské armády,

³⁹⁵ Tamtéž, s. 444–446.

³⁹⁶ Mandžuové však již před dobytím jižního Mandžuska ve třicátých letech XVII. století a před vyhlášením dynastie Veliká Čching, tj. v době, kdy se jejich moc omezovala pouze na Mandžusko, měli mnoho čínských poddaných a MALOZEMOFF, c. d., s. 2 udává, že na levém břehu Amuru u jeho soutoku s řekou Zeja bylo několik čínských a mandžuských vesnic, a na s. 5 uvádí, že „bandité Manza“ byli původem Číňané a Mandžuové z krajů ležících u Ussuri.

připlul do Japonska teprve později.³⁹⁷ V listopadu 1880 vypracoval Aritomo Jamagata „Plán zbrojení pro postup do sousedních zemí“, jenž pokládal za hlavní nebezpečí ruský vpád do dálnévýchodních oblastí;³⁹⁸ týkalo se to zejména Koreje, ale Rusko touto dobou vyvíjelo tlak na čínská postavení v Turkestánu v oblasti I-ning (Kuldža) a jezera Issyk Kul. Roku 1881 byla založena tajná policie *Kempeitai*, jež si od té doby získala velkou, byť negativní proslulost na řadě míst Asie.

Japonsko-čínský monopol na styky s Koreou byl ohrožen ze strany Li Chung-čhanga i samotného krále Kodžonga. Li Chung-čchang byl znepokojen postavením Japonska v Koreji a ruskými ambicemi a hodlal jim čelit podle staré čínské zásady „postavit jedny barbary proti druhým“. K tomu konci již od roku 1879 přesvědčoval Kodžonga, ať otevře zemi Američanům a dalším „barbarům“.³⁹⁹ Kodžong pak doufal, že se mu podaří obhájit nezávislost země na Číně i na Japonsku. Korejská strana původně ani v nejmenším neměla v úmyslu uzavírat se západními zeměmi smlouvu a když japonští zástupci při vyjednávání o smlouvě z Kanghwa požadovali pro Japonsko doložku nejvyšších výhod, Korea ji odmítla poskytnout s tím, že s cizinci jednat nebude.⁴⁰⁰ Nyní se však situace změnila, a jistě nejenom proto, že od roku 1880 navštěvovala korejské vody spousta plavidel nejrůznějších mocností – Rusů, Američanů, Francouzů, Italů.⁴⁰¹ Japonci doporučovali Koreji, ať se otevře i západním mocnostem, motivací jim bylo přesvědčení, že postavení Koreje bude v takovém případě posílno vůči kterékoli potenciálně expanzivní mocnosti. To je jasným důkazem toho, že japonská vláda touto dobou nechovala úmysl podrobit si Koreu. Japonsko dále mohlo být motivováno i touhou naklonit si příznivě mocnosti

³⁹⁷ ZOTTER, c. d., s. 41 udává, že Klemens Jakob von Meckel byl majorem, datum jeho příjezdu neuvádí. *Origins of State*, s. 437 udává, že von Meckel učil na vojenské akademii v letech 1885–1888, a přiznává mu titul generálmajora. EPKENHANS, M. – GROB, G. P. (Hrsg.), *Das Militär und der Aufbruch in die Moderne, 1860 bis 1890. Armeen, Marinen und der Wandel von Politik, Gesellschaft und Wirtschaft in Europa, den USA sowie Japan*. R. Oldenburg Verlag, München 2003, s. 192 uvádí, že von Meckel přibyl do Japonska roku 1885 a že byl majorem. Zdá se, že si Japonci dali protentokrát načas.

³⁹⁸ ZOTTER, c. d., s. 43.

³⁹⁹ LEE – PATTERSON (eds.), c. d., s. 13.

⁴⁰⁰ DEUCHLER, c. d., s. 45.

⁴⁰¹ DUUS, c. d., s. 50.

spoluprací otázce v Koreje a tak je přimět k revizi nerovných smluv, přesto je nepochybné, že japonským cílem touto dobou byla vnitřně i navenek posílená Korea.

Spojené státy jako první západní mocnost využily příležitosti a vyslaly uzavřít admirála Shufeldta⁴⁰² smlouvu s Koreou. Shufeldt přistál nejprve v Tiencinu, kde jednal s Li Chung-čchangem o podmínkách smlouvy a vzal v potaz většinu jeho doporučení, odmítl však uznat Koreu za závislou na Číně. Takto připraven připlul ke korejským břehům a dne 22. května 1882 uzavřel s Koreou smlouvu.⁴⁰³ Následovaly podobné smlouvy mezi Korejci na straně jedné a zástupci západních mocností na straně druhé – 1883 smlouva se Spojeným královstvím a Německem, 1885 s Ruskem, 1886 s Itálií a roku 1892 s Rakouskem-Uherskem. Korejská otázka se však přímo dotýkala jen několika států a v žádném případě se nestala natolik mezinárodně sledovanou jako otázka Číny – ve skutečnosti byla řešena pouze státy, jež s Koreou přímo sousedily.

Korejská vláda vysílala do Japonska mise, první odcestovala roku 1880, následovala „džentlmská mise“ v únoru 1881, jíž se účastnili mimo jiné Kim Ok-kjun, Hong Jong-sik, So Kwang-bom a další. Následovaly další mise do Číny a západních zemí, přesto měly největší význam vztahy s Japonskem. Účastníci „džentlmské mise“ v Japonsku jednali s významnými japonskými politiky a byli přijati velice přátelsky. Kim Ok-kjun a So Kwang-bom navázali přátelství s Jukičim Fukuzawou, který je velice ovlivnil a který s nimi zůstal ve styku i později prostřednictvím svého žáka Kakugoróa Inoueho, který se roku 1883 stal poradcem korejské vlády. Docházelo rovněž k vyslání prvních studentů do zahraničí, do Číny a Japonska, ale toto úsilí bude mít velice polovičatý charakter, nebylo na ně vyčleněno velké množství peněz a studenti byli vesměs předčasně odvoláváni nazpět do Koreje.⁴⁰⁴

Roku 1881 Korejci nabídli Hanabusovi otevření přístavu Čemulpcho a umístění japonské legace tamtéž, což Hanabusa odmítl, protože chtěl dosáhnout otevření japonského vyslanectví v Soulu, navrhl však otevření Čemulpcha v létě 1882. Jeho

⁴⁰² LEE – PATTERSON (eds.), c. d., s. 28 nazývají Shufeldta admirálem, kdežto DENNETT, c. d., s. 458 mu přiznává pouze hodnost komodora.

⁴⁰³ Tamtéž, s. 458–460.

⁴⁰⁴ DEUCHLER, c. d., s. 100–101.

trpělivost v otázce Soulu se vyplatila: roku 1882 byl přijat v Soulu Kodžongem a bylo mu umožněno otevřít japonské vyslanectví za hradbami Soulu. Kodžong nyní sledoval reformní úsilí, dovolil vojenskému atašé japonského vyslanectví, poručíku Reizóovi Horimotovi, trénovat osmdesát vojáků podle západního vzoru, této jednotce se říkalo *pjolgigun*,⁴⁰⁵ a zřídil Úřad pro vedení státních záležitostí, *Tchongni kimu amun*, s příslušníky rodu Min v čele.⁴⁰⁶

Japonská zahraniční aktivita se stupňovala. Roku 1882 byla otevřena japonská zastupitelství v Rakousku-Uhersku a v Itálii, což mimochodem Li Chung-čchangovi posloužilo k vyvracení teze Čangova memoranda (viz níže) o relativní neoblíbenosti Japonska ve světě. Mohlo se zdát, že japonská vláda může být spokojena také s vývojem v Koreji. V zemi působili japonští odborníci, korejská vláda se nezdála být Japonsku nepříznivě nakloněna a podnikala modernizační pokusy, což bylo v japonském zájmu. Rovněž obchod s Koreou byl pro rostoucí japonské firmy výnosný. Korejci do Japonska vyváželi zejména potraviny, Japonci pak do Koreje reexportovali západní zboží zakoupené v Šanghaji – roku 1882 bude jen 11,5 % japonského exportu do Koreje vyrobeno v Japonsku.⁴⁰⁷

Pak však přišla katastrofa, za kterou japonská vláda ale opravdu nemohla. V polovině července se vzbouřili korejští vojáci v Soulu. Příčina byla velice korejská: zásobování pluků v hlavním městě a okolí, jež měly celkem 30 000 mužů, vázlo kvůli zpronevěrám a když jeden z pluků protestoval, adoptivní bratr královny Min, Min Kjom-ho, nebyl sto adekvátně reagovat a vojsko bylo dohnáno ke vzpouře, v jejímž průběhu byl Min Kjom-ho zabit. Poté se do čela vojáků postavil Tawongun, jenž hodlal využít příležitosti k definitivní likvidaci rodu Min – svých švagrů, neterí a synovců a především své snachy. Vzbouření vojáci – jejich počet dosahoval asi deseti tisíc,⁴⁰⁸ většina vojsk v okolí Soulu se tedy nevzbouřila – vpadli do královského paláce, kde zabili ženu oblečenou jako královna. Jednalo se však pouze o převlečenou služku, která se obětovala, aby skutečná královna Min mohla uprchnout. Vzbouřenci napadli také komplex ve kterém se, obehnání vysokou zdí, aby je nikdo neviděl

⁴⁰⁵ CONROY, Japanese Seizure, s. 98–99.

⁴⁰⁶ DEUHLER, c. d., s. 92–98; CONROY, Japanese Seizure, s. 101;

⁴⁰⁷ JANSEN (ed.), History of Japan, s. 751.

⁴⁰⁸ MYUNG, c. d., s. 66.

a nesmál se jim, cvičili svěřenci poručíka Horimota.⁴⁰⁹ Sám Horimoto se jim postavil na odpor, ale byl zabit a povstalci zničili nalezené moderní zbraně.⁴¹⁰ Zlatý hřeb nepokojů tvořil útok na japonskou legaci, vyslanec Hanabusa se bránil až do noci, ale poté, když seznal, že mu korejská vláda neposkytne žádnou pomoc, se i s personálem legace stáhl a uprchl do Čemulpcha. Tam se nalodil na palubu britské fregaty *Flying Fish*, jež původně měla podpořit korejskou stranu v záměru jednat se západními cizinci a nyní odvezla celou japonskou společnost do Nagasaki. Tawongun se opět ujal řízení vládních funkcí, odmítl se omluvit za zničení japonské legace,⁴¹¹ zároveň vyslal posla do Pekingu a žádal o schválení svého počínu.

Hanabusa připlul do Šimonoseki, kde jednal o události s Kaoruem Inouem, ministrem zahraničí, jenž zaujal veškeru tolerantní stanovisko, že podobné incidenty „jsou typické pro dobu, kdy jsou navazovány diplomatické styky s východními zeměmi“.⁴¹² Věděl dobře, o čem mluví, moc dobře to věděl. Číňané se nabídli, že budou chránit bezpečí japonského diplomata ve své „závislé zemi“ svými vojsky, což Inoue odmítl. Namísto toho se rozhodl se vyslat Hanabusu nazpět do Koreje s praporem o síle 800 vojáků,⁴¹³ kterým však vyslanec neměl vydat povel k akci bez schválení japonské vlády.⁴¹⁴ Hanabusa se 16. srpna vrátil do Soulu, nedosáhl však ničeho a po týdnu odjel do Čemulpcha.

Třebaže si Korejci i v létě 1882 řídili své záležitosti sami, Číňané se rozhodli využít příležitosti a v Koreji zasáhnout. Čína touto dobou poprvé úspěšně odolávala tlaku západní mocnosti, dohodla se s Ruskem na vymezení sporného západního úseku společné hranice a potlačila nepokoje v Turkestánu, proto se nyní mohla uchýlit k razantnější politice.⁴¹⁵ Vedle touhy posílit čínské postavení na poloostrově hrála roli

⁴⁰⁹ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 99.

⁴¹⁰ DEUCHLER, c. d., pozn. 1 na s. 261.

⁴¹¹ INOUYE, Jukichi, *A Concise History of the War Between Japan and China*, Z. Mayekawa & Y. Okura, Tokyo & Osaka 1895, s. 4.

⁴¹² CONROY, *Japanese Seizure*, s. 102.

⁴¹³ Tamtéž, s. 110; MYUNG, c. d., s. 67 naproti tomu udává počet 1500 Japonců.

⁴¹⁴ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 103.

⁴¹⁵ MALOZEMOFF, c. d., s. 20–21.

také obava z japonského vpádu do Koreje; o vyslání jednotek Čínu prosila i skupina korejských hodnostářů, mezi nimi i O Jun-džung. Z jejich strany se jednalo o velice neprozíravý počín, neboť Japonsko podle všeho nemělo v úmyslu Koreu napadnout⁴¹⁶ a korejskou samostatnost v následujících letech mnohem spíš ohrožovala čínská politika. V každém případě do Koreje připluly lodě Pej-jangské (Severní) flotily, jimž velel admirál Ting Žu-čchang, bývalý velitel jezdeckva, který se do čela loďstva dostal roku 1880 pomocí úplatků. Spolu s ním na palubách jeho lodí připlulo asi 6000 čínských vojáků vedených generály Ma Čchien-čungem a Wu Čchang-čhingem. Tito hodnostáři vpochodovali se svými oddíly do Soulu a vykonali u Tawonguna zdvořilostní návštěvu. Když jim druhého dne, 26. srpna 1882, korejský státník návštěvu oplatil, připomněli mu jeho prohřešky a odvěkli ho ze Soulu na palubu čínské lodi, jež jej odvezla do Číny; v Pao-t'ing-fu bude držen do roku 1885 a nebude se mu tam žít špatně.⁴¹⁷ Jeho stoupence čínská vojska snadno potřela, nepodnikla však příliš drastická odvetná opatření. V protikladu ke konfuciánskému ideálu synovské poslušnosti Kodžong čínské velitele za sesazení a internaci svého otce zahrnul poctami.⁴¹⁸

Čínské nabídky na prostředkování mezi Japonskem a Koreou Hanabusa odmítl, namísto toho jednal přímo s Korejci a 30. srpna 1882 uzavřel tzv. dohodu z Čemulpcha. Korea se v ní zavazovala zaplatit 50 000 jenů rodinám padlých a zraněných Japonců a 500 000 jenů odškodnění japonské vládě, připustit na svém území umístění japonského praporu na ochranu legace a rozšířit oblast, v níž se mohli Japonci pohybovat.⁴¹⁹ Hanabusa Koreu opustil, jeho místo zaujal Šiničiró Takezoe, znalec čínských klasiků, od nějž se očekávalo, že si snáze získá přízeň korejské strany.

⁴¹⁶ DUUS, c. d., s. 67 udává, že japonská vláda měla v úmyslu vyslat do Koreje smíšenou brigádu (asi 8000 vojáků) a že Číňané je předešli. Naproti tomu Hanabusovy rozkazy vyhýbat se střetu s Korejci hovoří jasně. V jeho instrukcích sice japonská vláda zcela nevyloučila možnost, že vydá pokyn k ozbrojenému zásahu, poměry v Koreji však byly velice nejisté a bylo docela dobře možné, že korejská strana vyprovokuje střet, kterému se japonská vláda snažila zabránit. Pokud by japonská vláda opravdu plánovala zahájit útok proti Koreji, měla dost času na to, aby jako Hanabusův doprovod vyslala víc vojáků než jen jeden prapor.

⁴¹⁷ PAINE, c. d., s. 54–55; International Relations, Vol. III, s. 10; DEUCHLER, c. d., s. 132–133.

⁴¹⁸ DEUCHLER, c. d., s. 133–134.

⁴¹⁹ Tamtéž, s. 137.

S Hanabusou odjela do Japonska mise, jež se měla omluvit za počínání vzbouřenců a již vedl Pak Jong-hjo.

Kaoru Inoue se pokusil dosáhnout svolání mezinárodní konference, na níž by Japonsko a západní velmoci garantovaly nezávislost nebo neutralitu Koreje, tato snaha však vyzněla naprázdno. Pomohl rovněž Koreji se splácením vysokého odškodného; když Pak Jong-hjo přijel do Japonska, aby se omluvil za incident, japonská strana souhlasila s rozložením splátek na deset let a dokonce zařídila pro Koreu úvěr u Jokohamské banky, z něhož byla splacena první část odškodného.⁴²⁰ To poněkud zlepšilo postavení Japonska v Koreji, výsledkem povstání Imo však bylo, že v zemi byl vedle nepočtených japonských sil také několikatisícový čínský kontingent. Toto opatření vneslo nové napětí do vztahů mezi oběma zeměmi a znamenalo do budoucna velké pokušení pro čínskou stranu, aby zasahovala do korejských záležitostí, což nutně vyvolalo japonskou reakci.

Podzim 1882 přinesl další zajímavý doklad tohoto faktu a také toho, že Čína zdaleka není prosta pokušení provádět agresivní zahraniční politiku. Čang Pej-lun, hodnostář Censorátu, mocného úřadu odděleného od šesti ministerstev Vnějšího dvora i od Vnitřního dvora, předložil 27. října trůnu memorandum, v němž navrhoval napadnout Japonsko kvůli otázce Koreje. Soudil, že „japonský vojenský systém není dobře organizován a japonští vojáci mohou být považováni za podradnější než vojáci, jež mají k dispozici Li Chung-čchang a Ceng Kuo-fan... Máme dlouhé a těsné vztahy se zahraničními mocnostmi a každým rokem se tyto vztahy stávají těsnější a vřelejší... Japonsko je slabší než Čína, co se týče síly a prestiže, ale když se Čína ukáže být neschopnou zničit je, zhorší se mínění evropských mocností o nás a prestiž Číny se velice zmenší.“ Čang správně rozpoznal, že Korea je jablkem sváru mezi oběma zeměmi a že Japonsko sleduje protičínskou politiku. Co se hodnocení současné síly Japonska týkalo, patrně se mýlil, čínské ministerstvo války však s Čangovými názory souhlasilo a Li Chung-čchang byl pověřen vypracováním plánu na válku s Japonskem.

Také Li sepsal memorandum, v němž však navrhoval invazi do Japonska odložit. Argumentoval přitom dvěma velkými slabunami čínské říše: otázkou financí a svěhlostí místokráľů. Na rozvoj námořnictva měly být každým rokem věnovány 4 miliony taelů, námořnictvo však dostalo pouze čtvrtinu této částky, zbytek se

⁴²⁰ Tamtéž, s. 145–146.

nepodařilo shromáždit a místodržitelé dvou provincií dokonce všechny vybrané peníze použili na vlastní účely. Li Chung-čchang tvrdil, že mocnosti pokládají Koreu za tributární zemi Číny, přičemž se nezmínil o starších neopatrných výrocih prince Kchunga, ještě více mu záleželo na souostroví Rjúkjú, ale tvrdil, že japonské námořnictvo je stejně silné jako čínské a napadnout je by byl velký risk;⁴²¹ navrhoval akci odložit, dokud nebude Čína lépe připravena. Tato příprava měla být společným úkolem všech místokrálů.⁴²² V úsilí o zachování míru Liho silně ovlivnil americký vyslanec v Pekingu John R. Young.⁴²³

Hmatatelným výsledkem bylo zřízení čínské admirality, jíž byl do čela postaven sám císařův otec zastupovaný Li Chung-čchangem, iniciativní Čang Pej-lun velel eskadře, jež byla za několik let u Fu-čou poražena „vřelými a blízkými“ Francouzi. Bez úhony přečkal tuto porážku i následná obvinění z různých přehmatů a roku 1888 se šťastně oženil s Li Chung-čchangovou dcerou.⁴²⁴ Li Chung-čchangova snaha zapojit do budování loďstva místokrále, na které se spoléhal, že vše udrží v tajnosti po dobu několika let, se patrně stala projektu osudnou; Japonci se záhy o plánu dověděli a získali dokonce texty obou memorand. S možností války s Čínou počítali již dlouho, nyní však teprve zjistili, jak jí byli blízko. Že je to utvrdilo v jejich úsilí zbrojit, je nasnadě.

V říjnu 1882 uzavřel Ma Čchien-čchung s Koreou obchodní dohodu, podle které čínští obchodníci získali řadu výhod oproti ostatním cizincům a Číňané se v zemi těšili právu exteritoriality. Přestože by se cizí mocnosti měly podle doložky nejvyšších výhod těšit týmž právům, Číňané to odmítli s tím, že Korea je jejich vazalský stát a oni tak v ní mají mít výsadní postavení. Mocnosti to pochopily jako krok, jímž chce Čína

⁴²¹ Je samozřejmě otázkou, zda Li Chung-čchang mluvil pravdu; z celého textu vyplývá, že si válku s Japonskem v dohledné době nepřál. Pro srovnání, roku 1885 bude mít japonské námořnictvo 25 lodí o celkovém výtlaku 28 243 tun a s 15 091 námořníky; v posledním údaji je patrně zahrnut i personál na pevnině. Viz ZOTTER, c. d., s. 41. MALOZEMOFF, c. d., s. 24 uvádí, že „od vytvoření severní čínské eskadry měla Čína nejsilnější loďstvo na Dálném východě“.

⁴²² Obě memoranda viz Secret Memoirs, s. 311–322 (Dodatek A); dále o nich viz DEUCHLER, c. d., s. 138–140.

⁴²³ DENNETT, c. d., s. 446.

⁴²⁴ Secret Memoirs, s. 322; International Relations, Vol. III, s. 34 naproti tomu udává, že Čang Pej-lun byl Li Chung-čchangův švagr.

podkopat jejich postavení v Koreji.⁴²⁵ Čína získávala vliv i prostřednictvím poradců. Generál Wu Čchang-čching byl požádán, aby řídil výcvik korejské armády, a přenechal tento úkol Jüan Š'-kchajovi, jenž cvičil a z čínských zdrojů vyzbrojil tisícovku vojáků, poté byli vycvičeni i další vojáci, jimž veleli straníci Minů.⁴²⁶ Na jaře 1883 přijel do Koreje Paul Georg von Möllendorff, německý konzulární úředník a zároveň zaměstnanec čínské celní služby řízené Břitem, sirem Robertem Hartem. Stal se poradcem pro zahraniční záležitosti a ředitelem nově zřícené korejské námořní celní služby, jež byla odnoží služby čínské.⁴²⁷ Oproti očekávání Li Chung-čchanga se nestal čínskou loutkou, ale přijal korejské zvyky, naučil se korejsky, nosil korejský oděv a vcelku se stal zastáncem co největší korejské svobody. Shodl se s králem Kodžongem na posílení nezávislosti Koreje vůči Číně i Japonsku a hledal pomoc v Rusku.

Proti čínskému vlivu v zemi se postavili mladí stoupci korejské nezávislosti, kteří vytvořili „Stranu nezávislosti“ nebo také „Japonskou stranu“. Jednalo se o lidi jako byli Kim Ok-kjun, králův švagr Pak Jong-hjo,⁴²⁸ So Kwang-bom, Pak Jong-kjo a Hong Jong-sik; neměli v úmyslu Koreu zaprodat Japonsku, jak se může při retrospektivní úvaze zdát, ale doufali v japonskou pomoc při modernizaci země. Názory japonských představitelů na korejskou otázku se lišily. Kaoru Inoue si nepřál, aby se samotné Japonsko ocitlo ve sporu s Čínou kvůli Koreji, zato Hirobumi Itó, jenž se nyní dostával do popředí (Ókubo i Kido byli mrtvi), podporoval průbojnější přístup ve vztahu ke korejským reformám.⁴²⁹ Nedá se říci, že by Kaoru Inoue byl ochoten Koreu Číně přenechat. V prosinci 1882 navrhl vyslanec v Pekingu viceadmirál Enomoto zástupcům Spojeného království a Spojených států vytvoření mezinárodní komise, jež by zajistila neutralizaci Koreje, Britové reagovali vcelku příznivě, ale Američané odmítli. Nehodlali si kvůli korejské otázce zneprátelit Čínu. Třebaže byli

⁴²⁵ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 119.

⁴²⁶ DUUS, c. d., s. 54; DEUCHLER, c. d., s. 156–157.

⁴²⁷ O korejské námořní celní službě viz DEUCHLER, c. d., s. 174–177.

⁴²⁸ Pak Jong-hjo byl v dětství zasnouben s jedinou dcerou krále Čcholdžonga a tedy vzdálenou Kodžongovou příbuznou, která však krátce nato zemřela. O Pak Jong-hjoově minulosti viz DUUS, c. d., s. 88–89.

⁴²⁹ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 112.

korejskou vládou považování za „staršího bratra“, na kterého Korejci hleděli s náznaky obdivu a s touhou po podpoře reforem, Američané se příliš neangažovali. Vcelku se dá říct, že čínský vliv v Koreji mocnostem příliš nevadil, Čína byla významným obchodním partnerem a zdálo se, že vybědla z krize poloviny století a nebylo radno si ji zneprátnit.

Vztahy mezi „Stranou nezávislosti“ a rodem Min v Koreji se stále zhoršovaly. Minové bránili příslušníkům ostatních frakcí v přístupu k úřadům – netýkalo se to jejich nejvýznamnějších představitelů, ale řadových členů ano. Pro ilustraci, korejská vláda vyslala přes osmdesát kadetů do zahraničí, avšak sedmdesát jich studovalo v Číně a pouhých čtrnáct v Japonsku a když se do země vrátili tito kadeti z Japonska, Minové jim zabránili získat místo v armádě, což tyto dobře vycvičené muže přivedlo do řad nespokojenců. Předáci „Strany nezávislosti“ se nakonec obávali toho, že budou na popud Minů popraveni; v průběhu roku 1884 se stávalo zřejmým, že Minové se přiklonili k pročínské politice. Je zajímavé, že Kim Ok-kjun se zneprátnil i s von Möllendorffem, kterému se na Kimovi nelíbila jeho snaha získat zahraniční půjčky a rovněž jeho avanturismus.⁴³⁰ V tomto ohledu se německý poradce vůbec nemýlil.

S pomocí Kakugoróa Inoueho byly založeny první korejské noviny *Hansong sunbo*, jejichž první číslo vyšlo 31. října 1883 a pak vycházely každých deset dní.⁴³¹ V únoru 1884 noviny přinesly zprávu, že čínský voják na trhu v Soulu ukradl zeleninu a když ho trhovec chtěl zastavit, byl zastřelen. Jüan Š-kchaj odpověděl na tento článek tvrzením, že vrahem byl někdo, kdo se pouze oblékl do čínské uniformy. Dokonce sám Li Chung-čchang se obtěžoval protestovat u korejské vlády a požadoval zastavení novin. Číňané v Koreji rovněž vydali pamflet ‚*Zabijte Inoueho*‘ a výsledkem čínského nátlaku bylo, že Kakugoró Inoue v květnu Koreu opustil.⁴³² Nebylo to poprvé ani naposled, co diplomatický incident nebyl vyvolán nějakým zločinem, ale jeho připomenutím.

Roku 1884 vypukla čínsko-francouzská válka vyvolaná rozšiřováním francouzské moci v Indočíně. Ukázalo se, že čínská politika „sebeposilování“ nepřinesla dostatečné

⁴³⁰ DEUCHLER, c. d., s. 203.

⁴³¹ DUUS, c. d., s. 55; DEUCHLER, c. d., s. 202–203. CONROY, *Japanese Seizure*, s. 140 uvádí, že se tyto noviny jmenovaly *Kandžó Džumpó*.

⁴³² CONROY, *Japanese Seizure*, s. 140–141.

výsledky, Francouzi Číňany poráželi. Korejská „Strana nezávislosti“ se rozhodla využít příležitosti, jaká se nemusela opakovat, a zbavit se čínského vlivu v zemi, dokud byl čas. Nezbytnou součástí této akce byla také eliminace vlivu rodu Min. Původní snahy získat pomoc ze strany Francie neuspěly, úspěšný nebyl ani pokus o získání podpory amerického námořního atašé a budoucího chargé d'affaires Foulka, protože Foulk a jeho podřízení se nehodlali do záležitosti zaplést a odjeli na venkov.⁴³³ Spiklencům však pomáhal Kakugoró Inoue, který se mezitím vrátil do Koreje, a jeho prostřednictvím i jeho mistr Jukiči Fukuzawa. O přípravě akce byl informován rovněž japonský vyslanec Takezoe, od něhož spiklenci požadovali podporu japonských jednotek střežících jeho vyslanectví pro případ, že by zaútočili Číňané. Početní stavy vojsk obou zemí v Koreji se snížily, Japonci měli v Soulu asi 150 mužů, Číňané desetinásobek. Takezoe požádal svoji vládu o instrukce, mezitím 30. listopadu spiklenci schválili plán v definitivní podobě. Pročínští ministři měli být povražďeni, vzbouřenci získají krále na svoji stranu a provedou reformy. Spiklenci tušili, že Takezoe žádal o instrukce, obávali se, oprávněně, že odpověď bude záporná, a akci, známou jako Kim Ok-kjunovo spiknutí a také jako spiknutí Kap-sin, uspíšili.⁴³⁴

4. prosince 1884 se u příležitosti otevření korejské pošty konal v jejím ústředí banket, na němž byla přítomna většina nejvyšších korejských představitelů. Součástí korejské elity byli i předáci spiklenců: Kim Ok-kjun byl náměstek ministra zahraničí, Hong Jong-sik, spiklenci vybraný za ministerského předsedu, ředitelem korejské pošty a Pak Jong-hjo byl králův švagr. Ti všichni byli připraveni pobít své kolegy v zájmu Koreje. Signálem k zahájení převratu se stal požár jednoho z paláců. První obětí se měl stát Min Jong-ik, hlavní protivník Kim Ok-kjuna, ale unikl. Spiklenci se odebrali do královského paláce, poradili Kodžongovi, ať se přesune do snadno hájitelného paláce Kjongugung, a jeho jménem pak povolávali do paláce pročínské hodnostáře, které jednoho po druhém zabíjeli; celkem bylo takto zavražděno sedm osob. Vzbouřenci poté vyhlásili reformní program, jehož součástí bylo vyhlášení nezávislosti Koreje. Následující den vládl v Soulu zmatek, ale jinak se nic zvláštního nedělo. 6. prosince Jüan Š'-kehaj vyslal proti spiklencům své jednotky, jimž ukazoval cestu Korejec jménem Sin Ung-chuej. Propukly protijaponské nepokoje, mnoho

⁴³³ Tamtéž, s. 151.

⁴³⁴ Tamtéž, s. 154.

Japonců bylo zabito, japonští vojáci střežící krále Kodžonga se stáhli k japonské legaci, kterou Japonci opustili odpoledne 7. prosince a stáhli se do Čemulpcha. Spolu s nimi odešli Kim Ok-kjun, Pak Jong-hjo, So Kwang-bom a další spiklenci, zbytek, včetně Hong Jong-sika, zůstal v Soulu a byl zabit.⁴³⁵

Vyslanec Takezoe byl velice rozhořčen. Jeho práce a dlouholeté japonské úsilí v Koreji byly zmařeny skupinou avanturistů, kteří jej i jeho zemi uvrhli do velice nepříznivého světla. K dovršení jeho potupy připlula do Čemulpcha v den jeho útěku ze Soulu loď *Čitose Maru*, jež pro něj vezla knížetem Itóem vypracované instrukce do ničeho se nezaplést. Ukázalo se, že pro Kim Ok-kjuna a jeho druhy bylo přece jen výhodné zahájit akci právě 4. prosince: kdyby totiž zahájili spiknutí ještě dříve, v Čemulpchu by japonská loď nekotvila a je by tak patrně stihl Hong Jong-sikův osud. Takezoemu byl v tuto chvíli osud Kimovy skupiny lhostejný a vyslanec zakázal kapitánovi *Čitose Maru* vzít Korejce na palubu. Kakugoró Inoue, jenž na spiknutí nesl svůj díl viny, přiměl kapitána, ať potají vezme Kim Ok-kjuna a jeho společníky na palubu a odveze je do Japonska. 11. prosince loď s celou společností doplula do Nagasaki.

Další osudy spiklenců se v jednotlivostech různí, ale vcelku jsou si podobné. Pak Jong-hjo a So Kwang-bom odjeli do Spojených států, ale Pak Jong-hjo se vrátil do Japonska, a Kim Ok-kjun v Japonsku zůstal. Pobýval v Sapporu, na souostroví Ogasawara a nakonec pod falešným jménem v Tokiu a čelil pokusům agentů korejské vlády o jeho zavraždění, žil vcelku v ústraní a zdálo se, že pokud nedojde v Koreji k zásadním změnám, už nikdy se tam nevrátí.

Kim Ok-kjunovo spiknutí tak skončilo nezdarem a není se čemu divit. Bylo špatně připraveno, síly spiklenců i Japonců se nemohly rovnat Jüan Š'-kchajovým jednotkám. Na druhé straně, tvrdit, že Japonci svedli naivní korejské vlastence na scesti a proměnili je v japonské loutky, je nesmyslné. Kim Ok-kjun a jeho druhové nebyli japonskými loutkami, nejprve prosili o pomoc Francouze, potom doufali v americkou asistenci, nakonec se obrátili o pomoc na japonského vyslance, jenž žádal od své vlády instrukce. Jejich metody nebyly v Koreji ničím neobvyklým, jejich cíl však ano. Nebylo jim pouhé chopení se moci, přáli si moderní a silnou Koreu, což bylo touto

⁴³⁵ O průběhu Kim Ok-kjunova spiknutí viz WAGNER (ed.), c. d., s. 155 a CONROY, *Japanese Seizure*, s. 154–158.

dobou i cílem japonské vlády. Od Japonska nečekali pohlcení země, ale pomoc při její modernizaci a toto jejich očekávání by v případě jejich vítězství dozajista nebylo zklamáno. „Pokud by úzkost vůdců [éry] Meidži byla utišena vzestupem silné a aktivně modernizující korejské elity ochotné spoléhat se na japonskou pomoc, Korea si mohla klidně zachovat svoji nezávislost. Ale tradice pohrdání Japonci a naprosto pochopitelná podezřívavost ohledně japonských motivů zmařily tu možnost.“⁴³⁶

Právě 11. prosince se japonská vláda dozvěděla o Kim Ok-kjunově spiknutí a o jeho nezdaru a ihned se naprosto opodstatněně od celé akce distancovala. Na konci prosince Kaoru Inoue připlul s eskortou 600 vojáků do Čemulpcha a 8. ledna zahájil jednání s Korejci, v jejichž výsledku se Korea zavázala obnovit zničené japonské vyslanectví a zaplatit 110 000 jenů odškodnění.⁴³⁷

Jeden čas se japonská vláda rozhodovala, zda nemá Šiničiróa Takezoeho potrestat, nakonec však, teprve roku 1888, postavila před soud pouze Kakugoróa Inoueho. Kakugoró Inoue chránil svého mistra Jukičiho Fukuzawu, vzal veškerou vinu na sebe a byl odsouzen na rok do vězení, propuštěn však byl již 11. února 1889 při amnestii.⁴³⁸ Jeho podíl na veřejném životě touto ostudou neskončil (a je otázkou, nakolik japonská veřejnost považovala podíl na svržení korejských konzervativců za špatnost), později byl zvolen do dolní komory japonského parlamentu a mimo jiné prosazoval japonské železniční zájmy v Koreji.⁴³⁹

Japonská vláda se necítila dostatečně silná na to, aby mohla riskovat střet s Čínou, a tudíž musela vyjednávat. Již v únoru 1885 byl vedením jednání pověřen Hirobumi Itó, jenž počátkem dubna odjel do Tiencinu a jednal s Li Chung-čchangem o řešení incidentu a o právech obou zemí v Koreji. Itó se snažil dosáhnout potrestání Jüan Š'-kchaje za jeho zásah proti Japoncům v Soulu, což se mu nepodařilo, dosáhl však toho, že Japonsko nebylo činěno odpovědným za incident. Obě země se dohodly, že stáhnou z Koreje své jednotky a nebudou se podílet na výcviku korejských vojsk. Pokud by v budoucnu vyvstala potřeba vyslat do Koreje vojska, obě strany se zavázaly, že tak

⁴³⁶ DUUS, c. d., s. 241.

⁴³⁷ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 159–161; *International Relations*, Vol. III, s. 11.

⁴³⁸ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 176.

⁴³⁹ DUUS, c. d., s. 142 a 148.

učiní teprve po vzájemných konzultacích.⁴⁴⁰ Toto ustanovení dávalo v zemi Japonsku stejná práva jako Číně a je označováno jako významný mezník na cestě Číny k nezamýšlenému zřeknutí se nadvlády nad Koreou. Tiencinská smlouva je tak poprávu chápána jako první krok Koreje na cestě k uznání její samostatnosti, je však krajně ironické, že tento krok učinily dvě mocnosti, z nichž jedna měla v úmyslu Koreu přímo ovládnout a druhá tento úmysl o něco později nejen pojala, ale i realizovala.

Nehledě na tento výsledek, někteří japonští poddaní byli přesvědčeni, že mají do zahraniční politiky svojí země co mluvit. V Ósace se zformovala skupina několika desítek příznivců korejských reformátorů pod vedením Kentaróa Óiho, předního aktivisty hnutí za občanská práva, k nimž měl blízko i Šédžiró Gotó.⁴⁴¹ Tito lidé se rozhodli podpořit korejské vlastence vysláním japonských bojovníků (*sóši*), jakých bylo po zrušení samurajského stavu v Japonsku dost, do Koreje s cílem svrhnout Miny a vyhnat Číňany. Jsouce nemajetní, museli si opatřovat peníze na vyslání těchto bojovníků loupežemi. V listopadu ukradli dost peněz, aby mohli několik Japonců vyslat do Koreje. Očekávali patrně, že se k těmto posilám záhy přidají korejské proreformní síly, ale to byla chimérická představa. V každém případě se nestalo nic, protože policie „vyšetřovala neobvyklý počet loupeží“ a těsně před odplutím prvních hrdinů do Koreje celou skupinu odhalila. Vedoucí představitelé skupiny dostali několik let vězení a byli propuštěni při amnestii 11. února 1889.⁴⁴² Mohlo se zdát, že se jedná o poslední tečku za Kim Ok-kjunovým spiknutím.

V japonské společnosti se ozývalo volání po větších politických svobodách. Na počátku sedmdesátých let vzniklo hnutí za svobodu a demokratická práva, *Džijú minken undó*. Bylo velmi heterogenní, záběr jeho členů sahal od liberálního a, troufám si říci, „pokrokového“ Jukičiho Fukuzawy, přes státníky, kteří se ocitli v opozici vůči vládě, jako byl Šigenobu Ókuma, až po zlopověstného Micurua Tójamu.⁴⁴³ Společným cílem stoupenců hnutí bylo vytvoření ústavy, jakkoli si zřejmě nepředstavovali, že bude mít zrovna podobu Ústavy Meidži. V dalších požadavcích se zákonitě rozcházeli;

⁴⁴⁰ CONROY, Japanese Seizure, s. 172–174; International Relations, Vol. III, s. 11–12.

⁴⁴¹ DUUS, c. d., s. 58.

⁴⁴² O tomto tzv. „Ósackém incidentu“ viz CONROY, Japanese Seizure, s. 163–166.

⁴⁴³ Blíže o Tójamovi viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 498 – 499 (heslo Tōyama Mitsuru).

hnutí nebylo jednotné, ale dělilo se na mnoho proudů reprezentovaných jednotlivými politickými stranami. Přestože i vnímavému Fukuzawovi trvalo nějakou dobu, než pochopil, jak je možné, že ve Spojených státech mohou strany soupeřit o řízení země a přitom se „nepřátelé“, tj. političtí soupeři, sejdou u oběda apod.,⁴⁴⁴ nakonec i v Japonsku bylo založeno mnoho stran, často s krátkodobou životností. Nejstarší z nich byla již zmíněná *Džijútó* (Liberální strana),⁴⁴⁵ založená Taisukem Itagakim a Šódžiróem Gotóem v říjnu 1881. Téhož roku Ókuma Šigenobu, tehdejší hlava úřadu, jenž měl reformovat tíživou pozemkovou daň, požadoval v utajeném dokumentu zavedení voleného shromáždění⁴⁴⁶ a když se věc provalila, byl donucen odejít z úřadu.⁴⁴⁷ V březnu následujícího roku založil *Rikken Kaišintó* (Konstituční strana reformy a pokroku), roku 1882 provládní *Rikken Teiseitó* (Konstituční císařská strana),⁴⁴⁸ která ale byla rozpuštěna již v září 1883. Podobný osud očekával i *Džijútó*, která se sama rozpustila v říjnu 1884. Ukázalo se, že ani nezralé politické strany nejsou homogenní; mnoho radikálních stoupenců *Džijútó* se účastnilo nepokojů, které však nemohly vládu nijak ohrozit. Celkově vzato, politické strany byly hlasité, nikoli však pro vládu nebezpečné. Stejně hlasitá a nebezpečnější byla *Genjóša*, Společnost černého oceánu, založená již roku 1881 jako první z moderních ultranacionalistických organizací Micuruem Tójamou.⁴⁴⁹

Již zmíněné memorandum požadující zavedení voleného shromáždění, jež sepsali zklamaní přívrženci vpádu do Koreje na počátku roku 1874, ukázalo, že na stranu politických svobod se postavili mužové velkých zásluh a schopností, to samé dokládalo i Ókumovo vystoupení z roku 1881, jež jej dočasně stálo politické funkce. Císařská vláda však nestála v opozici proti ústavě, naopak, ústava byla významným

⁴⁴⁴ JANSEN (ed.), c. d., s. 461.

⁴⁴⁵ Přehled japonských politických stran viz SEIICHI (ed.), c. d., strana uvedena není, ale je to příloha vzadu. Japonské strany budu označovat jejich japonskými názvy.

⁴⁴⁶ Documentary History, Vol. II, s. 329 – 330.

⁴⁴⁷ SEIICHI (ed.), c. d., s. 442 (heslo Ókuma Šigenobu).

⁴⁴⁸ Již zmíněný přehled politických stran udává, že *Rikken Teiseitó* byla založena v březnu 1882, naproti tomu VASILJEVOVÁ, c. d., s. 350 uvádí, že k tomu došlo teprve v červenci téhož roku.

⁴⁴⁹ SEIICHI (ed.), c. d., s. 499 (heslo Tōyama Mitsuru) udává, že již roku 1879 byla Tójamou a dalšími založena organizace Kójóša, přejmenovaná roku 1881 na Genjóšu.

projevem osvícené vlády a příznivě by zapůsobila na cizince. Navíc zde působila obava z radikálních nálad a z revoluce, jež se snoubila s vírou v možnost poučení se z cizích chyb a jejich vystříhání se. Již roku 1880 přišel Hirobumi Itó s myšlenkou zavedení ústavy,⁴⁵⁰ o rok později jej následoval Tomomi Iwakura, jenž se zvláštním zalíbením hodnotil §109 pruské ústavy o platnosti předchozího rozpočtu, není-li schválen nový.⁴⁵¹ Téhož roku 1881 bylo přislíběno zavedení ústavy do deseti let a započala její příprava. Hodně však záleželo na jejím charakteru. Hirobumi Itó, ministr vnitra, jenž měl nyní ve vládě rozhodující slovo,⁴⁵² naléhal na vedení jednání v tajnosti, protože nechtěl, aby o podobě ústavy diskutovala veřejnost. V následujících letech⁴⁵³ odjel na studijní cestu do Evropy, aby zkoumal ústavy nejrůznějších zemí. Nejprve jel do Berlína, protože Japonce nejvíce zaujala ústava pruská, a jednal s ústavním právníkem Rudolfem von Gneistem. Ten po pečlivém dotazování se na japonské poměry poskytl spoustu doporučení, stejně tak i významný rakouský ústavní právník Lorenz von Stein.⁴⁵⁴ Na vytváření ústavy, jež začalo roku 1885, se však tito uznávaní teoretikové přímo nepodíleli, byla dílem Itóa a jeho dvou německých a tří japonských spolupracovníků.⁴⁵⁵

Povzbuzená čínská politika v Koreji byla dále posílena teritoriálními ambicemi. Čínsko-korejská hranice byla dlouho nepřesně vymezena,⁴⁵⁶ Čína se pokusila získat opět přístup k Japonskému moři, roku 1885 požádala Rusko o navrácení zálivu Posjeta, ale marně. Poté se obrátila na Koreu, žádala odstoupení cípu území při

⁴⁵⁰ Documentary History, Vol. II, s. 334–338.

⁴⁵¹ Tamtéž, s. 338–339. Skutečným autorem byl Kowaši Inoue, jenž později spolupracoval s Itóem na přípravě Ústavy Meidži.

⁴⁵² Ministerského předsedu jako takového Japonsko ještě nemělo až do roku 1885, kdy byla zavedena vláda. Nejednalo se ještě o vládu podle západního vzoru, nebyla odpovědná parlamentu, protože ten ještě neexistoval. V každém případě se tehdy ministerským předsedou stal právě Itó.

⁴⁵³ JANSEN (ed.), c. d., s. 433 udává, že Itó odjel do Evropy roku 1883, avšak Tamtéž, s. 660 uvádí, že odjel již v březnu 1882.

⁴⁵⁴ Tamtéž, s. 433–435; Origins of State, s. 451–454.

⁴⁵⁵ JANSEN (ed.), c. d., s. 660.

⁴⁵⁶ SCHMID, Andre, Korea Between Empires, 1895–1919. Columbia University Press, New York 2002, s. 201–216.

hraniční řece Tumen, posléze dokonce Port Lazarevu, vše opět marně.⁴⁵⁷ Otázka zisku přístavů v Koreji však byla významná i pro jiné mocnosti. Iniciátorem neklidu zde bylo Rusko. Je třeba říci, že jeho postavení v oblasti nebylo touto dobou ani zdaleka pevné a nebylo hájeno odpovídající silou. Vojáků mělo Rusko na Dálném východě stále málo, námořní síly byly slabší než čínské a jejich základny za mnoho nestály. I nejjihněji položený Vladivostok zamrzal na čtyři měsíce a ruské lodě tak byly nuceny kotvit v Nagasaki, kde si ruské námořnictvo zřídilo zázemí včetně nemocnice. Rozruch způsobily ruské aktivity v místě známém jako Port Lazarev, v téže zátocě, v níž leží i Wonsan.⁴⁵⁸ Slabost ruských námořních sil je důvodem pro zpochybňování údajné tehdejší ruské touhy získat nezamrzající základnu, stejně tak skutečnost, že Rusové tou dobou údajně nevěděli, zda je Port Lazarev nezamrzající, a fakt, že by patrně nestáli o základnu v sousedství smluvního přístavu, který by nemohli kontrolovat.⁴⁵⁹ Počátkem obav z ruských ambicí na východním pobřeží Koreje byla von Möllendorffova snaha využít ruský vliv jako protiváhu Číně. Von Möllendorff navrhl Rusku pronájem Port Lazarevu a žádal o ruské poradce. Čínský vyslanec v Londýně protestoval, Britové, rozhodnutí nedovolit Rusku získat v Koreji základnu, poprvé navrhli Číně možnost uzavření aliance.⁴⁶⁰ Byli toho názoru, že pokud by se Rusko zmocnilo korejských přístavů, stalo by se největší mocností v severním Pacifiku. Zvláštnost korejského postavení tkvěla v tom, že pokud by poloostrov nebo základny na něm držel kdokoli jiný, netěžil by z toho tak jako Rusové. Čínsko-britská spolupráce by byla hrozbou nejen Rusku, ale i Francii, jež v letech 1884–1885 s Čínou válčila a nevedla si dvakrát dobře.

12. května 1885 Britové ovlivněni obavami z ruské akce na východním pobřeží Koreje obsadili ostrůvek Komundo (Port Hamilton), ležící u jižního pobřeží Koreje, a odmítali se stáhnout. Ruská strana navrhla v Pekingu, že se zaváže neobsadit žádnou část korejského území, pokud se Britové z Komunda stáhnou. Britové se s tímto

⁴⁵⁷ MALOZEMOFF, c. d., s. 23–24.

⁴⁵⁸ LANGER, c. d., s. 169 jako jediný udává, že Rusové prozkoumali a pojmenovali „Port Lazarev“ již roku 1854, nikde jinde jsem však tuto zmínku nenalezl. Přístav je někdy s Wonsanem ztotožňovaný, jedná se však o menší sousední sídliště.

⁴⁵⁹ MALOZEMOFF, c. d., s. 31.

⁴⁶⁰ KAJIMA, *Emergence of Japan*, s. 43.

ujištěním spokojili a 27. února 1887 se stáhli.⁴⁶¹ Tou dobou již von Möllendorff v korejských službách nepůsobil, 4. září 1885 byl kvůli incidentu s Port Lazarevem na nátlak čínských i západních zástupců odvolán.⁴⁶² Nahradili jej američtí poradci, na ministerstvu zahraničí tak působil Američan Denny, řízení celní služby převzal jeho krajan Merrill; i tyto osoby byly jmenovány skrze Li Chung-čchanga, který dobře věděl o Kodžongově snaze opřít se o Spojené státy, ale zjevně jí nepřikládal význam. O tom svědčí následující čínská politika v Koreji.

Zatímco Britové se uchýlili k osvědčené metodě hledání základen, rovněž Čína reagovala, po svém. V září 1885 byl Tawongun propuštěn ze zajetí a vrácen do Koreje.⁴⁶³ V říjnu byl Jüan Š'-kchaj Li Chung-čchangem jmenován generálním rezidentem v Koreji a rozhodně se nechoval jako v zemi, „která si své vnitřní a vnější záležitosti řídí sama“. Od počátku šířil zprávy, podle kterých má Rusko v úmyslu vystřídat Čínu v roli korejského suzeréna. Patrně si tím připravoval půdu pro smíření se většiny mocností s následujícím odvážným schématem: připravil plán, podle kterého se Číňané měli zmocnit osoby krále, královny a jejich dětí, odvést je do Číny a na jejich místo nastolit Tawonguna, a cizí diplomaté měli za to, že je to pouze předstupeň k přeměně Koreje v čínskou provincii.⁴⁶⁴ Diplomatický sbor s celou věcí seznámil korejský dvůr, ten byl rozhořčen, ale to bylo vše, co mohl dělat.

Čínsko-japonské soupeření o rozhodující vliv v Koreji probíhalo i jinými prostředky než osvědčenou formou spiknutí. Zápas o hospodářské pronikání do Koreje těsně vyhrávali Japonci, ale Číňané dělali vše pro to, aby tento stav změnili. Japonské firmy a banky v zemi otvíraly své pobočky, významné v tomto ohledu bylo zejména působení banky Dai-Iči. Korejský venkov zaplavili japonští obchodníci, nabízeli

⁴⁶¹ NISH, *Anglo-Japanese Alliance*, s. 17; *International Relations*, Vol. III, s. 13.

⁴⁶² DEUCHLER, c. d., s. 176.

⁴⁶³ *International Relations*, Vol. III, s. 10.

⁴⁶⁴ DENNETT, c. d., s. 483. Podle tohoto autora se v Peking u připravované anexi Koreje Čínou bavili zahraniční diplomaté a značná část z nich ji velku schvalovala (Rusové a Japonci bezpochyby ne). Co se toho týče, postavení Koreje vůči Číně nebylo tehdy o mnoho volnější než postavení takového Tibetu, jenž je dnes některými lidmi považován za součást Číny. Postavení čínského zástupce, *ambana*, ve Lhasě se podobalo postavení generálního rezidenta Jüan Š'-kchaje a korejská kultura byla čínské bližší než tibetská. Pouze shoda okolností předurčila jednu zemi k tomu, aby byla dnes samostatná, a druhou k tomu, aby dnes byla považována za součást Číny.

rolníkům své zboží, kotlíky, textil a další zboží denní potřeby, toto zboží jim poskytovali na dluh, který Korejci v době žní spláceli svojí úrodou. Korejský venkov na tento obchod zjevně doplácel, stejně tak korejští řemeslníci, kteří nemohli čelit japonské konkurenci. Čínský obchod dotahoval japonský náskok: roku 1885 dovezli Japonci do Koreje přes smluvní přístavy zboží v hodnotě 1 377 392 dolarů a Číňané pouze v hodnotě 313 342 dolarů. Do roku 1892 se objem japonského importu ani ne zdvojnásobil na hodnotu 2 555 675 dolarů, zato čínský import stoupl šestapůlkrát na 2 055 555 dolarů. Rovněž čínští obchodníci prováděli reexport západního, zejména britského zboží. Korejský export do Japonska ve sledovaném období byl setrvale zhruba devítinásobkem exportu do Číny, avšak jeho hodnota v obou případech klesala; zatímco roku 1885 vyvezla Korea do Japonska zboží v hodnotě 3 219 887 dolarů, roku 1893 to bylo již jen 2 271 928 dolarů.⁴⁶⁵ Čínská i japonská strana měly zájem o spoje; Čína provozovala telegraf ze Soulu do Čemulpcha a do Tiencinu nebo k čínské hranici na řece Ja-lu, Japonci tento náskok dotáhli roku 1887, když postavili telegraf ze Soulu do Pusanu, odkud vedl podmořský kabel do Japonska. Oporou japonského pronikání do Koreje byli japonští usedlíci v zemi. Vedle již zmíněných obchodníků se jednalo i o poskytovatele služeb nebo přístavní dělníky v otevřených přístavech a další osoby. Jejich počet vytrvale stoupal: zatímco roku 1880 bylo v celé Koreji (Pusan a Wonsan) 835 Japonců, o deset let později jich bylo již 7245 a na tomto čísle se počet japonských osadníků neměl zastavit.⁴⁶⁶

Rusko po incidentu s Port Lazarevem pozorně sledovalo růst čínské moci v Koreji. V květnu 1888 dospěli ruští úředníci k přesvědčení, že pokud by Rusko Koreu přímo ovládlo, byla by nehajitelná, a pokud by ji ovládla Čína, bylo by to pro ruské zájmy zjevně nevýhodné, proto je nejlepším kurzem podporovat japonské a americké snahy o podporu korejské nezávislosti.⁴⁶⁷ Rusové rovněž pojali obavu, že Číňané hodlají okupovat některý z korejských přístavů. Šigenobu Ókuma však ujistil ruského vyslance Ševiče, že Japonsko by podniklo analogický krok, čímž by tuto čínskou

⁴⁶⁵ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 194–196.

⁴⁶⁶ DUUS, c. d., s. 290.

⁴⁶⁷ LANGER, c. d., s. 169.

výhodu neutralizovalo, tudíž je málo pravděpodobné, že by se Číňané o něco takového pokusili.⁴⁶⁸

11. února 1889 „daroval“ císař Mucuhito-Meidži svým věrným poddaným ústavu. Ústava Meidži, jak je nazývána, přenechala císaři velké pravomoci. Vyhlášoval válku, uzavíral mír i mezinárodní smlouvy, schvaloval zákony, v případě, že nezasedal parlament, měla jeho rozhodnutí platnost zákona, byl vrchním velitelem ozbrojených sil a rozhodoval o jejich organizaci.⁴⁶⁹ Ústava zakotvila, že pokud nebude schválen nový rozpočet, vejde automaticky v platnost rozpočet z předchozího roku.

Velice důležité ustanovení bylo vydáno teprve v květnu 1900.⁴⁷⁰ Od té doby mohl funkci ministra války a námořnictva nebo jeho náměstka vykonávat pouze generál, respektive admirál v činné službě. Ozbrojeným silám se tak naskýkala příležitost ukončit činnost vlády: stačilo, aby příslušný ministr podal demisi, příslušná složka ozbrojených sil nejmenovala jeho nástupce a vláda bez příslušného ministra nemohla fungovat a rezignovala. Ministr války nebo námořnictva tak v žádném případě nebyl pouhým podřízeným, ale v jistém smyslu kolegou ministerského předsedy. Také generální štáby armády a námořnictva (druhý jmenovaný byl zřízen roku 1891) nebyly podřízeny ani ministerskému předsedovi, ani ministroví příslušné složky. „V každém případě... ministerský předseda, ministr války a náčelník generálního štábu nestáli ve vertikálním (hierarchickém), ale v horizontálním (rovnocenném) poměru.“⁴⁷¹ Ozbrojené síly tak měly možnost ovlivňovat zahraniční politiku v jiných zemích neobvyklou měrou.

Horní komora japonského parlamentu se skládala z členů císařského domu, představitelů významných rodů a ze zvlášť zasloužilých osob jmenovaných císařem. Dolní komora japonského parlamentu měla 300 členů volených na čtyři roky a roku 1890 se do ní konaly první volby. Volební právo bylo silně omezené, volit mohli pouze muži nad 25 let věku, kteří žili nejméně rok v místě bydliště a platili nejméně

⁴⁶⁸ MALOZEMOFF, c. d., s. 35.

⁴⁶⁹ Komentář k Ústavě Meidži viz *Documentary History*, Vol. II, s. 339–343.

⁴⁷⁰ NISH, *Anglo-Japanese Alliance*, s. 4; naproti tomu SEIICHI (ed.), c. d., s. 13 udává, že toto pravidlo zavedl teprve kabinet admirála Gombeie Jamamota v letech 1913–1914.

⁴⁷¹ EPKENHANS – GROß (Hrsg.), c. d., s. 192.

15 jenů přímých daní ročně.⁴⁷² Z 300 křesel v dolní komoře získali 160 poslanci seskupení stojících v opozici proti vládě a brzy se ukázalo, že poslanci mají své vlastní názory a hodlají je vyslovovat. Teoreticky bylo volební období čtyřleté, praxe však byla jiná. Již 25. prosince 1891 bylo nutno pozastavit zasedání dolní komory, třebaže ještě nedošlo k jejímu rozpuštění. O rok později však byla dolní komora parlamentu přece jen rozpuštěna kvůli svému odporu vůči navyšování zbrojních výloh a byly vysáány předčasné volby. Třebaže vláda vynaložila velké úsilí a třebaže měla podporu ultranacionalistických bojůvek, jež zastrašovaly kandidáty opozice, poté byly hlasy pro omezení zbrojení v parlamentu v ještě větší převaze.⁴⁷³ Vláda zprvu nebyla závislá na parlamentu jinak než prostřednictvím schvalování rozpočtu a politické strany její složení ovlivňovaly teprve od druhé poloviny devadesátých let, významným mezníkem zde bylo založení strany *Rikken Seijūkai* knížetem Itóem v září 1900.⁴⁷⁴

Další důležitá skupina v japonské politice neměla své postavení zakotveno v Ústavě Meidži, ale v samotné historii restaurace Meidži. *Genró*, stařešinové, byli lidé, jimž tento titul udělil sám císař Mucuhito-Meidži v odměnu za vynikající zásluhy při restauraci císařské moci a následném budování moderního Japonska. *Genróin*, Rada genró, se scházela, aby poskytovala svému vládcovi náhledy na politické události, z jejich řad se až do počátku XX. století rekrutovali ministerští předsedové, následně rada genró ministerské předsedy vybírala. Členy genró byli mužové jako Aritomo Jamagata, Iwao Ójama nebo Hirobumi Itó.

Vnitřní kohezi japonského národa se dostalo velkého povzbuzení 30. října 1890, když císař Mucuhito-Meidži vydal Reskript o výchově, na jehož přípravě se podíleli právník Kowaši Inoue i Aritomo Jamagata. Jednalo se o krátký text o dvou odstavcích, jenž vybízel Japonce k harmonickým vztahům a k oddanosti státu, místo, jež v japonské společnosti zaujal, však bylo mnohem významnější než co by napovídala jeho délka. Reskript se stal základem, na němž byla založena vlastenecká výchova japonského národa až do roku 1948, kdy byl po porážce Japonska zrušen.⁴⁷⁵

⁴⁷² JANSEN (ed.), c. d., s. 670.

⁴⁷³ *Origins of State*, s. 463. Při volební kampani v roce 1892 bylo zabito 25 lidí, vládu podporujících kandidátů bylo zvoleno pouze 93. Viz JANSEN (ed.), c. d., s. 669.

⁴⁷⁴ Tamtéž, s. 669–670.

⁴⁷⁵ *Documentary History*, Vol. III, s. 343–344.

V japonské společnosti této doby jen pozvolna nabývaly na síle moderní myšlenky socialismu, tudíž úsilí japonských elit o posilování Japonska nebylo narušováno organizovaným hnutím vrstev stojících na nižších stupních společenského žebříčku.

Snaha o revizi smluv pokračovala i v osmdesátých letech, protože japonská vláda chtěla být hotova s revizí smluv ještě před vyhlášením Ústavy Meidži a svoláním parlamentu, což se nakonec nepodařilo. Japonsko nyní k požadavku zvýšení cel až do výše 11 % a v některých případech až 26 % přidalo i volání po soudní autonomii, jež měla být kompenzována přijímáním cizích soudců do japonských služeb a jejich nasazováním na případy, na nichž se podíleli cizinci. Navrhované ústupky vzbudily nesouhlas japonské veřejnosti. Na to nejvíce doplatil ministr zahraničí Šigenobu Ókuma, kterému bylo teprve roku 1888 nabídnuto vládní křeslo s cílem umlčet jeho politickou stranu. 18. října 1889 hodil příslušník Genjōši na Ókumovu ekvipáž bombu, Ókuma byl těžce raněn, přežil, ale musela mu být amputována pravá noha. Atentátník spáchal *seppuku* a když se to Ókuma dozvěděl, vyjádřil pochopení pro jeho „upřímnost“. 4. prosince 1889 podala celá vláda generála Kurody v důsledku této události demisi. Bylo ironické, že krátce nato přišla první smlouva, již Japonsko uzavřelo s neasijskou mocností na bázi vzájemné rovnosti. V listopadu 1889 vyslanec ve Spojených státech a zároveň v Mexiku a budoucí ministr zahraničí Munemicu Mucu uzavřel smlouvu s Mexikem. Jednání již nějaký čas zdárně probíhala i se Spojenými státy a s Německem. Obě země v první polovině uzavřely s Japonskem smlouvy podle vzoru mexické smlouvy, jež však měly vstoupit v platnost teprve po uzavření podobné smlouvy s Británií. Britové, kteří měli v Japonsku největší obchodní zájmy a v japonských smluvních přístavech usídlenou největší komunitu svých poddaných, však stále ještě odmítali jednat.⁴⁷⁶

Zatímco Britové a ostatní západní cizinci stále ještě měli v samotném Japonsku významné postavení, Japonci se v Koreji sami nalézali v pozici privilegovaných cizinců. Japonské hospodářské vztahy v Koreji, pro Japonsko velice významné, zaznamenaly na přelomu osmdesátých a devadesátých let vážný úder. Korejská strana byla nespokojena s exportem levných potravin do Japonska a roku 1888 zakázaly úřady v Pusanu export rýže přes tento přístav s odůvodněním, že v Koreji zuří

⁴⁷⁶ DENNETT, c. d., s. 522–528.

hladomor. Propukl tzv. „střet o export [sojových] bobů“,⁴⁷⁷ které tvořily vedle rýže hlavní část japonského exportu. Japonci zprávy o hladomoru popřeli a požadovali zrušení zákazu, namísto toho se příští rok k zakazu přidal i guvernér Wonsanu. Teprve roku 1890 byl zákaz odvolán, ale japonští obchodníci mezitím utrpěli velké ztráty a žádali odškodné zhruba 140 000 jenů, které Korea odmítla zaplatit. V únoru 1891 byla zahájena jednání mezi korejskou a japonskou vládou, teprve v dubnu 1893 se Korea na čínský zásah uvolila zaplatit 110 000 jenů, ale mezitím vydala nový zákaz exportu potravin, jenž byl v platnosti do února 1894.⁴⁷⁸

Rok 1891 znamenal také zhoršení vztahů s Ruskem. Ruské impérium totiž již od dob Muravjeva-Amurského chovalo plán na spojení svých dálnévýchodních držav s Evropou železnicí. Vznikly různé plány, ale až do roku 1887, kdy byla přece jen schválena stavba Transsibiřské magistrály, se nestalo nic. I poté bylo zahájení stavby odloženo, a to kvůli finančním těžkostem. Rusy přiměly ke stavbě dráhy teprve obavy z čínské moci, jež se zdála růst, a zejména počínání Li Chung-čchanga. Čínský státník nechal roku 1889 postavit železnici z Tiencinu do Kchaj-pingu, kde se nalézaly největší černouhelné doly v Číně, plánoval její prodloužení do Šan-chaj-kuanu (Průsmyku vrbové soutěsky) a roku 1890 vyslal do Mandžuska průzkumnou misi, jež měla vytyčit železniční trasu na ruskou hranici, k onomu zálivu Posjeta, jež se Číňané snažili získat nazpět již roku 1885.⁴⁷⁹ Ruská vláda se o tomto kroku dozvěděla, v únoru 1891 bylo rozhodnuto jako protitah postavit dráhu do Vladivostoku pouze po ruském území a ještě téhož roku stavba započala.⁴⁸⁰ Vladivostok ruskému námořnictvu příliš nevyhovoval, nehledě na to byla stavba železnice velice významná. Dobudování Transsibiřské magistrály by Rusům umožnilo exploatovat rozsáhlé a z větší části neprobádané území Sibíře a s tím by byl spojen příliv Rusů do dosud jen velice řídky osídlených oblastí. Pro Japonce bylo nejdůležitější, že železnice by Rusku umožnila snáze zvyšovat jeho vojenskou přítomnost na Dálném východě a tím

⁴⁷⁷ V angličtině bývá tento spor označován jako „bean export controversy“. Výraz „bean“ v souvislosti s Dálným východem neznamena obvykle „fazole“, ale „sojový bob“.

⁴⁷⁸ DENNETT, c. d., s. 485–486.

⁴⁷⁹ Viz LANGER, William L., *The Diplomacy of Imperialism*. Alfred A. Knopf, New York 1951, mapa na s. 183.

⁴⁸⁰ Tamtéž, s. 171.

vykonávat efektivnější tlak na tamější státy, stejně jako hospodářské ovládnutí rozsáhlých oblastí v Mandžusku i jinde. Japonská veřejnost chápala stavbu železnice na Dálný východ jako výzvu.

To se málem stalo osudným careviči Mikulášovi, který se na svojí cestě kolem světa zastavil i v Japonsku. Když dne 11. května 1891 projížděl městem Ócu nedaleko Kjóta, napadl jej policista jménem Sanzó Cuda, který měl původně sřežit trasu Mikulášova průvodu, a poranil jej na hlavě, ale carevič přežil. Sám císař Mucuhito-Meidži se dostavil k lůžku raněného a projevil svoji účast, ministr zahraničí Šúzó Aoki, zodpovědný za hladký průběh návštěvy, rezignoval na důkaz lítosti. Vláda s výjimkou tehdejšího ministra zemědělství a obchodu Munemicua Mucua požadovala pro Cudu stejný trest jako kdyby napadl člena japonské císařské rodiny, tedy trest smrti. Rozhodující bylo stanovisko prezidenta nově zřízeného Nejvyššího soudu, Korekaty Kodžimy. Ten byl přesvědčen o tom, že carevič Mikuláš nemá být hodnocen více než prostý japonský občan, a přesvědčil o tom své kolegy z Nejvyššího soudu, před které se případ dostal. Atentátník byl odsouzen na doživotí a brzy zemřel ve věznici na Hokkaidu.⁴⁸¹ Jak se dalo čekat, událost vzbudila v careviči Mikulášovi nechuť vůči Japoncům.

Čína nabývala na sebevědomí, čínské loďstvo, rozdělené do tří flotil, i přes korupci a zpronevěry sílilo. Pej-jangská flotila vyslala na důkaz síly v červenci 1892 několik nejlepších lodí vedených admirálem Tingem do Japonska. Čínští námořníci se předvedli tím, že vyprovokovali střet s obyvateli Nagasaki.⁴⁸²

⁴⁸¹ O pokusu o atentát píše NISH, *Foreign Policy*, s. 45–46, CONNAUGHTON, Richard, *Vycházející slunce a skolený medvěd. Rusko-japonská válka 1904–1905*. BB art, Praha 2004, s. 15, VEBER, Václav, *Mikuláš II. a jeho svět. Rusko 1894–1917*. Karolinum, Praha 2000, s. 21 a SEIICHI (ed.), c. d., s. 397 (heslo Kojima Korekata). Ve vylíčení události se neshodují; tak CONNAUGHTON uvádí, že se jednalo o úředníka, který napadl Mikuláše dýkou a že jizva záhy zmizela, a VEBER, stejně jako MALOZEMOFF, c. d., s. 50, že to byl náboženský fanatik, který zaútočil šavlí, a jizva že nezmizela a Mikuláš trpěl i později bolestmi hlavy. Tomu, že Cuda byl náboženský fanatik, lze docela dobře věřit. SEIICHI a NISH, stejně jako LENSEN, *The Russian Push*, s. 461, tvrdí, že atentátník byl policista. Osud samotného Kodžimy je zajímavý: roku 1892 proti němu a pěti dalším soudcům Nejvyššího soudu byla vznesena obvinění z hazardu, byl vyzván k rezignaci, což odmítl a před disciplinární komisí byl zproštěn obvinění pro nedostatek důkazů. Tehdejší ministr spravedlnosti Aritomo Jamagata mu přesto doporučil odstoupit, Kodžima vyhověl, roku 1894 však byl jmenován členem horní komory parlamentu.

⁴⁸² *Korea and Manchuria*, s. 46.

Také na východě vyvstaly Japonsku problémy. V Havajském království totiž stoupal vliv amerických plantážníků, kteří získali velkou část havajské zemědělské půdy a zřídili tam plantáže cukrové třtiny. Domorodé pracovní síly nestačily potřebám plantáží, proto docházelo k importu pracovní síly ze zahraničí. Již na konci šedesátých let první japonští kolonisté odcházeli na Havaj, poté však japonská kolonizace takřka ustala a byla obnovena teprve na konci osmdesátých let. Mezitím v království stoupal vliv Spojených států, symbolizovaný dohodou o nepřenechání žádné části souostroví cizí mocnosti z roku 1875 a následným pronájmem Pearl Harboru a zřízením americké námořní základny,⁴⁸³ a americkým plantážníkům se zdála budova havajského království natolik těsnou, že v lednu 1893 provedli převrat. S ohledem na vývoj v druhé polovině XX. století je poněkud komické, ospravedlní-li americký historik svržení havajské královny Liliuokalani tím, že byla „reakcionářská“.⁴⁸⁴ Naproti tomu zřízení havajské „republiky“ bylo zjevně pokrokové, stejně jako zvolení samozvaného „prezidenta“ Sanforda B. Doela.

Nová havajská „vláda“ 14. ledna 1893 uzavřela s odstupující administrativou amerického prezidenta Benjamina Harrisona smlouvu o anexi souostroví, nový prezident Grover Cleveland však byl natolik rozhořčen, že 9. března, bezprostředně po své inauguraci, smlouvu anuloval a nařídil vyšetřování celé záležitosti. Postavení plantážníků na souostroví se tak zkomplikovalo. Osadníci amerického původu netvořili ani desetinu všech obyvatel Havaje, naproti tomu Japonců na ostrovech stále přibývalo, až jejich počet překročil třetinu. Plantážnická republika se jen díky stále existujícímu poutu se Spojenými státy mohla chovat tak, jak se chovala: upírala japonským zemědělským dělníkům právo na havajské občanství, šikanovala je mnoha způsoby, z nichž velice rafinované bylo například vysoké zdanění jiných než v Evropě obvyklých alkoholických nápojů, což se týkalo především japonského rýžového vína *sake*.⁴⁸⁵ „Republika“ také zlikvidovala chabý pokus havajských vlastenců o restauraci

⁴⁸³ Smlouva byla uzavřena roku 1884, ratifikována však byla teprve o tři roky později. O vztazích Havaje se Spojenými státy před rokem 1897 viz DENNETT, c. d., s. 609–613.

⁴⁸⁴ DENNETT, c. d., s. 611.

⁴⁸⁵ „Vláda“ „republiky“ tvrdila, že Japonci se na ostrovy přistěhovali z větší části až po vyhlášení „republiky“ a tudíž neměli mít stejná práva jako bílí plantážníci. To, kdy konkrétně se na Havaji Japonci usídlili, ztratí na významu, když si uvědomíme, že také plantážníci a další Američané se na ostrovy přistěhovali v době, kdy tam ještě bylo království.

havajské samostatnosti. Japonsko si nemohlo dovolit konfrontaci se Spojenými státy, proto jeho nejzávažnější odpovědí bylo vyslání křižníku *Naniwa* kapitána Heihačiróa Tógóa k souostroví v listopadu 1893, aby tak byly chráněny japonské zájmy.

S vyhrocující se mezinárodněpolitickou situací sílilo volání ozbrojených sil po navýšení výdajů na zbrojení. O neochotě dolní komory parlamentu tomuto požadavku vyhovět byla již řeč: neschválení rozpočtu znamenalo, že, podobně jako v Bismarckově Prusku, bude v platnosti rozpočet z předchozího roku. Roku 1893 se však Itóovu kabinetu dostalo podpory samotného císaře Mucuhita-Meidžiho, který uvolnil z rozpočtu císařského domu každoročně 300 000 jenů po dobu šesti let na výstavbu loďstva a od úředníků očekával, že si sníží platy o 10 % za stejným účelem. Po tomto zásahu císaře již nikdo neměl proti výdajům na zbrojení námitky.⁴⁸⁶

Éra Meidži byla v japonských dějinách obdobím, kdy císařská vláda tvrdě potlačovala opozici a postihovala nonkonformní názory, stejně jako zmínky o Francouzské revoluci a dalších událostech, jež mohly v představách vlády ohrožovat její postavení.⁴⁸⁷ Je pravdou, že Japonsko nebylo, přinejmenším podle dnešních měřítek, liberální zemí. Stejně tak je pravda, že postavení japonského lidu bylo bídné, ale to se dá říci o obyvatelích většiny tehdejších zemí. Na druhé straně, vinit japonskou císařskou vládu z temného útlaku motivovaného touhou elit po udržení se u moci a po rozšiřování území a přirovnávat ji k Tokugawům⁴⁸⁸ je pomýlené. V dlouhodobém časovém horizontu se Japonsku cílevědomé budování ozbrojených sil a zásadová zahraniční politika éry Meidži i přes neblahé sociální dopady vyplatily. Kdyby se Japonsko nebylo bývalo vydalo cestou energického posilování své moci, jaký by byl jeho osud? Dopadlo by snad jako Siam? Nebyli by snad Japonci vykořisťováni nejen japonskou císařskou vládou, ale i cizinci? Neexistoval bod, kdy by se císařské Japonsko mohlo zastavit, spokojit se s tím, co již mělo, a zanedbat obranu. To již jednou provedlo za raných Tokugawů a muselo vyvinout nezměrné

⁴⁸⁶ *Origins of State*, s. 463.

⁴⁸⁷ Tamtéž, s. 455. Japonské elity nehledě na to měly skvělou znalost čínských klasiků a velice dobře znaly příběhy o legendárních tyranech a jejich zločinech a pádu, jak bylo nastíněno již v I. kapitole. Je pravda, že Japonsko se nyní odklání od čínských vzorů a hledalo poučení na Západě, přesto byly obavy z neblahého vlivu znalostí o Francouzské revoluci poněkud liché.

⁴⁸⁸ Tamtéž, *passim*.

úsilí, aby se z následného nedůstojného postavení vyprostilo. Na poměry konce XIX. století nebyly represe a pauperizace japonského lidu nijak výjimečné, avšak žádná jiná země nezažila takový strmý vzestup jako Japonsko. A to je rozhodující. „Historie je neúnavná učitelka a všechny její lekce varovaly státníky éry Meidži, že není třetí cesta mezi statutem podřízeného národa a statutem rostoucího, vítězného impéria, jehož sláva, abychom parafrázovali zasmušilého realistu Clemenceaua, není nesmíšena s bídou.“⁴⁸⁹

Sága revize smluv pokračovala, a to tím úspěšněji, čím více potichu. V červenci 1893 japonská vláda schválila nový plán revize smluv, jež měly být provedeny podle vzoru smlouvy s Mexikem. Vyslanec v Německu a germanofil Šúzó Aoki jednal k tomu konci od jara 1893 s britským ministerstvem zahraničí a pak od září s britským vyslancem v Japonsku Hughem Fraserem, který byl na britských ostrovech na dovolené, a patrně aby se před japonskou opozicí podařilo vysvětlit Aokiho dlouhou nepřítomnost na jeho působišti, byl v listopadu jmenován i vyslancem ve Spojeném království. Nehledě na tato jednání v prosinci propukly v Japonsku proticizinecké nepokoje, jež se přelily i do parlamentu a jednání dolní komory musela být na deset dní pozastavena.⁴⁹⁰ Britské příznivé stanovisko bylo určováno obavou z rusko-francouzského sblížení, k němuž tou dobou docházelo a jež vyvrcholilo ratifikací spojenecké smlouvy na přelomu let 1893–1894. Britové se zcela vážně obávali, že po dostavění Transsibiřské magistrály se budou obě tyto země snažit získat na Japonsku ústupky včetně přenechání uhelné stanice a jako protitah sondovali možnost získání některého japonského ostrůvku;⁴⁹¹ v severním Pacifiku mezi Hongkongem a Vancouverem neměli žádnou základnu.

Devadesátá léta XIX. století přinesla v mezinárodních vztazích mnoho vážnějších incidentů. Siamská krize roku 1893 přivedla Francii a Spojené království na práh války, po jistou dobu panovalo přesvědčení, že se Spojené království pevněji přimkne k Trojspolku, ve východní Anatolii propukly arménské řeže. Pro Japonsko byl bezprostřední hrozbou vývoj v Koreji. Postoj korejského obyvatelstva k cizincům,

⁴⁸⁹ Tamtéž, s. 305. Je otázkou, proč je autor této mistrné analýzy, E. H. Norman, proti vůdcům restaurace Meidži tak zaujat.

⁴⁹⁰ NISH, Foreign Policy, s. 32–33.

⁴⁹¹ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 38.

trvale nepřátelský, se dále vyostřoval a na síle nabývalo náboženské hnutí *tonghak* (Východní učení, v protikladu k „naukám“ ze Západu), vzniklé v šedesátých letech XIX. století a pronásledované. Na počátku roku 1893 se tonghacské plakáty objevily i v Soulu, v dubnu 1893 pak na bráně japonského vyslanectví, v důsledku čehož byly dočasně evakuovány rodiny japonských diplomatů.⁴⁹² V Koreji se šířil neklid, avšak k otevřenému povstání tonghaků ještě nedošlo.

Pokles porozumění mezi Japonskem a Koreou, k němuž došlo na počátku roku 1894, však nebyl způsoben vzestupem hnutí *tonghak*. S tím, že prostí Korejci neměli rádi Japonce, byla japonská vláda vcelku srozuměna a nedávala to za vinu korejské vládě, jež byla navíc také terčem nenávisti tonghaků. Dokonce ani obnovení zákazu exportu potravin nebylo hlavním důvodem – japonská vláda se nakonec spokojila s odškodněním a na důkaz dobré vůle vystřídala vyslance Masamiho Óišiho, který do Soulu přijel teprve na konci roku 1892 a byl znám jako přítel Kim Ok-kjuna.⁴⁹³

⁴⁹² CONROY, *Japanese Seizure*, s. 231.

⁴⁹³ LANGER, c. d., s. 172 udává, že střet o export potravin vyvolal v Japonsku válečné nálady mezi důstojníky i členy kabinetu, že „invaze do Koreje by byla populární“ a že japonská vláda dokonce údajně tajně nepřímo podporovala protivládní hnutí *tonghak*. Také *Secret Memoirs*, s. 39 udávají, že tonghacové dostávali podporu z Japonska, což umožnilo jejich povstání na jaře 1894. V tomto se po mém soudu mohlo jednat o léčku s cílem tonghaky nejprve vyprovokovat a potom zničit, do níž se tonghacové chytily. Co se válečných nálad týče, ty v Japonsku byly vždy, obzvlášť mezi důstojníky. Pro postoj vlády byl rozhodující názor tehdejšího ministerského předsedy knížete Itóa, jenž byl trvale proti válce. Co se podpory tonghaků týče, hnutí bylo zaměřeno zejména proti Japoncům a ti si toho byli dobře vědomi, viz evakuace rodin diplomatického personálu ze Soulu. Japonská vláda jako taková je sotva podporovala, protože výsledkem jejich povstání by byl bezpochyby vážný vzrůst napětí ve vztazích s Čínou, přičemž kníže Itó se stavěl proti válce a dovedl si spočítat, že pokud by v případě potíží v Koreji nepřijal co nejtvrďší opatření, způsobil by si velké vnitropolitické problémy (k čemuž nakonec došlo). Nahrazení vyslance Óišiho přijatelnějším Ótorim svědčí o tom, že vláda neměla v úmyslu hnát spor s Koreou na ostří nože. Zajímavá je v této souvislosti další skutečnost. Micuru Tójama, vůdce Genjóši, podporoval v exilu Kim Ok-kjuna, Óišiho přítele; viz DUUS, c. d., s. 58. Zároveň jeho chránělec Učida Rjóhei roku 1894 podporoval povstání tonghaky – viz níže. Jisté nepřímé propojení mezi tonghaky a Kimem zde tedy existovalo, třebaže Kim Ok-kjun představoval vše, proti čemu tonghacové bojovali; jedinou výjimkou byla nenávist k Minům. Dá se tedy soudit, že na první pohled paradoxní propojení mezi Óišim a tonghaky snad mohlo existovat. Na druhé straně, Óišiho nahrazení Ótorim, přátelštějším ke korejské vládě, by tuto možnost zmařilo. Co se podpory ze strany radikálnějších Japonců tonghakům týče, ta existovala a projevila se i za povstání roku 1894. Je zajímavé, že mnozí někdejší tonghacové se nakonec stanou projaponskými kolaboranty.

Novým vyslancem se stal Keisuke Ótori, jenž byl zároveň vyslancem v Peking⁴⁹⁴ a jenž zastával smířlivé stanovisko, přesto však bude shodou okolností právě na něm, aby prosadil japonské zájmy v Koreji ozbrojenou cestou, podobně jako se Takezoe, pokládáný za umírněného, zapletl do Kim Ok-kjunova spiknutí. Vina za napětí v japonsko-korejských vztazích, jež vzniklo roku 1894, spočívala zcela na bedrech korejské vlády, která se rozhodla vymoci deset let starý dluh. Je skoro neuvěřitelné, že ačkoli měla uvnitř vlastní země společného nepřítele s Japonci, riskovala rozhořčení japonské strany a tím zmenšení pravděpodobnosti, že by jí Japonsko pomohlo, když vyslala atentátníky zabít Kim Ok-kjuna a Pak Jong-hjoa, kteří tou dobou pobývali v Japonsku.

I a Hong, vůdcové atentátníků, přesvědčili Kima, že jeho prostřednictvím chce čínská vláda svrhnout Míny a že pro něj v Šanghaji uloží peníze, jež k tomu bude potřebovat. Kim domnělou čínskou nabídku přijal, což je dalším důkazem toho, že se nejednalo o pouhou japonskou loutku, a 23. března odjel s Hongem do Šanghaje. Ubytovali se v japonském hotelu v Mezinárodní čtvrti, ale 28. března, krátce po příjezdu, byl Kim Ok-kjun Hongem zavražděn.⁴⁹⁵ Hong byl zadržen, ale čínská vláda (která neměla na území Mezinárodní čtvrti žádnou pravomoc) požádala britského generálního konzula o vydání vraha i Kimových ostatků a bylo jí vyhověno. Japonská vláda informovala korejskou vládu o události a „král i rod Min vyjádřili starost o bezpečnost atentátníka“.⁴⁹⁶ O vydání Kimova těla požádalo nyní Japonsko Číňany, ale ti ostatky i atentátníka naložili na palubu čínské válečné lodi a poslali je do Koreje. Tokio znovu intervenovalo, tentokrát u korejské vlády, žádajíc ji, aby nezhanobila Kimovy ostatky a nevyznamenala vraha. Korejci však s odkazem na klasické *Letopisy jar a podzimů* vyznamenali vraha a „k hrůze diplomatického sboru“ Kimovu mrtvolu

⁴⁹⁴ Podobně Munemicu Mucu byl tou dobou vyslancem se Spojených státech a zároveň v Mexiku. Aoki Šúzó byl vyslancem v Německu a roku 1893 byl jmenován rovněž vyslancem ve Spojeném království. Co se Ótoriho osoby týče, jakýsi Keisuke Ótori byl za restaurace Meidži šógunovými straníky v Hakodate zvolen vojenským komisařem a je možné, že je to tentýž člověk. Viz *Origins of State*, s. 391.

⁴⁹⁵ *Secret Memoirs*, s. 38 udává, že „Kim-ok-In“ byl zavražděn již v únoru 1894.

⁴⁹⁶ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 225.

rozčtvrtili a stali a s nápisem „Ok-kjun, arcirebel a odpadlík“ jeho ostatky vystavili v Soulu.⁴⁹⁷

Mezitím se děly zajímavé věci i v Tokiu. Atentátník I se pokusil s pomocí dvou Korejců a Japonce Kawakuba zabít také Paka. Ten však vycítil nebezpečí a ukryl se v soukromé škole, jsa střežen svými přáteli. Iho korejští spolupracovníci mu odřekli podporu, ten přesto pouze s Kawakubem pronikl do budovy školy, ale oba rádo by atentátníci byli zajati Pakovými ochránci, kteří z Iho vytloukli pravdu o spiknutí. Pakovi přátelé pak zavolali policii, která zatkla jak Paka, tak Iho, Kawakuba a Pakovy přátele; oba Iho korejští pomocníci našli úkryt na korejském vyslanectví a později se dostali ze země. Teprve v červnu byla celá společnost postavena před soud, který se nenechal ovlivnit rozezleným veřejným míněním. I a Kawakubo byli propuštěni pro nedostatek důkazů. Propuštěn byl rovněž Pak, jehož jediným proviněním bylo to, že měl být zavražděn, naopak Pakovi přátelé dostali měsíc vězení a dva jeny pokuty za to, že zmlátili Iho.⁴⁹⁸

Japonská císařská vláda nechtěla riskovat roztržku s Čínou nebo Koreou a proto zaujala zdrženlivý postoj, jež nejlépe charakterizovali ministerský předseda kníže Itó a zprvu i ministr zahraničí Munemicu Mucu. Naproti tomu japonská veřejnost podobnými ohledy netrpěla a protestovala proti vládní politice. Kentaró Ói a Kakugoró Inoue založili „Společnost přátel pana Kima“ a pořádali vášnivé demonstrace, k výlevům hněvu docházelo i v dolní komoře japonského parlamentu, jejíž zasedání byl kníže Itó 1. června nucen již potřetí od jejího zvolení pozastavit.⁴⁹⁹ Tou dobou již ale Japonsko čelilo ještě vážnější krizi, opět v Koreji.

⁴⁹⁷ International Relations, Vol. III, s. 20; DENNETT, c. d., s. 486 udává, že korejská vláda poslala osm částí jeho těla do osmi provincií.

⁴⁹⁸ CONROY, Japanese Seizure, s. 223–224 a 229. Zmínku, že by se odsouzeným pobyt ve vazbě odečetl z délky trestu, jsem nikde nenašel.

⁴⁹⁹ CONROY, Japanese Seizure, s. 225–229; DENNETT, c. d., s. 497 uvádí, že k pozastavení zasedání dolní komory došlo teprve 2. června.

V. KAPITOLA.

ČÍNSKO-JAPONSKÁ VÁLKA A INTERVENCE TŘÍ

Vražda Kim Ok-kjuna a její dohra přilily olej do ohně japonsko-čínských vztahů, ale teprve události v Koreji donutily Japonsko pustit se s Říší středu do boje. Tonghakové totiž v dubnu 1894⁵⁰⁰ povstali v jihozápadní provincii Čolla a postupovali na Soul. Neměli v úmyslu svrhnout Kodžonga, chtěli jen „zničit zkorumpovanou minskou oligarchii a násilím vyhnat Japonce z korejského území“.⁵⁰¹ Nenávist tonghaků k Japoncům byla dobře známa, výjimku představovali – japonští ultranacionalisté. Rjóhei Učida, chráněncem dalšího fanatického stoupence japonské expanze Micurua Tójamy, vůdce Genjóši, a budoucí zakladatel *Kokurjúkai* (Amurské společnosti neboli Společnosti černého draka, zal. 1901⁵⁰²), se spolu s přáteli vydal do Koreje a jako Spásonosné rytířstvo pod Nebesy (*Tenjukjó*) se přidali k tonghakům.⁵⁰³

Korejská vládní vojska si nebyla s tonghaky sto poradit, poražen byl generál Hong s 800 vojáky, kteří odpluli do jižní Koreje na palubě čínské válečné lodi; část se jich rozprchla ještě před bitvou. 31. května padlo Čondžu, hlavní město provincie Čolla. Klan Min, jat obavami o svoji pozici, naléhal na přivolání čínské pomoci, ostatní korejští ministři však tuto nutnost neviděli, stejně tak tajemník japonského vyslanectví Fukaši Sugimura. Ten v rozhovoru s čínským generálním rezidentem Jüan Š'-kchajem podpořil případný čínský zásah, přestože se patrně jednalo o léčku s cílem vyvolat diplomatický incident.⁵⁰⁴ 4. června přece jenom korejská vláda změnila názor a požádala o čínskou pomoc, Číňané žádosti vyhověli a 6. června vyslali do Koreje svá

⁵⁰⁰ Tento údaj uvádí WAGNER (ed.), c. d., s. 159, naproti tomu Secret Memoirs, s. 39 uvádí, že tonghakové povstali teprve na konci května 1894; patrně za začátek povstání zaměňuje pád Čondžu.

⁵⁰¹ WAGNER (ed.), c. d., s. 160.

⁵⁰² Tento letopočet udává BEASLEY, Japanese Imperialism, s. 78; SEIICHI (ed.), c. d., přehled pravicových organizací vzadu udává, že Kokurjúkai byla založena již roku 1900. Řeka Amur se čínsky řekne Chej-lung-fiang a japonsky Kokurjú, tj. Řeka černého draka.

⁵⁰³ CONROY, Japanese Seizure, s. 232.

⁵⁰⁴ Tamtéž, s. 236–238.

vojska, aniž předem konzultovali Japonce. Li Chung-čchang v rozhovoru s rakousko-uherským generálním konzulem v Číně prohlásil, že neočekává japonskou intervenci.⁵⁰⁵ 7. června čínský vyslanec v Tokiu Wang informoval japonské ministerstvo zahraničí o čínské akci a tvrdil, že Čína ve své tributární zemi zavede pořádek. Mucuova odpověď z téhož dne popírala, že by kdy Japonsko uznalo Koreu za čínskou tributární zemi.⁵⁰⁶ Proti vyslání čínských vojsk do Koreje japonská strana nic nenamítala, chargé d'affaires v Pekingu a pozdější ministr zahraničí Džútaró Komura informoval téhož dne cung-li ja-men o japonském úmyslu vyslat do Koreje rovněž vojska, třebaže japonská vláda se ještě neshodla na formě intervence.⁵⁰⁷ 8. června se v přístavu Asan, ležícím jižně od Soulu, vylodilo prvních 1500 Číňanů.

Na japonské politické scéně stále nepanovala jednotu. Ministerský předseda kníže Itó byl stále pro zachování míru. Podobně jako jiní japonští státníkové nebral ohled na osobní nebezpečí a nenechal se strhnout náladami veřejnosti. Naproti tomu ministr zahraničí Mucu na konci května provedl obrat ve vztahu ke Koreji a stal se zastáncem války. Parlamentní opozice vedená Šigenobuem Ókumou byla rovněž pro válku.⁵⁰⁸

Japonská veřejnost byla ve své velké většině pro agresivní akci v Koreji a nebyla ochotna tolerovat ústupky Číně. O něco později, v polovině června, americký vyslanec v Tokiu Edwin P. Dun hlásil: „Neklidný a agresivní duch [japonského] lidu nyní nepovolí vládě stáhnout se, i kdyby si to přála.“ Naproti tomu japonský vyslanec ve Washingtonu o dva týdny později sdělil státnímu tajemníkovi Greshamovi: „Naše situace doma je kritická a válka s Čínou by ji mohla zlepšit probuzením patriotického cítění našeho lidu a jeho silnějšího přimknutí k vládě.“ Následně připustil i možnost revoluce.⁵⁰⁹ Zdá se však, že vyslanec prezentoval situaci nesprávně. Japonský lid nebyl na pokraji revoluce kvůli domácím problémům. Prostým Japoncům šlo o vyřešení korejského problému. Patriotické cítění japonského lidu bylo vybičované do krajnosti, jak o tom svědčily mnohatisícové mítinky v tokijských parcích, rozhořčené úvodníky novin i další důkazy, a dominanci zahraničněpolitických otázek

⁵⁰⁵ MALOZEMOFF, c. d., s. 56.

⁵⁰⁶ EASTLAKE – YAMADA, c. d., s. III–IV.

⁵⁰⁷ Tamtéž, s. IV.

⁵⁰⁸ International Relations, Vol. III, s. 27.

v mysli prostého Japonce dokládají i proticizinecké nálady z prosince 1893. Přitom se nedá říci, že by zrovna Američané mohli být akcím japonské vlády příznivěji nakloněni, pokud by soudili, že v zemi dozrály následkem nespokojenosti obyvatelstva revoluční podmínky, ani že by japonský vyslanec byl tak špatně informován. Ostatně i kdyby k něčemu v Japonsku došlo, nebyla by to revoluce, ale vzpoura.

Také japonská císařská armáda požadovala válku. Již v osmdesátých letech vypracoval plukovník generálního štábu Matadží Ógawa plán války s Čínou.⁵¹⁰ Zástupce náčelníka generálního štábu generál Sóroku Kawakami podnikl v roce 1893 cestu po Číně a byl potěšen nepořádky, jež panovaly v čínských ozbrojených silách. I on se stal jedním z hlavních zastánců války.⁵¹¹ Narozdíl od Itóa nebo Mucua bylo jeho postavení mnohem pevnější, protože případný odpor by směl nejspíš tyto civilní představitele.⁵¹²

Japonské ekonomické zájmy v Koreji byly nesmírně důležité. Korejský trh byl pro Japonsko cenným zdrojem surovin a odbytištěm pro průmysl, zejména textilní; reexport britského zboží ze Šanghaje byl již marginální. Je pravda, že export japonského zboží do Koreje roku 1894 čítal všehovšudy 1,7 milionu jenů, ale jeho objem stále rostl.⁵¹³ Japonské obchodní postavení v Koreji nyní muselo čelit čínské konkurenci, vydatně podporované opatřeními generálního rezidenta Jüan Š'-kehaje. Některým lidem dnes takováto konkurence nepřipadá jako legitimní důvod k válce, na druhé straně konec XIX. století si dovedl představit jen málo lepších důvodů. „Jestliže by bylo Německo zítra zničeno, pak pozítří by nebylo na celém světě Angličana, který by nebyl bohatší. Národy po léta bojovaly o město či o nástupnické právo. Proč by se nemělo bojovat o 250 milionů liber ročního obratu?“⁵¹⁴ Co se obchodu týče, pro úplnost dodejme, že, jakkoli je to zvláštní, japonský obchod s Čínou pokračoval

⁵⁰⁰ LANGER, c. d., s. 173.

⁵¹⁰ ZOTTER, c. d., s. 43–44.

⁵¹¹ NISH, Foreign Policy, s. 36.

⁵¹² Secret Memoirs, s. 42.

⁵¹³ BEASLEY, Japanese Imperialism, s. 45.

⁵¹⁴ CHARVÁT, Jaroslav (ed.), Dějiny novověku III. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1973, s. 602.

i během války. Čínský export do Japonska sice upadl, japonský export do Číny však v porovnání s předchozími lety rostl.⁵¹⁵

Protože císař Mucuhito-Meidži měl poslední slovo, zmiňuji se o něm až naposled. Neprosazoval žádný kurs a jeho vliv v rozhodovacím procesu se, jako již v sedmdesátých letech, omezoval na schválení kursu vybraného japonskou vládou. V žádném případě si jej nelze představovat jako panovníka charakteru Ludvíka XIV., odhodlaného agresí zvětšit svoji prestiž. Nelze si představovat, že by proti vůli svých ministrů hnal Japonsko do války.

Za takových podmínek tedy japonská vláda rozhodovala o reakci na vyslání čínských vojáků do Koreje. Itó se rozhodl ustoupit naléhání Mucua a Kawakamiho a vyslat do Koreje jednu brigádu (cca. 2000 mužů), ale oba válkychtiví představitelé provedli husarský kousek a namísto toho vyslali do Koreje smíšenou brigádu o síle asi 8000 vojáků.⁵¹⁶ První japonští vojáci se objevili v Koreji 9. června; šlo o 400 námořních pěšáků tvořících doprovod vyslance Ótoriho, jenž se na lodi *Jaejama* vrátil z konzultací v Japonsku do Koreje.⁵¹⁷ 13. června byla tato jednotka vystřídána tisícovkou vojáků pozemní armády a v následujících dnech se do Koreje přesouvaly další a další japonské oddíly. Kníže Itó si totiž uvědomil, že pro japonskou pozici při případných vyjednáváních bude lepší, když bude mít Japonsko v Koreji víc vojáků než Čína,⁵¹⁸ což zároveň dokládá, že s jistotou války stále nepočítal. Číňané se snažili příchodu japonských sil do Koreje zabránit, tvrdili, že jsou sto povstalce porazit vlastními silami, a vyslovili obavu z incidentů, k nimž by mohl vést kontakt vojsk obou zemí,⁵¹⁹ ale nehledě na to počet japonských císařských vojáků v Koreji záhy několikanásobně převýšil počet Číňanů, když v zemi stálo 18 000 Japonců proti

⁵¹⁵ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 463.

⁵¹⁶ Tamtéž, s. 242–243.

⁵¹⁷ EASTLAKE – YAMADA, c. d., s. 509–510 uvádějí, že se jednalo o námořníky z *Jaejamy*, avšak je jen málo pravděpodobné, že by bylo možno z této lodi jen tak stáhnout tolik mužů. I tehdejší bitevní lodi měly na svých palubách méně než tisícovku námořníků.

⁵¹⁸ *Korea and Manchuria Between Russia and Japan. The Observations of Sir Ernest Satow, British Minister Plenipotentiary to Japan (1895–1900) and China (1900–1906)*. Sophia University in cooperation with The Diplomatic Press, Tokyo – Tallahassee, Florida 1968, s. 7.

⁵¹⁹ EASTLAKE – YAMADA, c. d., s. v.

3000 čínských vojáků. Kdežto čínská vojska byla soustředěna především mezi hlavními městy Soulem a jižními oblastmi, v nichž zuřilo povstání tonghaků, Japonci své vojáky soustředili na spojnici Čemulpeho – strategicky významný kopec Jongsan na cestě do Soulu – samotný Soul, mohli tak nerušeně působit ve hlavním městě a zároveň byli uprostřed Koreje, odkud se mohli snadno přesunout kamkoli v zemi. Lepší pozici získat nemohli. Britové se ještě pokoušeli prostředkovat, 28. června ministr zahraničí lord Kimberley navrhl přesunutí vojsk tak, aby je oddělovala 38. rovnoběžka, ale neuspěl.⁵²⁰

Kníže Itó nebyl stále přesvědčen o nezbytnosti zahájení konfliktu; o tom se rozhodlo teprve ve dnech 10.–11. července. Tehdy nebylo stále ještě jisté, jak dopadnou jednání se Spojeným královstvím kvůli revizi smluv, a Itó doufal, že vítězství v Koreji bude znamenat pro japonskou veřejnost více než dostatečnou náplast za případný neúspěch, stejně jako podporu pro úsilí při vyjednávání o smlouvách.

Vzápětí se ironicky ukázalo, že japonská vláda dosáhla úspěchu v zahraničněpolitické oblasti nezávisle na událostech v Koreji. Dlouholetá japonská snaha dosáhnout revize smluv byla konečně odměněna 16. července 1894, kdy byla provedena revize smlouvy se Spojeným královstvím. Stále ještě se nejednalo o rovnou smlouvu, celní tarify byly ještě ponechány na nízké úrovni a exteritorialita nebyla ještě zrušena, k tomu mělo dojít až po pěti letech. Japonsko se celé otevíralo cizincům, těm nebylo povoleno kupovat nemovitosti, ale stávající pronájmy v bývalých smluvních přístavech byly zachovány.⁵²¹ Krátce nato byly ratifikovány již vyjednané smlouvy se Spojenými státy a s Německem a zrevidovány smlouvy s ostatními zeměmi. Když došlo k výměně ratifikací britsko-japonské smlouvy dne 25. srpna, zuřila již naplno válka, jež bude prvním velkým japonským vítězstvím od restaurace Meidži. Poslední zbytek někdejšího japonského nerovného postavení, nízké celní tarify, budou zrušeny teprve roku 1911, ještě za života císaře Mucuhita-Meidžiho.

V žádném případě nelze hovořit o tomto výsledku trpělivé japonské politiky jako o povzbuzování agrese proti Číně ze strany Britů. Naopak, Britové v drtivé většině

⁵²⁰ NISH, *Anglo-Japanese Alliance*, s. 24.

⁵²¹ NISH, *Foreign Policy*, s. 33; DENNETT, c. d., s. 529–530.

rozhodně neočekávali, že Japonsko Čínu napadne, tím méně pak, že zvítězí.⁵²² Ve skutečnosti předpokládali, že Číňané a Japonci budou spojenci Britů proti ruské expanzi na Dálném východě, a na revizi smlouvy s Japonskem je třeba nahlížet ve světle tohoto zamýšleného svazku, na nějž mělo vliv rostoucí mezinárodní napětí. Již rok 1885, v souvislosti s ruským postupem v Afghánistánu a obavami z jeho akcí v Koreji, přinesl zrod myšlenky na britsko-čínskou alianci, a to přesto, že Britové v odvetu okupovali po dva roky korejské Komundo a že napadli a anektovali Horní Barmu, čínského vazala. Vlivný list *The Times* naznačil možnost uzavření tohoto spojení, jež by bylo doplněno britsko-japonským spojenectvím. Za Siamské krize se Britové hodlali o Čínu v případě války opírat; naštěstí pro ně i pro Čínu k ničemu nedošlo. Myšlenka na spojení velryby a mrtvého dinosaura pak strašila v hlavách vlivných Britů až do čínsko-japonské války.⁵²³

Zatímco byla jednání o britsko-japonské smlouvě úspěšně dováděna do konce, v Koreji se vytrácela naděje na mír. 17. června 1894 japonský vyslanec v Pekingu předal cun-li ja-menu návrh, že obě mocnosti podpoří v Koreji reformy a do jejich završení zůstanou v zemi japonská vojska, ale Čína odmítla s licoměrným vysvětlením, že se nemůže vměšovat do korejských záležitostí. 22. června Japonci oznámili, že změny prosadí sami, a 28. června se vyslanec Ótori dotázal korejského krále, zda je Korea nezávislá, se zjevným podtónem, ať přisvědčí. Kodžong požádal o radu Li Chung-čchang, co má odpovědět, a místokrál ubezpečil korejského krále, že jeho země je nezávislá.⁵²⁴ Jednalo se o ústup od tradičního čínského stanoviska, navíc tím čínský odpor vůči reformám v Koreji do značné míry ztratil svoje opodstatnění, takže je otázkou, co tím Li Chung-čchang hodlal získat.

Japonsko si touto dobou ještě nemohlo dovolit zahájit válku, pokud by velmoci byly ostře proti. Pro postoj nejdůležitější z nich, Spojeného království, byly určující obchodní zájmy. Britské firmy totiž roku 1894 ovládaly 65 % čínského exportu

⁵²² Výjimku představoval například lord Curzon, který ještě před začátkem války konstatoval, že „čínská armáda, pod čínskými důstojníky... je nedisciplinovaný houfec chátřů.“ Viz LANGER, c. d., s. 174. Podobný názor zastával na konferenci z 21. srpna i ruský ministr války Vannovskij. Viz MALOZEMOFF, c. d., s. 57–58.

⁵²³ KAJIMA, *Emergence of Japan*, s. 40–43.

⁵²⁴ INOUE, c. d., s. 14–15.

a importu; hodnota čínského zahraničního obchodu tehdy čítala celkem 300 milionů taelů a tento obchod byl z 85 % uskutečňován na palubách britských lodí.⁵²⁵ Když v červenci britský *chargé d'affaires* v Tokiu požadoval vyloučení Šanghaje s okolím, místa klíčového pro čínský zahraniční obchod, z vedení válečných operací, Munemicu Mucu přesvědčil vedení armády, ať žádosti vyhová, a zpravil o tomto rozhodnutí mocnosti, nebyl důvod pro další zasahování.⁵²⁶ Japonské velení bude tohoto kroku litovat, protože se Šanghaj stane důležitým čínským naložovací přístavem a tamější průmysl bude pomáhat čínskému válečnému úsilí, i tak se však jednalo moudré rozhodnutí, neboť v lednu 1895, když již budou japonské síly na severu skoro hotovy, přijme britská vláda rozhodnutí bránit neutralitu Šanghaje všemi prostředky.⁵²⁷ Spojené království dospělo k rozhodnutí neplést se do chodu událostí, již proto, že největší část i zasvěcené veřejnosti očekávala konečné čínské vítězství.⁵²⁸ Britský přístup, nezasahovat a zpovzdálí se zájmem sledovat, jak na válečném kolbišti čínský obr skolí japonského trpaslíka, sdílely i ostatní mocnosti. Jako by se zde odrážel rasismus panující tou dobou na Západě; Japonci měli přes sto tisíc vojáků a lze mít za to, že kterákoli západní mocnost by si troufla zaútočit na Čínu i se zlomkem tohoto počtu.

Spojené státy stále zaujímaly vůči Japonsku blahosklonný postoj, stejně tak vůči Koreji, jíž hrozilo pohlcení Čínou. Číně se naopak nevyplatily první pokusy o asertivní přístup vůči západním mocnostem. V polovině osmdesátých let totiž došlo na několika místech ve Spojených státech k masakrům čínských přistěhovalců a čínská vláda

⁵²⁵ International Relations, Vol. III, s. 30; LANGER, c. d., s. 167.

⁵²⁶ NISH, Foreign Policy, s. 38; o tom, že tento krok byl iniciován z britské strany, viz Secret Memoirs, s. 78.

⁵²⁷ International Relations, Vol. III, s. 31.

⁵²⁸ KŘIVSKÝ, Petr – SKŘIVAN, Aleš, Století odchází. Světla a stíny „belle époque“. Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2004, s. 265. NISH, Anglo-Japanese Alliance, s. 24 soudí, že Spojené království nebylo pročínské, a dokládá to podpisem revidované smlouvy 16. července, jejímž nepodepsáním mohlo vykonávat na Japonsko nátlak. Lze mít za to, že hlavním cílem Britů byl obchod, jenž se zprvu mohl zdát japonským agresivním kursem ohrožen, a proto Britové zprvu vystupovali zdánlivě v zájmu Číny, ve skutečnosti však nerušeného obchodu. Když se však ukázalo, že obchod narušen nebude, zaujali neutrální stanovisko. Co se činnosti britských poradců v čínských ozbrojených silách týče, o nich se NISH nezmiňuje.

usoudila, že se jedná o přesnou analogii útoků na cizince v Číně, a s chutí využila možnost požadovat tentokrát odškodné sama. Americké soudy přiznaly čínské straně odškodné ve výši 276 619 dolarů a 75 centů, ve Spojených státech však sílily požadavky na zostření omezení pobytu Číňanů ve Spojených státech; první opatření v tomto směru byla přijata již na počátku osmdesátých let. Spor vyvrcholil díky senátoru Henrymu W. Blairovi, který horlivě prosazoval protičínská opatření, přesto se však úspěšně domohl na nové administrativě Benjamina Harrisona místa vyslance v Číně a byl čínskou vládou označen za personu non grata. Ze všech těchto důvodů byl postoj Spojených států vůči Číně velice zdrženlivý.⁵²⁹

Postoj Ruska ke konfliktu byl určován jeho expanzionistickými tendencemi. Japonsko si bylo jisto, že Rusko bez Británie do války nepůjde.⁵³⁰ Na počátku války byl navržen společný čínsko-ruský protektorát nad Koreou,⁵³¹ což by definitivně vyřešilo výše zmíněné váhání ohledně osudu Koreje, ruské role v ní a čínské „hrozby“. Tento návrh nebyl přijat, stejně jako pozdější návrh ministra financí Witteho na vystoupení ve válce na straně Číny,⁵³² z obavy z britského zásahu. I kdyby k takovému britskému zásahu došlo, nebyl by motivován příznivým postojem k Japonsku, ale obavou z posílení ruské moci na Dálném východě. Pozdější japonský ministr zahraničí Tadasu Hajaši tvrdí, že Rusové přesvědčovali Čínu, ať vyšle do Koreje svá vojska, neboť se báli, že japonský vliv v Koreji bude pro ně nebezpečnější. To je však nepravděpodobné.⁵³³

Zástupci velmocí se pokoušeli prostředkovat, 25. června diplomaté Spojených států, Spojeného království, Ruska a Francie v Soulu marně požadovali stažení vojsk obou

⁵²⁹ DENNETT, c. d., s. 543–549.

⁵³⁰ Secret Memoirs, s. 45.

⁵³¹ International Relations, Vol.III, s. 30.

⁵³² VEBER, c. d., s. 40.

⁵³³ Secret Memoirs, s. 39. Nepravděpodobné je to z toho důvodu, že Rusové se jednak obávali více čínského vlivu než japonského, protože ještě nebylo jasné, že Japonsko je mocnější než Čína, jednak proto, že je to nelogické. Pokud by Rusové mysleli, že Čína je slabší a tudíž méně nebezpečná než Japonsko, rozhodně by se nesnažili vehnat ji do situace, kdy by se mohla s Japonskem dostat do otevřeného konfliktu. Že by Rusko naplánovalo dopředu porážku Číny a poté boj o koncese a sféry vlivu, je velice nepravděpodobné.

zemí.⁵³⁴ Čína a Korea byly ochotnější jednat než Japonsko, 8. července 1894 Li Chung-čchang požádal Spojené státy o prostředkování a Kodžong prosil o záchranu před nucením provést reformy již o tři dny dříve. Americký státní tajemník Gresham navrhl arbitráž ze strany Spojených států, ale byl Japonci oslyšen a Spojené státy se v záležitosti nehodlaly dále angažovat. Podobné ruské a britské protesty vyzněly rovněž doprázdna.⁵³⁵ Japonsko správně rozpoznalo, že vojenská intervence ze strany velmocí nehrozí, a již tehdy nebylo ochotno vzdát se hájení svých zájmů díky pouhým protestům světa. Mocností byly japonským kursem překvapeny, ale čekaly, že Čína Japonsko snadno porazí. Nadále si válku nepřály, nyní však nechaly věcem volný průběh a vyčkávaly, až Japonsko spadne do pasti, již si samo nastražilo. Zejména Britové to museli očekávat se škodolibým potěšením. Japonští vojáci v Soulu napadli britského generálního konzula W. C. Hilliera, který však nebyl na incidentu bez viny.

Japonská vláda teprve ve dnech 10.–11. července dospěla k závěru, že válka je nutná.⁵³⁶ Jakmile však bylo učiněno definitivní rozhodnutí, jednala rozhodně. Již 12. července byl Keisuke Ótori instruován, aby obsadil královský palác a zmocnil se královské rodiny. Neexistovaly totiž záruky, že Číňané neopráší svůj osm let starý plán a Japonce nepředejdou. Japonské vyslanectví jednalo prostřednictvím Rjúnosukeho Okamota, experta na korejskou otázku, s Tawongunem, který se tou dobou nalézal v domácím vězení, a doufalo, že jej získá pro spolupráci proti Minům a Číňanům, ale jednání se vlekla, protože Tawongun se obával japonských záměrů v Koreji. Když 22. července vyslanec Ótori předal ultimátum požadující okamžitý odchod čínských jednotek z Koreje, naděje na zachování míru zanikla.

Jaké byly vyhlídky obou rivalů pro případ konfliktu? Co se ozbrojených sil obou zemí týče, takřka ve všem se lišily. Pozemní síly Číny byly mnohem větší, čítaly mnoho přes milion vojáků, ale jednalo se o velice nesourodou směs starých i nových oddílů. Stále ještě existovalo mandžuských Osm korouhví, jež dobývaly Čínu, a Zelená korouhev, složená z etnických Chanů⁵³⁷ a sloužící hlavně jako četnictvo, ale

⁵³⁴ International Relations, Vol. III, s. 22–23.

⁵³⁵ DENNETT, c. d., s. 496–498; International Relations, Vol. III, s. 30.

⁵³⁶ CONROY, Japanese Seizure, s. 253.

⁵³⁷ Etničtí Číňané sebe sama označují výrazem „Chan“, odvozeným od dynastie Chan (206 př. n. l. – 220 n. l.), a tvoří přes 90 % obyvatel ČLR.

tyto jednotky neměly skutečnou bojovou hodnotu. Jestli vůbec nějaké oddíly vyhovovaly západním měřítkům, na bojišti se to neprojeví. Některé jednotky měly kvalitní výzbroj sestávající z třináctiranných německých mauserovek, kdežto Japonci měli pouze starší jednoranné pušky, a ve výzbroji armády bylo mnoho Kruppových děl, mnohé oddíly však měly ještě luky, šípy, oštěpy. Proti Japoncům bude bojovat pouze Severní (Pej-jangská) armáda, dislokovaná na severu Číny a tvořící nejdůležitější část čínských armád. Místokrálové ve středu a na jihu Číny měli vlastní početné jednotky, jež byly mnohdy dobře vyzbrojené, ale jejich nasazení v boji bránil jednak nekvalitní stav čínských komunikací a takřka neexistující železniční síť, jednak fakt, že místokrálové nechtěli riskovat ztrátu svých jednotek v boji. Japonská armáda byla mnohem menší, roku 1894 měla 123 000 mužů, a proti Číňanům nasadila pět divizí, i to však bude stačit, tím spíše, že lepší logistika umožní Japoncům vysílat do pole takové síly, které se budou i početně moci srovnávat s Číňany. Na moři byly početní stavy vyrovnanější, z čínského námořnictva, rozděleného na Severní, Střední a Jižní flotilu, bude proti Japoncům bojovat pouze největší z nich, Severní (Pej-jangská) flotila admirála Ting Žu-čhanga, i ta však bude větší a papírově silnější než celé Spojené loďstvo.⁵³⁸ Bylo by velkou chybou pokládat pod dojmem znalosti pozdějšího vývoje výsledek konfliktu za předurčený již materiálními faktory. Japonsko ještě nebylo tou průmyslovou mocností, jakou známe z pozdějších desetiletí. Jeho průmyslová základna a loděnice, jaké byly již mezi světovými válkami přese všechny nedostatky relativně silné, byly v devadesátých letech ještě v plenkách, země nebyla bohatá, početné venkovské obyvatelstvo žilo v chudobě, třebaže extrémní strádání vyvolané přírodními katastrofami jako v Číně nebylo v Japonsku příliš časté.

Rozhodující byly kvality mužstva a velitelů. Zde Japonci vedli na celé čáře. Japonští vojáci a námořníci byli nezměrně stateční a bojechtiví. Naproti tomu Číňané byli náchylní k útěku z bojiště. Obměnili dokonce guerillovou taktiku: odedávna malé skupinky bojovníků útočily na silnějšího nepřítele v noci, Číňané, většinou početnější než Japonci, se ve dne bránili, v noci pak uprchli. Těmto rozdílům odpovídaly i odlišné charakteristiky velitelů obou národů. Japonští důstojníci své hodnosti získali v důsledku vlastních schopností a mnozí z nich měli za sebou výcvik v zámoří, námořníci ve Spojeném království nebo ve Spojených státech, důstojníci armády

⁵³⁸ Tabulka s údaji o početních stavech císařské armády a japonského loďstva viz ZOTTER, c. d., s. 41.

v Německu.⁵³⁹ Naproti tomu čínští velitelé byli příliš často nekompetentní, mnozí z nich začínali jako obyčejní, byť úspěšní bandité a na svá místa se vesměs dostali za pomoci úplatků nebo tak, že se je vláda rozhodla zpacifikovat přidělením funkcí a titulů, což byla prastará čínská metoda. I sám admirál Ting získal velení Pej-jangské flotily skrze úplatky. Smutné bylo, že korupce narušovala i válečné zásobování; úplatní ale byli všichni čínští hodnostáři a prim zde hrála samotná „císařovna-vdova“⁵⁴⁰ Cch`-si, jež zpronevěřila ohromnou částku určenou na stavbu loďstva a použila ji na nákladnou stavbu letohrádku. Čína válku prohrála, i v důsledku této defraudace a musela pak zaplatit další velké částky na reparacích, tudíž to bylo velice krátkozraké. Hrabivost čínských velitelů se snoubila s jejich ne odborností.

Japonská vojska si v Koreji, jak napověděl již incident s generálním konzulem Hillierem, počínala jako páni země. Korejským vládcem ale byl stále ještě král Kodžong. Aby si Japonci zajistili korejskou spolupráci, museli se zmocnit Kodžongovy osoby. K tomu došlo v časných ranních hodinách 23. července, když císařští vojáci, vedení samotným vyslancem Ótorim, přepadli královský palác a zmocnili se osoby krále, královny i jejich dětí. Täwongun byl konečně získán pro spolupráci, když se mu dostalo písemného ujištění tajemníka japonského vyslanectví Fukašiho Sugimury, že Japonsko nehodlá obsadit žádnou část korejského území, přistoupil na japonský návrh a přijal funkci regenta za svého již odrostlého syna.⁵⁴¹ Stejnou záruku dalo Japonsko i velmocím. 25. července Täwongun na Ótoriho naléhání zpřetrhal vazalská pouta mezi Koreou a Čínou a požádal japonská vojska o pomoc při jejich vyhnání. 1. srpna si Japonsko a Čína navzájem vyhlásily válku, ale to se již několik dní bojovalo. 17. srpna pak Täwongun podepsal s Japonskem

⁵³⁹ Za všechny jmenujme jen pozdějšího velkoadmirála Tógóa, jenž studoval ve Spojeném království, nebo generály Kawakamiho a Nogiho, kteří studovali v Německu. Zprvu mohli jak čínští, tak japonští kadeti studovat na námořní akademii Spojených států v Annapolisu, v sedmdesátých letech se však Američané rozhodli neprodloužit tuto možnost pro Číňany, ale pro Japonce ano. Viz DENNETT, c. d., s. 454.

⁵⁴⁰ Cch`-si nebyla císařovnou, ale pouze oblíbenou konkubínou císaře Sien-fenga a nemohla tedy být ani vdovou, ale v souvislosti s její osobou se standardně používá výraz „císařovna-vdova“. Na vrchol se dostala teprve po Wen-cungově smrti roku 1860 v důsledku intrik.

⁵⁴¹ CONROY, Japanese Seizure, s. 262–263.

spojeneckou smlouvu na dobu trvání války.⁵⁴² Reorganizovaná korejská vláda zahájila reformy, které jsou podle korejského názvu tehdejšího roku známé jako reformy *kabo*. Došlo k reorganizaci úřadů, zrovnoprávnění žen, zrušení otroctví a dělení lidí do skupin podle původu apod. Dopad těchto reforem na korejskou společnost však byl polovičitý a zejména na venkově se takřka neprojevil.⁵⁴³

Obsazení královského paláce 23. července znamenalo vlastní začátek válečných operací, což bylo podle mezinárodního práva zvlášť významné. To se mělo ukázat o dva dny později. Tehdy japonské lodě *Naniwa*, *Jošino* a *Akicušima* hlídkovaly v blízkosti Asanu a v sedm hodin ráno narazily na čínské lodě *Kuang-ji* a *C'-jüen*, jež vypluly z Asanu vstříc transportní lodi. Po půldruhé hodině boje *Kuang-ji* najela na břeh a posádka vyhodila do vzduchu skladiště prachu, *C'-jüen* uprchla z boje. Po tomto vítězství *Naniwa* dále pátrala po čínských lodích a narazila na čínskou válečnou loď *Cao-liang*, malý dělový člun s osmadvaceti muži posádky, a parník *Kowshing*. Ten patřil britské společnosti a který si pronajala čínská vláda na transport vojsk z Taku do Koreje; na jeho palubě bylo vedle posádky celkem 1220 čínských vojáků a německý poradce major von Hanneken. Velitel *Naniwy*, kapitán Heihačiró Tógó, vyzval čínské lodě ke kapitulaci, *Cao-liang* se vzdal i s osmadvaceti členy posádky a Tógó doporučil *Kowshingu* opustit korejské vody, čínští vojáci však na *Naniwu* začali střílet z ručních zbraní. Japonci palbu opětovali a *Kowshing* potopili, následně stříleli po trosečnicích. Kdo nebyl zastřelen, se utopil, protože jen málo Číňanů umělo plavat, a zachránilo se jen několik námořníků v čele s kapitánem a von Hanneken.⁵⁴⁴

V Hirošimě byl zřízen Císařský hlavní stan. Do města se přesunuli ministři, generální štáb námořnictva i armády – náčelníkem druhého jmenovaného byl princ Taruhito Arisugawa, jeho zástupcem generál Kawakami. V Hirošimě však pobýval především císař Mucuhito-Meidži, jenž ve spartánských podmínkách řídil chod války.⁵⁴⁵ Toto příkladné počínání japonského vládce ostře kontrastuje s laxním

⁵⁴² Tamtéž, s. 266–267.

⁵⁴³ WAGNER (ed.), c. d., s. 165–166.

⁵⁴⁴ International Relations, Vol. III, s. 24.

⁵⁴⁵ EASTLAKE – YAMADA, c. d., s. 407–411.

postojem pekingského dvora, jenž „žil přípravami šedesátých narozenin císařovny-vdovy“.⁵⁴⁶

Japonská armáda postoupila na Asan s cílem vyhnat z tohoto přístavu a z jihu Koreje Číňany. 28. července byli Číňané poraženi u hory Sönghwan, jejich velitelé, generálové Jie a Nie, uprchli na jih, poté oklikou kolem Soulu na sever a přidali se k Číňanům v Pchjongjangu. Japonci tak měli krytý týl při postupu na čínskou hranici. Počátkem září bylo v Koreji již asi 40 000 Číňanů a 80 000 Japonců,⁵⁴⁷ kteří drželi iniciativu a hodlali dobýt Pchjongjang. Čtyři japonské kolony o celkové síle 16 300 mužů pod vedením generálmajora Óšimy postupovaly na Pchjongjang hájený 15 000 Číňany, kteří neudělali nic a nechali se takřka neprodyšně obklíčit. Japonci se 14. září pokusili vzít dobře opevněné a dobře zásobené město ztečí. To se sice do příchodu noci nepovedlo, ale Číňané smluvili kapitulaci na druhého dne. Ráno však, ještě předtím, než měli kapitulovat, se náhle vyhnuli z bran a přechali po volné ústupové cestě k moři; ztratili 6700 mužů, Japonci 568.

V rané fázi války Britové ještě Číňanům pomáhali. Velitel britské Dálněovýchodní flotily údajně informoval admirála Tinga o postupu japonských plavidel.⁵⁴⁸ V žádném případě mu tím nepomohl. Rozhodující námořní střetnutí celé války totiž Čína prohrála, stejně jako celou válku. 16. září připlul k ústí Ja-lu konvoj s čínskými vojáky na palubách, který chránily hlavní síly admirála Tinga. Když se vojáci doslechli o pádu Pchjongjangu, odmítli pokračovat do Koreje a stáhli se do nedaleké pevnosti Ču-lien-čcheng. Tingovo loďstvo o síle dvou bitevních lodí, deseti různých křižníků a čtyř torpédových člunů⁵⁴⁹ u ústí řeky zakotvilo a druhého dne dopoledne spatřilo japonské loďstvo viceadmirála Sukenoriho Itóa.

Nekompetentnost na straně čínského velení je všeobecně uznávána, třebaže japonské zdroje admirála Tinga, patrně nadneseně, přirovnávají k jeho japonskému

⁵⁴⁶ International Relations, Vol. III, s. 33.

⁵⁴⁷ Tamtéž, s. 32.

⁵⁴⁸ KAJIMA, Morinosuke, The Emergence of Japan as a World Power, 1895–1922. Charles E. Tuttle & Co.: Publishers, Rutland, Vermont – Tokyo, Japan 1968, s. 43.

⁵⁴⁹ Blíže o složení čínské eskadry viz HYNEK, Vladimír – KLUČINA, Petr, Válečné lodě 2, Naše vojsko, Praha 1986, s. 254–255.

protějšku viceadmirálu Sukenorimu Itóovi.⁵⁵⁰ Admirál Ting však byl velitelem loďstva již čtrnáct let, tudíž se musel lecčemus přiučit, a měl ve svém štábu britského poradce, viceadmirála W. M. Langa. Formace, již čínský velitel zvolil, se podobala velice tupému klínu a je připodobňována k linii útočícího jezdeckva – to je pokládáno za důsledek Tingova někdejšího působení u jízdy. Je však docela dobře možné, že jak admirál Ting, tak poradce Lang vycházeli z rakouských zkušeností z bitvy u Visu, kde kontradmirál von Tegethoff porazil italskou flotilu a přitom hojně využil taranování lépe vyzbrojených a pancéřovaných nepřátelských lodí. Formace, jakou čínský velitel zvolil, se právě k taranování hodila znamenitě. Ať už byla motivace admirála Tinga při výběru formace jakákoliv, bylo to vcelku jedno, protože čínské lodě nebudou schopny plout stejnou rychlostí a formace se záhy stejně rozpadne.

Viceadmirál Sukenori Itó vytvořil ze svých deseti křižníků a dvou ozbrojených parníků kýlovou linii a rozdělil je do dvou divizí podle rychlosti. Jeho nejrychlejším lodím se podařilo obeplout čínskou sestavu a vpadnout jí do zad, následoval střelecký souboj s čínskými loděmi. V nastalém zmatku se většina čínských křižníků stáhla z bojiště, čínské bitevní lodě byly těžce poškozeny, ale bojovaly dál až do půl šesté, kdy obě strany vyčerpaly většinu munice. Dva Tingovy křižníky byly potopeny v boji a tři najely na mělčinu, obě bitevní lodě byly vážně poškozeny. Japonci, třebaže několik jejich lodí utřžilo rovněž vážná poškození, neztratili jedinou loď a co bylo hlavní, získali nadvládu nad mořem. Tingovo loďstvo se stáhlo do Port Arthuru, poté do Wej-chaj-wej a do bojů již nezasáhlo.⁵⁵¹

V průběhu bitvy vyšla najevo kuriózní skutečnost. Korupce zasáhla významnou měrou i financování dodávek střeliva pro čínské námořnictvo. Tak teprve v průběhu bitvy zjistili čínští dělostřelci, že jim je mnohdy z muničních skladů vydáván místo náplní střelného prachu do děl obyčejný písek. Bezprostředně po porážce v ústí Ja-lu došlo k účtování mezi čínskou elitou. Li Chung-čchangovi byla přičítána odpovědnost za vypuknutí války, byl zbaven vyznamenání za potlačení povstání tchajpingů a kmenů Nien-fej, úřad mu však byl ponechán. Již zmíněný Čang Pej-lun byl opět

⁵⁵⁰ EASTLAKE – YAMADA, c. d., s. 79.

⁵⁵¹ HYNEK – KLUČINA, c. d., s. 254–259. Je svrchovaně zajímavé, že Brity vydávaný list *North China Herald* ještě během války několikrát otiskl vylíčení této bitvy z pera japonského autora Džukičiho Inoueho, jehož dílo několikrát cituji. Viz *International Relations*, Vol. III, s. 33.

z něčeho obviněn, tentokrát se to týkalo záměny střelného prachu za písek. Je zajímavé, že hodnostář, jenž urgoval vytvoření silného námořnictva, dokázal rozkrádat ty z jeho fondů, které ještě zbyly po stavební činnosti císařovny-vdovy. Také admirál Ting byl obeslán před soud, nedostavil se však a nemělo to pro něj žádné následky.

Číňané se prostřednictvím zásahu velmocí pokoušeli dosáhnout mírové smlouvy, podle které by měli zaplatit válečnou náhradu a uznat nezávislost Koreje, ale z plánu sešlo, protože velmoci nebyly jednotné v názoru na intervenci, intervenovat chtěly pouze Francie a Rusko, a Japonci byli neoblomní.⁵⁵² Na všech bojištích vítězili a všude postupovali, stáli již na řece Ja-lu a připravovali postup do nitra nepřátelského území. 24. října překročili řeku východně od Ču-lien-čengu, svedli s Číňany přestřelku a druhého dne ráno napadli toto město. Ukázalo se, že Číňané v noci utekli. Téhož dne Japonci zaútočili na město An-tung, čínští vojáci se přes den drželi a v noci rovněž uprchli. Pod japonskou pravomoc se nyní dostalo nepřátelské území. Japonci si v žádném případě nepočínali jako o několik desetiletí později. Jejich vojska si počínala vcelku slušně a neprovozovala proti čínskému civilnímu obyvatelstvu zvláštní represálie – ministerstvo zahraničí si bylo vědomo, že zprávy o ukrutnostech by mocnosti naladily nepříznivě Japonsku. V An-tungu byl zřízen Úřad pro civilní administrativu na okupovaných územích a jeho první hlavou se stal právě nadějný úředník ministerstva zahraničí a pozdější ministr zahraničí Džútaró Komura,⁵⁵³ později vystřídaný generálmajorem Fukušimou.⁵⁵⁴

25. října 1894 se 2. armáda maršála Ójamy vylodila u Pi-c'-wo na Liao-tungském poloostrově a zahájila postup na Port Arthur. Japonci se nenechali zastavit ničím a již 17. listopadu stanuli před branami Port Arthuru. Následujícího dne se oddíl japonské pěchoty dostal do obklíčení přesilou čínské jízdy, ze kterého se vyprostil, ale čínští vojáci se zmocnili devatenácti zajatců, kteří byli v Port Arthuru Číňany zavražděni a části jejich těl vystaveny okolo opevnění. 21. listopadu 1894 1. brigáda generála Nogiho zaútočila na takřka nedobytnou pevnost, jakou Port Arthur byl, a za cenu

⁵⁵² Tamtéž, s. 33–37.

⁵⁵³ NISH, Foreign Policy, s. 59. Oproti tomuto podání CONNAUGHTON, c. d., s. 297 udává, že podle čínských úřadů Japonci zabili také 10 000 civilistů. Přinejmenším část z tohoto množství by se mohla týkat masakru Číňanů v Port Arthuru.

⁵⁵⁴ INOUYE, c. d., s. 51.

nevelkých ztrát ji dobyla. Číňané se pokoušeli uprchnout, mnozí se převlékli do rolnických šatů. Japonci se zmocnili velkého množství zajatců a 2000 jich povraždili.

Dobytí Port Arthuru signalizovalo, že ani nejlepší čínská pevnost hájená nejlepšími čínskými jednotkami se nemůže Japoncům ubránit. Čínská vláda se rozhodla jednat, ale ani tentokrát ničeho nedosáhla. Japonci odmítli myšlenku mírového jednání a když 31. ledna 1895 připlul do Nagasaki vyjednaváč pověřený jednáním o míru, Japonci jej nepřijali kvůli formálním nedostatkům v jeho pověřovacích listinách.⁵⁵⁵ Jednalo se koneckonců o hodnostáře známého protijaponskými názory. Již v lednu a únoru se Itó a Mucu začali obávat, že dojde k cizí intervenci. Před intervencí v případě dělení Mandžuska je varoval německý vyslanec v Tokiu von Gutschmid. Oba japonští státníci se však nakonec rozhodli toto varování ignorovat.⁵⁵⁶ Japonská císařská armáda a Spojené loďstvo tou dobou dosáhly dalších vítězství.

Zbytky Tingova loďstva kotvily ve významném přístavu Wej-chaj-wej. Čínské loďstvo již nepředstavovalo větší nebezpečí, přesto však Císařský hlavní stan rozhodl o jeho zničení a o invazi do Šan-tungu. Konečným cílem japonských vojsk mohl být až Nanking, někdejší hlavní město s velkým symbolickým významem pro Číňany, jež Japonci původně chtěli dobýt. Neutralitu Šanghaje a delty Jang-c', nejlogičtější přístupové cesty, však bedlivě střežili Britové a Japonci museli zvolit cestu ze Šan-tungu.⁵⁵⁷ Třebaže to bylo méně výhodné než útok podél Jang-c', většina dosavadních dobyvatelů Číny přicházela do Nankingu ze severu, po souši. Ve skutečnosti však k útoku na Nanking nikdy nedošlo, protože Japonci mezitím dosáhli všech cílů a nehodlali válku prodlužovat.

V lednu 1895 se Japonci v Šan-tungu vylodili a postupovali na Wej-chaj-wej. Po čtyřech dnech bojů, 2. února 1895, bylo město v japonských rukou, Číňané však stále drželi ostrůvky v zálivu, u nichž se rovněž držely zbytky Tingova loďstva, jež bylo během japonského vylodění i samotných bojů setrvale pasivní. Noční útoky torpédovek a následný dělostřelecký souboj s japonskými loděmi zhoršily pozici Tingova loďstva natolik, že čínský admirál kapituloval, následně spolu s dalšími

⁵⁵⁵ Tamtéž, s. 83.

⁵⁵⁶ Secret Memoirs, s. 81–82.

⁵⁵⁷ Tamtéž, s. 113.

důstojníky spáchal sebevraždu. Wej-chaj-wej bylo v japonských rukou.⁵⁵⁸ V bojích v jižním Mandžusku dosáhli Japonci rovněž vítězství. 7. března bylo dobytto Jing-kehou, významný přístav na mandžuském pobřeží, a čínské jednotky se stahovaly k hranicím vlastní Číny, takže v jižním Mandžusku východně od Šan-chaj-kuanu nakonec nezbyla žádná čínská vojska.

Postup na Nanking se neuskutečnil. Neuskutečnil se ani vpád do jižní Číny, jehož se Číňané obávali – připravovali se k odražení útoku na Kanton, Fu-čou a Ning-po.⁵⁵⁹ Japonci však hodlali rozšířit svou aktivitu i do jihočínských vod, 20. března, již po zahájení mírových rozhovorů v Šimonoseki, napadli Peskadorské ostrovy, jež dobyli do 26. března.

Li Chung-čchangovi připadla neradostná úloha vyjednat mír. Byl rehabilitován a vyslán do Japonska; 19. března přijel do Šimonoseki. Když zjistil japonské podmínky, zdály se mu příliš tvrdé a po instrukcích z Pekingu se dne 24. března rozhodl jednání přerušit. Když však odjížděl kočárem ze setkání s japonskými diplomaty, student jménem Rokunosuke Kojama jej s odůvodněním, že Li „rozhořčil císařovu mysl“, střelil do tváře; kluka uvízla pod levým okem a nešla vyndat.⁵⁶⁰ Přestože se jednalo o zranění do hlavy, rána nebyla životu nebezpečná, do Japonska však přece přicestoval Li Chung-čchangův syn Li Čchin-fang, rovněž zplnomocněný, aby svému otci pomohl při jednání. Japonsko opět utržilo díky fanatismu některých císařových poddaných mezinárodní ostudu. Jako omluvu za nedostatečná bezpečnostní opatření bylo dne 28. března uzavřeno příměří, jež se však netýkalo Tchaj-wanu a Peskadorských ostrovů.⁵⁶¹ Neúspěšný atentátník Kojama, jenž během chvíle bezpochyby rozhořčil císařovu mysl víc než všechny Li Chung-čchangovy skutky, dostal doživotí. Japonsko, jež původně požadovalo celé jižní Mandžusko, Mukden

⁵⁵⁸ INOUE, c. d., str. 77–83.

⁵⁵⁹ International Relations, Vol. III, s. 31.

⁵⁶⁰ Tamtéž, Vol. III, s. 44; NISH, Anglo-Japanese Alliance, s. 27 udává, že Li Chung-čchanga napadl „japonský dav“, a naznačuje, že pokus o atentát přišel japonským státníkům vhod, neboť zahanbení mohlo mírnit očekávání japonské veřejnosti.

⁵⁶¹ NISH, Foreign Policy, s.39; INOUE, c. d., s. 87 udává, že příměří vstoupilo v platnost teprve 30. března.

i Šan-chaj-kuan, se na pevnině spokojilo jen s Liao-tungským poloostrovem a tamějšími přístavy.

I tak byly japonské požadavky velké. Japonci požadovali Liao-tungský poloostrov s jeho přístavy⁵⁶² a území až po levý břeh řeky Liao a pravý břeh řeky An-ping, Tchaj-wan a Peskadorské ostrovy, otevření přístavů Čchung-čching a Ša-si na řece Jang-c' (a tedy i právo plavit se po této řece), stejně jako Sü-čou a Chang-čou na Císařském kanálu. Tyto požadavky byly učiněny především s cílem povzbudit obchodní kruhy Spojených států a Spojeného království k podpoře japonských požadavků, protože všechny země, jež na Číně získaly doložku nejvyšších výhod, se těmto výhodám těšily také. Podařilo se dosáhnout čínského souhlasu se zakládáním továren ve smluvních přístavech, čemuž se dříve Číňané bránili. Celní tarify byly ještě sníženy na 2 %, ale tento krok v zahraničních obchodních kruzích nevzbudil příznivou odezvu, protože se tyto kruhy obávaly konkurence laciné japonské pracovní síly. Dále Japonci požadovali 300 milionů stříbrných taelů odškodnění, což se Li Chung-čchangovi podařilo snížit na 200 milionů. Roční příjmy vlády v Pekingu touto dobou činily zhruba 80 milionů a roční výdaje 90 milionů stříbrných taelů.

Od počátku docházelo k úniku informací o jednáních, a to z čínské strany, jež doufala v intervenci ve svůj prospěch. Již 1. března Německo navrhlo Británii zakročit proti nepřiměřeným ziskům, jichž by v Číně dosáhla jedna mocnost, ale marně, 23. března učinilo stejný návrh Rusku. Rusové německý návrh ještě nevyužili, ale připravovali intervenci podle vlastních představ. 4. dubna německý vyslanec v Pekingy von Brandt zpravil svoji vládu o japonských požadavcích, ta zkoumala, zda se Rusko, Spojené království a Francie nedohodly na dělení Číny, zatímco Německo by vyšlo naprázdno.⁵⁶³ Japonsko se nenechalo Li Chung-čchangovými akcemi zahanbit a podnikalo protitahy: 2. dubna 1895 vyslanec Aoki v Berlíně navrhl rozdělení Číny: Japonsko si podrží Liao-tungský poloostrov, Rusku připadne severní Mandžusko, přes které postaví Transsibiřskou magistrálu (třebaže trasa započatá roku 1891 měla vést pouze přes ruské území, např. roku 1887 se objevil plán admirála Kopytova na stavbu přes území severní Číny), a Británie dostane pouze nevelké, ale

⁵⁶² Secret Memoirs, s. 56–57 uvádí, že Mucu se stavěl proti anexi a byl přehlasován vojáky a Itóem, naproti tomu International Relations, Vol. III, s. 47 uvádí, že proti anexi byl jak Mucu, tak zejména Itó.

⁵⁶³ KAJIMA, The Emergence, s. 29.

strategicky významné ostrovy Čou-šan, ohledně kterých si již roku 1846 vymohla záruku čínské vlády, že je nepřenechá žádné jiné mocnosti. Čchingové nic takového bezpochyby neměli v úmyslu. Německu pak měly připadnout některé provincie na jihovýchodě Číny.⁵⁶⁴ 6. dubna pak byly zveřejněny podmínky týkající se obchodu, jež mohly rozvinout i obchod ostatních zemí.⁵⁶⁵ Zveřejnění podmínek Japonsku pomohlo jen málo. 8. dubna se britská vláda setkala, prodiskutovala japonské požadavky a dospěla k názoru, že nejsou takového rázu, aby ospravedlnily intervenci. Později téhož dne byl lord Kimberley seznámen s ruským návrhem provést společnou mezinárodní intervenci proti Japonsku, což odmítl.⁵⁶⁶

Když byla 17. dubna 1895 smlouva v Šimonoseki podepsána,⁵⁶⁷ mocnosti ještě nezasahovaly. Co se územních zisků týče, obě smluvní strany nebyly upřímné. Japonsko se obávalo, že intervence velmocí je nevyhnutelná, a možná se snažilo získat co nejvíce v naději, že čím více toho teď získá, tím více mu pak zbude.⁵⁶⁸ Vyhlídky na intervenci mocností a následné ztráty koneckonců mohly vést i k velkomyslnému japonskému postoji k Li Chung-čchangovi po Kojamově bláhovém činu. Li Chung-čchang se s radostí konečně zbavil Tchaj-wanu, kde „na každém stém kroku byl had, každý třetí rok vypuklo povstání“. Peskadorské ostrovy, přes jejich strategickou hodnotu, považoval za bezcenné, věděl, že Rusko nikdy nepřipustí, aby Japonci drželi Liao-tungský poloostrov,⁵⁶⁹ a údajně dostal od von Brandta z Pekingů tajnou zprávu, že se chystá intervence mocností.⁵⁷⁰

⁵⁶⁴ LANGER, c. d., s. 181.

⁵⁶⁵ NISH, *Foreign Policy*, s. 39.

⁵⁶⁶ NISH, *Anglo-Japanese Alliance*, s. 28–29.

⁵⁶⁷ Text smlouvy ze Šimonoseki viz EASTLAKE – YAMADA, c. d., s. 528–534.

⁵⁶⁸ *Secret Memoirs*, s. 56–57 a 80. To zní logicky, je to však v protikladu k výše zmíněnému zdráhání anektovat Liao-tungský poloostrov.

⁵⁶⁹ Tamtéž, s. 59–60. Li Chung-čchangovo přerušení jednání dne 24. března je patrně třeba chápat v tom smyslu, že jeho postavení u dvora bylo stále ještě nepevné a on nechtěl ponížít důstojnost Číny tím, že by se bez odporu vzdal jejího území; a navíc si nemohl být úplně jistý, že mocnosti budou intervenovat. BEASLEY, *Japanese Imperialism*, s. 57 udává, že Li Chung-čchang protestoval proti japonské anexi Tchaj-wanu a Peskadorských ostrovů; i na tento protest je třeba nahlížet v tomto světle.

⁵⁷⁰ LANGER, c. d., s. 184.

Přišla tzv. Intervence tří, což byla jedna z nejhorších katastrof tehdejší japonské zahraniční politiky.⁵⁷¹ Ještě roku 1945 přirovná císař Hirohito-Šówa nutnost kapitulace Japonska k rozhodnutí svého děda ustoupit nátlaku cizinců.⁵⁷² Téhož dne, kdy byla smlouva ze Šimonoseki podepsána, 17. dubna 1895, navrhl ruský ministr zahraničí kníže Lobanov-Rostovskij společnou intervenci velmocí s cílem dosáhnout revize smlouvy. Na svoji stranu získal Francii a Německo a 23. dubna vyslanci těchto tří mocností v Tokiu intervenovali ve prospěch Číny. Ministr zahraničí Mucu, který se intervence obával, se s ní nemohl zpočátku vypořádat, protože byl vážně nemocen a léčil se v Maiko v blízkosti Kjóta, daleko od rušného Tokia.⁵⁷³ Když tedy vyslanci Ruska, Francie a Německa předložili japonské straně memoranda, ve kterých ji vyzývali, ať se zřekne Liao-tungského poloostrova, jehož držení Japonskem „by bylo trvalou hrozbou pro čínské hlavní město a učinilo by korejskou nezávislost iluzorní“,⁵⁷⁴ převzal je náměstek ministra zahraničí Tadasu Hajaši. Postavení německého vyslance von Gutschmida muselo být obzvlášť trapné; ještě 20. dubna, nemaje zprávy z domova, jako první ze zahraničních diplomatů blahopřál knížeti Itóovi k válečným ziskům.⁵⁷⁵ Nyní předával memorandum, jež bylo zdaleka nejostřejší, tvrdilo totiž, naprosto oprávněně, že proti spojeným silám tří mocností nemá Japonsko šanci na úspěch. Jednalo se však o nesrozumitelnou transkripci japonských znaků do latinky podle jejich fonetické podoby, tzv. *romadží*, a von Gutschmidův sekretář měl velké problémy s tím, text přečíst. Hajaši se tedy dotázal, zda se v případě tvrdosti

⁵⁷¹ O „Intervenci tří“ viz KAJIMA, *Emergence of Japan*, s. 15–36.

⁵⁷² SKŘIVAN, c. d., s. 488.

⁵⁷³ Munemicu Mucu byl roku 1877 obviněn z přípravy ozbrojeného vystoupení proti vládě, následujícího roku byl odsouzen k pěti letům vězení, které si odseděl, a pobyt ve vězení mu patrně na zdraví nepřidal. Poté se vydal na cestu po Evropě a hned po návratu roku 1886 mu bylo svěřeno místo na ministerstvu zahraničí. O Mucuvovi viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 418–420 (heslo Mutsu Munemicu); NISH, *Foreign Policy*, s. 26–27. Jak jsem již jednou poznamenal, Japonsko éry Meidži bylo v některých případech nezvykle odpouštějící.

⁵⁷⁴ Text ruského a francouzského memoranda (ke kterému se posléze přidal i německý vyslanec) viz *Secret Memoirs*, s. 85.

⁵⁷⁵ *Secret Memoirs*, s. 81; *Korea and Manchuria*, s. 101. Toto faux pas ze strany německého vyslance v Japonsku jako by zpochybňovalo výše uvedenou historku o von Brandtově ujištění o nadcházející intervenci. Je jen málo pravděpodobné, že by vyslanec v Pekingy svojí vládou informován byl a vyslanec v Tokiu nikoli.

memoranda jedná o úmysl nebo o chybu překladu, a von Gutschmid přiznal, že překlad nebyl nešťastnější.⁵⁷⁶ Naproti tomu vyslanec Aoki hlásil z Berlína, že se jednalo patrně o vliv přechodné zuřivosti Viléma II., jež již tehdy bavila světovou veřejnost a mátlá diplomaty.⁵⁷⁷ Nebezpečnější než tento postoj náladového monarchy však bylo připlutí ruských lodí na Dálný východ.

Japonská veřejnost byla odlišným textem německého memoranda rozhořčena a považovala Německo za hlavního osnovatele Intervence tří. Tato událost do budoucna velice zkalila německo-japonský vztah. Také německý vyslanec v Peking, když vysvětloval čínské straně zásah Německé říše, tvrdil, že Německo je původcem intervence; motivací zde byla touha po zisku nějaké základny nebo jiného teritoria na důkaz čínské vděčnosti. Tote německé tvrzení však bylo nesprávné.⁵⁷⁸ Iniciátorem akce bylo Rusko, jehož ministr financí a shodou okolností hlavní tvůrce jeho dálnévýchodní politiky hrabě Sergej Juljevič Witte již delší čas toužil po dorozumění s Čínou a nyní se mu naskytla skvělá příležitost. Rusko bylo znepokojeno japonským ziskem Liao-tungského poloostrova s přístavy Port Athur a Ta-lien-wan, jež část jeho politických špiček původně chtěla pro sebe a již dříve požadovala po Li Chung-čchangovi jejich přenechání.⁵⁷⁹ Witteho dálnévýchodní politika však s okupací Port Arthuru nepočítala, v tomto ohledu je memorandum ruského vyslance v Tokiu, požadující navrácení Liao-tungského poloostrova Číně, tak upřímné, jak jen Rusové mohou být. Witte uvažoval o vedení Transsibiřské magistrály přes severní Mandžusko, se všemi dopady, jež viděl Aoki, avšak nechtěl je získat proti vůli Číny, v jejíž spojení doufal. Liao-tungský poloostrov získat nechtěl a přál si jej vidět v rukou slabé Číny a ne silného Japonska; měl velikou obavu z toho, že Japonsko k sobě „přiláká všechny bojechtivé Mongoly a Mandžuy; nebylo nepravděpodobné, že za několik let Mikádo (sic) nahradí čínského císaře.“⁵⁸⁰ Naproti tomu ministr zahraničí kníže Lobanov-Rostovskij, někdejší velvyslanec ve Vídni, se v otázkách Dálného

⁵⁷⁶ Secret Memoirs, s. 82–84; KAJIMA, Emergence of Japan, s. 16.

⁵⁷⁷ NISH, Foreign Policy, s. 40.

⁵⁷⁸ Debatu o původci Intervence tří viz DENNETT, c. d., pozn. na s. 635.

⁵⁷⁹ Například admirál Čichačev ale považoval za dostatečnou kompenzaci severní Mandžusko a zisk Port Arthuru nebo Wej-chaj-wej Japonci nepovažoval za podstatné. Viz MALOZEMOFF, c.d., s. 60.

⁵⁸⁰ LANGER, c. d., s. 182.

východu příliš nevyznal, přesto však již 8. dubna sepsal memorandum, v němž tvrdil, že přirozeným nepřitelem Japonska je Spojené království, Rusko pak že má hledat japonské přátelství a má se zdržet akcí, jež by spolupráci s Japonskem ohrozily.⁵⁸¹

Francie nebyla zainteresována na otázce Liao-tungského poloostrova ani v nejmenším. Její zájmy spočívaly na jihu, v oblasti Tchaj-wanu a Peskadorských ostrovů, které by si přála vidět ve svém vlastnictví. Akce se zúčastnila s cílem podpořit a upevnit spojení s Ruskem, z přelomu let 1893 a 1894.

Německo pak bylo kromě touhy po územních ziscích motivováno i snahou neblahé francouzsko-ruské spojení oslabit či rozbít, kdežto spojit se s Japonskem by mu nepřineslo žádný užitek.⁵⁸² Dále bylo motivováno obavou, že Rusko a Francie získají v Číně nějaké území, kdežto Německo vyjde naprázdno.⁵⁸³ Největší obavou Německa ale bylo, že by se uskutečnilo Aokim navržené dělení Číny a Britové a Rusové se dohodli na společném postupu,⁵⁸⁴ nejenom v čínské otázce, ale možná i v dalších kritických bodech, což by pro Londýn znamenalo konec nutnosti hledat německé přátelství. Rusko a Británie si měly hodně co nabídnout. Mohlo by se zdát zvláštní, že se Německo obávalo tohoto případného dopadu dělení Číny a snažilo se mu zamezit, zároveň však o dva roky později iniciovalo boj o rozdělení Číny na sféry vlivu. Tehdy však byla situace jiná v tom, že Rusové se chystali obsadit Port Arthur, což jasně kolidovalo s konstantami britské politiky. Severní Mandžusko v ruských rukou, jak to navrhovalo Japonsko, nikoli.

Německý tisk nebyl ani zdaleka v otázce intervence jednotný. *Vossische Zeitung* kritizovaly německou politiku jako zbytečné „posilování našich potenciálních nepřátel“ a podotkly, že otevření dalších oblastí Číny je pro německý obchod výhodné. Berlínské *Neueste Nachrichten* byly velice kritické k akci, jež měla Německu odcizit Japonsko.⁵⁸⁵ Jednalo se o spravedlivou výtku. Německo sice mohlo získat na oplátku za prokázané služby územní zisky v Číně, ale to nevyvážilo japonské nepřátelství.

⁵⁸¹ MALOZEMOFF, c. d., s. 62.

⁵⁸² Korea and Manchuria, s. 49.

⁵⁸³ NISH, Foreign Policy, s. 39–40.

⁵⁸⁴ LANGER, c. d., s. 182.

⁵⁸⁵ Secret Memoirs, s. 54–55.

Průběh války byl pro Brity zklamáním. Čínské přátelství, v něž byly kladeny takové naděje, bylo, i přes některé počáteční britské postoje, nadobro ztraceno a v Číně začal vzrůstat vliv Ruska. Na druhé straně, japonské přátelství získáno nebylo a přinejmenším japonská veřejnost se stavěla k Británii nepříznivě.⁵⁸⁶ Britská vláda nebyla ohledně intervence jednotná, na ruský návrh ze 17. dubna byl ochoten přistoupit ministerský předseda lord Rosebery, zbytek kabinetu byl proti.⁵⁸⁷

Japonsku se ve vztahu k intervenci naskýtal tyto možnosti: bojovat; podřídit se; hledat pomoc velmocí; předložit spor mezinárodní konferenci. Nejdříve se Japonci pokusili nalézt pomoc u ostatních velmocí. Britové byli potěšeni otevřením nových oblastí svému obchodu, v jehož vítězství ve volné soutěži nepochybovali, a britské loděnice se těšily na stavbu lodí, jež Japonsko přislíbilo objednat. Britský ministr zahraničí lord Kimberley přesto tvrdil, že i zásah na straně Japonska by byl svého druhu intervencí a s něčím takovým že by britská veřejnost nesouhlasila. Prohlásil, že Japonsku je Liao-tungský poloostrov k ničemu, může být snadno obklíčen po moři a pro Japonsko by se mohl stát vlastně přítěží.⁵⁸⁸ Spojené státy nehodlaly lámat za Japonsko kopí, Rakousko-Uhersko nemělo v dálnévýchodní oblasti takové zájmy, které by je přiměly zaplést se do tamějších sporů. Pouze Itálie byla zprvu ochotna Japonsku pomoci, když však zjistila, že by se pouze s Japonskem měla postavit Francii, Německu a Rusku, si to rozmyslela.⁵⁸⁹

Svolání mezinárodní konference ostře odporoval ministr zahraničí Mucu. Obával se, že v takovém případě Japonsko ztratí i další své zisky, zejména Tchaj-wan, na nějž upírala chtivý zrak Francie a který bylo nutno teprve dobýt. V japonských silách nebylo ještě bojovat se třemi velmocemi najednou a tak zbýval pouze ústup. Japonci však neustoupili hned. 30. dubna navrhli, že svrchovanost nad Liao-tungským poloostrovem si ponechá Čína, oni se spokojí s finančním odškodněním a s okupací řečeného území. To velmoci odmítly, jak se dalo čekat; co se oficiálního zdůvodnění jejich intervence týkalo, neexistoval žádný rozdíl mezi tím, když budou japonští císařští vojáci na Japonsku postoupeném nebo pouze okupovaném území. Druhého

⁵⁸⁶ Tamtéž, s. 63.

⁵⁸⁷ LANGER, c. d., s. 185.

⁵⁸⁸ KAJIMA, *The Emergence*, s. 314–315.

⁵⁸⁹ *Korea and Manchuria*, s. 101.

dne Japonsko navrhlo, že navrátí celý Liao-tungský poloostrov, pokud si bude moci nechat Port Arthur. S tím ostře nesouhlasilo Rusko. Číňané se osmělili a 2. května žádali o odložení ratifikace smlouvy. Tato výhrůžka ze strany poražené země Japonsku definitivně předvedla, že další licitování nemá smysl, a přiměla je ustoupit tlaku Ruska, Francie a Německa.

8. května byla v přístavu Čchi-fu v provincii Šan-tung podepsána upravená verze mírové smlouvy. V přístavu byla přítomna válečná plavidla intervenujících mocností. Japonsko se zřeklo Liao-tungského poloostrova a dalších nerealizovaných územních zisků za dodatečnou náhradu, cenilo si jich na 50 milionů taelů, avšak mocnosti je další intervencí z 11. září přiměly tuto částku snížit na 30 milionů, tj. asi 5 milionů liber.⁵⁹⁰ Jednotky japonské 1. divize zůstaly v Číně do doby, než bude splacena válečná náhrada: na Liao-tungském poloostrově měli Japonci zůstat do doby, než bude vyplaceno dodatečné odškodnění za Liao-tungský poloostrov; to bylo s přispěním velmocí splaceno již v prosinci a 29. prosince 1895 Japonci vyklidili Liao-tungský poloostrov. Ve Wej-chaj-wej však zůstala posádka 4000 japonských vojáků do té doby, než bude zaplacen zbytek ohromného odškodného; to se stalo teprve roku 1898. Rusové si neodpustili možnost ušetřit Japoncům další políček, po první zimu pobytu japonských jednotek v přístavu, na přelomu let 1895–1896, v nedaleké zátocce Ťiao-čou kotvilo ruské válečné loďstvo.

Zajímavý je způsob, jakým Čína získala peníze na splacení válečné náhrady. Částka, kterou musela jen v prvním roce zaplatit, převyšovala celý její státní rozpočet. Bylo nutno získat zahraniční půjčku, proto se v dubnu 1895 Čína obrátila na Spojené království, Německo a Francii a žádala vytvoření konsorcia, jež by jí půjčilo. Francouzští bankéři se obávali, že by v takovém konsorciu neměli velkou váhu, proto se dohodli se spojeneckým Ruskem a v létě 1895 společně půjčili Číně částku 400 milionů zlatých franků (15 820 000 liber šterlinků), z nichž čínská vláda dostala 94 %, ⁵⁹¹ splatných do 25 let s úrokem 4 %, kterážto půjčka byla jištěna ruskou

⁵⁹⁰ NISH, *Anglo-Japanese Alliance*, s. 34.

⁵⁹¹ Praxí této doby bylo, že zprostředkovatelé půjček dostali jako provizi několik procent – výše se různila podle důvěryhodnosti dlužníka – z nominální hodnoty půjčky, celou částku však měl splácet dlužník.

vládou.⁵⁹² Za účelem obhospodařování této půjčky byla založena Rusko-čínská banka. Britové a Němci nehodlali zůstat pozadu, britská Hongkong and Shanghai Banking Corporation společně s německou Deutschasiatische Bank poskytly v březnu 1896 Číně půjčku 16 milionů liber s úrokem 5 %. V případě těchto půjček se rozhodně nejednalo o výraz důvěry v čínskou schopnost splácet tyto částky; půjčky byly garantovány vládami dotyčných mocností a příjmy z čínských cel. Zatímco před čínsko-japonskou válkou byla Čína v podstatě bez zahraničních dluhů, podobně jako Japonsko, nyní se nesmírně zadlužila a musela připustit další zasahování cizinců do své fiskální a finanční politiky. Mocnosti muselo velmi potěšit, že se na nich Čína stala závislá i v tomto ohledu, a patrně to bylo jedním z důvodů, proč Rusko, Francie a Německo neučinily nic, aby Japonsko přiměly požadovanou částku snížit výraznějším způsobem než jaký představovalo snížení náhrady za Liao-tungský poloostrov o 20 milionů taelů (zhruba 3 miliony liber). Patrně se snažily vyvážit zájem na tom, aby Čína byla na nich závislá, a zájem na tom, aby Japonsko nezískalo příliš velké množství peněz, zejména když větší část jich hodlalo utratit ve Spojeném království za nákup nových bitevních lodí, takže ani nedalo vydělat loděnicím intervenujících zemí.

Žádná z mocností nezpochybnila další výsledek čínsko-japonské války, nezávislost Koreje na Číně. Rusům bylo usnadněno pronikání do země a ještě to mohli prezentovat jako prostředek k omezování japonského vlivu. Japonské ponížení dovršil společný protest zástupců Spojeného království, Spojených států, Německa a Ruska ze dne 5. května u korejské vlády proti přidělování zvláštních politických a hospodářských koncesí Japonsku.⁵⁹³ 4. června 1895 Japonci oznámili, že jejich cílem v Koreji je „zdržet se maximální měrou zasahování do korejských vnitřních záležitostí a posilovat korejskou nezávislost“.⁵⁹⁴ Nic z toho původně japonským cílem nebylo, přesto se nedá hovořit o ústupu z Koreje. Japonská vláda totiž nyní neměla v Koreji co do činění s Číňany, ale s Ruským impériem. Zavázali-li se Japonci k tomuto, mohli to samé plným právem očekávat i od Rusů.

⁵⁹² MALOZEMOFF, c. d., s. 69–70.

⁵⁹³ DUUS, c. d., s. 97.

⁵⁹⁴ Tamtéž, s. 102.

Poslední tečku za válkou představovala invaze na Tchaj-wan. Již 20. dubna se na ostrově rozšířila zpráva o podmínkách smlouvy ze Šimonoseki, guvernér Tchang Ťing-sung a zástupci ostrovní džentry navrhli Britům vytvoření protektorátu, ale Britové odmítli. Francouzi byli ochotnější, vyslali na ostrov expedici, ale na Madagaskaru tou dobou vypuklo povstání a expediční sbor byl použit na jeho potlačení. O měsíc později připlula na Tchaj-wan francouzská válečná loď, její kapitán jednal s guvernérem o vytvoření francouzského protektorátu, ale marně.⁵⁹⁵ Ostrované se nehodlali podvolit Japoncům bez boje a ve dnech 23.–25. května vyhlásili republiku, později oslavovanou jako první republiku v Asii. Prezidentem se stal guvernér Tchang, za vytvořením republiky stála válečná strana v Číně, která nechtěla nechat ostrov Japonsku,⁵⁹⁶ a republikáni, což bylo poněkud absurdní, přísahali věrnost dynastii Čching.⁵⁹⁷ Prezident nového útvaru utekl již po deseti dnech své „vlády“ na pevninu a ostatní činitelé ho následovali.

Měli k tomu dobrý důvod, na ostrově se totiž 29. května vylodila japonská císařská armáda. Výkvět japonských sil o počtu 40 000 mužů představovala Císařská garda pod vedením prince Jošihisy Kitaširakawy, který se bohužel nakazil cholerou a po převozu do Japonska zemřel.⁵⁹⁸ 2. června 1895 proběhla u mysu San-tiao-ťiao ceremonie, na níž Li Čchin-fang v zastoupení Číny a designovaný japonský správce ostrova admirál Motonori Kabajama⁵⁹⁹ převedli Tchaj-wan pod japonskou svrchovanost. Ceremonie probíhala na moři, protože Japonci ještě nadrželi žádné významné místo na ostrově a Li Chung-čchang i jeho syn byli nenáviděni jako hlavní strůjci přechodu ostrova pod japonskou vládu, mimochodem oprávněně. Je zajímavé, že britská nebo francouzská nadvláda by ostrovanům tolik nevadily. Ťi-lung padl, 7. června padl i Tchaj-pej (japonsky Taihoku), kde se 17. června admirál Kabajama ujal svého úřadu. Následně se císařská vojska přesunula na jih, kde se Tchangovým nástupcem stal důstojník Liu Jung-fu, ale ani ten nebyl sto klást efektivní odpor. Vojska „republiky“ se z větší části rozpadla a okrádala venkovany, Liu následoval příkladu svého předchůdce a uprchl na

⁵⁹⁵ LIŠČÁK, c. d., s. 70.

⁵⁹⁶ International Relations, Vol. III, s. 49–50.

⁵⁹⁷ LIŠČÁK, c. d., s. 71.

⁵⁹⁸ Blíže o jeho činech viz EASTLAKE – INOUYE, c. d., s. 511–515.

⁵⁹⁹ BAKEŠOVÁ – FÜRST – HEŘMANOVÁ, c. d., s. 270 udává podobu osobního jména Sukenori.

pevninu. 21. října padl Tchaj-nan a všechna významná centra ostrova byla v japonských rukou. Tohoto vítězství Japonci dosáhli za relativně nevelkou cenu: v boji padlo několik set mužů,⁶⁰⁰ infekční choroby si však vyžádaly životy 4622 vojáků a dalších 26 994 mužů onemocnělo.⁶⁰¹

Japonci na ostrově zavedli svoji administrativu. V čele stál generální guvernér, tento post až do roku 1919 zastávali vojáci nebo námořníci. Po Kabajamovi nastoupil budoucí ministerský předseda generál Taró Kacura, po něm generál Maresuke Nogi a v letech 1898–1906 generál Gentaró Kódama, hrdina rusko-japonské války. Generální guvernér ostrova se těšil veliké nezávislosti, podobně jako generální guvernér Koreje. Japonská vláda v otázce koloniální administrativy tápala: roku 1896 bylo vytvořeno ministerstvo pro kolonie (Tchaj-wan a tehdy i Hokkaidó), o rok později bylo zrušeno a správa ostrova přešla pod ministerstvo vnitra. V následujících letech docházelo k dalším reorganizacím, ministerstvo pro kolonie bylo obnoveno teprve roku 1929.⁶⁰² Ostrov samotný byl rozdělen do několika pásem podle stupně civilizovanosti a císařská armáda se dělila o jeho správu s policií. Organizovaný odpor ustal do roku 1902, horské oblasti byly postupně pacifikovány. Na Tchaj-wanu byl zaveden prastarý čínský systém *pao-čchia* (japonsky *hokó*), vytvořený v Číně za panování Čchin-š' Chuang-tiho, podle kterého byly rodiny rozděleny do skupin po pěti a případné zločiny, jichž by se někdo dopustil, byly trestány na všech příslušnících skupiny. Domorodci na východě ostrova představovali tvrdší oříšek než Číňané a byli pacifikováni tvrdými metodami.

Válka prokázala, že japonská armáda a Spojené loďstvo jsou schopny předvést mimořádné výkony. Následná hořká lekce Intervence tří přesvědčila Japonce, že aby se válečný konflikt vyplatil, nestačí pouze porazit nepřítele, ale je třeba mít také diplomatické krytí. Japonsko začalo být vnímáno jako významná mocnost na Dálném východě a přinejmenším některými zeměmi i jako možný partner pro mocenské kombinace.

⁶⁰⁰ LIŠČÁK, c. d., s. 72 uvádí 278 padlých Japonců proti 14 000 Číňanům, oproti tomu International Relations, Vol. III, s. 52 uvádí japonské ztráty ve výši 164 padlých a 515 raněných. MYERS – PEATTIE (eds.), c. d., s. 510 udává, že ostrované ztratili přes 10 000 mužů.

⁶⁰¹ International Relations, Vol. III, s. 52.

⁶⁰² BEASLEY, Japanese Imperialism, s. 144.

Odhodlání japonských elit pokračovat v nastoupeném kursu nebylo v nejmenším případě narušeno. Již v červnu a červenci 1895, bezprostředně po Intervenci tří, vydal Tadasu Hajaši, aniž by užil svého jména, ve Fukuzawových novinách *Džidži Šimpó* článek, v němž nastínil plán japonské expanze pro příští léta. Japonsko mělo rozšířit svůj zbrojní průmysl a posílit loďstvo, a to i za cenu strádání obyvatelstva. Na závěr autor příspěvků vyzdvihoval přístup Spojeného království a doporučoval uzavření britsko-japonské aliance.⁶⁰³ Tento cíl byl velice optimistický, Japonsko se však chovalo přesně tak, jak Hajaši navrhl. Napříště již poslanci disciplinovaně odhlasovávali vojenský i námořní rozpočet. Zatímco v posledním předválečném rozpočtu činily výdaje na obranu 24 milionů jenů, po válce byly zvýšeny na 73 milionů roku 1896 a 110 milionů roku 1897.⁶⁰⁴

Korea, doposud vazalský stát Číny, se stala dle jména nezávislou. Následující léta však měla ukázat, že zhroucení čínské nadvlády znamenalo pouze vystřídání jedné mocnosti jinými. Zemi stále sužovaly intriky, jen Rusové nahradili v zápase s Japonci Číňany. Vývoji v Koreji bude Japonsko přikládat naprosto zásadní význam.

Ztrouchnivělé panství Čchingů bylo nečekanou porážkou od všeobecně podceňovaného Japonska otřeseno. Ukázalo se, že čínská vláda není sto efektivně využít všech zdrojů své obrovské říše. Porážka ve válce s Japonskem byla mnohem rozhodnější než ve válce s Francií o deset let dříve; nejpočetnější národ na světě se nebyl sto vypořádat s několika divizemi ostrovní říše. Třebaže Čína do této doby neměla velké zahraniční dluhy, nyní byla nucena uzavřít obrovské půjčky za nevýhodných podmínek, cizinci uvažovali o dělení Říše středu. Úpadek Číny, který Čchingové po dlouhou dobu úspěšně tajili před světem, svými vlastními poddanými i sami před sebou, se nyní nezadržitelně provalil a začal brzy nést své jedovaté plody. Jak ve svých pamětech napsal Tadasu Hajaši: „Před čínsko-japonskou válkou byla Čína považována za spícího lva Asie, ale válka ukázala, že mnohem spíše než lvem je spícím jezevcem.“⁶⁰⁵

⁶⁰³ Secret Memoirs, s. 109–114.

⁶⁰⁴ JANSEN (ed.), History of Japan, s. 770.

⁶⁰⁵ Secret Memoirs, s. 296.

VI. KAPITOLA.

LÉTA 1895–1897

Tak jako již po mnoho let, i 11. února 1896 všichni Japonci slavili. Prvního dne prvního lunárního měsíce roku 660 př. n. l. císař Džimmu, potomek sluneční bohyně Ómikami Amaterasu, založil Velké japonské císařství a císařští učenci později určili, že se tak stalo 11. února. Tento den se od roku 1873 stal jako Den vzniku národa (*Kigensecu*) největším japonským svátkem. Pouze japonské vyslanectví v Soulu obestírala temná mračna. Král Kodžong totiž přešel na ruské vyslanectví, následně dav zabil projaponské ministry. Abychom pochopili příčinu této divoké události, musíme se v čase vrátit o několik měsíců nazpět.

Na konci čínsko-japonské války vypadala situace v Koreji pro Japonsko příznivě. Čína byla jako soupeř o nadvládu v zemi vyřízena, schopnost Pekingu zasahovat mimo vlastní území (a nakonec i na něm, připomeňme ujišťování místokráľů ve střední a jižní Číně o neutralitě za „Boxerského povstání“) se vytratila, u moci byly projaponské elementy a elementy protijaponské byly v domácím vězení (Täwongun) nebo skončily na popravišti. V tomto japonském vítězství však byly již od základu obsaženy zárodky problémů. Rusko bylo doposud rozhodnuto vyvažovat čínský vliv v Koreji podporou Japonska. Nyní Japonci na hlavu porazili Čínu a toto vítězství bylo pro jejich budoucí vliv v zemi nezbytné. Zároveň však definitivně zbavilo Rusko obavy z čínské moci a předvedlo carské vládě, že jediným soupeřem v zemi je právě Japonsko. Intervence tří znamenala vážnou ránu japonské prestiži, 5. května navíc představitelé Ruska, Spojeného kráľovství, Spojených států a Německa protestovali proti tomu, aby Japonsko získalo v Koreji zvláštní hospodářské a politické postavení nebo koncese.⁶⁰⁶

Postoj Spojeného kráľovství je zvlášť zajímavý. Teoreticky se mělo stavět proti jakémukoli posilování ruské moci, jaké se dalo po tomto diplomatickém zásahu čekat. Britské veřejnosti nebyla cizí myšlenka na společný britsko-japonský postup proti Rusku v Koreji. Touto dobou se však ruské zájmy v Koreji nestačily ještě plně

projevit, avšak jakmile se tak stane, a k tomu dojde brzy, Britové Japonce podpoří, třebaže jen slovně. Prozatím však žádná mocnost nehodlala tolerovat výsadní postavení Japonska v Koreji.

Přístup Japonska ke korejské otázce byl nezdarem na mezinárodním poli silně ovlivněn. Ministr zahraničí Mucu navrhl neutralizaci Koreje, kníže Itó však 25. května tento návrh vetoval, neboť stále doufal, že se Japonsku podaří provést v Koreji reformy ve vlastní režii. 4. června však Japonsko vydalo prohlášení, v němž se zříkalo zasahování do vnitřních korejských záležitostí. Kníže Itó si také celou věc rozmyslel, 1. srpna se v rozhovoru se svým starým přítelem, britským vyslancem sirem Ernestem Satowem oba shodli na tom, že nejlepším řešením bude neutralizace Koreje pod záštitou velmocí.⁶⁰⁷ Bezpochyby se nejednalo o přetvářku; oba muži se znali již přes třicet let a kníže Itó měl na svého přítele bezpochyby velký vliv, který nyní vynaložil právě pro podporu neutralizace Koreje.

V samotné Koreji touto dobou panovaly zmatky. 13. května Pak Jong-hjo konečně dosáhl odstranění ministra války Čo Hju-jona. Ministerský předseda Kim Hong-džip na protest sám odstoupil, jeho místo zaujal dosavadní ministr školství Pak Čong-jang, ministrem školství se stal I Wan-jong, ale rozhodující slovo ve vládě měl Pak Jong-hjo. Ten bohužel pro něj nyní nabyl příliš velkou sebedůvěru. Očekával, že Japonci brzy ztratí na vlivu a že jejich vojenská přítomnost rovněž skončí, proto začal omezovat spolupráci s nimi. Na první pohled by se mohlo zdát, že s jeho přesvědčením o brzkém konci japonského vlivu neladil jeho odpor ke jmenování nových a nových japonských poradců,⁶⁰⁸ protože podle něj měli stejně zakrátko odejít, ale Pak Jong-hjo si touto primitivní intrikou zřejmě připravoval alibi. Poté se však proti Pakovi postavili jak král, tak královna a Pak se snažil nalézt cestu zpět k Japoncům a navrhl jim spolupráci na zavraždění královny. Japonci však Pakovy návrhy vyzradili korejskému dvoru,⁶⁰⁹ ten v noci ze dne 6. na 7. července připravil

⁶⁰⁶ DUUS, c. d., s. 97.

⁶⁰⁷ Korea and Manchuria, s. 44.

⁶⁰⁸ CONROY, Japanese Seizure, s. 300–301.

⁶⁰⁹ DUUS, c. d., s. 101.

Pakovo sesazení a likvidaci a Pak Jong-hjo se musel zachránit útekem do Japonska.⁶¹⁰ Po způsobu dřívějších korejských ministrů nahromadil za půl roku, kdy byl ve funkci, velké množství peněz z úplatků. Vláda byla opět reformována, v ní nyní převládali lidé blízcí rodu Min, ministerským předsedou se však opět stal Kim Hong-džip.

Mezitím se ocitl v trapné situaci i japonský vyslanec v Koreji Kaoru Inoue. Již dlouho navrhoval japonské vládě, aby poskytla Koreji až 6 milionů jenů z čínské válečné náhrady – část jako reparace za škody způsobené válkou, část na rozvojové projekty a část jako dar dvoru. Korejské finance byly stále rozvrácené válkou a povstáním tonghaků, navíc je pravdou, že bez Korejců by válka s Čínou nevypukla a Japonsko by nezvítězilo, tudíž si Korea nějaké peníze opravdu zasloužila. Podstatnější Inoueho motivací byla snaha dosáhnout toho, aby Korea byla na Japonsku finančně závislá. Přesun takové částky musel schválit japonský parlament, ale Kaoru Inoue si byl tak jistý úspěchem, že již 29. srpna informoval krále Kodžonga, že zanedlouho dostane první 3 miliony jenů, což byla na korejské poměry vskutku značná částka a Kodžonga to velice potěšilo. Japonská vláda však byla v parlamentu trvale kritizována, ministerský předseda kníže Itó nesvolal jeho mimořádné zasedání a parlament tak nemohl schválit přesun peněz a zůstává otázkou, zda by tak vůbec učinil.⁶¹¹

Toto faux-pas stálo Inoueho místo vyslance. Japonská vláda jmenovala novým vyslancem v Koreji generálporučíka Goróa Miuru. Inoue zpočátku odvolán nebyl, zůstal v Koreji a doufal, že bude moci i nadále spoluvytvářet japonskou politiku v zemi.⁶¹² Toto opomenutí však bylo do týdne napraveno, Inoue byl odvolán a hájení japonských zájmů v Koreji se cele ujal jeho nástupce, jemuž v tom pomáhalo 4800 vojáků střežících jak japonské objekty, tak spojení s Liao-tungským poloostrovem, kde stále byla japonská posádka.⁶¹³ Goró Miura byl vikomtem, příslušníkem aristokracie s dobrými konexemi, v diplomacii se však vůbec nevyznal a jeho metody byly karikaturou vojácké přímočarosti. Přesto ho japonská vláda

⁶¹⁰ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 301–302.

⁶¹¹ DUUS, c. d., s. 105–108.

⁶¹² Podobně byli na konci roku 1941 ve Washingtonu dva japonští velvyslanci – Nomura a Kurusu.

⁶¹³ *Korea and Manchuria*, s. 44.

považovala za umírněného člověka schopného prosazovat reformy.⁶¹⁴ Korejský královský rod se nyní obracel o pomoc k Rusku, jehož vyslanec v Soulu Veber již v polovině roku 1895 tajně informoval korejský dvůr, že Rusko bude Koreu chránit. Hybatelem tohoto obratu byl rod Min.⁶¹⁵

Japonská vláda z neznámého důvodu neinstruovala svého vyslance na kritickém postu a Miura tak jednal po svém.⁶¹⁶ Mohl – a jako vyslanec se měl – snažit jednat s Koreou po dobrém, mohl sám požádat o instrukce. Namísto toho naslouchal nabídce Tāwonguna, který prostřednictvím Rjúnosukeho Okamota opět pokoutně navázal kontakt a navrhl Japoncům, že jeho straníci z moderních jednotek *huljondä*, ohrožených rozpuštěním, svrhnou rod Min. Tāwongun japonskou spoluprací rozhodně potřeboval. Existenčně ohrožení vojáci z oddílů *huljondä* byli bezpochyby ochotni připojit se ke královu otci a smést jeho i svoje nepřátele i bez toho, že by byli podporováni Japonci. Na druhé straně, Tāwongun byl nyní znám jako nepřítel Japonska. Z toho vyplývaly dvě rizikové skutečnosti. Jednak by se někteří vojáci v naději, že se Tāwongunovi zavděčí, mohli na vlastní pěst zaplést do útoků na japonské cíle, jednak by samotní Japonci mohli proti Tāwongunovu návratu k moci zasáhnout. Obojí by mělo ty nejvážnější dopady, proto bylo pro korejského státníka životně důležité vejít v dorozumění s japonskou stranou.

Tāwonguna pro sebe již nežádal žádné funkce, ale jeho nejstarší vnuk se měl stát ministrem královské domácnosti. Pro prospěch, jaký si sliboval ze spolupráce s Japonskem, obětoval četné své zásady: nepožadoval nové záruky, že si Japonsko nebude činit nárok na korejské území, a byl ochoten vyslat svého mladšího vnuka do Japonska na studia. Goró Miura na Tāwongunovy návrhy přistoupil a v telegramu do Tokia vágně informoval svou vládu, co se chystá.

Chystalo se toto: jednotky *huljondä* měly obsadit královský palác. Okamoto odjel do Čemulpcha, aby ukolébal korejský dvůr – toto jako by podporovalo domnění, že agenti korejské vlády byli na stopě spiknutí. To samé lze soudit i z faktu, že najednou se korejský dvůr rozhodl rozpuštění a hlavně odzbrojení jednotek *huljondä* uspíšit.

⁶¹⁴ Tamtéž, s. 44.

⁶¹⁵ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 312–314.

⁶¹⁶ *Korea and Manchuria*, s. 75–76; DUUS, c. d., s. 109.

Goró Miura se také rozhodl věc uspíšit, osm set elitních korejských vojáků hodlal podpořit desítkou japonských hrdlořezů v civilních šatech (sóši), kteří však podle pamětí tajemníka vyslanectví Fukašiho Sugimury poněkud paradoxně podle plánu vůbec nemuseli vstoupit na půdu paláce a měli zůstat před bránou. Okamoto se v noci na 8. října 1895 urychleně vrátil z Čemulpcha a jednal s Tawongunem, nikoli však již s vyslancem Miurou, a poté se oba připojili k útoku na palác. Zdálo se ostatně, že se zapojil každý, kdo chtěl. Vedle jednotek huljondä napadli palác i japonští policisté v korejských uniformách a několik desítek sóši, kteří byli oblečeni v západních šatech a proti původnímu plánu s tasenými meči vpadli do paláce.⁶¹⁷

Zavražděn byl ministr královské domácnosti I Kjong-sik, stoupenec královny, čímž bylo zároveň uvolněno místo pro Tawongunova staršího vnuka, další exponenti rodu Min uprešli na ruské vyslanectví. Vrazi poté vpadli do komnat královny Min, kde ji a její dvě dvorní dámy zabil, královnino tělo poté odvěkli na zahradu a spálili. O přesném způsobu vraždy nepanuje shoda,⁶¹⁸ totožnost vrahů je rovněž nejasná. Podle svědectví některých významných osob měli být jejími vrahy někteří zaměstnanci japonské legace. Šigenobu Ókuma v rozhovoru se sirem Ernestem Satowem prohlásil, že vrahem byl sám Okamoto.⁶¹⁹ Naproti tomu pozdější korejský ministr spravedlnosti I Ha-jong měl za to, že královnu zavraždil tajemník japonského vyslanectví, kterého však označuje jménem Sugijama.⁶²⁰

⁶¹⁷ O přípravě převratu a jeho průběhu viz CONROY, *Japanese Seizure*, s. 306 – 307 a 318–321, dále Tamtéž. s. 314–318 dále přejímá jakožto hodnověrné líčení tajemníka Sugimury; také viz DUUS, c. d., s. 110–111.

⁶¹⁸ Tamtéž uvádí, že královna i dvorní dámy byly ubodány. *Korea and Manchuria*, s. 95 přináší pozdější tvrzení Korejce Kwön Jong-čina, že byla zastřelena vlastně náhodou. Toto tvrzení je však třeba brát s rezervou, protože Kwön patřil ke stoupencům Japonska a po svržení projaponské vlády v únoru 1896 se musel skrývat, tudíž se mohlo jednat o účelovou lež. O spálení královniných ostatků nepanují pochyby, CONROY, *Japanese Seizure*, s. 319 přináší tvrzení ruského vyslance Vebera opírající se o vyprávění očitých svědků, podle kterých byla královna dovečena na zahradu živá a teprve tam byla zabita mečem. Jedním z těchto svědků byl i Charles W. LeGendre, jenž již zcela opustil svoji někdejší náklonnost k japonské politice.

⁶¹⁹ *Korea and Manchuria*, s. 79.

⁶²⁰ Tamtéž. s. 92. Nevím, zda se jedná o téhož Akiru Sugijamu, který byl za „Boxerského povstání“ roku 1900 v Pekingu zavražděn boxery, je však docela dobře možné, že si Korejec popletl jméno tajemníka vyslanectví v Soulu Fukašiho Sugimury.

Královna byla mrtvá a mnozí straníci Minů také, rod Min však byl v korejské politice natolik hluboko zakořeněn, že se udržel u moci i nadále. Starost o budoucí osud Minů však měl v prvních chvílích po činu jen málokdo. Vyslanec Miura nedal po vyslechnutí zprávy o vraždě královny najevo překvapení a prohlásil, že „se mu ulevilo“. Brzy se mu mělo opět přitížit. Jeho prvním telegramu, ve kterém jen mlhavě informoval Tokio, svedl vinu na korejské jednotky a Tawonguna a nepotvrdil vraždu královny,⁶²¹ japonská vláda neuvěřila. Svědectví o Japoncích v západních šatech vyvracel tvrzením, že „vraždy byly spáchány Korejci oblečenými jako Japonci v západních šatech [to, že předstírali, že jsou Japonci, se mělo poznat podle toho, že měli japonské meče – J. K.]“.⁶²² Miurově verzi neuvěřil Horace N. Allen, někdejší americký vyslanec a tou dobou člen osazenstva americké legace, stejně tak americký generál Dye, vojenský poradce korejské armády, pouze americký vyslanec v Japonsku Edwin P. Dun to měl za možné.⁶²³ Co víc, ani japonská vláda Miurovi neuvěřila, ale nahradila jej Džútaróem Komurou a jeho, Okamota, Sugimuru a pětáctýřicet dalších lidí poslal do Hirošimy před válečný soud.⁶²⁴

Goró Miura však byl osvobozen a stejně tak všech sedmačtyřicet ostatních obžalovaných. Miura po svém osvobození neupadl v nemilost, naopak, v následujících letech se pohyboval u císařského dvora a dovolil si dokonce kritizovat výchovu korunního prince Hirohita.⁶²⁵

Již podruhé se japonský vyslanec v Koreji zapletl do akce, jež vzešla z iniciativy samotných Korejců a o níž jeho vláda byla špatně informována, a podruhé takováto partyzánská akce skončila kolosálním neúspěchem a ostudou. Itóova vláda informovala mocnosti, že se stáhne z Koreje, jen co to okolnosti dovolí.⁶²⁶

⁶²¹ CONROY, Japanese Seizure, s. 319.

⁶²² DUUS, c. d., s. 112.

⁶²³ Korea and Manchuria, s. 50.

⁶²⁴ Na tom, že se jednalo o válečný soud, se shodují takřka všichni, pouze CONROY, Japanese Seizure, s. 321 udává, že se jednalo o obvodní soud v Hirošimě.

⁶²⁵ BIX, Herbert P., Hirohito. BB art, Praha 2002, s. 73.

⁶²⁶ DUUS, c. d., s. 113.

Aby napravilo nepříznivý dojem, bylo Japonsko nuceno stáhnout z Koreje větší část svých vojáků. Jeho pozice v zemi byla otřesena, vražda královny, jakkoli byly ona a její rod nenáviděny, znamenala národní potupu a velkou hanbu pro Japonsko. Rod Min byl natolik prorostlý státní správou, že se jej nepodařilo odstranit, a vláda vedená Kim Hong-džipem byla bez reálné podpory. Kodžong se obával o svůj život a Komura se zase obával, že král uprchne na ruské vyslanectví. Proto se dotázal nového ministra zahraničí knížete Kimmočiho Saiondžiho, zda může palác obsadit japonskými vojáky, kteří by zabránili královně útěku, a byl odmítnut.⁶²⁷ Korejské vládě stále hrozil ozbrojený převrat, tradiční metoda politického boje v Koreji. I Pom-džin, hodnostář, který se od vraždy královny nacházel na ruském vyslanectví, se rozhodl obsadit královský palác a pobít vládu. Japonci se o jeho plánu dozvěděli a varovali ho, ať to nedělá, avšak I se nenechal přesvědčit a 28. listopadu na palác skutečně zaútočil. Byl však odražen novými gardami, složenými částečně z jednotek huljondä, a uprchl do Šanghaje.⁶²⁸

Navíc byla japonská pozice v Koreji zpochybněna z nečekaného směru. 30. prosince 1895 baron von Holstein, tajný rada v německém Zahraničním úřadu, vypracoval memorandum týkající se německé zahraniční politiky ve vztahu k Británii. Německo mělo společně s Francií a Ruskem působit Británii potíže v méně důležitých zájmových oblastech, což ji nakonec mělo připoutat blíže k Trojspolku. Pro nás je důležité, že von Holstein zvažoval přenechat Rusku volnou ruku v Koreji.⁶²⁹

Téhož dne korejská vláda, nevědouc o nebezpečí, jež jí hrozilo ze strany velmocí, nařídila stříhání mužských copů. Úprava vlasů byla na Dálném východě vždy otázkou politickou a rituální a Korejci byli nošení copů – ty se lišily od copu mandžuského, jenž byl obvyklý v Číně – uvyklí a byli na copy hrdí. Kim Hong-džip nehledě na to nařídil, že si všichni muži musí ustříhnout cop. Na venkově se toto nařízení provádělo těžko, avšak ve městech, kam sahala moc korejské vlády, bylo nemilosrdně prováděno. Výsledkem bylo, že rolníci nechodili do měst na trhy, aby nepřišli o cop,

⁶²⁷ CONROY, Japanese Seizure, s. 321–322.

⁶²⁸ DUUS, c. d., s. 115.

⁶²⁹ LANGER, c. d., s. 232. Tento von Holsteinův plán vypadá na první pohled jako hloupost, je však pravdou, že britsko-francouzské i britsko-ruské dohodě předcházely dlouhé a nebezpečné třenic v koloniálních otázkách.

což rozvrátilo hospodářský život. Odpor proti stříhání copů byl vyjádřen slovy „Uřízni mi hlavu – cop nikdy!“. Co bylo horší, na venkově se již od podzimu 1895 objevovaly „armády spravedlnosti“, korejsky *wibjong*, které napadaly zástupce vládní moci i Japonce.⁶³⁰

Kodžong hledal cestu ze svého paláce, jenž se mu stal vězením. Navázal kontakt s ruským chargé d'affaires Alexisem de Speyerem a s jeho americkým kolegou Horacem N. Allenem, který nerespektoval příkaz své vlády zachovat neutralitu,⁶³¹ a ti mu pomohli připravit útěk. 10. února se vylodilo v Čemulpchu 200 Rusů a 11. února ráno přišli do Soulu, čímž na sebe upoutali pozornost. Mezitím se Kodžong, jeho syn Sundžong a další lidé v nosítkách dvorních dam nechali odnést na ruské vyslanectví. Korejský monarcha měl celkově dobrý vztah ke Spojeným státům, avšak nezájem Washingtonu na přímém zasahování do korejských záležitostí předurčil místo Kodžongova pobytu,⁶³² nadto se ruské ambice v Koreji nestačily ještě naplno projevit. Na ruském vyslanectví Kodžong vydal prohlášení, ve kterém vyzval svůj lid k zachování klidu a zároveň paradoxně k zabití projaponských představitelů.⁶³³ Zabití byli Kim Hong-džip, ministr financí O Jun-džung a ministr obchodu a zemědělství Čong Pjong-ha,⁶³⁴ Kimova mrtvola byla hanobena před zraky japonských vojáků, kteří jen bezmocně přihlíželi.⁶³⁵ Loajální I Pom-džin se vrátil ze Šanghaje a byl odměněn místem ministra, ve vládě zasedl rovněž I Wan-jong jako ministr zahraničí. Konec reformátorů byl také koncem reformy kabo, ukončeno bylo působení japonských poradců a Japonci cvičené jednotky byly zrušeny. Na venkově došlo k vyhánění Japonců, asi dvě desítky jich byly zabity a japonská vláda nepodnikla nic, čím by tomu zabránila. Byla za to kritizována v parlamentě, ale to již ničemu nepomohlo.⁶³⁶ V květnu pak japonská vláda dočasně zakázala svým poddaným cestovat do Koreje. Japonský vliv v Koreji se zhroutil během okamžiku.

⁶³⁰ DUUS, c. d., s. 115–117.

⁶³¹ DENNETT, c. d., s. 505–506.

⁶³² LEE – PATTERSON (eds.), c. d., s. 66.

⁶³³ Korea and Manchuria, s. 61.

⁶³⁴ DUUS, c. d., s. 118.

⁶³⁵ Korea and Manchuria, s. 66.

Japonská zahraniční politika tedy utrpěla v Koreji obrovský nezdár. V jiných oblastech se však Japonsku dařilo. Na poli revize smluv bylo dosaženo velkých pokroků. 22. prosince 1894 byla ratifikována již dávno dojednaná revidovaná smlouva se Spojenými státy, 4. dubna 1896 smlouva s Německem, o dva dny později smlouva s Belgií. Obě vyjednával opět Aoki. Všechny smlouvy měly vstoupit v platnost zároveň roku 1899 a setrvat v platnosti po dobu dvanácti let, poté mohly být opět revidovány.⁶³⁷ Podmínky byly stejné jako u smlouvy s Británií.

Japonská vláda se rozhodla dohodnout se s Rusy na snížení vzájemného napětí vyvolaného neklidem v Koreji. Džútaró Komura a ruský vyslanec v Koreji Veber uzavřeli 14. května 1896⁶³⁸ memorandum Veber-Komura. Podle něj se měl král Kodžong vrátit do svého paláce, Japonci směli v Koreji rozmístit čtyři roty o 200 vojáků a 200 četníků na ochranu telegrafu mezi Pusanem a Soulem a Rusové mohli mít v zemi stejně početné síly. Osoby nepohodlné korejskému králi měly být napříště stavěny před soud a nikoli vražděny a obě země měly schvalovat nové členy vlády.⁶³⁹

Spojené království se nyní rozhodlo Japonce v Koreji podporovat. Dva dny po podpisu memoranda navrhl viceadmirál Buller, že pokud se Rusko pokusí vpadnout do Koreje, Britové se postarají o ruské loďstvo a Japonci o loďstvo francouzské.⁶⁴⁰ Ruští, francouzští, britští a američtí diplomaté – americký vyslanec Sill, podobně jako před časem Horace N. Allen, však opět jednal v rozporu s přáním své vlády, jež mu doporučila, ať se omezí na ochranu amerických občanů – naléhali na Japonce, ať umožní Kodžongovi vrátit se do paláce.⁶⁴¹

V květnu 1896 v Moskvě proběhla korunovace cara Mikuláše II. Jako oficiální zástupci japonské vlády se jí zúčastnili princ Arisugawa a maršál Jamagata. Jamagata

⁶³⁶ Tamtéž, s. 66–67.

⁶³⁷ NISH, Foreign Policy, s. 48.

⁶³⁸ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 68 a NISH, Origins of War, s. 33 udávají toto datum, DUUS, c. d., s. 120 oproti tomu uvádí datum 1. května 1896.

⁶³⁹ Korea and Manchuria, s. 73.

⁶⁴⁰ Tamtéž, s. 72.

⁶⁴¹ LEE – PATTERSON (eds.), c. d., s. 23.

navázal na memorandum Veber-Komura a uzavřel s ruským ministrem zahraničí dohodu Jamagata-Lobanov. Dohoda zavazovala obě země k poskytnutí půjčky Koreji, vystane-li ta potřeba, a k vzájemným konzultacím ohledně jmenování vojenských instruktorů a finančních poradců; Rusko získalo právo postavit telegrafní linku ze svých hranic do Soulu.⁶⁴² Japonská politika byla ovlivněna koncepcí „chránit na severu, postupovat na jihu“, tj. v Číně. Japonský státník vyšel Rusku velice vstříc a nabídl dokonce rozdělení Koreje na sféry vlivu zhruba podél 38. rovnoběžky, Rusové však na tuto nabídku nepřistoupili s oficiálním zdůvodněním, že respektují integritu a nezávislost Koreje.⁶⁴³ Je však možné, že jejich hlavní motivací byl zájem na celé Koreji, především pak na základně v Cušimské úžině. Tu si přálo zejména ruské námořnictvo, jež nebylo uspokojeno tím, že podle tohoto návrhu měl Wonsan připadnout do ruské sféry. Rusové navíc nebyli ochotni Japoncům přenechat jih země, kde se nalézaly provincie Severní a Jižní Čolla, obilnice Koreje, hlavní město Soul a Čemulpeho, Inčchon, Käsong a další významná centra. Japonci by nadto zcela ovládli Cušimský průliv, čímž mohli zcela zablokovat ruské loďstvo v Ochotském a Japonském moři.

Do Moskvy přijel na Witteho pozvání také Li Chung-čchang; byla to jeho vůbec první zahraniční cesta a markýz byl po celé cestě z Číny přes Suez do Oděsy okázale přijímán.⁶⁴⁴ Witte doufal, že se mu podaří přesvědčit Li Chung-čchanga k souhlasu se stavbou Transsibiřské magistrály přes mandžuské území. Pomoci mu měl úplatek ve výši 3 miliony rublů.⁶⁴⁵ Čínští úředníci totiž byli relativně špatně placeni, Li Chung-čchang měl údajně příjem 545,60 taelů ročně (81 liber) a přídavek ve výši dalších 1000 taelů a bez úplateků by se mu nevedlo dobře. „Jeho život byl velice prostý, ale částka, již každým měsícem vynakládal, aby si zachoval důstojnost svého postavení, snadno dosáhla několika tisíc taelů“.⁶⁴⁶ 22. května 1896 čínský státník podepsal za

⁶⁴² KAJIMA, *Emergence of Japan*, s. 68.

⁶⁴³ KŘIVSKÝ – SKŘIVAN, c. d., s. 274.

⁶⁴⁴ *International Relations*, Vol. III, s. 102–104.

⁶⁴⁵ VEBER, c. d., s. 132 uvádí, že Li Chung-čchang z této částky dostal jen 1 milion rublů. KŘIVSKÝ – SKŘIVAN, c. d., s. 275 uvádějí, že po svém návratu jen na úplatcích ostatním hodnostářům rozdál 800 tisíc liber.

⁶⁴⁶ *Secret Memoirs*, s. 276–279.

kuriózních okolností⁶⁴⁷ spojeneckou smlouvu Li-Lobanov, jež byla namířena proti japonskému útoku na Rusko, Čínu nebo Koreu. Rusko navíc získalo právo postavit železnici do Vladivostoku přes území čínských provincií Ťi-lin a Chej-lung-ťiang.⁶⁴⁸ Witte bezpochyby myslel svoji politiku spojenectví s Čínou upřímně a nebyla mu jen prostředkem k pozvolnému ovládnutí Mandžuska,⁶⁴⁹ Li Chung-čchang zase pociťoval k Rusku vděčnost za Intervenci tří a byl připraven nahradit kdysi váženou britskou pomoc pomocí ruskou. 29. září 1896 byla podepsána smlouva o Východočínské železnici, jíž Rusko-čínská banka získala výhradní právo na stavbu železnic v Mandžusku.⁶⁵⁰

V Číně dohoda Li-Lobanov nezbudila velké nadšení. Mnozí Číňané tušili, že Rusko má na Mandžusku záslusk a že smlouvu využije jako nástroj ke svému pronikání do oblasti. I kdyby se snad Čína vzchopila, bylo by pro ni velice těžké získat nazpět kontrolu nad severním Mandžuskem, jež by se mezitím stalo životně důležitou oblastí pro komunikaci mezi Ruskem a Přímořím. Spojenecká smlouva pouze proti Japonsku nemusela být k velkému užítku, protože Japonsko již na Číně získalo vše, co mu velmoci dovolily získat, tudíž nemělo důvod k dalšímu válčení. Ostatní mocnosti pak neznaly podmínky smlouvy až do roku 1922

Třetím orientálním hostem na korunovací cara Mikuláše II. byl Min Jong-hwan, příbuzný zavražděné královny. Ten podepsal s Rusy smlouvu, podle které mělo Rusko i po Kodžongově návratu do paláce krále chránit a poskytovat mu poradce. Rusové nepromeškali tuto příležitost, v srpnu 1896 přicestoval do Koreje finanční odborník

⁶⁴⁷ Rusko a Čína uzavřely spojenecké spojení namířené proti japonskému útoku. Lobanovův sekretář vypracoval text smlouvy, ze kterého však vypadla zmínka o tom, že spojenecké spojení je zaměřeno pouze „proti Japonsku“, a Rusko by tak muselo přijít Číně na pomoc například i v případě britského útoku na Čínu, což nechtělo. Witte text den před podpisem smlouvy kontroloval a ministra zahraničí na toto přehlédnutí upozornil. Lobanov to vzal na vědomí. Druhého dne, těsně před podpisem smlouvy, se Witte chtěl ujistit, že je text pozměněn, ale – nebyl. Kníže Lobanov využil toho, že již bylo poledne, a odvedl místokrále na oběd; mezitím jeho sekretář text smlouvy pozměnil. Viz KAJIMA, *Emergence of Japan*, s. 51–52.

⁶⁴⁸ Tamtéž, s. 52.

⁶⁴⁹ *Secret Memoirs*, s. 99–100 tvrdí opak. Witteho rozhodný odpor vůči záboru Port Arthuru a Dalného však hovoří za vše.

⁶⁵⁰ *International Relations*, Vol. III, s. 84–85.

Pokotilov a vojenský poradce plukovník Strelbickij a s nimi dvanáct výcvikových instruktorů.⁶⁵¹ Přestože měli Rusové podle smlouvy Jamagata-Lobanov vyslání poradců konzultovat, neučinili tak s odůvodněním, že vyslání poradců bylo slíbeno korejské vládě již před uzavřením této smlouvy. Rusové si byli natolik jisti, že jsou schopni manipulovat Kodžongem, že ho nechali, aby se vrátil do královského paláce, k čemuž došlo 20. března. Podmínky, v nichž ve svém paláci pobýval, nijak neodrážely jeho vznešenost: palác přiléhal k cizím vyslanectvím⁶⁵² (ještě o dvacet let dříve to byla naprosto nemyslitelná představa) a u Kodžonga stále byl některý ze tří tlumočnicků, které mu Rusové přidělili, a to i v případě, že jednal s Korejci.

Nový ruský vyslanec v Koreji Alexis de Speyer, Veberův nástupce, se pokoušel využít svého vlivu na Kodžonga maximální možnou měrou a omezit aktivity ostatních zemí. Když se pokusil sesadit Skota Johna McLeavyho Browna z místa ředitele Korejské celní služby a nahradit jej Rusem Alexejevem, zástupcem nově zřízené Rusko-korejské banky, McLeavy Brown odmítl odejít, vykonával funkci i nadále a byl donucen odejít teprve v říjnu 1897, ale po odvolání Alexejeva a de Speyera se v dubnu 1898 do úřadu vrátil. Zatím však de Speyer měl v Koreji volnou ruku a podařilo se mu prosadit zákaz používání japonského oběživa, jež bylo tou dobou v Koreji dost rozšířené. O podobný zákaz se pokoušel již Kodžong po roce 1874 s čchingskými platidly a tenkrát to přineslo hospodářské potíže. Ani teď zákaz korejskému hospodářství neprospěl, přesto však bude v platnosti do roku 1905. De Speyerovo počínání vedlo k tomu, že mnozí Korejci zapomněli na nenávist k Japoncům; v červnu 1896 So Če-pchil, politický uprchlík navrátil se ze Spojených států, založil Klub nezávislosti. Japonský ministr zahraničí Tokudžiró Niši v rozhovoru s britským vyslancem sirem Ernestem Satowem 16. prosince 1897 soudil, že se Korejci brzy obrátí proti Rusům, a měl pravdu.⁶⁵³

⁶⁵¹ DUUS, c. d., s. 121 udává tuto dobu, kdežto NISH, *Origins of War*, s. 34 tvrdí, že ruská vojenská mise přijela do Koreje až v červenci 1897.

⁶⁵² *Korea and Manchuria*, s. 76 uvádí, že palác sousedil s britskou a ruskou legací, s nimiž byl dokonce spojen dvířky, naproti tomu DUUS, c. d., s. 122 tvrdí, že palác sousedil s britským a americkým zastupitelstvím.

⁶⁵³ *Korea and Manchuria*, s. 87.

Otázka revize smluv již v podstatě patřila minulosti, události v Koreji, ač pro Japonsko klíčové, byly v mezinárodní politice podružné. Hlavním ohniskem napětí na Dálném východě byla, jako ostatně vždy, Čína. Japonsko na této nešťastné zemi získalo vše, co chtělo a co mohlo dostat, vzájemné vztahy se zlepšily. Jiné mocnosti než Japonsko však měly vůči Číně řadu požadavků. Zprvu se jednalo o hospodářské zájmy, o koncese. Dnes pod slovem „koncese“ rozumíme vyjítí vstříc cizím požadavkům, což je velice výstižné. V Číně konce XIX. století se jako „koncese“ označovalo jednak právo hospodářsky využívat část čínského území, jednak území spravované zahraniční mocností v otevřeném přístavu.

Z hospodářských ústupků, po nichž toužili cizinci, byla zdaleka nejvýznamnější stavba a provozování železnic a telegrafů. Železnice měly podle představ západních cizinců sloužit jako prostředek ke snadnější dopravě zboží do oblastí nepřístupných po vodních cestách, stejně jako nástroj politického pronikání do Číny a v neposlední řadě jako strategický faktor. Také Číňané si byli těchto možností vědomi a proto, stejně jako Japonci, byli rozhodnutí nenechat cizince kontrolovat železnice a telegraf na čínském území. Původní postoj Číňanů k otázce stavby železnic byl značně rezervovaný. Problémem bylo zejména to, že železnice vedly přímo přes krajinu a nevyhnutelně se dostávaly do blízkosti hrobů, jimiž je čínská krajina posetá.⁶⁵⁴ Dalším odůvodněním bylo, že rušily „klid podzemních božstev“, a nelze opomíjet ani zájmy dopravců, již byli stavbou železnic připravováni o své skromné živobytí.

Vůbec první železnice v Číně, dlouhá asi patnáct kilometrů, byla uvedena do provozu 30. června 1876 mezi Wu-sungem, kde byla vykládána větší část zboží určeného pro Šanghaj, a samotnou Šanghají. Americký vicekonzul v Šanghaji původně získal právo na stavbu cesty, po níž by náklad přepravovaly obyčejné nákladní vozy tažené koňmi, místo toho však s přispěním britského kapitálu stavěl železnici. Čínské úřady neprotestovaly, vymínily si však právo železnici odkoupit a to také udělaly. Pak byla železnice rozebrána. Došlo totiž k zabití Číňana vlakem a lid se bouřil.⁶⁵⁵ Poté se nedělo nic, až roku 1885 došlo k novým požadavkům cizinců o koncese na stavbu železnice, Číňané však odmítli, železnici stavěli ve vlastní režii a nepřítliš horlivě. Jako první cizinci získali koncesi na stavbu železnice na čínském

⁶⁵⁴ CONNAUGHTON, c. d., s. 20.

⁶⁵⁵ DENNETT, c. d., s. 595–597.

území v březnu 1896 Francouzi; týkalo se to dráhy z indočínského Langsonu do Lung-čou v jižní Číně.⁶⁵⁶ Následovaly snahy ostatních mocností o získání železničních koncesí, vedle již zmíněného ruského úspěchu v severním Mandžusku získaly koncese i belgické firmy a především pochopitelně Britové. Japonci se touto dobou do boje o železniční koncese ještě nezapojili.

Korejský král Kodžong se ve výsledku čínsko-japonské války stal panovníkem dle jména nezávislé země. Korejci z tohoto faktu vyvodili závěry, pobořili památky sloužící k přivítání čínských poselstev, jako pět set let starou „Bránu uvítání císařské milosti“ v Soulu, která byla nahrazena „Bránou nezávislosti“. Podle konfuciánských představ měl nezávislý panovník nést titul císaře, což Kodžong uvítal. Již od vypuknutí čínsko-japonské války se osměloval a postupně povyšoval svoji hodnost v hierarchii konfuciánské titulatury stále výš, až si 12. října 1897 osvojil císařský titul a příštího dne prohlásil Koreu císařstvím. Stál tak naroveň panovníkovi Číny nebo Japonska.⁶⁵⁷ Název dynastie, a potažmo i země, byl změněn z výrazu *Čoson*, vybraného roku 1394 mingským císařem, na *Han*, což odkazovalo na staré korejské království nepodrobené Čínou. Zrodil se výraz *Tähan*, nynější označení pro Koreu, tehdy však užívaný ve formě *Tähan čeguk*, Velké korejské císařství.⁶⁵⁸ Kodžongovi poddaní slavili, ač nebylo vlastně co.

Japonská vláda nyní musela čelit vážnému problému ve vztazích se Spojenými státy. Nová McKinleyho administrativa totiž nesdílela etický postoj prezidenta Clevelanda vůči samozvané havajské „republice“ a 16. července 1897 uzavřela s vládou této „republiky“ smlouvu o anexi souostroví Spojenými státy. Japonská vláda vehementně protestovala, obávala se totiž, že americká akce poslouží jako roznětka dalšího zápasu mezi evropskými mocnostmi o ostrovy v Pacifiku a v dálnévýchodních vodách. Navíc požadovala pro japonské usedlíky právo získat havajské občanství. Poté však převážily ohledy na roli Spojených států jako protiváhy Rusku v Koreji

⁶⁵⁶ LANGER, c. d., s. 394.

⁶⁵⁷ DUUS, c. d., s. 128; SCHMID, c. d., s. 72–77.

⁶⁵⁸ Oficiální název Korejské republiky je *Tähan minguk*, Velká korejská republika, zkráceně *Hanguk*, Korejská země. KLDK nepoužívá pro Koreu výraz *Tähan*, ale celou ji označuje jako *Čoson*. Je zajímavé, že zatímco oficiálním názvem Japonska již není Velké japonské císařství, Korejci svoji zemi stále nazývají „Velká“.

a japonská vláda svůj protest stáhla.⁶⁵⁹ Anexe Havaje Spojenými státy nebyla ještě schválena americkými zákonodárnými orgány a záležitost byla definitivně vyřešena až během španělsko-americké války.

⁶⁵⁹ DENNETT, c. d., s. 613–614.

VII. KAPITOLA.

BOJ O KONCESE A SFÉRY VLIVU

Čínsko-japonská válka znamenala konec iluzí o čínské moci a dala impuls k úvahám o dělení Číny a získávání obchodních privilegií. Trvalo nějakou dobu, než mocnosti této příležitosti využily. Tím, kdo odstartoval boj o základny a sféry vlivu v Číně, bylo Německo. Německá strana měla zájem o přístav v čínských vodách již delší dobu. Jedním z důvodů připojení se Německa k Intervenci tří byla právě snaha získat jednu nebo, jak požadovala německá admirálita osudného 17. dubna 1895, raději více základen.⁶⁶⁰ Němci uvažovali o možnosti získat ostrovy Čou-šan, Peskadorské ostrovy a záliv Ťiao-čou, podle mínění současníků jedno z nejlepších kotvišť na čínském pobřeží.⁶⁶¹ Prvně jmenované ostrovy nepřípadaly v úvahu pro odpor Britů, Peskadorské ostrovy patřily Japonsku, stejně jako Tchaj-wan, o jehož získání v listopadu 1894 krátce uvažoval císař Vilém II.⁶⁶² Po obnovení míru tento požadavek načas zapadl, aby byl opět připomenut teprve roku 1897. Již na jaře Německo prohlásilo, že má v úmyslu získat na čínském pobřeží základnu, a vyslalo do dálněvýchodních vod svoji eskadru. V srpnu pak císař Vilém II. jel do Petrohradu a jednal s carem Mikulášem II. přímo o získání Ťiao-čou. Ruský souhlas považoval za nezbytný, protože v zimě 1895–1896 v zálivu kotvila ruská válečná plavidla, a slíbil Rusku, že jej bude podporovat při hledání kompenzací.

Německo na podzim 1897 dostalo pro požadování základny na čínském pobřeží záminku. 1. listopadu totiž byli dva němečtí katoličtí misionáři v Šan-tungu zabiti v jedné vesnici, když ji napadla a vyplenila lupičská banda. 10. listopadu nešťestí vešlo ve známost, již 14. listopadu německé síly napadly čínské síly v zálivu Čching-tao, dobyly tamější pevnosti a tento záliv obsadily. Místní úředníci patrně nevyužili všech

⁶⁶⁰ LANGER, c. d., s. 184.

⁶⁶¹ KAJIMA, *The Emergence*, s. 27–28.

⁶⁶² LANGER, c. d., s. 177.

prostředků, které měli k dispozici, aby akci zabránili, protože jejich počínání bude tajným ediktem císařovny-vdovy z listopadu 1899 označeno za odstrašující příklad.⁶⁶³

Německo se nemuselo bát možného spojení mezi Spojeným královstvím a Ruskem v rámci boje o koncese a sféry vlivu. Jednak, jak jsem již uvedl, byly případné ruské akce týkající se přístavů v jižním Mandžusku v rozporu s britskými zájmy, jednak Němci Rusy v jejich úsilí na Dálném východě podporovali, a to již od Intervence tří. Rusko učinilo krok v tomto smyslu v listopadu 1897, když jeho lodě zakotvily v Port Arthuru a Dalném; bylo tomu tak na pozvání čínské vlády, jež se snažila získat ruskou podporu proti Německu. Expanzionistická klika v ruské vládě byla pro získání obou přístavů, Witte naléhal na zachování čínského přátelství, jeho hlas však byl oslyšen. Ani ministr námořnictva Tiltov, jenž považoval okupaci těchto přístavů za zbytečnost a doporučoval namísto toho získat přístav Masampo na korejském pobřeží, nepochodil.⁶⁶⁴ 15. března 1898 ruští námořníci vytlačili čínské síly z Port Arthuru a Dalného a 27. března Rusko uzavřelo s Čínou smlouvu o pronájmu těchto přístavů a Liao-tungského poloostrova, jíž získalo rovněž právo postavit železnici na Liao-tungský poloostrov a do Jing-kchou nebo jiného přístavu na mandžuském pobřeží.⁶⁶⁵ 5. května pak byla podepsána konvence, jež vymezila hranice neutrální zóny na sever od pronajatého území a dala Rusku výlučná práva podnikat v této zóně.⁶⁶⁶ Rusové ve skutečnosti neměli mapy Port Arthuru a vyslanec v Pekingu hrabě Muravjev-Amurskij si je chtěl půjčit od japonského vyslance Tadasua Hajašiho, který je však údajně neměl. Později Muravjev-Amurskij dokonce v rozhovoru s britským vyslancem mylně zastával stanovisko, že Port Arthur a Dalnij jsou jeden a týž přístav, a spor se zvrhl v hádku, v jejímž důsledku byl britský vyslanec přesunut do Osmanské říše.⁶⁶⁷

Ne všichni lidé byli přesvědčeni o výhodnosti držení Port Arthuru a Liao-tungského poloostrova pro Rusy. Lord Salisbury, tehdejší britský ministerský předseda, již roku 1898 poznamenal: „Soudím, že Rusko udělalo velkou chybu, když zabralo Port

⁶⁶³ International Relations, Vol. III, s. 170.

⁶⁶⁴ Ruský zájem na Masampu se projevil ještě na přelomu let 1899 a 1900. Viz Korea and Manchuria, s. 95–100.

⁶⁶⁵ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 60–61.

⁶⁶⁶ International Relations, Vol. III, s. 112.

⁶⁶⁷ Secret Memoirs, s. 105–106.

Arthur. Nemyslím, že pro ně má nějaký význam.“ Rovněž ruský expert Dragomirov prohlásil, že Port Arthur by měli Rusové vyklidit.⁶⁶⁸

Od počátku roku 1898 bylo Rusko ochotno jednat s Japonskem o Koreji. Motivy této nečekané spolupráce mohou být několikeré. Prvním motivem, jež uvádí Tadasu Hajaši, mohla být snaha dosáhnout zlepšení vztahů s Japonskem v situaci, kdy byla Čína pobouřena ruským zábořem Port Arthuru a Dalného. Druhá možnost, s níž přišel vyslanec v Soulu Masuo Kató, je, že Rusko pochopilo, že si de Speyerovým počínáním v Soulu zneprátelilo také korejskou vládu, a chtělo dosáhnout zlepšení svého obrazu v jejích očích.⁶⁶⁹ To je ve světle praxe ruské zahraniční politiky nepravděpodobné, tento krok mohl být spíše zaměřen navenek, vstříc Spojenému království a Spojeným státům. Tvrzení, že ruský zájem na Koreji se s blížícím dokončením Transsibiřské magistrály a jejím dovedením do nezamrzajících přístavů snížil,⁶⁷⁰ je pravdivé, jednalo se však pouze o zájem některých skupin v ruské politice.

To, že dočasný ruský ústup v Koreji byl ponejvíce taktickým tahem kvůli čínské otázce, dokládá nejlépe osud jednání mezi tehdejším japonským ministrem zahraničí Tokudžiróem Nišim a ruským vyslancem v Tokiu baronem Rozenem. Japonsko dlouho chtělo dospět s Ruskem k dohodě a nyní soudilo, že přišla ta pravá chvíle. Niši poslal 19. března, několik dní po okupaci Port Arthuru a Dalného, tedy v době, kdy Britové mohli docela dobře zahájit protiakci, Rozenovi nótu, ve které jej informoval, že pokud bude korejská vláda potřebovat pomoc od cizích mocností, mělo by ji poskytnout nejspíše Japonsko. „Pokud ruská vláda souhlasí s tímto pohledem, japonská vláda uzná Mandžusko a jeho pobřeží za jsoucí mimo sféru japonského zájmu.“ Zrodila se politika „výměny Mandžuska za Koreu“, *Man-Kan kókan*. Ruský vyslanec reagoval na japonskou nótu teprve 2. dubna 1898, když již Rusko a Čína uzavřely dohodu o pronájmu řečených přístavů, a to ještě tak, že poslal japonskému ministerstvu zahraničí odpověď, že Rusko nemá v úmyslu plně se zřící svých zájmů

⁶⁶⁸ CONNAUGHTON, c. d., s. 118.

⁶⁶⁹ DUUS, c. d., s. 125–126.

⁶⁷⁰ Tamtéž, s. 126.

v Koreji a že je potěšeno tím, že Japonsko uznává, že Mandžusko a jeho pobřeží leží vně jeho zájmové oblasti.⁶⁷¹

Tato dezinterpretace japonské státníky neznechutala a nadále jednali s Ruskem, jež nyní bylo náchylnější k dohodě o Koreji. Ať už byly důvody ruské smířlivosti jakékoli, ruská ochota jednat v každém případě vyústila v podpis dohody 25. dubna 1898, jež je podle jmen signatářů známa jako dohoda Niši Rozen. V prvním článku obě země uznaly nezávislost Koreje, ve druhém se zavazovaly, že vyšlou do země vojenské a finanční poradce, budou-li o to požádány, pouze po vzájemných konzultacích. Třetím článkem se Rusko zavázalo, že nebude činit překážky obchodním a průmyslovým vazbám mezi Japonskem a Koreou.⁶⁷² Dohoda však nevyřešila rusko-japonský spor ohledně Koreje. Třebaže Rusko uznalo japonské hospodářské zájmy v zemi, v politických otázkách si nadále nárokovalo rovnoprávnost a v důsledku toho bylo možno očekávat rusko-japonské třenice v Koreji i v budoucnu.

Japonsko nyní nemělo vůči Číně žádné územní požadavky, vzájemné vztahy se proto zlepšily. Vysocí čínští hodnostáři byli na podzim 1897 pozváni do Nagasaki a byli velice dobře přijati generálem Kawakamim. V následujících měsících Kawakamiho pověřenci jednali s mocnými místokráli na Jang-c', Liu Kun-jim a Čchang Č'-tungem, prohlásili čínsko-japonskou válku za „omyl“ a tvrdili, že je v zájmu obou zemí navázat těsnou spolupráci, zejména co se vycviků čínských kadetů v Japonsku a celkově budování moderní čínské armády týče.⁶⁷³ Na jaře 1898 vyslanec v Pekingu Fumio Jano navrhl vyslání stovek čínských studentů na japonské školy. Ministr zahraničí Tokudžiró Niši byl překvapen a soudil, že se jedná o příliš nákladnou záležitost, ale Jano vysvětlil svoji politiku: „Nechť nepanují žádné pochyby: většina čínského vojenství bude japonizována. Studenti [přírodních] věd se stejně tak budou obracet na Japonsko pro vybavení a technický personál... Nejenom to,

⁶⁷¹ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 69–70; NISH, Ian Hill, The Origins of the Russo-Japanese War. Longman, London – New York 1985, s. 46.

⁶⁷² KAJIMA, Emergence of Japan, s. 71 a NISH, Origins of War, s. 47.

⁶⁷³ REYNOLDS, Douglas R., China, 1898–1912. The Xinzheng Revolution and Japan. Council on East Asian Studies, Harvard University, Harvard 1993, s. 20–23 a 27. Co se omluv za čínsko-japonskou válku týče, autor soudí, že se jednalo o běžný japonský zvyk začínat konverzaci omluvou. Já se však domnívám, že je možné, že japonští zástupci jednali s Číňany čínsky a řídili se čínskou etiketou.

ale čínští úředníci a lid budou v Japonsko klást desetkrát větší důvěru než v současnosti.“

Tou dobou se v Číně schylovalo k událostem tzv. Sta dní reforem, posledního vážného pokusu modernizovat Čínu za dynastie Čching, který tak nazýváme proto, že trval pouhých 103 dní, přestože jeho tvůrci nepředpokládali takto krátké trvání. Otcem Sta dní reforem byl učenec Kchang Jou-wej, který již od roku 1895 posílal císařskému dvoru odvážná memoranda, v nichž důrazně doporučoval zavedení reforem, jež měly zachránit dvůr i říši. Císař k jeho návrhům zaujal příznivé stanovisko, 11. června 1898 vydal edikt o nutnosti provést reformy a 16. června přijal Kchanga v audienci, jež trvala celé dvě hodiny.⁶⁷⁴ Následovalo vyhlášení četných reformních opatření, jež však byla uváděna v život jen velmi pomalu a vzbudila silnou opozici. 11. září přijel do Tiencinu kníže Itó, aby pozoroval výsledky reformního hnutí, a 20. září mu byla poskytnuta audience u císaře.

Události Sta dní reforem však již brzy měly skončit. Osudnou se císaři stala jeho snaha zbavit se sil stojících v opozici vojenskými prostředky; jednalo se zejména o odstavení císařovny-vdovy a jejích chráněnců, z nichž nejvýznamnější byl generál Žung Lu, místokrál Č'-li. Touto akcí císař Kchang-sü pověřil Jüana Š'-kchaje, který získal velení nad 7000 nejlepších a nejmoderněji vybavených čínských vojáků a měl zasáhnout proti Žung Luovi. Ten však byl Jüanovým přítelem a navíc měl pod svým velením 100 000 vojáků, proto se Jüan zachoval pragmaticky a tajně informoval Žunga, co se chystá. Císařovna-vdova, již Žung Lu konzultoval, rozhodla o převratu a odstavení císaře od moci, k čemuž došlo 23. září 1898.⁶⁷⁵ Reformátoři byli odsouzeni k smrti, osud samotného císaře visel na vlásku a zachránila jej patrně pouze okázalá starost západních diplomatů o jeho zdraví, třebaže i mnozí konfucianští učenci posílali memoranda na jeho podporu. Jiní reformátoři takové štěstí neměli a byli odsouzeni k trestu smrti rozčtvrcením. Kchang Jou-wej a další uprchli do zahraničí, ale Kchangův bratr byl spolu s dalšími představiteli hnutí skutečně popraven.

Vítězná konzervativní frakce se velice obávala útoku ze zahraničí. Žung Lu povolal silné oddíly do Pekingu, Tiencinu a Šan-chaj-kuanu, aby zabránily očekávanému útoku, ale k tomu nedošlo a vojáci místo toho v Pekingu ohrožovali cizince.

⁶⁷⁴ TAN, c. d., s. 16–19.

⁶⁷⁵ Tamtéž, s. 22–27.

Zastupitelé cizích zemí si stěžovali a nakonec dosáhli odvolání těchto jednotek z Pekingu. Velké části těchto jednotek velel generál Tung Fu-siang; on i jeho vojáci se později „vyznamenali“ za „Boxerského povstání“.⁶⁷⁶

Krach Sta dní reformem znamenal z dnešní perspektivy konec posledního nadějného pokusu zachránit dynastii Čching před svržením a zároveň celou Čínu před dobou zmatků, jaké byly vždy spojeny s pádem dynastie. Zachována sice zůstala některá reformní opatření, ale reformy ani zdaleka nestihly odstranit všechny zlořády a reformní duch se nyní vytratil. Každý případný reformátor se napříště musel se strachem ohlížet na osud svých předchůdců. Co bylo horší, represe proti příznivcům reformem odcizily mnohé další lidi mandžuské dynastii a vehnaly je přímo do náruče radikálních revolucionářů, kteří nechtěli dynastii zreformovat, ale zničit.

Konec reformem, jakkoli spjatých s japonskými sympatiemi, neznamenal odcizení ve vztazích mezi Japonskem a Čínou. Říše středu si za stávajících okolností nemohla dovolit přijít o přátelsky nakloněnou mocnost. Po oficiální stránce bylo dokladem pět desítek vyznamenání, jimiž čínská vláda dekorovala významné japonské osobnosti od císaře Mucuhita-Meidžiho, přes knížete Itóa až po vzdělávací pracovníky. Podobně japonská strana se nenechala nezdarem reformního hnutí odradit a spolupracovala na posilování Číny i nadále.⁶⁷⁷ Na nevládní úrovni ztělesňovala japonské úsilí na podporu Číny *Tó-A Dóbunkai* (Asociace společné východoasijské kultury), vzniklá sloučením několika dříve existujících organizací a sponzorovaná japonskou vládou 40 000 jeny měsíčně. Jejimi členy byli i Kchang Jou-wej a další z reformátorů Liang Čchi-čao.⁶⁷⁸

Německé obsazení Ťiao-čou vzbudilo velký nesouhlas ve Spojených státech, jež se nehodlaly vydat v Číně touž cestou, zároveň však, podobně jako dlouhou dobu Britové, věřily, že síla jejich průmyslu jim ve volné soutěži zaručí vítězství. Toto je skutečný kořen „politiky otevřených dveří“: ne víra v rovnost šancí, ale touha po americkém vítězství. Nejednalo se tedy o žádnou jinou motivaci než v případě ostatních velmocí postupujících klasickým způsobem. Německá akce předjímala

⁶⁷⁶ International Relations, Vol. III, s. 150–152.

⁶⁷⁷ REYNOLDS, c. d.s. 36–37.

⁶⁷⁸ Tamtéž, s. 31–32. Co se vládní podpory týče, byla vcelku vysoká. Pro srovnání, Ilčínská společnost, projaponská organizace v Koreji za protektorátu, dostávala měsíčně 2000 jenů vedle různých nepravidelných příspěvků.

dělení Číny a toto americké vítězství tím silně ohrozila, čímž si vysloužila adekvátní reakci ze strany americké veřejnosti. Německo mělo „sklony k zabírání země“, dopustilo se „pirátského záboru“.⁶⁷⁹

Pozice Velké Británie byla zápasem velmocí o sféry vlivu oslabena;⁶⁸⁰ předtím bylo britské podnikání v Číně nejvýznamnější a nebyly mu kladeny žádné překážky, nyní si ostatní velmocí pro sebe vyhradovaly rozsáhlé oblasti, kde byl britský kapitál omezován. Protože britské obchodní zájmy byly soustředěny především podél řeky Jang-c', Britové již od konce roku 1897 přesvědčovali čínskou vládu, aby nepřenechala žádné území na půdě devíti provincií podél Jang-c' jiné mocnosti, což Číňané přislíbili teprve 11. února 1898. 16. ledna 1898 potom přímo britská vláda nabídla Číně půjčku 12 milionů liber na splácení reparaací Japonsku; žádala za to mimo jiné koncesi na stavbu železnice z Barmy a prohlášení Nan-ningu (přístav v provincii Kuang-si při hranicích Tonkinu, na níž měla zájem Francie) a Ta-lien-wanu smluvním přístavem.⁶⁸¹ Rusko a Francie proti půjčce i proti podmínkám protestovaly a nakonec dosáhly toho, že půjčku, navýšenou na 16 milionů liber, poskytla Číně opět Hongkong and Shanghai Banking Corporation ve spolupráci s Deutschasiatische Bank.⁶⁸²

Francie požadovala a obdržela čínskou záruku, že Čína nepřenechá Chaj-nan žádné jiné mocnosti ani přímo, ani jako sféru vlivu. To však Francii nestačilo a v dubnu 1898 požadovala po Číně záruku, že žádnou ze tří provincií sousedících s francouzským Tonkinem ani její část nepřenechá jiné mocnosti. 10. dubna 1898 Čína tomuto požadavku vyhověla, vadu na kráse této skutečnosti představoval fakt, že Nan-ning se skutečně stal otevřeným přístavem. Tyto záruky však Francii nestačily. Pod vlivem německých a ruských akcí změnila svůj odmítavý postoj k záborům čínského území, rozhodla se získat základnu na jihočínském pobřeží a zvolila si Kuang-čou-wan. 22. dubna 1898 francouzská vojska obsadila přístav, 25. května Francie předložila cung-li

⁶⁷⁹ LANGER, c. d., s. 490. Florida, Texas, Kalifornie – J. K.

⁶⁸⁰ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 77.

⁶⁸¹ International Relations, Vol. III, s. 114–115.

⁶⁸² Tamtéž, s. 115–117.

ja-menu konvenci o pronájmu Kuang-čou-wan, ale Čína ji ratifikovala teprve 5. ledna 1900.⁶⁸³ Francouzi otevřeli přístav lodím všech zemí, stejně jako Němci Čching-tao.

Japonsko zůstalo v boji o koncese a sféry vlivu vcelku stranou. V dubnu 1898 předložilo požadavek, aby se Čína zavázala, že nepřenechá provincii Fu-t'ien, ležící na pevnině naproti Tchaj-wanu, ani žádnou její část jiné mocnosti, a 26. dubna 1898 obdrželo záruky v tomto smyslu.⁶⁸⁴

Japonský pokus o spolupráci s Brity ve prospěch Číny v listopadu 1897 ztroskotal na britském nezájmu. Od té doby se mnohé změnilo a Velká Británie začala hledat dorozumění s Japonskem. Ruský zisk Port Arthuru a Ta-lien-wanu, přejmenovaného na Dalnij, narušil rovnováhu ve Žlutém moři, Britové měli v úmyslu získat Wej-chaj-wej; původně jim tuto možnost nabídli sami Číňané, kteří hodlali stavět jednu mocnost proti druhé.⁶⁸⁵ Tuto základnu však stále drželi Japonci, protože reparace z čínsko-japonské války nebyly ještě splaceny. 20. března 1898 Britové informovali japonskou vládu, že v budoucnu, až se japonské jednotky stáhnou z Wej-chaj-wej, má Spojené království v plánu si základnu pronajmout na dobu, po kterou bude Rusko držet Port Arthur a Ta-lien-wan. Japonci souhlasili, prohlásili, že si v principu přejí, aby přístav držela Čína, ale že za stávajících okolností bude nejlépe, bude-li jej držet velmoc, která chce respektovat čínskou suverenitu. A to Británie chtěla.⁶⁸⁶ A tak, když Čína 9. května 1898 splatila poslední splátku reparací, Japonci Wej-chaj-wej opustili a již 24. května je vystřídali Britové. 1. července 1898 pak Čína Británii přístav formálně přenechala. Obchodní zájmy Německa v provincii Šan-tung nebyly nijak narušeny. 9. června 1898 pak Británie získala rovněž Kau-lun (*Kowloon*), poloostrov ležící na čínské pevnině v sousedství Hongkongu, a přilehlé ostrůvky. Na rozdíl od Wej-chaj-wej se jednalo o pronájem na 99 let, podobně jako v německém pronájmu Tiao-čou.⁶⁸⁷

⁶⁸³ REYNOLDS, c. d., s. 112–113.

⁶⁸⁴ International Relations, Vol. III, s. 121; NISH, Foreign Policy, s. 51 udává datum 28. IV. 1898.

⁶⁸⁵ International Relations, Vol. III, s. 117.

⁶⁸⁶ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 100–101.

⁶⁸⁷ Britové se rozhodli označit nově získaná území v sousedství své državy v Hongkongu označit jako „pronájem“ zejména proto, že nechtěli dát popud k anexi podobných základen ostatními mocnostmi. Viz DENNETT, c. d., s. 646–647.

Rovněž Spojené státy nastoupily cestu expanze. Nejsnazším terčem se staly zbývající španělské državy v Novém světě. Na Kubě již dlouho existovalo hnutí za nezávislost na Španělsku. Tomuto hnutí se dostávalo hojně podpory od amerických obchodních kruhů, jež byly zainteresovány na pěstování cukrové třtiny na ostrově, a také od americké veřejnosti, již volal do boje hlas novin tiskového magnáta Randolpha Williama Hearsta. Španělé, vedeni generálem Weylerem, se totiž na Kubě dopouštěli zvěrstev a velké množství Kubánců internovali v koncentračních táborech. Záminkou k vyhlášení války Španělsku se stala exploze a následné potopení americké bitevní lodi *Maine* v havanském přístavu na počátku roku 1898. Přestože bylo otázkou, co by z jejího potopení Španělé měli, americká strana usoudila, že viníkem je španělské námořnictvo. Spojené státy předložily Španělsku ultimátum, aby se vzdalo suverenity nad Kubou. Španělsko ultimátum nepřijalo a 25. dubna 1898 vypukla válka, na jejímž začátku americký prezident McKinley ujistil veřejnost, že zisk území není cílem Spojených států.

Již 1. května porazil komodor Dewey v bitvě v Manilském zálivu španělské námořní síly. Zatím však neměl k dispozici vojáky, kteří by byli sto Manilu okupovat, a do zálivu se přesunula loďstva evropských zemí, především německá eskadra viceadmirála Diederichse, jež samotná byla silnější než Deweyho síly. Německá vláda neměla v úmyslu se Spojenými státy bojovat, bylo však zjevné, že Německo hodlá získat co největší část španělských kolonií, což Spojené státy nerady viděly. Američané vyjednávali s filipínskými povstalci, vedenými Emiliem Aguinaldem, ale nebyli sto dospět k domluvě. Cílem povstalců totiž byla nezávislost Filipín, kdežto Američané byli rozhodnuti kontrolovat vývoj na souostroví, aby zabránili jeho upadnutí do rukou jiné mocnosti, nejspíše Německa – zájem o Filipíny však projevovaly i jiné mocnosti. Zejména Britové se obávali, že by se Rusko mohlo zmocnit souostroví, což by přiblížilo jeho námořní základny k australským břehům, a dokonce čilý belgický král Leopold se snažil získat souostroví pro sebe.

Když byly 22. července v Paříži zahájeny rozhovory o podmínkách míru, stanovisko americké vlády se stále silněji přiklánělo ve prospěch získání celých ostrovů na Španělsku. 13. srpna posily ze Spojených států okupovaly Manilu. 10. prosince 1898 Španělsko Pařížskou mírovou smlouvou postoupilo kromě dalších držav Filipíny Spojeným státům za 20 milionů dolarů.

Postoj japonské vlády ke konfliktu byl vcelku neutrální. Japonci se velice obávali dalšího rozvíření situace na Dálném východě a v pacifické oblasti, jež by mohlo vést k soupeření mezi evropskými mocnostmi o vládu nad tamějšími ostrovy, při kterém by mohla být zpochybněna japonská vláda nad Tchaj-wanem a dalšími částmi japonské ostrovní říše. Z tohoto důvodu Japonci doufali v co nejladší urovnání filipínské otázky, přestože ještě před začátkem války filipínské povstalce podporovali prodejem menšího množství zbraní a i po jejím vypuknutí a porážce Španělů se povstalcům prostřednictvím německé firmy podařilo zakoupit v Japonsku další zbraně – japonská vláda však v tomto obchodu zapojena nebyla. Podobně jako Britové, i Japonci pokládali za výhodnější, aby Filipíny držely Spojené státy spíše než jiná mocnost, ačkoli doufali v to, že by se mohli dohodnout na rozdělení souostroví.⁶⁸⁸

Co se dalšího sporného bodu týkalo, Spojené státy se konečně rozhodly k anexi Havaje. Obě komory amerického Kongresu schválily anexi ostrovů a 8. července 1898 ji potvrdil i prezident McKinley.⁶⁸⁹ Havaj se stala součástí Spojených států, ale nebylo na tom nic přirozenějšího, než kdyby se stala součástí Číny nebo Japonska; jak Číňanů, tak Japonců bylo na ostrovech víc než Američanů.

Konec „Sta dní reform“ znamenal změnu v čínské vnitřní politice. Čína se nyní připravovala na možný zásah velmocí. To se nejlépe ukázalo roku 1899 a přesvědčila se o tom Itálie, poslední příchozí ke krájení „čínského melounu“. Již dne 27. února 1899 *North China Herald* přišel s informací, že Itálie hodlá získat pronájem zálivu San-men na pobřeží Če-t'iangy. Číňané byli překvapeni, Italové „ani nečekali, až bude zabít misionář, než požadovali námořní základnu.“ Italskou snahu podporovaly Británie, Německo i Francie, jejíž spory s Itálií již byly vcelku vyřešeny, naproti tomu Japonsko se stavělo proti. Čína se rozhodla italskému požadavku nevyhovět a připravovala se na válku, kterou si Itálie nemohla dovolit. Italské snahy zakotvit obrazně i doslova v zálivu San-men tedy ztroskotaly.⁶⁹⁰ Italské vládě se snaha získat část „čínského melounu“ velice nevyplatila, ježto neúspěšný premiér Pelloux byl napadán v poslanecké sněmovně a 1. května 1899 musel podat demisi.⁶⁹¹ Koncem

⁶⁸⁸ Tamtéž, s. 623.

⁶⁸⁹ Tamtéž, s. 614–615.

⁶⁹⁰ *International Relations*, Vol. III, s. 124–125 a 169.

⁶⁹¹ KŘIVSKÝ – SKŘIVAN, c. d., s. 141.

května pak nová italská vláda svůj požadavek vůči Číně odvolala. Je otázkou, zda byla tato snaha vyvolána tím, že čínská vláda měla již dost ustupování cizincům, nebo tím, že Italů se nebáli ani Číňané. Jisté je, že italská snaha získat sféru vlivu na čínském území byla opožděná a neúspěšná.

Spojené státy nepožadovaly na Číně žádné teritoriální ústupky; byly zaměstnány válkou se Španělskem a následným bojem s filipínskými povstalci. Je docela dobře možné, že se jejich síly mohly měřit se silami ostatních mocností a konkurovat jim. Něco takového však ještě nebylo standardní metodou americké politiky, ostatní mocnosti byly prostě příliš silné a válka s nimi by byla velice riskantní. Na druhé straně, americký průmysl byl velice konkurenceschopný. Spojené státy, jak již bylo řečeno, věřily ve své vítězství v zápase o čínský trh, bude-li dodržována zásada volného obchodu a rovnosti příležitostí ve všech částech zabírané Číny. 6. září 1899 požádal americký státní tajemník John Hay americké zástupce v cizích zemích, aby předali vládám, u nichž byli akreditováni, nótu s těmito požadavky: mocnosti nebudou ve svojí sféře vlivu zasahovat do chodu smluvních přístavů nebo proti již dohodnutým zájmům cizích státních příslušníků; čínská cla budou vybírána čínskou stranou a budou stejná pro příslušníky všech národností; přístavní a železniční poplatky budou mocnosti udržovat ve stejné výši pro svoje i pro cizí státní příslušníky a jejich zboží.⁶⁹² 6. září 1899 ji odeslal velvyslancům ve Francii,⁶⁹³ Británii, Rusku a Německu, 13. listopadu vyslanci v Japonsku a 17. listopadu velvyslanci v Itálii. Všechny země s obsahem nóty souhlasily, včetně Ruska, pouze Británie žádala o vcelku ospravedlnitelnou výjimku v případě nově pronajatého území v Kau-lunu v Hongkongu, jež pro praktické účely pokládala za součást Hongkongu.⁶⁹⁴ Přijetí doktríny „otevřených dveří“ nemohlo Číňany uspokojit, naopak, jednalo se o trapnou připomínku jejich slabosti a neschopnosti hájit svoje suverénní práva.

⁶⁹² International Relations, Vol. III, s. 126; DENNETT, c. d., s. 646.

⁶⁹³ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 322 uvádí datum odeslání nóty Francii teprve 21. listopadu 1899.

⁶⁹⁴ DENNETT, c. d., s. 646–647.

VIII. KAPITOLA. „BOXERSKÉ POVSTÁNÍ“

Události, k nimž docházelo na konci XIX. století v Číně, vzbudily v čínské společnosti velké rozhořčení a neklid, což, pravda, nebylo v onom století nic neobvyklého. Oproti čínsko-japonské válce se boj o koncese a sféry vlivu týkal celého území Číny, nejen její severní části, a výsledný stav znamenal snad ještě větší ponížení než prostý vojenský neúspěch Čchingů, na jaký mohli být Číňané po opiových válkách a mnoha povstáních celkem zvyklí. Čínu nyní chránil nejspolehlivěji fakt, že byla příliš velká, než aby se dala celá ovládnout, a to, že se mocnosti střezily navzájem.

Někteří Číňané spojili toto a předchozí ponížení s nenávistí k mandžuské dynastii, která byla stále vnímána jako cizí, přestože se natolik počínštila, že mandžuštině, jež byla na dvoře používána k obřadním účelům, už mandžušští dvořané nerozuměli. Tuto nenávist obohatil obdiv k pokroku, jež učinilo Japonsko, země, jež vedla s Čínou válku a stála tak u kořenů aktuálních problémů. Mnozí z těchto lidí se stali revolucionáři, z nich nejznámější je doktor Sunjatsen. Většina rozzlobených Číňanů ale nebyla revolucionáři, naopak, toužili po návratu ke starým pořádkům a po zničení cizího vlivu.

Protože v čínské historii měly významnou úlohu „tajné společnosti“, bylo zákonité, že i nyní podchytily velké množství nespokojených osob. Roku 1898 došlo v Šan-tungu a Ťiang-su k nepokojům zorganizovaným společností Ta-tao-kuej („Společnost velkého meče“). Ještě významnější byla společnost I-che-cjuan („Pěst ve jménu míru a spravedlnosti“), později přejmenovaná na I-che-tchuan („Oddíly míru a spravedlnosti“). Tato společnost o sobě dala poprvé vědět roku 1899 útoky na čínské konvertity ke křesťanství. Název „Pěst ve jménu míru a spravedlnosti“ způsobil, že příslušníci této společnosti byli mezi cizinci známi jako „boxeři“ a události roku 1900 v severní Číně jsou známé jako „Boxerské povstání“. Toto označení je nesprávné z mnoha důvodů. Nejednalo se o „povstání“, ale Čína vyhlásila všem mocnostem válku, „povstalci“ si neříkali „boxeři“ a vedle „boxerů“ a nezávisle na nich vystupovaly proti cizincům i další tajné společnosti a skupiny.

Neklid v Číně dosahoval velkých rozměrů. Docházelo k vraždám misionářů a jejich konvertitů a ani skutečnost, že misionáři se domohli podobného oficiálního postavení jako čchingští úředníci, a to odstupňovaně podle svého postavení, tomu nemohla zabránit.⁶⁹⁵ Koneckonců ani pro úřady nebylo v Číně zcela bezpečno. Neklid v provincii Če-t'iang, vyvolaný snahou Italů o zisk zálivu San-men, vyústil v povstání, k nepokojům docházelo v An-chueji i ve Třech východních provinciích – tady však u počátku nepokojů stáli ruští kozáci, kteří stříleli do poklidného davu rolníků nesoucích ruským úřadům petici a zabili 94 lidí.⁶⁹⁶ Dokonce i muslimové v Sin-t'iangu se vzhouřili a jejich vystoupení nabylo charakteru „svaté války“ proti buddhistům.

V předcházejících dobách byli křesťané v Číně vcelku tolerováni, křesťanství ve své nestoriánské podobě se do Číny šířilo již v raném středověku podél karavanních cest a jezuitští misionáři byli na konci vlády dynastie Ming úspěšní i na císařském dvoře, když se jim podařilo pokřtít několik princů a princezen. Také Čchingové zprvu jezuitu vítali; koneckonců letní palácový komplex Jüan-min-jüan postavil francouzský jezuita (roku 1860 jej vyrabovali a vypálili rovněž Francouzi). Obliba křesťanství však vyplývala z jeho přizpůsobování se místním zvyklostem; podobně se kdysi pokoušeli přizpůsobit i jezuité v Japonsku. Na počátku XVIII. století však papež zakázal respektování tradičních čínských rituálů pod hrozbou exkomunikace, nahlížení Číňanů na křesťanství se zhoršilo a toto náboženství bylo záhy v Číně zakázáno. Teprve v důsledku opiových válek se misionáři mohli do Číny vrátit. Tiencinský masakr misionářů z roku 1870 byl předzvěstí problémů, jež v následujících letech nastaly.

Čínská vláda cítila nelibost i nad nezvyklou podobou diplomatických styků, již si vynutili cizinci. Začalo to již zmíněnou audiencí Soedžimy u císaře roku 1873, když byl odbourán rituál kou-tou. Následně si cizí vyslanci vymohli, že budou sídlit v Pekingu trvale, přičemž čínské praxi odpovídala jednorázová nebo i pravidelná poselstva, a co bylo nejhorší, jejich legace chránili cizí vojáci v hlavním městě Číny. Je pravda, že v čínských dějinách existovaly precedenty pro spojení diplomatických misí s přítomností vojska, tehdy se však jednalo o akce samotné Číny a ta navíc neudržovala své zástupce v „blízkém zahraničí“ trvale. V Pekingu možná měli na paměti časy Jüan Š'-kchajova generálního rezidentství v Koreji na čínských bodácích

⁶⁹⁵ International Relations, Vol. III, s. 160

⁶⁹⁶ Tamtéž, s. 168–169.

a porovnali je s ponižující přítomností cizích vojsk ve městě, jež navíc z jejich pohledu představovala nikoli nevýznamné bezpečnostní riziko. Nejednalo se o ojedinělou záležitost, Brity či Francouze v Japonsku svého času chránila britská námořní pěchota a francouzští vojáci, Japonci zase byli přítomní v Koreji, ale Čínu takové srovnání uspokojovat nemohlo.

Na válku se Číňané chystali již na podzim 1898, když povolali vojska do Pekingu, a na jaře 1899, když bylo místokrálům nařízeno zbrojit proti Itálii. Za tu dobu si Číňané patrně na představu války zvykli. Příslušníci tajných společností měli leckdy podporu vysokých úředníků, kterým jejich boj zjevně připadal spravedlivý. Platilo to zejména o Šan-tungu, kde docházelo k největším nepokojům. Guvernér Jü Sien nebyl povstáními z roku 1898 a 1899 znepokojen, naopak. Když příslušníci Ta-tao-chuej zabili úředníka, jenž tajné společnosti vytrvale pronásledoval, vyslaly proti nim místní úřady vojsko, jež oblast zpacifikovalo, ale Jü Sien nechal velitele odvést do hlavního města provincie Ťi-nanu v řetězech. Toto divadlo muselo silně zapůsobit na obrazotvornost přihlížejícího lidu a „boxery a další „povstalce“ pak přesvědčilo, že si mohou dělat, co chtějí. Guvernér Jü Sien následně začal boxery přímo podporovat.⁶⁹⁷

27. ledna 1900 požadovali zástupci Spojených států, Spojeného království, Německa, Francie a Itálie potlačení společností I-che-tchuan a Ta-tao-chuej a zákaz členství v nich, dvůr však žádosti vyhověl teprve 25. února, když vydal příkaz potlačit tyto společnosti v Šan-tungu a Č'-li. 14. března 1900 Jü Siena vystřídal Jüan š'-kchaj, který v Šan-tungu nastolil obvyklou metodou železné ruky pořádek, a sám Jü Sien byl přesunut na místo guvernéra provincie Šan-si.

U dvora v Pekingu bylo stále mnoho smířlivých postav, z umírněných byl nejmocnější Žung Lu. Naproti tomu ultrakonzervativní síly byly navenek hlasitější a působily hrozivěji. Tvořili je především etničtí Mandžuoové, kteří již mandžusky obvykle neuměli a byli ovlivněni čínskou kulturou, přesto byli etnickými Chany označováni za vetřelce a cizí barbary. To jim nebránilo, aby v tajnosti nepřipravili plán na vyhnání cizinců. Hlavní oporou jim mělo být asi 72 000 mandžuských vojáků a „boxerům“ připadla úloha pomocných jednotek.⁶⁹⁸ Tento plán se v květnu 1900 stal jakýmsi veřejným tajemstvím. Po počáteční nedůvěře tomu uvěřili i cizinci

⁶⁹⁷ International Relations, Vol. III, s. 177 a 179–180.

⁶⁹⁸ Tamtéž, s. 191–192.

a požadovali na čínské vládě energická opatření. Vláda na konci května vydala další dekrety k ochraně cizinců, jež ale boxery, přes jejich proklamovanou věrnost císařské vládě, nezarazily a útoků na cizince a čínské konvertity spíše přibývalo. Vyslanci se rozhodli povolát k ochraně legací vlastní vojáky. 28. května boxeři přerušili železniční spojení Pekingů s Tiencinem, to bylo dočasně opraveno a 31. května a 3. června konečně dorazily oddíly na ochranu legací. Celkem se jednalo o 19 důstojníků a 432 vojáků z osmi zemí: 79 Britů, 79 Rusů, 77 Francouzů, 30 rakousko-uherských námořníků,⁶⁹⁹ 52 Němců, 41 Italů, 66 Američanů a 24 Japonců.⁷⁰⁰

Císařská vláda nedospěla k jednoznačným závěrům. Velká část hodnostářů, soustředěná okolo princů Tuana a Čuanga, se rozhodla podporovat boxery a využít jich ke zničení cizinců. Císařský dekret ze 7. června hovořil dvojnásobnou řečí, byl však všeobecně považován za výhodný pro boxery. Čínští úředníci vesměs stáli na straně boxerů a nebránili jim v jejich excesech. Výjimku v tomto ohledu představoval generál Jüan Š'-kchaj, který udržel situaci v Šan-tungu pod kontrolou.

Situace se stávala kritickou. Skupinka cizinců z Pao-fing-fu přehala do cizinecké čtvrti ležící před hradbami Tiencinu; jejich čínská eskorta se po cestě přidala k boxerům, kteří prchající napadli, ale všem cizincům se podařilo uniknout. Diplomaté v Pekingů byli vážně znepokojeni a rozhodli se povolát další posily.⁷⁰¹ V Ta-ku kotvily lodě několika evropských států, služebně nejstarším velitelem byl britský admirál Seymour, který 10. června ráno vyrazil směrem na Peking. Následujícího dne se k němu připojily další síly, takže celkem disponoval 2066 námořníky a vojáky.

Kolem cizinců a čínských konvertitů se stahovala temná mračna. Poslední vlak z Pekingů odjel 9. června, o den později bylo přerušeno telegrafní spojení a zprávy o osudu cizinců obklíčených v Pekingů tak nabyly charakter nepodložených dohadů⁷⁰². Mnozí misionáři a čínští křesťané z Pekingů se uchýlovali do areálu

⁶⁹⁹ O rakousko-uherském podílu na potlačení Boxerského povstání viz KAMINSKI, Gerd, Die k. u. k. Kriegsmarine in China. In: *Militaria Austriaca* 1993/Folge 13, s.5–35.

⁷⁰⁰ Britové byli schopni vyslat ihned několik set mužů, avšak Rusové trvali na tom, aby je žádný kontingent početně nepřevyšoval. Viz EDGERTON, Robert B., *Válečníci vycházejícího slunce. Historie japonského válečnictví*. BB art. Praha 2002, s. 58.

⁷⁰¹ *International Relations*, Vol. III, s. 201.

⁷⁰² Tamtéž, s. 201.

velvyslanectví, další našli útočiště v katolickém chrámu v Pej-tangu, ležícím mimo areál velvyslanectví, a ještě jiní se skryli v americké metodistické misi. Chrám v Pej-tangu chránilo třiačtyřicet francouzských a italských vojáků,⁷⁰³ ostatní západní vojáci, kteří v Pekingu byli, chránili areály vyslanectví (kromě belgické legace, která byla příliš daleko). Ani ne pět set mužů nemohlo počítat s tím, že se ubrání nespočetným masám boxerů a čínských vojáků. Seymourův oddíl tak byl očekáván s nadějami, avšak marně.

Cesta z Tiencinu do Pekingu by za normálních podmínek netrvala příliš dlouho. Cizí diplomaté zprvu očekávali, že Seymour přijede druhý den, 11. června. Tajemník japonského vyslanectví Akira Sugijama se jako jediný příslušník diplomatického sboru odebral na nádraží a hodlal Seymourovy lidi přivítat, po cestě však byl zavražděn čínskými vojáky generála Tung Fu-sianga z provincie Kan-su.⁷⁰⁴ Seymour se nedostavil, zato však 13. června boxeři pronikli do Tatarského města, které sousedilo s diplomatickou čtvrtí, a pokusili se napadnout i vyslanectví, ale byli odraženi. O den později boxeři pronikli rovněž do Tiencinu. V obou městech docházelo k ničení křesťanských kostelů a k zabíjení těch Číňanů, kteří se stavěli přátelsky k cizincům. Námořní velitelé, kteří to vše viděli, se rozhodli obsadit pevnosti u Ta-ku, střežící vjezd do ústí řeky Pej-che, a před rozbřeskem 17. června je skutečně dobyli.⁷⁰⁵ To povzbudilo čínskou vládu k tomu, aby napadla Seymourovu expedici, kteréžto rozhodnutí padlo již 14. června, ale dosud nebylo uvedeno v život.⁷⁰⁶

Seymour mezitím pomalu postupoval na Peking podél železnice. Trať bylo poškozena a Seymourovi muži ji museli opravovat. První Číňané, které Seymour potkal, vojáci generála Nie, se nechovali nepřátelsky. 12. června však byla expedice napadena boxery v Lang-fangu, v polovině cesty do Pekingu. Ztráty expedice byly malé, avšak železnice byla od tohoto místa natolik poškozena, že již nemohla sloužit k přepravě Seymourových sil. Admirál se rozhodl pro návrat do Tiencinu. 18. června Seymourovy lidi poprvé napadly jednotky pravidelné čínské armády generála Tung Fu-sianga a od onoho okamžiku nepodařená expedice zažívala těžké boje. 21. června

⁷⁰³ EDGERTON, c. d., s. 78–79.

⁷⁰⁴ Tamtéž, s. 61.

⁷⁰⁵ International Relations, Vol. III, s. 207.

⁷⁰⁶ Tamtéž, s. 212.

dobyli Seymourovi muži za pochodu arzenál v Si-ku, několik mil od Tiencinu, a zmocnili se obrovské kořisti. Poté se jim do cesty konečně postavily síly generála Nie, jenž si přes nevalné výsledky na bojištích vytvořil aureolu hrdiny čínsko-japonské války. Tato vojska expedici zablokovala cestu do Tiencinu. 26. června se Seymourova expedice vrátila do cizinecké čtvrti v Tiencinu. Za několik dní, co pochodovala nepřátelským terénem, ztratila 62 mrtvých a 238 zraněných.⁷⁰⁷

Seymourova expedice se vrátila do Tiencinu právě včas. Tamější cizineckou čtvrt' bránilo asi 2200 vojáků, z toho 1700 Rusů z Port Arthuru. Když čínské síly začaly 17. června ostřelovat cizineckou čtvrt' z těžkých děl, cizinci uvažovali dokonce o evakuaci.⁷⁰⁸ Seymourův včasný návrat zachránil cizineckou čtvrt' před pádem a zároveň pomohl udržet tento důležitý opěrný bod na cestě do Pekingů.

Postavení strany příznivé boxerům na císařském dvoře bylo pevné, hlavní postava tohoto tábora, princ Tuan, dokonce zamýšlel dosadit svého syna na císařský trůn. Bylo výsměchem cizincům, když byl 10. června jmenován hlavou cung-li ja-menu.⁷⁰⁹ Významnou postavou, stavějící se proti této skupině, byl generál Žung Lu. Otěže moci však pevně držela v rukou císařovna-vdova, která dlouho nezaujímalá jednoznačné stanovisko ve snaze nedostat se do situace, ze které by již nemohla vymanévrovat. Vstřícným gestem vůči cizincům mohl být společný oběd s manželkami vyslanců cizích mocností, po jehož skončení byly přítomné dámy bohatě obdarovány. Císařovna-vdova se k válce definitivně přiklonila teprve 19. června, když jí radikální hodnostáři seznámili s velmi neuctivým obsahem zpráv od cizích diplomatů, jež mimo jiné požadovaly její abdikaci a znovunastolení císaře Kuang-süa⁷¹⁰ (jak později odhalil Žung Lu, šlo o podvrh⁷¹¹). Ještě téhož dne odpoledne cung-li ja-men vyzval cizí diplomaty, ať i s rodinami odejdou z Pekingů.

Diplomaté protestovali, nejvíce rozhořčený byl německý vyslanec Clemens von Ketteler. Podle zpráv, jež se bůhvíjak dostaly v polovině června z Pekingů do

⁷⁰⁷ Tamtéž, s. 215.

⁷⁰⁸ Tamtéž, s. 215–216.

⁷⁰⁹ Tamtéž, s. 209.

⁷¹⁰ Tamtéž, s. 219.

⁷¹¹ Tamtéž, s. 247.

Tiencinu, měl být vlastně již mrtev a čínské i světové noviny otiskovaly nepravdivé zprávy o jeho zavraždění.⁷¹² 20. června 1900 se i přes naléhání svých kolegů rozhodl dojít na cung-li ja-men a protestovat. Vyšel na ulici doprovázen pouze dvěma lidmi a zanedlouho byl zabit mandžuským vojákem jménem En-chaj, který dostal rozkaz zabít každého cizince, který vyjde na ulici.⁷¹³ Von Kettelerovo tělo bylo pohřbeno, ačkoli princ Tuan chtěl vyslančovu mrtvolu setnout a hlavu vystavit nad jednou z městských bran.⁷¹⁴ Svět se díky izolaci Pekingů o skutečné von Kettelerově vraždě doslechl až po dvanácti dnech, o to zuřivější však byla německá reakce.

Vražda německého vyslance znamenala konec všem nadějím na uchování míru. Čínská „vláda“ na zasedání z 20. června dospěla ke všeobecnému rozhodnutí pro válku. Toto přesvědčení, že lze bojovat s celým okolním světem a vyhrát, bezpochyby konvenovalo s názory boxerů a obyvatel severní Číny. Jinde v Číně však vlivní obyvatelé zastávali zcela jiné stanovisko. Tak šanghajské listy přisoudily kolizní kurs čínské politiky pouze císařovně-vdově a její klice a plně se od ní distancovaly.⁷¹⁵ Místokrálové v provinciích o své újmě potlačili tajné společnosti a vládě v Pekingů radili totéž. Li Chung-čchang, jenž v této době neměl vliv a pobýval v Šanghaji, byl také nepřítelem boxerů a věděl, že Čína nemá nejmenší šanci na úspěch. Vláda v Pekingů tak našla podporu pouze v provincii Č'-li, v Šan-si a ve třech mandžuských provinciích. Zástupci velmocí rovněž vůbec neměli v úmyslu válčit s celou Čínou a svéhlavost místokráľů jim přišla jenom vhod.⁷¹⁶ Císařovna-vdova tak vyhlásila válku cizincům, avšak její zástupci v provinciích v dojemné shodě s cizími vládami usoudili, že se jedná o pouhé povstání, a pronásledovali právě ty lidi, kterých vláda v Pekingů využívala ve svůj prospěch.

Cizinci v pekingských legacích neměli jinou možnost než vydržet do příchodu záchranného sboru. V areálech vyslanectví se kromě cizinců ukrývalo mnoho tisíc čínských konvertitů, ke kterým brzy přibyli jejich bratři z americké metodistické

⁷¹² Tamtéž, s. 224.

⁷¹³ Mandžuové byli samotnými Číňany stále považováni za cizince, přesto se jich však toto nařízení zjevně netýkalo.

⁷¹⁴ International Relations, Vol. III, s. 223.

⁷¹⁵ Tamtéž, s. 218–219.

⁷¹⁶ Tamtéž, s. 227–228.

misie, a Belgičané, jejichž vyslanectví stálo stranou a nemohlo být uspokojivým způsobem hájeno. Vyslanectví nemohla tolik lidí pojmout, cizinci proto zabrali areál paláce prince Sua, do kterého se Číňané nahrnuli. Jejich ochranu na sebe vzali Japonci, kteří se k nim chovali ze všech cizích vojáků nejslušněji. Vojáci a dobrovolníci si rozdělili obranné sektory a hotovili se na obléhání. Jejich pozice byla nezáviděníhodná, neměli ani jedno dělo a jen málo munice a byli úplně odříznuti od světa.

Odpoledne 20. června začalo ostřelování legací, teprve druhého dne byla formálně vyhlášena válka. Dnes již útok na něčí legaci v neklidných oblastech nikoho nerozhořčí, ale na počátku XX. století se jednalo o nepřípustný akt. Císařovna-vdova počítala boxery svojí přízní a začlenila je do čínské armády.⁷¹⁷ 24. června byl vydán dekret, který nařizoval zabít všechny cizince, avšak dva z císařských ministrů zaměnili slovo „zabít“ za slovo „chránit“. Pozměněný text vešel ve všeobecnou známost a na některých místech vojáci zachránili cizince a pustili je do bezpečí,⁷¹⁸ ale o tři dny později se na lest přišlo a oba provinilí ministři byli popraveni.⁷¹⁹ Postoj císařovny-vdovy nebyl stálý. 25. června pronikli boxeři vedení princem Tuanem a Čuangem do paláce a chtěli zabít císaře, Cch'-si se rozlítla a rozhodla se přerušit všechny boje. Vyslala dokonce vyjednavče k vyslanectvím a nařídila zastavit palbu,⁷²⁰ ale příměří trvalo jen tři dny, poté propukly boje nanovo.

Mezitím se bojovalo u Tiencinu. Seymourovi lidé posílili obranu cizinecké čtvrti, avšak posily jim přicházely pomalu a teprve 13. července byli spojenci schopni podniknout útok na hradby města. Poté, co Japonci vyhodili do vzduchu jižní bránu, pronikli do města spojenečtí vojáci a Tiencin obsadili.

V Mandžusku zuřila drobná válka již dlouho, bandité zvaní chunchuzové přepadali Rusy a zabíjeli je. Kolem dráhy na Liao-tungský poloostrov docházelo k urputným střetům. Nepřátelství vyvrcholilo v polovině července. 14. července Číňané ostřelovali Blagověščensk, druhého dne Rusové pod vedením generála vyhnali mnoho tisíc

⁷¹⁷ Tamtéž, s. 237.

⁷¹⁸ Tamtéž, s. 241–242.

⁷¹⁹ Tamtéž, s. 237–238.

⁷²⁰ Tamtéž, s. 239.

čínských usedlíků z města, mužů, žen a dětí, a nahnali je k řece Amuru. Tam jim nařídili přeplavat na druhou stranu. Mnoho Číňanů neumělo plavat a dravý proud řeky dával ostatním jen malou naději, a tak se Číňanům do vody nechtělo. Ruské stráže se na ně vrhly a tisíce jich zmasakrovaly. Tato vražda bezbranných civilistů vzbudila pohoršení ve světě i v samotném Rusku.⁷²¹ Poté, co takto očistili levý břeh Amuru od Číňanů, se Rusové rozhodli obsadit také pravý břeh a celé Mandžusko. Jejich vojska z Port Arthuru postupovala na sever a od hranice na řece Amur na jih. Na počátku podzimu již bylo Mandžusko včetně přístavu Jing-kchou pod ruskou kontrolou, již zpochybňovaly jen skupiny banditů. Ti však nepředstavovali pro ruské záměry vážné nebezpečí.

Události, ke kterým docházelo v Pekingu, byly okolnímu světu naprosto neznámé a tak došlo opět na fámy. 14. července se v Tiencinu objevily zprávy, že již 8. července čínské dělostřelectvo rozstřílelo zeď okolo vyslanectví, poté nastoupila na zteč čínská pěchota a poté, co obráncům došla munice, Číňané cizineckou čtvrť za obrovských ztrát dobyli a nešetřili nikoho.⁷²² Západ truchlil, naštěstí zbytečně.

Li Chung-čchang a místokrálové jižních provincií ve shodě s čínskými vyslanci v zahraničí se pokoušeli dosáhnout mírového vyřešení konfliktu, ale marně. Hmatatelným výsledkem těchto snah byl klid zbraní, ke kterému došlo mezi 18. a 28. červencem. Čínská vláda se pokoušela dojednat odchod vyslanců na cung-li ja-men, později do Tiencinu, ale vyslanci odmítli. Velice se obávali toho, že se po cestě stanou obětí zrady, a otázali se, jak je možné, že je čínská vláda může chránit po cestě, ale v Pekingu ne. Na to cung-li ja-men odpověděl, že by se jednalo o ochranu cesty na několik dní, kdežto zaručit legacím trvalé bezpečí nemůže. Dalším gestem dobré vůle ze strany Číňanů byl návrh, že Čína potrestá vrahy německého vyslance. Američané poslali čínským prostřednictvím svému vyslanci depeši, ten poslal šifrovanou odpověď, ve které vylíčil stav vyslanectví.⁷²³

Cizí země se pokoušely sehnat dostatečné síly pro osvobození legací v Pekingu. Odhady potřebného množství vojáků se pohybovaly okolo 80 000, tolik ale cizinci

⁷²¹ EDGERTON, c. d., s. 48-49.

⁷²² International Relations, Vol. III, s. 248-249.

⁷²³ Tamtéž, s. 254.

pohotově neměli. Na konci června měly cizí mocnosti mezi Tiencinem a Ta-ku 14 000 vojáků, o měsíc později již 17 000 vojáků, z toho 8000 Japonců a 4000 Rusů.⁷²⁴ Japonci mohli vyslat nejvíce vojáků v nejkratší době, ale zdráhali se tak učinit z obavy, že by byli obviněni ze zjištěných úmyslů vůči Číně. Po britském a ruském ujištění, že to v žádném případě nehrozí, vyslali do Číny posily, takže v Číně měli celou 5. divizi v počtu 22 000 mužů. I z ostatních zemí přicházely posily, ruský kontingent byl početný, naproti tomu Britové, kteří vedli válku s Búry, vyslali jen málo vojáků, většinu jejich sil tvořili vojáci z Indie, podobně Francouzi poslali hlavně annámské vojáky. Německo mělo v úmyslu pomstít vraždu svého vyslance v Pekingu a shromáždilo početné síly pod vedením polního maršála von Waldersee, ale ty ještě nedorazily z Evropy. Propukl spor o osobu vrchního velitele. Nejvyšší hodnost z přítomných velitelů měl japonský maršál Jamaguči, ten však nepříslušel k bílé rase a tudíž byl pro Evropany nepřijatelný. Polní maršál von Waldersee, na kterého padla volba, neměl v dohledné době dorazit a tak spojenecká vojska neměla jednotné vedení.⁷²⁵

Vyslanectví v Pekingu mezitím přestála velké množství útoků. Pouze boxeři a vojáci generála Tunga se opravdu snažili areál vyslanectví dobýt. Žung Lu, který byl mezitím, stejně jako zastánce pobití cizinců generál Li Ping-cheng, jmenován generalissimem, co nejvíce sabotoval toto úsilí. Jako veliteli modernějších a lépe vyzbrojených složek čínské armády mu to nečinilo potíže. Odmítal poskytnout útočícím jednotkám palebnou podporu svého dělostřelectva a nepohnula s ním ani Tungova intervence u císařovny-vdovy.⁷²⁶ Generalissimus Li společně s princem Tuanem navrhli podkopat hradby kolem legací, to však k ničemu nevedlo.⁷²⁷ Dělostřelecká palba na vyslanectví nebyla příliš silná, za celou dobu obléhání na ně dopadlo 2900 granátů, což na dva měsíce obléhání není příliš mnoho.

⁷²⁴ Tamtéž, s. 264.

⁷²⁵ Japonci měli zprvu opravdu v úmyslu prosadit na post vrchního velitele svého maršála. Když však císař Vilém navrhl polního maršála von Waldersee, japonský císař skrze ministerstvo císařského domu souhlasil. Stanovisko zbytku vlády potom již nebylo podstatné a ani nebylo zjišťováno. Viz NISH, Foreign Policy, s. 53.

⁷²⁶ International Relations. Vol.III, s. 246.

⁷²⁷ Tamtéž, s. 263.

Starost o osud legací donutila velící důstojníky v Tiencinu vyrazit s mnohem menšími silami, než jaké na začátku požadovali. 4. srpna vyrazilo spojenecké vojsko z Tiencinu směrem k Peking. Čítalo 18 800 vojáků, z toho největší část, 8000 mužů, tvořil japonský kontingent maršála Jamagučiho. Rusové vyslali do boje 4800 vojáků, Britové 3000, Američané 2100, Francouzi 800, Rakušané 58, Italové 53 a Němci ani jednoho vojáka: první část von Walderseeho kontingentu, čítajícího 7000 mužů, vyrazila z Bremerhavenu teprve 27. července, při kteréžto příležitosti císař Vilém pronesl svůj slavný „hunský“ projev.⁷²⁸

Spojenci postupovali směrem na Peking, 5. srpna se střetli s Li Ping-chengem u Pchej-cangu a zvítězili, stejně tomu bylo o den později u Jang-cunu. 12. srpna svedla záchranná výprava další bitvu u Tung-čou a opět zvítězila. Vstup cizinců do Peking se zdál být nezadržitelný. Li Chung-čchang, který byl s cizinci ve styku, se pokoušel, jat obavami o osud dynastie, zabránit dalšímu postupu na Peking, ale byl odmítnut s tím, že legace musí být zachráněny.

Ještě v noci z 13. na 14. srpna provedli Číňané útok na areál vyslanectví. Druhý den se však záchranné oddíly již prosekaly do Peking a vyslanectví byla konečně osvobozena. Z 458 cizích vojáků a 75 dobrovolníků, kteří se podíleli na obraně areálu vyslanectví a Pchej-tangu, jich bylo zabito 76 a 179 bylo raněno.⁷²⁹ Obsadit milionový Peking však bylo nesmírně složité. Ještě 15. srpna docházelo ke střetům v Tatarském městě, křesťané v Pej-tangu byli osvobozeni teprve 16. srpna. Císařovna-vdova uprchla i se dvorem do Si-anu; tento krok byl prezentován jako „inspekční cesta po jedné z provincií“.⁷³⁰ Peking byl po vzoru Tiencinu rozdělen na sektory, Japoncům při jejich dělení připadl mimo jiné areál ministerstva financí, dovnitř kterého vykopali podzemní chodbu a odnesli odsud 2–3 miliony stříbrných taelů.⁷³¹ Druhou stranou mince byla skutečnost, že právě Japonci ve svém sektoru jako první obnovili bezpečí a pořádek.⁷³² Zakázané město nebylo rozděleno na sektory, avšak cizinci v něm

⁷²⁸ KŘIVSKÝ – SKŘIVAN, c. d., s. 290.

⁷²⁹ International Relations. Vol.III. s. 280.

⁷³⁰ NISH, Ian, Origins of War, s. 110.

⁷³¹ International Relations, Vol., III. s. 285.

⁷³² V říjnu pak byla většina japonských sil stažena zpět do Japonska. Viz NISH, Ian, Foreign Policy, s. 54.

provedli alespoň vojenskou přehlídku a když 17. října polní maršál von Waldersee dorazil z Evropy, ubytoval se přímo v paláci.

Vyvstala otázka, jak jednat s Číňany. Li Chung-čchang se vrátil k moci a dosáhl vydání Šan-chaj-chuanu a dalších pevností. Jüan Š'-kchaj udržoval v Šan-tungu pořádek a udržel mimo hranice této provincie tlupy boxerů a dezorganizovaných vojáků. Mnozí čínští úředníci však byli do nepokojů osobně zapleteni. Po potrestání viníků volalo především Německo. Tak byl Japonci chycen a Němci popraven von Kettelerův vrah, jemuž nepomohla ani obhajoba, že jen plnil rozkazy. Větší ryby, princ Tuan a další, byly v Si-anu. Oddíly velmocí se vydaly na čínský venkov, zvláště agilní byli v tomto smyslu Němci, jejichž kontingent dorazil teprve na podzim a nemohl se tedy podílet na osvobozování legací. Z 46 výprav jich sami Němci provedli 35, ostatní, kromě 4 italských, byly smíšené. Rusové, kteří ohněm a mečem zpustošili Mandžusko, se expedic neúčastnili, Japonci jen v minimální míře; obě země soudily, že potrestání viníků je na Číňanech.⁷³³ Američané s expedicemi nesouhlasili vůbec.⁷³⁴ Při výpravách byly vypalovány vesnice, kde došlo k zabíjení konvertitů a cizinců, popravováni byli i provinilí úředníci. Čínská vláda v Si-anu zbavila funkcí některé provinilé hodnostáře včetně prince Tuana, ale velmocím to bylo málo a společně sestavily seznam jedenácti úředníků, kteří měli být odsouzeni k smrti. Na tomto seznamu figurovali již i Jü Sien, princ Čuang a generál Tung Fu-siang.⁷³⁵ Obvinění hodnostáři byli na počátku roku 1901 skutečně zbaveni hodností a majetku a odsouzeni k smrti nebo k sebevraždě, naopak jejich oběti, hodnostáři popravení v létě pro stranění cizincům, byly rehabilitovány.⁷³⁶ Syn prince Tuana, dosavadní dědic trůnu, byl zbaven nástupnictví. Mocnosti byly v otázce potrestání nejednotné, vedle Britů a Američanů si chtěli svůj obraz v Číně vylepšit také Japonci a Rusové a netrvali na popravě všech určených viníků, zbylé mocnosti však zaujaly nesmiřitelný postoj.

⁷³³ International Relations, Vol. III, s. 317–318.

⁷³⁴ DENNETT, c. d. s. 658; tento autor tvrdí, že se trestných expedic účastnily také ruské síly, je však možné, že má na mysli akce v Mandžusku.

⁷³⁵ International Relations, Vol. III, s. 335.

⁷³⁶ Tamtéž, s. 348–349.

Rusové, přestože stejně jako všechny ostatní velmoci dávali od začátku najevo, že nemají vůči čínskému území žádné teritoriální požadavky, se snažili obsadit co největší oblasti. 25. srpna navrhli stažení svých vojsk do Tiencinu; Japonci v tom spatřovali snahu posléze těmito jednotkami posílit ruská vojska v Mandžusku. Sami neměli zcela nezištné úmysly. Tehdejší ministerský předseda maršál Jamagata hodlal udržet rovnováhu sil s Ruskem v Koreji a zároveň posílit japonský vliv v čínských provinciích Fu-tien a Če-t'iang. Protijaponská vystoupení, k nimž došlo poblíž Siamenu, zavedla podnět k japonské expedici, jež se 24. srpna ve městě vylodila, ale zanedlouho byla odvolána.⁷³⁷

Konec za všemi těmi krvavými událostmi, alespoň ze strany cizích mocností, byl učiněn 7. září 1901. Mocnosti se dohodly na svých požadavcích a následně byl v Tiencinu podepsán protokol, v němž Čína tyto požadavky přijala. Čína se omluvila za vraždu von Kettelera (§1), slíbila potrestat viníky násilností (§2), omluvit se za vraždu Sugijamy (§3),⁷³⁸ obnovila zhanobené křesťanské hřbitovy (§4), zakázán byl dovoz zbraní a munice na pět let (§5), Čína se zavázala vyplatit obrovskou náhradu (§6) a splnit mnoho dalších bodů.⁷³⁹ Základní suma činila částku 450 milionů taelů, což odpovídalo čtyřapůlnásobku ročního příjmu čínské vlády. Na Japonsko připadlo 34 793 100 taelů, neboli 7,7 % z celkové částky.⁷⁴⁰ Další podmínkou protokolu bylo zvláštní status diplomatické čtvrti a počet jednotek, které zde mohly být rozmístěny (§7). §8 nařizoval zničení pevností, jež by překážely spojení mezi Pekingem a mořem. Tento osud postihl mimo jiné Ta-ku a Šan-chaj-kuan; hradby Tiencinu byly odsouzeny ke zboření již dříve, rozhodnutím prozatímní mezinárodní správy města. §9 dovoloval cizincům obsadit významná místa na cestě z Pekingu k moři.⁷⁴¹

Události, ke kterým v Číně na přelomu století došlo, ukázaly, že ponížení Číny může nabýt ještě větších rozměrů, než co si kdo představoval. Autorita centrální vlády se rozpadla, místokrálové se chovali podle svého a ačkoli zachovávali formální

⁷³⁷ NISH, Foreign Policy, s. 54–55.

⁷³⁸ Zplnomocněnec Nan-tung skutečně odjel do Tokia, aby se omluvil císaři Mucuhitovi-Meidžimu za vraždu Sugijamy.

⁷³⁹ International Relations, Vol III, s. 348–351; DENNET, c. d., s. 663.

⁷⁴⁰ International Relations, s. 350–352.

⁷⁴¹ Tamtéž, s. 354–358.

poslušnost dvoru, neváhali dokonce bojovat proti císařským vojákům, kteří se sice rozprchli před interventy, ale přece jen plnili rozkazy tohoto dvora. Velmoci naproti tomu spolupracovaly, což samo o sobě bylo překvapující. Jednota velmocí však byla vynucená okolnostmi a brzy se začala rozpadat. Američané se snažili tvrdé podmínky co nejvíce zmírnit, naopak Němci byli naprosto nesmiřitelní. Rusové hráli svoji vlastní hru a toužili získat co největší část severní Číny pro sebe. Jejich kroky znepokojily především Británii, která začala mezi ostatními mocnostmi hledat spojence.

IX. KAPITOLA.

CESTA K BRITSKO-JAPONSKÉ ALIANCI

Porozumění mezi Japonskem a Velkou Británií, které se poprvé projevilo roku 1898 v otázce britského pronájmu Wej-chaj-weje, se dále rozšiřovalo. V Japonsku byli pro spolupráci s Velkou Británií mnozí politikové, pouze Hirobumi Itó a Aritomo Jamagata považovali za lepší zabezpečení dorozumění s Ruskem. Británie poměrně dlouho shledávala málo důvodu pro spojení se vzdáleným Japonskem. 18. května 1898 se lord Kimberley, tehdejší ministr zahraničí, v Horní sněmovně poprvé veřejně vyslovil pro spojení s Japonskem a ministerský předseda lord Salisbury mu v podstatě dal zapravdu.⁷⁴²

Tím, kdo nepřímo inicioval vývoj událostí, které vedly k podepsání aliance, však bylo Německo. Na Dálném východě se na přelomu XIX. a XX. století projevovala blízkost zájmů Velké Británie, Německa a Japonska. Císař Vilém II. 22. srpna 1900 navrhl princů waleskému spojení Německa a Británie s cílem zachovat volný obchod. Britský postoj byl příznivý.⁷⁴³ V září pak Němci pokračovali v kursu přátelství s Japonskem a dali ministru zahraničí Šúzóovi Aokimu ujištění, že nebudou zasahovat do konfliktu Ruska a Japonska o Koreu. Aoki patrně dospěl k závěru, že německá neutralita postačí k vítězství nad Ruskem, a navrhl císaři vyslání vojsk do Koreje, aniž konzultoval věc s ministerským předsedou Jamagatou. V důsledku toho Jamagatův kabinet 26. září 1900 podal demisi a nastoupil nový kabinet knížete Itóa.

Jak odstupující, tak nastupující ministerský předseda se stavěli proti růstu odcizení mezi Japonskem a Ruskem. Nechtěli však s Ruskem uzavřít přímo spojeneckou smlouvu; Ruské impérium bylo koneckonců slabší než Britské impérium. Měli patrně za to, že i kdyby byla uzavřena spojenecká smlouva se Spojeným královstvím, Britové by nemuseli být povinováni přijít Japonsku na pomoc, pokud by se ocitlo ve válce s jedinou mocností, a to by se tak vystavilo nebezpečí porážky v případné válce

⁷⁴² KAJIMA, Emergence of Japan, s. 101–102.

⁷⁴³ Tamtéž, s. 86.

s Ruskem. Itóova vláda doufala v dohodu s Ruskem o Mandžusku a Koreji, víceméně v intencích politiky „výměny Mandžuska za Koreu“. Věděla, že ruské ambice jsou nezměrné, a její politika dohody s Ruskem byla motivována spíše touhou zabránit nejhoršímu, tj. ruskému pohlcení jak Mandžuska, tak Koreje, než náklonností k velikému sousedu. Strach z ruské síly byl do značné míry oprávněný a právě Itó a Jamagata se budou až do posledního okamžiku před vypuknutím rusko-japonské války stavět proti konfliktu.

Rusko hodlalo využít své vojenské přítomnosti v Číně. Jeho vojska, jimž velel generál Liněvič, obsadila v létě 1900 železnici mezi Ta-ku, Tiencinem a Pekingem. Polní maršál von Waldersee neměl proti akci námitek, zato císař Vilém II. se proti ruskému obsazení železnice postavil a tento jeho postoj vedl k ruskému stažení se.⁷⁴⁴ Císaře Viléma se obzvlášť dotkl ruský plán evakuace Pekingu z 26. srpna 1900, a to v době, kdy von Walderseeho síly byly teprve na cestě do Číny.⁷⁴⁵ Německý přístup k ruským ambicím na Dálném východě však byl ambivalentní, což předurčilo nezdar nadějněho pokusu o navázání britsko-německé spolupráce na Dálném východě.

Spojené království navrhlo Německu dohodu, jež by prosazovala rovné příležitosti pro obchod ve všech přístavech na čínském pobřeží i na řekách, dokonce včetně Amuru. Třebaže však Německo hájilo proti Rusům britské zájmy jižně od Velké zdi a nestavělo se nepřátelsky k japonským ambicím v Koreji, nechtělo se stavět proti ruským ziskům v Mandžusku. Proto zprvu nesouhlasilo s tímto britským návrhem. Britové potom omezili dosah smlouvy na oblasti jižně od 38. rovnoběžky a Němci souhlasili. Britové se snažili posílit působnost dohody doložkou o tom, že obě strany budou bránit narušení čínské teritoriální integrity. Němci však chápali ruskou okupaci Mandžuska jako hotovou věc, třebaže ještě nebyla stvrzena smlouvou mezi Čínou a Ruskem, a snažili se omezit dopad smlouvy vsunutím formulace v tom smyslu, že obě strany budou prosazovat řečený princip rovných příležitostí jen tam, kam až sahá jejich vliv. Smlouva, známá jako britsko-německá dohoda o Jang-c', byla podepsána v Londýně 16. října 1900. Obě strany se ve smlouvě zavázaly podporovat principy volného obchodu všude tam, kam až sahal jejich vliv, a chránit „nezmenšený územní

⁷⁴⁴ Tamtéž, s. 87–89.

⁷⁴⁵ KŘIVSKÝ – SKŘIVAN, c. d., s. 290.

stav Čínské říše“.⁷⁴⁰ Dohoda předpokládala vzájemné konzultace v případě, že dojde k ohrožení onoho „územního stavu“, a byla otevřená i pro přistoupení ostatních zemí. Japonsko zde vidělo svoji příležitost připojit se ke dvěma nejvýznamnějším mocnostem a dne 29. října 1900 přijalo principy dohody. Podobně se zachovaly také Rakousko-Uhersko a Itálie a s výhradami také Spojené státy, které principy smlouvy přijaly, nebyly se však ochotny zavázat k jejich prosazování silou.

Šance na prohloubení tohoto rozpačitého německo-britského sblížování v otázce Dálného východu a na jeho rozšíření do dalších oblastí nebyla velká. Německo nebylo ochotno uzavřít se Spojeným královstvím dohodu pouze o koloniálních otázkách. Chtělo plnohodnotnou alianci, jakou mu Britové nebyli v žádném případě ochotni poskytnout, a připojení Spojeného království ke Trojspolku jednaczně nadřazovalo případné dohodě s Rusy. Zároveň se však nechtělo kvůli pouhé dohodě o koloniích natrvalo odcizit Rusku. Němci měli naprosto legitimní obavu z toho, že v takovém případě budou nuceni bojovat na dvou frontách, aniž by jim Britové pomohli. Ani v době uzavření „Srdečné dohody“ v roce 1904 nebylo v žádném případě zjevné, že Britové jsou ochotni svým novým francouzským přátelům pomoci. Kdyby v roce 1900 dali Britové najevo, že jsou ochotni pomoci i pouze spřátelené, nikoli spojenecké mocnosti, pokud se tato ocitne ve válce, Němci by s nimi bezpochyby rádi uzavřeli dohodu o koloniálních otázkách. Toto vše však naprosto nebylo zjevné a Němci měli na tehdejší úrovni povědomí německých i britských vládních kruhů o případné britské angažovanosti v případné válce dobrý důvod pro to, aby se snažili lavírovat mezi Brity a Rusy.

Dne 11. listopadu 1900 Rusové uzavřeli dohodu s Čínou, na jejímž základě se Číňané zavázali stáhnout své jednotky z Mandžuska a dovolovali umístit ruská vojska v Mukdenu a podél Východočínské železnice. Dohodu uzavíral za čínskou stranu generál Ceng, za Rusko admirál Alexejev, údajně nemanželský syn Alexandra III. a přední stoupenec ruské expanze na Dálném východě. Přestože dohoda Ceng-Alexejev byla tajná, zprávy o ní se v prosinci objevily v *The Times*, leč obě strany její

⁷⁴⁰ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 86–92.

existenci popřely.⁷⁴⁷ Mezi Spojeným královstvím a Německem došlo k opětovným neshodám ohledně toho, zda se dohoda o Jang-c' má vztahovat i na Mandžusko.⁷⁴⁸ Přesto se obě strany pokoušely dosáhnout kompromisu. Německo navrholo, aby Čína neměla právo uzavírat bilaterální smlouvy s cizími zeměmi, dokud nebude zapláceno odškodné za Boxerské povstání, tj. do roku 1940, což by zabránilo podobným ruským pokusům. Britové souhlasili a spolu s Němci, Japonci a Američany poradili Číně, ať neratifikuje tajnou (sic) smlouvu s Ruskem o Mandžusku. Japonská vláda navrhla Britům dokonce společnou akci proti Rusům, ale Britové s díky odmítli.⁷⁴⁹ Rusové však museli ustoupit a 5. dubna 1901 oznámili, že netrvají na ratifikaci dohody Ceng-Alexejev.⁷⁵⁰

Itó a Jamagata se přese všechno úporně drželi politiky dohody s Ruskem. Narozdíl od nich odpůrci dohody s Ruskem, nový ministerský předseda Kacura a ministr zahraničí Komura, nedůvěřovali ruským zárukám a věřili, že i když by byla Korea v japonských rukou a Mandžusko ruských, tak bude stále nebezpečí ruského vpádu do Koreje. Proto hledali spojení proti Rusku.⁷⁵¹ V průběhu krize kolem čínsko-ruské konvence o Mandžusku Japonci podnikali sondáže v Londýně, Berlíně a Paříži ohledně stanoviska cizích vlád k případnému rusko-japonskému konfliktu. Britové se rozhodli ujistit Japonsko svoji podporou v naději, že tak zabrání tomu, aby Japonci uzavřeli dohodu s Ruskem.⁷⁵²

Na jaře 1901 dospěla situace tak daleko, že byla započata jednání o případném spojení. Iniciativní v tom byli Němci, jejichž chargé d'affaires v Londýně, baron

⁷⁴⁷ International Relations, Vol. III, s. 344–345; zde je udáváno datum podpisu smlouvy 11. listopadu 1900 v Port Arthuru, naproti tomu KŘIVSKÝ – SKŘIVAN, c. d., s. 292 udávají datum 9. listopadu v Mukdenu.

⁷⁴⁸ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 95–96.

⁷⁴⁹ Tamtéž, s. 104–105. Je zvláštní, že Hirobumi Itó, známý zastánce dohody s Ruskem, opravdu navrhl společný postup se Spojeným královstvím proti Rusku. Tento problém blíže rozebírá NISH, Foreign Policy, s. 66.

⁷⁵⁰ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 98.

⁷⁵¹ NISH, Foreign Policy, s. 56.

⁷⁵² KAJIMA, Emergence of Japan, s. 109.

von Eckardstein. navrhoval již od března britsko-německo-japonskou alianci.⁷⁵³ Podstatou jeho návrhu bylo, že Japonsku bude dána volná ruka v Koreji; pokud se některá ze stran octne ve válce s jinou mocností, druhé dvě strany zachovají neutralitu; pokud by do války vstoupila ještě další mocnost, druhé dvě strany přijdou svému spojenci na pomoc.⁷⁵⁴ 17. dubna japonský vyslanec v Londýně Tadasu Hajaši navštívil britského ministra zahraničí, lorda Lansdownea, a zeptal se, zda lze dosáhnout takové dohody. 15. května znovu hovořil s Lansdownem a zdůraznil shodu japonských a britských zájmů na Dálném východě. 15. července potom britský vyslanec v Japonsku, sir Claude MacDonald, jenž byl tou dobou v Londýně na konzultacích, navrhl Hajašimu uzavření trvalé dohody.⁷⁵⁵ Japonská vláda se dotázala, zda se uvažuje o přistoupení Německa a bude-li aliance teritoriálně omezena. Britové při dalších rozhovorech navrhli Japoncům, ať sami vypracují návrh smlouvy. Japonská vláda 16. října potvrdila svůj životní zájem na Koreji. V této fázi již nebyl brán v potaz postoj Německa, Japonsko a Británie se dohadovaly o podmínkách vzájemné smlouvy.⁷⁵⁶ Došlo již i na jednání o podrobnostech technického rázu, jakými bylo vzájemné využívání uhelných stanic a loděnic.

Co si Britové od spojení s Japonskem vlastně slibovali? Velká Británie mohla konečně vystoupit z izolace, jež se neblaze projevila během búrské války. Třebaže se zprvu uvažovalo o širším spojení s Japonskem a s Německem, ani Japonsko samotné již nebylo slabým partnerem. V dohledné době mělo být dobudováno japonské válečné námořnictvo. Japonské bitevní lodě byly v britských loděnicích stavěny za peníze z čínských reparací po čínsko-japonské válce již od roku 1896. Japonské spojení by umožnilo stáhnout britské lodě do jiných oblastí, kde by byly potřeba. Potenciální nepřítel nebyl ještě v žádném případě znám, ale Britové se přece připravovali na všechny případy.

⁷⁵³ Secret Memoirs, s. 119–120; DENNETT, c. d., s. 640 cituje v poznámce pod čarou japonský, Brity vlastněný *Herald* z 29. října 1879, podle kterého německý vojenský tisk již tehdy navrhoval alianci s Japonskem.

⁷⁵⁴ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 110.

⁷⁵⁵ Tamtéž, s. 111.

⁷⁵⁶ Tamtéž, s. 113.

Dne 6. listopadu předal sir Claude MacDonald, tehdy již pobývajícím v Japonsku, Komurovi návrh dohody. Týkala se zájmů obou zemí v Číně a Koreji, v případě, že se jedna z mocností ocitne ve válce, druhá měla zachovat přísnou neutralitu, pokud by však do války vstoupila třetí mocnost, druhá ze smluvních stran by přišla svému spojenci na pomoc; žádná neměla uzavřít separátní mír a obě strany spolu měly vést konzultace. Návrh dodatkové dohody se týkal námořní spolupráce a vzájemného využívání přístavních zařízení a uhelných stanic.⁷⁵⁷

Zatímco vyslanec Hajaši jednal v Londýně, Hirobumi Itó cestoval po světě. Yaleova univerzita mu udělila čestný doktorát v oblasti mezinárodního práva a japonský státník přijel na oslavy výročí jejího založení. Itó navštívil mimo jiné i Paříž a Petrohrad. Původně měl na návrh maršála Jamagaty sendovat ruský postoj k dělení sfér vlivu, když by Mandžusko připadlo Rusům a Korea Japoncům, protože japonská vláda zprvu nevěřila v upřímnost britské ochoty uzavřít dohodu.⁷⁵⁸ Poté Britové dostali informace o Itóově návštěvě v Rusku, byli znepokojeni a žádali vysvětlení. Hajaši jim popravdě řekl, že Itó nemá žádné pověření od japonské vlády, a zároveň varoval Itóa před nepodloženou akcí. Protože byl kníže Itó churavý, japonská vláda překvapila britské diplomaty tvrzením, že jel do zimního Petrohradu na léčení. Situace se stávala stále vážnější, počátkem listopadu 1901 byla Transsibiřská magistrála konečně dovedena do Vladivostoku, což posílilo ruskou pozici.

Japonská vláda se snažila urychlit jednání a 28. listopadu předložila Britům opravné dodatky. Ty se týkaly spíše dílčích záležitostí, významná však byla klauzule o trvání smlouvy, která měla být v platnosti po dobu pěti let. Důležitý byl také nový článek k dodatkové dohodě, podle kterého by se obě strany zavázaly udržovat na Dálném východě větší námořní síly, než jakými by disponovala kterákoli jiná mocnost. Poslední dodatkový článek se týkal toho, že „Japonsko může podniknout takové kroky, které považuje za nezbytné pro zajištění (...) zájmů, jež nyní má v Koreji.“⁷⁵⁹

Císař Mucuhito-Meidži nechal schválit tyto opravné dodatky genró. Všichni tak učinili 7. prosince na setkání v Čounkaku, pouze kníže Itó byl stále v Petrohradě. Ve

⁷⁵⁷ Tamtéž, s. 113–115.

⁷⁵⁸ Secret Memoirs, s. 143.

⁷⁵⁹ KAJIMA, Emergence of Japan, s. 116–117.

skutečnosti tam neformálně jednal s Rusy a měl za to, že Rusové nabízejí uzavření dohody. Také on dostal text opravných dodatků, ale nebyl spokojen. 8. prosince poslal do Tokia dva telegramy. První byl adresován vládě a Itó v něm žádal o odklad odeslání odpovědi Britům. Druhý telegram byl poslán přímo trůnu a japonský státník v něm žádal o přezkoumání celé smlouvy. Tak se i stalo a 10. prosince vláda návrh smlouvy s opravnými dodatky schválila. O den později byly japonské návrhy odeslány Britům a ti je dostali 12. prosince.

Kníže Itó stále ještě nebyl přesvědčen o nutnosti uzavřít alianci s Británií. Ruský ministr zahraničí Lamsdorff Itóovi předložil tvrdé požadavky ohledně uznání ruského vlivu v Číně. Itó se rozhodl je „prostudovat“ (teoreticky se mohlo jednat o specifickou japonskou formu odmítnutí), zato ministerský předseda Kacura ruské požadavky rovnou odmítl.⁷⁶⁰ Kníže Itó ve svém dalším telegramu z 29. prosince – nyní se nalézal v Bruselu – znovu zdůraznil že prioritou je podle něj politika „výměny Mandžuska za Koreu“.

Dohodnout se s knížetem Itóem bylo složitější než dohodnout se s Brity. Japonské opravné návrhy byly přijaty, Britům se nepodařilo dosáhnout rozšíření pole působnosti spojenectví i na Indii. V prosinci a v lednu potom byly vyřešeny i poslední neshody. V památný den 30. ledna 1902 v pět hodin odpoledne potom Velké japonské císařství uzavřelo jako první a jediná země spojeneckou smlouvu s nejmocnějším státem té doby. V článku I. smlouvy smluvní strany uznaly nezávislost a teritoriální integritu Číny a Koreje a své právo bránit svoje zvláštní zájmy v těchto zemích. Články II. a III. opakovaly zásadu, podle které strany zachovají neutralitu v případě, že druhá země bude bojovat s osamoceným protivníkem, ale že vstoupí do války, pokud by do války s jejím spojencem vstoupila třetí strana. Článek IV. zakazoval uzavřít separátní mír, článek V. stanovil, že obě strany spolu budou komunikovat. Konečně článek VI. omezil dobu trvání smlouvy na pět let s jednoletou výpovědní lhůtou. Dodatková smlouva potom rozváděla podmínky námořní spolupráce obou zemí. Smlouvu podepsali vyslanec Hajaši Tadasu a ministr zahraničí Lansdowne.⁷⁶¹

Obsah spojenecké smlouvy byl dán na vědomí ostatním zemím, v tajnosti zůstala pouze dodatková smlouva. 3. února 1902 byli se spojeneckou smlouvou obeznámeni

⁷⁶⁰ Tamtéž, s. 119–120.

⁷⁶¹ Tamtéž, s. 127–129.

němečtí diplomaté, o několik dní později zástupci ostatních velmocí a smlouva byla zveřejněna 11. února 1902. Německo přijalo zprávu o uzavření aliance dobře, stejně tak Čína, naopak Francie a Rusko nebyly příliš nadšeny.⁷⁶² Jaké dopady bude smlouva doopravdy mít, to se mělo teprve ukázat. Již teď však bylo jasné, že proměna Japonska, k níž došlo během půlstoletí od otevření země světu, byla završena.

Podpis britsko-japonské aliance znamenal pro Japonsko obrovský úspěch a ocenění mimořádných kvalit japonského císaře a jeho věrných poddaných. Japonské postavení na Dálném východě bylo neobyčejně posíleno a napříště již každá mocnost musela s Japonskem počítat.

⁷⁶² Tamtéž, s. 125–127.

X. KAPITOLA.

RUSKO-JAPONSKÁ VÁLKA

Bylo-li v závěru předchozí kapitoly řečeno, že „napříště již každá mocnost musela s Japonskem počítat“, neplatilo to pro Rusko. Rusové stále odmítali pochopit, že Japonsko se za posledních padesát let změnilo. Ani podpis britsko-japonské spojenecké smlouvy je nepřesvědčil o tom, že mají Japonsko brát vážně. Rusové sice s Japonskem jednali, ale jejich politika nebyla motivována upřímnou snahou dospět k dohodě. V tomto přístupu je jistě podporoval i fakt, který posílil zase jejich pozici, a tím bylo dokončení Transsibiřské magistrály počátkem listopadu roku 1901. Trpěla ještě celou řadou nedostatků: byla jednokolejná, okolo Bajkalu nebyla ještě vybudována, stavba byla mnohdy provedena nekvalitně a musela se opravovat.⁷⁶³ I tak však její dobudování znamenalo velký posun v mocenské rovnováze na Dálném východě.

Zprvu však přece jen působil vliv podpisu spojenecké smlouvy, a to jak na Petrohrad, tak na Paříž. Ve Francii neměl nikdo naprosto žádný zájem na tom, aby se Rusko příliš angažovalo na Dálném východě, a Francie proto působila jako smírný faktor. 8. dubna 1902 byla podepsána konvence, na jejímž základě mělo Rusko stáhnout svá vojska z Mandžuska ve třech půlročních etapách do 8. října 1903, a 8. října 1902 skutečně proběhla první fáze evakuace podle plánu. Poté však došlo v ruské politice k obratu. Převládla frakce požadující bezohlednou imperiální politiku ve vztahu ke Koreji, jež odmítla evakuaci a naopak připravovala posilování jednotek v Mandžusku s cílem zastrašit Japonce a přimět je k povolnosti v korejské otázce. Dávno již byla zapomenuta Witteho ochota z dob před Intervencí tří nechat jižní část Koreje Japonsku⁷⁶⁴ a Rusko se nyní chystalo sledovat tvrdý kurs.

Generál Kuropatkin podnikl roku 1903 inspekční cestu po Dálném východě. Japonce považoval za nebezpečné soupeře, byť i on byl přesvědčen o konečném

⁷⁶³ VEBER, c. d., s. 145.

⁷⁶⁴ MALOZEMOFF, c. d., s. 65.

vítězství,⁷⁶⁵ a vypracoval dokonce několikabodový plán pro případ války s Japonskem. Podle tohoto plánu byl prvním krokem japonský útok na ruská postavení v Mandžusku, kterému Rusové neměli být sto zabránit. Druhou fází měla být porážka japonských ozbrojených sil, třetí fází vylodění na japonských mateřských ostrovech a konečně čtvrtou porážka povstání japonského lidu. Podobně jako Kuropatkin byli o konečném vítězství přesvědčeni i další důstojníci a ti, kteří měli Japonsko za příliš nebezpečné, nepovažovali vesměs za vhodné riskovat svoji kariéru tím, že by carovi předložili náhled, který on nechtěl slyšet. Ruská vojenská špička tedy hleděla do budoucnosti s optimismem.

Také další osoby byly pro sledování rozhodného kursu. Pro neústupný postoj byla klika sestávající z vrchního prokurátora Svatého synodu⁷⁶⁶ Pobědenescova, generála Bezobrazova, admirála Abazy a admirála Alexejeva, který byl v červenci 1903 jmenován místokrálem Dálného východu. Tito lidé spoléhali na to, že hrozivá síla Ruska přiměje Japonce ve všech ohledech ustoupit, a válku jako takovou nechystali.⁷⁶⁷ Ministr vnitra Vjačeslav K. Pleve byl znepokojen rostoucí nespokojeností v zemi. Zatímco ještě roku 1902 došlo ke 123 stávkám v továrnách, roku 1903 to bylo již 550 stávek.⁷⁶⁸ Rusové toužili po změnách a neruská etnika ještě více a mělo se za to, že válka by povzbudila vlastenecké cítění ne sice Nerusů, tam se něco takového čekat rozhodně nedalo, ale alespoň samotných ruských lidí. Roku 1903 Pleve prohlásil: „Co tato země potřebuje, je krátká vítězná válka.“ Tento výrok se stal notoricky známým a dokazuje zaslepenost ruských elit. Nebylo by spravedlivé tvrdit, že tento Pleveho názor byl od počátku nesmyslný, ruskému samoděržaví mohl krátký vítězný konflikt opravdu pomoci. Problém spočíval v tom, že Japonsko neskýtalo šanci na vítěznou, natožpak krátkou válku.

Rusko setrvalo odmítalo všechny japonské návrhy na mírové urovnání vzniklých třenic a na spravedlivé vypořádání se s Japonskem. Tento ruský přístup byl přinejmenším z ruského hlediska plně opodstatněný. Ruské impérium bylo jednou

⁷⁶⁵ VEBER, c. d., s. 135.

⁷⁶⁶ Svatý synod byla organizace, jež od dob Petra Velikého suplovala funkci patriarchy, kterou Petr Veliký nechal neobsazenou, a řídila tak ruskou pravoslavnou církev v souladu s panovníkovou vůlí.

⁷⁶⁷ VEBER, c. d., s. 135–136.

⁷⁶⁸ Tamtéž, s. 93.

z nejsilnějších velmocí, bylo větší a lidnatější než Japonsko a mělo větší průmyslovou a zejména surovinovou základnu. Ozbrojené síly byly také mnohem větší, dobudování Transsibiřské magistrály znamenalo, že carská armáda se bude moci relativně snadno přesunovat na Dálný východ, a co se námořnictva týkalo, jen v samotném Port Arthuru kotvilo sedm bitevních lodí, o jednu víc, než kolik jich celkem měli Japonci. Také finanční pozice carské vlády byla lepší než pozice Japonska. Rusko nemělo žádný důvod pochybovat o své síle. Nikdy v dějinách vzájemných kontaktů nebylo slabší než Japonsko a Rusové pokládali sebe sama za mnohem schopnější než Japonci. Rusko navíc mělo na Koreji zájem, třebaže menší než na Mandžusku, a nevidělo důvod přenechat ji, byť s omezeními, Japoncům.

Japonská vláda po válce s Ruskem rozhodně netoužila. Velká část japonské veřejnosti byla velice rozhořčena kvůli ruskému podílu na Intervenci tří a zejména následujícímu záboru Liao-tungského poloostrova, ale názor veřejnosti pro japonskou vládu nebyl rozhodující. Také japonské elity považovaly ruské odmítnutí stáhnout se z Mandžuska a dát Japonsku volnou ruku v Koreji za dobrý důvod k válce. Tak v červenci 1903 požadovalo sedm japonských profesorů v memorandu vládě urovnání mandžuské otázky jako prostředku k zajištění zájmů Japonska v Koreji, mnoho středně vysoko postavených úředníků na ministerstvech cítilo, že postavení Japonska vůči Rusku v průběhu času slábně.⁷⁶⁹ Přesto se nedá říct, že by motivací této „válečné strany“ byla pouze touha po kořisti a zvětšení japonské prestiže. Naopak, jejich cílem byla ochrana japonských zájmů v Koreji.

Pro japonskou vládu byly rozhodující japonské zájmy a zájmy v Koreji byly pro Japonsko naprosto životní. Ruský zájem na Koreji byl rovněž významný, ale s japonským se nedal srovnávat. Pro Rusko byla celá jeho politika v Mandžusku a v Koreji pouze jedním z mnoha železek v ohni, naproti tomu Japonsko nemělo druhou takovou zájmovou sféru. Rusové vcelku oprávněně tvrdili, že Korea v cizích rukou je ohrožením jejich postavení na Dálném východě. Japonská vláda učinila vše pro to, aby s Ruskem dospěla k přijatelné dohodě, ale pokud by se tak nestalo, byla ochotna válčit, přestože šlo o obrovské riziko. Japonský generální štáb soudil, že i v případě, zahájí-li Japonsko válku zahájí překvapivým úderem, je naděje na vítězné zakončení konfliktu nanejvýš padesátiprocentní. V protikladu k ruskému arogantnímu

⁷⁶⁹ JANSEN (ed.), *History of Japan*, s. 775.

přístupu Japonsko pečlivě uvážilo všechna rizika a po jejich posouzení šlo do války primárně ne s cílem obohatit se válečnou kořistí, ale s odhodláním toho, kdo nemá co ztratit.

Když byly 5. února 1904 přerušeny diplomatické styky mezi oběma zeměmi, byl pro všechny zainteresované ruské i japonské představitele konečný výsledek rusko-japonských sporů nejasné a na ruské straně si jen málokdo připouštěl, že Japonsko hodlá skutečně válčit. Přesně to však Japonci měli v úmyslu a protože si byli vědomi obrovského nepoměru sil, počítali s útokem předcházejícím vyhlášení války.

V noci z 8. na 9. února 1904⁷⁷⁰ napadla plavidla 1., 2. a 3. flotily torpédoborců ruské lodě, kotvící na vnější rejdě portarthurského přístavu, a zastihla Rusy nepřipravené. Japonská torpéda poškodila bitevní loď *Cesarevič* a křižník *Palladu*, bitevní loď *Retvizan* uvízla na mělčině a zatím ji nebylo možno vyprostit. Ruské loďstvo nebylo ochromeno zdaleka tak, jak si Japonci představovali. 9. února dopoledne, několik hodin po torpédovém útoku, připlulo japonské loďstvo na dostřel Port Arthuru, svedlo s ruskými plavidly a pobřežními bateriemi dělostřelecký souboj, ale bez výsledku.⁷⁷¹ Téže noci, co japonské lodě napadly Port Arthur, připluly 4. a 5. flotila torpédoborců také k Ta-lien-wanu. V přístavu se oproti očekávání nenalézala žádná ruská válečná plavidla, jediným plavidlem v přístavu byla britská loď evakuující japonské státní příslušníky z Port Arthuru a Ta-lien-wanu. Japonci na ni vystřelili torpéda, ale měli štěstí a nezasáhli ji.⁷⁷² Počátek válečných operací se pro Japonsko vyvíjel dobře, válka ještě vyhlášena nebyla. Svět byl udiven, že se Japonci opovážili Rusko napadnout, tisk anglosaských velmocí byl smělou japonskou akcí nadšen a chválil ostrovní říši, která udeřila bez varování.

V Koreji tou dobou byla situace napjatá. Gonsuke Hajaši stále nezískal Kodžongův souhlas se smlouvou legalizující vstup a pobyt japonských vojsk. V zemi se zatím nalézaly jen nepočetné japonské oddíly a jejich ruské protějšky, jejichž úkolem byla

⁷⁷⁰ Při přepočtu na juliánský kalendář, který tehdy v Rusku platil, se musí v datech od 1. III. 1900 přičítat 13 dní. v dobových ruských pramenech tedy je uveden například japonský útok na Port Arthur na noc z 27. na 28. ledna 1904. Viz VEBER, c. d., s. 137.

⁷⁷¹ HYNEK – KLUČINA, c. d., s. 285–286.

⁷⁷² WALDER, David, *The Short Victorious War. The Russo-Japanese Conflict*, Hutchinson & Co (Publishers) Ltd, London (etc.) 1973, s. 60.

vesměs ostraha vyslanectví. Ruský vyslanec v Koreji baron Pavlov se ocitl bez bezprostředního kontaktu se světem, protože v polovině ledna bylo přerušeno telegrafní spojení, a musel využívat služeb poštovních lodí. Jednou z takových lodí byl dělový člun *Korejec*, jenž kotvil v Čemulpchu. Vedle tohoto člunu byl v přístavu v okamžiku vypuknutí války také chráněný křižník *Varjag* a válečné lodě čtyř dalších zemí.⁷⁷³ 8. února připlul k Čemulpchu japonský kontradmirál Sotokiči Urjú s šesti křižníky a osmi torpédoborci⁷⁷⁴, aby zabezpečil vylodění předsunutých jednotek japonské 1. armády. Korea byla neutrální, přesto japonský velitel hrozil, že pokud Rusové do poledne 9. února nevyplují na volné moře, potopí je přímo v přístavu.⁷⁷⁵ *Korejec* vyplul, došlo ke střetu s japonskými loděmi.⁷⁷⁶ Nehledě na to, že obě ruská plavidla kotvila v přístavu, se Japonci v Čemulpchu vylodili. Kapitáni válečných plavidel ostatních zemí doporučili Rusům, ať vyplují. A opravdu, Rusové vypluli a svedli s Japonci boj, ve kterém byla obě plavidla vážně poškozena a vrátila se do přístavu, kde je jejich posádky potopily.

Císař Mucuhito-Meidži vyhlásil válku Rusku teprve 10. února 1904. Jak Spojené státy, tak Británie zaujaly neutralitu příznivou Japonsku. Německo a Francie stály na straně Ruska, ale do konfliktu nezasáhly z obav z intervence předchozích dvou velmocí. Čína vyhlásila neutralitu 12. února,⁷⁷⁷ i tak však bude na jejím území svedena většina bitev rusko-japonské války. Na japonskou stranu se hrozil přidat generál Ma, jenž velel 60 000 vojákům ve Vnitřním Mongolsku, jeho vláda si však nemohla dovolit narušit svoji neutralitu a zbavila jej velení nad polovinou jeho jednotek. Pro Japonce bylo významnou pomocí, že se na jejich stranu přidávali chunchuzové, kteří již delší dobu bojovali proti Rusům a nyní narušovali ruský týl. Nejvýznamnějším

⁷⁷³ O střetnutí v Čemulpchu viz HYNEK – KLUČINA, c. d., s. 281–285.

⁷⁷⁴ WALDER, c. d., s. 60 udává pouhé čtyři křižníky a pět torpédoborců.

⁷⁷⁵ EDGERTON, c. d., s. 104 udává, že kontradmirál Urjú naopak vyzval kapitány lodí ostatních zemí, ať vyplují z přístavu, než japonské lodě zahájí palbu na ruská plavidla.

⁷⁷⁶ HYNEK – KLUČINA, c. d., s. 282 tvrdí, že podle všeho nejprve Japonci vystřelili torpéda; přinejmenším co se příčin války týče, jejich kniha stojí, již vzhledem k roku vydání, na straně Rusů. CONNAUGHTON, c. d., s. 41–42 taktéž uvádí, že střetlet začali Japonci. Naproti tomu WALDER, c. d., s. 61 ujišťuje, že první vystřelil *Korejec*.

⁷⁷⁷ International Relations, Vol. III, s.427–428.

z chunchuzských vůdců byl Čang Cuo-lin, budoucí vládce Mandžuska v meziválečném období.

Protože Japonsko na pevnině zatím nemělo žádnou zvláštní vojenskou sílu, muselo od počátku vylodit značné množství vojáků a vybavení. Aby byly japonské transporty po moři bezpečné, bylo potřeba neutralizovat Port Arthur. 23. února Japonci vyslali pět plavidel, jež se měla potopit u vjezdu do Port Arthuru, ale akce byla zmařena ruskou střelbou a lodě se potopily předčasně; doprovodná plavidla však zachránila většinu dobrovolníků, kteří se účastnili této takřka sebevražedné mise.⁷⁷⁸ 24. února Japonci provedli další noční torpédový útok, „v jehož výsledku bylo zjištěno, že ruské křižníky se mohou pohybovat dovnitř a ven z přístavu zcela bez problémů“.⁷⁷⁹ Nezdarem skončil také pokus japonských bitevních lodí ostřelovat Port Arthur nepřímou palbou, provedený následujícího dne. Nehledě na to ruské lodě prozatím setrvaly v přístavu a jedině pancéřové křižníky z Vladivostoku se pokoušely narušovat japonské námořní trasy, místokrál Alexejev jim však zakázal vzdálit se z přístavu na více než den plavby.

I v Petrohradě bylo zjevné, že situace na Dálném východě je kritická. Vývoj války měli zvrátit nejváženější důstojníci, jaké Rusko mělo. Generál Kuropatkin, někdejší ministr války, měl porazit japonskou armádu v Mandžusku, viceadmirál Stěpan Osipovič Makarov byl pověřen porážkou japonského Spojeného loďstva. Tento zkušený důstojník a uznávaný teoretik, co se použití torpéd a námořních min týče (roku 1877 jako jediný velitel v dějinách potopil vlečným torpédem turecký křižník⁷⁸⁰), přicestoval po železnici do Port Arthuru 8. března a v čele Tichomořské eskadry nahradil admirála Starka, který bude později degradován.⁷⁸¹ Makarovův příjezd pozvedl ducha ruského námořnictva, stejně jako vyzdvižení *Retvizanu*, ke kterému došlo téhož dne, a tvrdý výcvik, kterému Makarov podrobil své námořníky, zlepšil úroveň Tichomořské eskadry.

⁷⁷⁸ WALDER, c. d., s. 63 udává, že Japonci ze 76 dobrovolníků zachránili všechny až na jednoho, CONNAUGHTON, c. d., s. 55–57 udává, že se akce zúčastnilo 70 japonských námořníků, z nichž jeden zemřel, tři byli zraněni a někteří upadli do ruského zajetí.

⁷⁷⁹ WALDER, c. d., s. 64.

⁷⁸⁰ HYNEK – KLUČINA, c. d., s. 148.

⁷⁸¹ EDGERTON, c. d., s. 103.

Hned po příjezdu se Makarov blýskl svojí odvahou. Když v noci z 9. na 10. března vypluly ruské torpédoborce na průzkum, torpédoborec *Stěreguščij* ztratil kontakt se svými sesterskými plavidly. Posléze spatřil další torpédoborce a přidal se k nim. Když se rozednívalo, Rusové spatřili vycházející slunce nejen na východě, ale také na stožárech ostatních plavidel, ta zároveň poznala *Stěreguščij*. Čtyři japonské torpédoborce si s jedním ruským poradily, jeho posádka jej potopila, aby torpédoborec nepadl do rukou nepřítele. Viceadmirál Makarov vyplul na palubě malého křižníku *Novik*, aby torpédoborci pomohl, ale pozdě. Jeho riskantní výprava přesto pozvedla ducha jeho námořníků.

Admirál Tógó byl znepokojen a snažil se urychleně zneškodnit ruské loďstvo. Další pokus o zatarasení přístavu skončil opět nezdarem. Japonský admirál studoval Makarovovy myšlenky o použití min jako ofenzivního prostředku a rozhodl se zaminovat vody v okolí Port Arthuru v naději, že jeho miny Rusům způsobí velké ztráty. Navíc vymyslel léčku na ruské lodě, japonské křižníky měly vylákat ruská plavidla z Port Arthuru na východ, kde bude čekat šest jeho bitevních lodí.⁷⁸²

Japonské minonosky kladly před půlnocí 12. dubna před přístavem miny, ale byly zpozorovány a viceadmirál Makarov tam měl v úmyslu ráno vyslat minolovky. K tomu však nedošlo, dva ruské torpédoborce na hlídce s východem slunce 13. dubna narazily na japonské křižníky, které tam v souladu s Tógóovým plánem vyčkávaly. Jako by se opakoval příběh torpédoborce *Stěreguščij*, osamocené ruské lodě neměly šanci a z Port Arthuru vyplula další ruská plavidla. Vicedmirál Makarov nyní byl na své vlajkové lodi *Petropavlovsk*, za ním celá jeho eskadra. Ruské lodě pronásledovaly japonské křižníky, ustupující směrem k východu. Když viceadmirál Makarov spatřil hlavní síly Spojeného loďstva, stáhl se a plul zpátky do Port Arthuru. V 9.45 však jeho vlajková loď narazila na minu, následně došlo k explozi muničních skladů a nakonec vybuchly také kotle a *Petropavlovsk* se potopil. Kromě viceadmirála Makarova šlo s lodí ke dnu asi 700 námořníků a malíř válečných scén V. V. Vereščagin, Makarovův host, zachránilo se 80 lidí včetně velkoknížete Kirila Vladimiroviče, carova bratrance.⁷⁸³ Velení převzal kontradmirál kníže Uchtomskij, který pokračoval v ústupu do Port Arthuru. V 11.00 narazila jeho vlajková loď *Poběda* také na minu, ale byla sto

⁷⁸² WALDER, c. d., s. 66–67.

⁷⁸³ Blíže o velkoknížeti viz VEBER, c. d., s. 469.

plout dál. Rusové si mysleli, že se jednalo o ponorkový útok, a vyhlásili ponorkový poplach. Jak zvláštní, Japonsko žádnou ponorku nemělo. Je možné, že obě lodě narazily na miny, které tam položila minonoska *Jenisej*, která se již dříve potopila a s ní i jediné záznamy o tom, kde miny nakladla.⁷⁸⁴

Jak Rusko, tak i Japonsko uctily Makarovovu památku. Viceadmirálova smrt měla ten nejhorší dopad na ruské loďstvo, morálku námořníků jistě nezvedla ani ztráta několika menších plavidel v následujících dnech. Velení oslabeného ruského loďstva se ujal kontradmirál Vitgeft, služebně nejstarší důstojník v Port Arthuru, který se se svými hlavními silami držel v bezpečí přístavu. V Petrohradě byl velitelem Dálněovýchodní eskadry jmenován viceadmirál Skrydlov, ale japonský postup na souši mu zabránil, aby se dostal do Port Arthuru, a Skrydlov se tak přesunul pouze do Vladivostoku.⁷⁸⁵ V květnu bude odvolán a nahrazen dalšími důstojníky, ale ani jeden z nich nebude mít s výjimkou tří pancéřových křižníků čemu velet.

1. armáda generála Kurokiho, čítající okolo 42 500 vojáků, se mezitím vylodila v Čemulpchu a v Činampu a postupovala přes korejské území na sever, aniž by narazila na ruský odpor. Na konci dubna dorazila japonská vojska k dolnímu toku řeky Ja-lu, kde na čekat generál Zasulič s 26 000 vojáky; víc jich Rusové zatím nebyli sto postavit do pole. Je zvláštní, že ještě 28. dubna byla jízdní brigáda generála Rennenkampfa stažena od Ja-lu, aby se mohla zúčastnit manévru.⁷⁸⁶ V následujících dnech se Japonci rozmístili a s nesmírnou péčí zamaskovali svá postavení, takže Rusové neměli informace o jejich síle a rozmístění a museli očekávat útok kdekoli na dvaatřicet kilometrů dlouhé frontě, kterou hájili s menšími silami.⁷⁸⁷ 1. května Japonci zaútočili a smetli ruskou obranu, přechod řeky je stál okolo tisíce vojáků, Rusové ztratili více než dvojnásobek tohoto počtu.⁷⁸⁸

⁷⁸⁴ WALDER, c. d., s. 70. O potopení Jeniseje taktéž viz CONNAUGHTON, c. d., s. 54.

⁷⁸⁵ WALDER, c. d., s. 74–75.

⁷⁸⁶ CONNAUGHTON, c. d., s. 75.

⁷⁸⁷ WALDER, c. d., s. 86.

⁷⁸⁸ CONNAUGHTON, c. d., s. 89 i EDGERTON, c. d., s. 111 udávají japonské ztráty na 1036 mužů, ruské na 2700 padlých, raněných a nezvěstných.

Pozemní boje přinesly Rusům velké překvapení. Ti ruští důstojníci, kteří bojovali po boku Japonců za Boxerského povstání, měli o japonské armádě vesměs dobré mínění, avšak celkově vzato byli Japonci ruským velením velmi podceňováni. Jejich vítězství v čínsko-japonské válce bylo připisováno na vrub pouze neschopnosti Číňanů. Teď se ukázalo, že Japonci jsou skvělí bojovníci, kteří se Rusům přinejmenším vyrovnají, a že jejich velení je nezměrně schopnější a nápaditější než ruské.⁷⁸⁹ Dalším překvapením pro Rusy bude skutečnost, že Japonci se dobře starali i o ruské zajatce a raněné⁷⁹⁰ a že dokonce všechen majetek padlých včetně cenností posílali jejich rodinám.⁷⁹¹ Japonská povaha však bude nepřesně odhadována i nadále, například v bitvě u Liao-jangu, kde japonská děla pod vlivem špatných informací omylem střílela i po vlastních vojácích, budou Rusové věřit, že tak japonští velitelé trestají vlastní vojáky, kteří nejsou sto splnit zadané úkoly.⁷⁹²

Ještě než byl znám výsledek bitvy na Ja-lu, 3. května 1904, se Japonci, stejně jako před deseti lety za čínsko-japonské války, vylodili u Pi-c'-wo, aniž by se Rusové pokusili vylodění zmařit.⁷⁹³ Port Arthur tak byl smrtelně ohrožen, místokrál Alexejev na carův rozkaz 5. května pevnost opustil; schoval se ve vlaku Červeného kříže.⁷⁹⁴ Následujícího dne Japonci přerušili spojení po železnici mezi Port Arthurem a ruskými silami v Mandžusku a do 13. května již byla vyloděna celá 2. armáda generála Ókua.

Spojené loďstvo tou dobou utrhlo vážné ztráty. Japonské lodě často pluly k Port Arthuru a ostřelovaly přístav, 14. května minonoska *Amur*, schovaná v mlze před očima hlídek na nedalekých japonských plavidlech, nakladla na obvyklé trase japonských lodí miny. Následujícího dne, 15. května, bitevní lodi *Hacuse*, *Jašima* a *Šikišima* spolu se třemi křižníky pluly tou samou trasou. Zhruba v 10.00 *Hacuse*, vlajková loď kontradmirála Našiby, narazila na minu a rychle se potopila. *Jašima* ve snaze zachránit trosečníky plula k místu neštěstí, ale také narazila na minu, byla vzata

⁷⁸⁹ EDGERTON, c. d., s. 110–112.

⁷⁹⁰ Tamtéž, s. 124.

⁷⁹¹ Tamtéž, s. 154–155.

⁷⁹² WALDER, c. d., s. 155. CONNAUGHTON, c. d., s. 189.

⁷⁹³ WALDER, c. d., s. 87–88.

⁷⁹⁴ EDGERTON, c. d., s. 119.

do vleku, avšak zanedlouho se také potopila. Posádka *Jašimy* byla zachráněna, stejně jako asi 200 námořníků z *Hacuse*, mezi kterými byl i Našiba. Rusové slyšeli exploze a viděli potopení japonských lodí, ale neudělali nic, čím by japonské potíže zvětšili.⁷⁹⁵ Téhož dne se potopil křižník *Jošino* po srážce s vlastní lodí, v dalších dnech Japonci ztratili torpédoborec a dělový člun.⁷⁹⁶

2. armáda generála Ókua mezitím postupovala na jih Liao-tungského poloostrova. Čtyřicet kilometrů severně od Port Arthuru, v nejužším místě poloostrova, širokém jen něco přes tři kilometry, ležela ruská obranná linie, jíž vévodil kopec Nan-šan. Rusové linii stavěli s přestávkami od roku 1900, vyhloubili velké množství zákopů, před kterými byla položena minová pole. Generálmajor Fok, ruský velitel, disponoval 18 000 vojáky, jeho pravý bok chránily dva torpédoborce a dělový člun, zakotvené v přístavu Ta-lien-wan, Rusové byli dobře zásobeni a disponovali velkým množstvím děl.

Za těchto okolností bylo od japonského velitele velmi neortodoxní, pokusit se s 29 500 vojáky o útok. Óku se nezalekl a 26. května po tříhodinové dělostřelecké přípravě zaútočil. Ve středu japonské linie stála 1. divize, na pravém křídle 3. divize a na levém křídle 4. divize; admirál Tógó poskytl útočícím jednotkám jen malou námořní podporu. Japonští vojáci postupovali pod těžkou dělostřeleckou palbou kupředu v terénu, kde se neměli za čím krýt. Když došli blíž, přivítala je palba z kulometů. Fok nasadil do boje jen asi 3000 vojáků pod vedením plukovníka Tret'jakova, „zbytek“ ponechal v záloze. Mnozí japonští vojáci se nabídli, že vyšlapou cestu skrz minová pole, ale silný déšť miny naštěstí obnažil. Ruská děla již v 11.00 vystřílela všech 150 granátů, jež na každé dělo připadaly, munice začala docházet také Japoncům. Generál Óku nehledě na to v 15.30 zahájil další půlhodinové ostřelování ruských pozic a nařídil nový útok. 3. divize na pravém křídle prorazila ruskou linii a provedla obchvat ruských pozic, které Japonci částečně obešli přes pláže. Japonský střed a levé křídlo rovněž postoupily kupředu. Fok nenasadil do boje své „zálohy“, 15 000 čerstvých vojáků, a ustoupil, hanba za porážku však padla na Tret'jakova.⁷⁹⁷

⁷⁹⁵ WALDER, c. d., s. 92–94.

⁷⁹⁶ HYNEK – KLUČINA, c. d., s. 290.

⁷⁹⁷ EDGERTON, c. d., s. 118–119 uvádí 732 padlých a 5459 raněných Japonců a 1100 Rusů padlých v boji a 600 na ústupu; CONNAUGHTON, c. d., s. 104–105 uvádí 739 padlých a 5459 raněných

V 19.20 zavlála japonská zástava na vrcholku Nan-šanu. Ruské lodě vypluly v podvečer z Ta-lien-wanu, aby se střetly s japonskými plavidly, ale jeden z torpédoborců narazil na skalisko a musel být opuštěn. A tak ruské námořnictvo do boje nezasáhlo.⁷⁹⁸

Japonci prorazili cestu skrz zdánlivě nedobytné ruské pozice za cenu relativně malých ztrát, mezi padlými byl i starší syn generála Nogiho.⁷⁹⁹ Spolu s prchajícími ruskými vojáky utíkali do Port Arthuru také Rusové z Ta-lien-wanu, přístavu, který Rusové přejmenovali na Dalnij a zabydleli se v něm. Nyní jej ve spěchu opustili a 30. května Japonci město obsadili. Dále na jih už začínala opevnění okolo Port Arthuru.

Port Arthur byl velice silnou pevností. Původní čínské opevnění bylo Rusy dále rozšířeno, Rusové postavili před městem další linii betonových pevnůstek, ty však byly příliš blízko města a nezabránily Japoncům v tom, aby přisunuli svá děla na dostřel přístavu. Strategicky významné výšiny dále na sever Rusové neopevnili.⁸⁰⁰ I tak však bylo pro jakoukoli armádu takřka nemožné pevnost dobýt. V Port Arthuru bylo soustředěno 40 000 vojáků 3. sibiřského sboru, na lodích bylo dalších 17 000 námořníků. Ruské velení nemělo svojí složitostí obdoby. Pevnosti velel původně generálporučík Stessel, který byl vystřídán generálporučíkem Smirnovem. Stessel se odmítl vzdát velení a prohlásil, že je velitelem celé „opevněné oblasti“, zatímco Smirnov velí pouze pevnosti.⁸⁰¹ A tak měli Rusové dva velitele. Jednotky 3. sibiřského sboru poslouchaly dva různé velitele, velitel jeho dělostřelectva generál Nikitin podléhal generálu Bjelému, ten byl podřízen Smirnovovi jako veliteli pevnosti. Velitelem ostatních pozemních sil byl generál Kondratěnko, který poslouchal Stesselovy rozkazy. Generál Kuropatkin 3. července nařídil Stesselovi, ať na

Japonců, 450 Rusů padlých v boji a 650 na ústupu a WALDER, c. d., s. 103 udává celkem 4855 padlých a raněných Japonců a 700 Rusů zabitých v boji, nepočítaje v to padlé na ústupu.

⁷⁹⁸ WALDER, c. d., s. 102–103.

⁷⁹⁹ EDGERTON, c. d., s. 119.

⁸⁰⁰ Tamtéž, s. 114.

⁸⁰¹ Tamtéž, s. 114.

torpédoborci odpluje z Port Arthuru, aby bylo velení sjednoceno, ale Stessel odmítl a Kuropatkin z toho nevyvodil žádné závěry.⁸⁰²

Japonci mohli pevnost Port Arthur a její posádku pouze izolovat a bránit ruským výpadům a doufat, že Spojené loďstvo se s ruskými válečnými loděmi vypořádá ještě předtím, než do východoasijských vod dopluge další ruská eskadra z Evropy, o jejímž vyplutí se hovořilo,⁸⁰³ myšlenku nedobývat Port Arthur podporoval generál Kodama, náčelník štábu maršála Ójamy, velitele všech čtyř japonských armád.⁸⁰⁴ Ruské lodě by však představovaly hrozbu japonským transportům a pokud by se v přístavu udržely až do příplutí lodí z Baltu, mělo by Spojené loďstvo, nyní oslabené ztrátou dvou bitevních lodí, jen malou naději na vítězství. Případná porážka japonských pozemních vojsk v Mandžusku by znamenala, že by se Rusové mohli probít zpět na Liao-tungský poloostrov, a v takovém případě by Japonsko válku asi prohrálo. Pokud by Japonci pevnost dobyli a válku v Mandžusku prohráli, mohli by se v Port Arthuru udržet po neomezenou dobu, zvláště pokud by ovládali moře. A tak se Japonci rozhodli o Port Arthur bojovat. Dobytím pevnosti byl pověřen generál Maresuke Nogi, povoláný nazpět z výslužby, který u Port Arthuru bojoval již za čínsko-japonské války. Po reorganizaci japonských sil mu bylo 6. června svěřeno velení 3. armády.

Touto dobou již muselo být i Plevemu zjevné, že „krátká vítězná válka“ se nedostaví. Co hůř, národy a národnosti carského Ruska pochopily, že jsou vrženy do války doslova na druhém konci světa a mají platit krvavou daň za zájmy, jež jsou jim naprosto cizí. Utlačovaní lidé z žaláře národů⁸⁰⁵ zvedali hlavu a začali se bouřit proti svým ruským tyranům. Tak carský místodržitel ve Finsku Bobrikov, známý svou zálibou jezdit na koni ulicemi Helsinek a švihat Švédy a Finy bičíkem, byl v červnu 1904 zastřelen jistým Eugenem Schaumannem, jenž následně sám spáchal

⁸⁰² WALDER, c. d., s. 126–127.

⁸⁰³ Tamtéž, s. 89–90.

⁸⁰⁴ EDGERTON, c. d., s. 120.

⁸⁰⁵ Jako „žalář národů“ je setrvale označováno Rakousko-Uhersko, jedná se však, především co se Rakouska týče, o prázdné klišé. Skutečný žalář národů ležel na východ od řeky Zbruč, jež tvořila rakousko-ruskou hranici, nebo ve stínu pádišáhově, vynecháme-li koloniální říše evropských mocností. Přinejmenším Rakousko bylo naprosto liberální zemí, jež na tehdejší poměry nikterak nevybočovala z celoevropského průměru. Osud Gavrila Principa nebo mladého Adlera hovoří za vše.

sebevraždu.⁸⁰⁶ 28. července byl esery zabit Pleve, zabito bylo i mnoho dalších představitelů dekadentní a zdegenerované carské moci. Armády a námořnictva se ještě vzpoury nedotkly, ale brzy měly přijít dobré důvody pro to, aby se tak stalo.

Zatímco 3. armáda měla dobýt Port Arthur, 1., 2. a 4. armáda – posledně jmenovaná, velel jí generál Nozu, se vylodila 19. května 1894 u Ta-ku-šanu – postupovaly směrem k Liao-jangu. Původním japonským plánem bylo zasadit Rusům zdrcující porážku a zničit jejich armády ještě dřív, než se do oblasti přesunou posily z Evropy; tak nějak by byl býval probíhal rusko-japonský konflikt v případě, že by byl býval zahájen před dostavěním Transsibiřské magistrály. Generál Kuropatkin vyslal proti 2. armádě 1. sibiřský armádní sbor generála Štaketberga; konečným cílem jeho útoku bylo proniknout do Port Arthuru.⁸⁰⁷ 15. června 1904⁸⁰⁸ se obě vojska, z nichž každé čítalo asi 30 000 vojáků,⁸⁰⁹ střetla v hornaté krajině u Te-li-s', kteréžto střetnutí je v ruských pramenech označováno podle nedalekého městečka jako Wa-fang-kun. Ruské pravé křídlo, nalézající se již v nížině, kryli kozáci, ti však před Ókuovou pěchotou ujeli a Štaketberg musel ustoupit; na útěku jej ostřelovala japonská děla a způsobila mu těžké ztráty. Japonci ztratili 217 mrtvých a 946 zraněných, Rusové 500 padlých a 3000 raněných a nezvěstných.⁸¹⁰

23. června vyplul kontradmirál Vitgeft se všemi svými loděmi z Port Arthuru a mířil do Vladivostoku, avšak když zjistil, že síly admirála Tógóa mu plují vstříc, obrátil se nazpět do Port Arthuru. Admirál Tógó nařídil provést torpédový útok, torpédoborce připluly až těsně k ruským lodím, ale ani jedno z torpéd nezasáhlo cíl. Jediným výsledkem celé akce bylo to, že *Sevastopol* najel na minu, ale dokázal doplout do přístavu.⁸¹¹ 29. června Alexejev nařídil Vitgeftovi, ať odpluje do Vladivostoku, „pokud možno ať se vystříhá střetnutí“. Vitgeft se utápěl v apatii

⁸⁰⁶ WALDER, c. d., s. 208; tento autor udává, že se atentátník jmenoval Schaumann, kdežto VEBER, c. d., s. 112 uvádí podobu jeho jména Schauman.

⁸⁰⁷ WALDER, c. d., s. 110.

⁸⁰⁸ Tamtéž, s. 111; EDGERTON, c. d., s. 122 uvádí datum 14. června.

⁸⁰⁹ WALDER, c. d., s. 111.

⁸¹⁰ EDGERTON, c. d., s. 122; WALDER, c. d., s. 11 udává, že padlých Rusů byly 2000, nepočítaje v to zabitě na ústupu.

⁸¹¹ Tamtéž, s. 119.

a neučinil nic s odůvodněním, že by se střetnutí vyhnout nemohl.⁸¹² Zůstal v přístavu, na který postupovaly desetitisíce fanaticky odhodlaných Japonců. Výzbroj bitevních lodí byla částečně demontována a použita k obraně pevnosti před útočícími Nogiho vojáky.

24. července generál Štachelberg svedl další střetnutí s Japonci u města Ta-š'-ťiao, ležícího na železnici, a byl opět poražen.⁸¹³ Japonci obsadili také průsmyk Mo-ťien-ling a významné město Niou-čchuang. Cesta na Liao-jang byla volná, Kuropatkin jej hodlal bránit; tentokrát vůbec neměl v úmyslu se stáhnout.

Generál Nogi postupoval na Port Arthur. Významnou komplikací bylo to, že 13. června křižníky z Vladivostoku potopily japonskou transportní loď, jež převážela osmnáct houfnic ráže 280 mm, jež byly určeny právě jemu,⁸¹⁴ a na hlavu viceadmirála Kamimury, jehož pancéřové křižníky nebyly sto Rusy zničit, se snesla vlna hněvu a na okna jeho domu sprška kamení.⁸¹⁵ Nogiho vojáci 7. srpna obsadili Vlčí hory, ze kterých byla japonská děla sto zasáhnout i ruské lodě kotvící ve vnitřní rejdě přístavu. Vbrzku byly zasaženy dvě ruské bitevní lodě, kontradmirál Vitgeft byl lehce zraněn.

Vitgeft se rozhodl uposlechnout další instrukce z 28. července,⁸¹⁶ rozloučil se s přáteli s tím, že se sejdou na onom světě,⁸¹⁷ a 10. srpna ráno vyplul. Všechny jeho bitevní lodě byly již bojeschopné, disponoval celkem šesti bitevními loděmi, čtyřmi křižníky a osmi torpédoborci, admirál Tógó proti ruské eskadře mohl postavit čtyři bitevní lodě, osm pancéřových a patnáct chráněných křižníků a padesát torpédových plavidel.⁸¹⁸ Ruské lodě byly v horším technickém stavu, ruská eskadra jako celek mohla plout rychlostí maximálně 14 uzlů, Japonci byli rychlejší.

Admirálu Tógóovi se konečně dostalo příležitosti, již očekával s nadějemi i s obavami. Došlo k prvnímu střetnutí hlavních sil Tichomořské eskadry s většinou

⁸¹² Tamtéž, s. 120.

⁸¹³ EDGERTON, c. d., s. 122–123.

⁸¹⁴ WALDER, c. d., s. 117; CONNAUGHTON, c. d., s. 216–217.

⁸¹⁵ WALDER, c. d., s. 120.

⁸¹⁶ Tamtéž, s. 120.

⁸¹⁷ Tamtéž, s. 132.

⁸¹⁸ HYNEK – KLUČINA, c. d., s. 291.

Spojeného loďstva, k bitvě ve Žlutém moři. Japonci měli dva cíle: zabránit Rusům v ústupu do Vladivostoku a neztratit žádnou bitevní loď; obávali se, že je budou v budoucnu ještě potřebovat. V půl dvanácté byla obě loďstva na dohled.⁸¹⁹ Admirál Tógó mohl proti Rusům na počátku střetnutí postavit pouze čtyři bitevní lodě a dva křižníky, posléze se však k němu stáhla další menší plavidla, jež byla svolávána pomocí bezdrátového telegrafu. Japonské křižníky pak pluly jak na jihozápad, tak na severovýchod od ruské eskadry.⁸²⁰ Boj byl zahájen ve 12.20, Tógó chtěl „položít příčku na T“, ale proplul v příliš velké vzdálenosti od čela ruské eskadry a než se obrátil, Rusové se mu vzdálili. Po dvě hodiny obě loďstva byla mimo dostřel, ale již v 16.30 byla opět zahájena dělostřelecká palba. Admirálu Tógóovi dělalo velké starosti, že Rusové mohou docela dobře do Vladivostoku doplout. Japoncům však přálo štěstí, události, které se odehrály v podvečer, měly uvrhnout ruskou eskadru do nejhlubšího myslitelného zmatku.

Asi v 17.00 zasáhl japonský granát ráže dvanáct palců (305 mm) můstek ruské vlajkové lodi *Cesareviče*, Vitgeft, který se odmítal uchýlit do lépe pancéřované velitelské věže, byl zabit a většina jeho štábu byla zabita nebo zraněna. Kapitán *Cesareviče* Ivanov zprávu o velitelově smrti zatajil a uchýlil se do velitelské věže, ta byla v 17.45 rovněž zasažena, Ivanov zahynul a všichni ostatní také. Zablockování kormidelního mechanismu způsobilo, že se *Cesarevič* začal otáčet. *Retvizan* a *Poběda* jeho pohyb napodobily, poté se snažily vrátit do řady, ale ta se již rozpadla. *Retvizan* se pokusil taranovat Tógóovu vlajkovou loď *Mikasa*, ale byl zastaven hustou japonskou palbou. Nový velitel *Cesareviče* konečně dal na vědomí ostatním lodím, že Vitgeft je mrtev. Velení připadlo kontradmirálu knížeti Uchtomskému, ten nechal vyvěsit signál „za mnou“, ale za ním plula jen *Poběda*. *Retvizan* se odtrhl a plul na vlastní pěst do Port Arthuru, zbytek bitevních lodí se jen obtížně podřídil Uchtomského vedení. Kníže se rozhodl vrátit se nazpět do Port Arthuru.⁸²¹ Teď, když

⁸¹⁹ Průběh bitvy viz Tamtéž, s. 291–296.

⁸²⁰ Tamtéž, s. 292–293.

⁸²¹ Toto rozhodnutí je po zásluze kritizováno, na druhé straně je třeba vzít v potaz, že Vladivostok je zamrzlý po čtyři měsíce v zimě, která již byla na obzoru, navíc by se byl býval mohl stát stejně snadno terčem útoku jako Port Arthur – a narozdíl od něj se nejednalo o velkou pevnost. Až by Vladivostok zamrzl, Rusové by se neměli kam přesunout, pokud vynecháme možnost návratu do Port Arthuru. Ve světle této skutečnosti by počínání knížete Uchtomského bylo méně podivné, zvláště pokud by již před

byl hlavní cíl japonského loďstva splněn, nechtěl admirál Tógó riskovat svá nejcennější plavidla v boji, který by mu nepřinesl žádné další výhody, a tak jeho bitevní lodě přenechaly pole křižníkům a torpédovým plavidlům. Velitel ruských křižníků Rejcenštejn rozkázal svým lodím plout přece do Vladivostoku, ale k jeho vlajkové lodi *Novik* se připojil jen jeden, zbylé dva zůstaly s bitevními loděmi. V noci došlo k útoku japonských torpédových plavidel, ruská plavidla nebyla zasažena, ale *Cesarevič*, další křižník a tři torpédoborce se pokusily samostatně doplout do Vladivostoku. Nedoplula ani jediná loď, jeden torpédoborec najel na minu, křižník *Novik* byl potopen vlastní posádkou, když utrpěl další poškození od japonských křižníků, a ostatní lodě se nechaly internovat.

Křižníky z Vladivostoku pod velením kontraadmirála Jessena se 11. srpna dozvěděly o Vitgeftově vyplutí z Port Arthuru a vypluly ke korejskému pobřeží, aby se s ním setkaly. Místo Vitgeftovy eskadry však Jessen ráno 14. srpna narazil na čtyři pancéřové křižníky viceadmirála Kamimury. Tři ruské lodě měly jen malou šanci, Japonci těžce poškodili křižník *Rurik*, který nakonec potopila sama posádka. Zbylé dvě lodě byly poškozeny a musely podstoupit rozsáhlé opravy a od té doby nevypluly z Vladivostoku.⁸²² Viceadmirál Kamimura mohl být spokojen, konečně ustane rozbíjení oken jeho domu.

Opravdové dobývání Port Arthuru mělo teprve začít. 16. srpna generál Nogi nabídl Rusům, ať kapitulují, Stessel odmítl.⁸²³ 19. srpna byl zahájen první masový útok japonských pěšáků, boje trvaly až do 27. srpna. Japonci byli za těžkých ztrát odrazeni, ztratili 15 000 vojáků.⁸²⁴ Nogi se však neohlížel na ztráty; řekl, že je připraven ztratit u Port Arthuru divizi. Japonští i ruští vojáci se nyní ocitli v pozici, v jaké před nimi nebyli ještě žádní vojáci v moderní době: jednalo se o první zákopovou válku v dějinách. Na nevelký prostor se snášela tak silná a tak dlouhá dělostřelecká palba, jako ještě nikdy, a husté řady pěšáků kosila den za dnem palba z kulometů, kterou ani předchozí dělostřelecká příprava nemohla umlčet. Japonská výdrž byla neuvěřitelná

začátkem akce vyslovil své námitky proti ní. O tom jsem však žádné zmínky nenašel a je tedy pravděpodobnější, že Uchtomskij ztratil hlavu.

⁸²² WALDER, c. d., s. 137–139.

⁸²³ EDGERTON, c. d., s. 127.

⁸²⁴ WALDER, c. d., s. 148.

a lidé té doby, pokud by byli informováni o průběhu bojů, by si mohli položit otázku, zda by kteříkoli jiní vojáci takové podmínky vydrželi – nebo zda by jakákoli jiná armáda nechala svého generála takto plýtvat vojáky. Budoucnost ukáže, že odpověď na obě otázky je kladná. Japonci však informace o dění před Port Arthurem pečlivě tajili z obav, že světová veřejnost dospěje pod vlivem jejich ztrát k závěru, že válku prohrají, a že jim již nikdo nepůjčí.

Mezitím byla zahájena bitva u Liao-jangu.⁸²⁵ Kuropatkin disponoval zhruba 158 000 vojáky, Japonci měli asi jen 125 000 mužů, ale Rusové jejich počet přecenili.⁸²⁶ Rusové rozdělili své síly do dvou velkých seskupení, jižně od města stáli vojáci generála Zarubajeva, východně síly generálmajora Bilderlinga; mezi oběma skupinami byla mezera asi dvacet kilometrů, jež byla vyplněna jízdou. Japonská vojska byla rovněž rozdělena na dvě skupiny, jihozápadně od Liao-jangu byla 2. a 4. armáda, východně pak 1. armáda. Vzdálenost mezi těmito silami byla dvojnásobná než v případě Rusů. Maršál Ójama se rozhodl zaútočit na ruské síly i přes jejich početní převahu; doufal, že Rusové neudeří na jeho rozptýlené armády, a nemýlil se. Japonským záměrem bylo ruskou armádu úplně obklíčit a zničit. 1. armáda generála Kurokiho napadla Binderlingovy síly 26. srpna, současně zaútočila 2. a 4. armáda. Japonští vojáci mnohdy postupovali skrze lány kao-liangu, který byl vyšší než člověk. 27. srpna se Rusové čelící 1. armádě začali stahovat za řeku Tang a 28. srpna bylo zřejmé, že Kurokiho oddíly zvítězily. Toto vítězství otrásl ruskou frontou a i Rusové v zákopech jižně od Liao-jangu dostali rozkaz ustoupit. Fronta nyní utvořila půlkruh okolo města, na severu přerušeny řekou Tchaj-c'. Kruh okolo města se stahoval, 31. srpna se Japonci zmocnili vrchů Šu-šan, významné překážky při cestě do Liao-jangu. Téhož dne pravé křídlo Kurokiho armády překročilo řeku Tchaj-c'. Japonci se zmocnili uhelných dolů v Jen-tchaji a obsadili vrch, zvaný Rýžový koláček, ze kterého začala na Liao-jang střílet šestipalcová děla. Od 1. září se ruští vojáci stahovali z města, na ústupu ve městě vraždili a drancovali. Kuropatkin se rozhodl soustředit své síly na sever od Liao-jangu a podniknout protiútok. Kurokiho síly na Rýžovém koláčku pro něj představovaly hrozbu, proto proti nim vyslal generála Orlova

⁸²⁵ Popis bitvy u Liao-jangu viz CONNAUGHTON, c. d., s. 162–213 nebo WALDER, c. d., s. 149–157.

⁸²⁶ CONNAUGHTON, c. d., s. 168; WALDER, c. d., s. 145 uvádí počet 150 000 Rusů a 125 000 Japonců, VEBER, c. d., s. 153 udává, že Rusů bylo 155 000 a Japonců 135 000.

s 14 000 rezervisty, ti však byli poraženi a Orlov těžce raněn. Štelbergovi vojáci, kteří se následně pokusili o totéž, byli úspěšnější a vrch dobyli, záhy však omylem dostali rozkaz, ať se stáhnou.⁸²⁷ Kuropatkin seznal, že Kurokiho asi neporazí, a 4. září se rozhodl úplně ustoupit, ačkoli měl menší ztráty a větší zálohy, které však do boje nenasadil. Bitva u Liao-jangu skončila v podstatě japonským vítězstvím, do japonských rukou padlo město a Japonci si udrželi iniciativu, Rusové však dokázali ustoupit a měli mnohem menší ztráty.⁸²⁸ Je pravdou, že případné ruské vítězství by pro Japonce znamenalo katastrofu. Japonsko si prostě nemohlo dovolit prohrát ani jedinou bitvu.

Bojovalo se také u Port Arthuru. 20. září se Japonci třikrát pokusili dobýt vrch Namako, ležící v blízkosti Kéty 203, nejvyššího vrchu v blízkosti Port Arthuru. Ztratili při tom 2500 vojáků. Rusové se na vrchu udrželi, Japonci se však zmocnili vodárny a Rusové byli odkázáni na studně. Zároveň se jim krátily zásoby jídla, stále na tom však byli lépe než Japonci, z nichž 16 000 trpělo nemocí beri-beri, způsobenou nedostatkem vitamínů.⁸²⁹ Generál Nogi se neohlížel na ztráty svých vojáků a byl odhodlán dobýt Port Arthur za každou cenu. Konečně dostal šest děl ráže 280 mm a s nimi začal ostřelovat přístav, později dostal další děla a Port Arthur byl nyní ostřelován stále intenzivněji. V mezidobí, kdy se nekonaly žádné větší operace, Japonci hloubili přibližovací zákopy k ruským postavením.⁸³⁰

V Petrohradě s napětím sledovali vývoj na Dálném východě. Stávalo se zřejmým, že lodě v Port Arthuru mají jen malou šanci na přečkání války. Ruská admirálie pojala myšlenku: bude vytvořena 2. tichomořská eskadra, která popluje z Baltu kolem celého světa až do dálnévýchodních vod, do Port Arthuru. Myšlenka jako taková nebyla úplně šílená, stejnou cestou pluly ruské lodě již před válkou, tehdy však na ně nečekali Japonci. Kontradmirál Zinovij Petrovič Rožestvenskij, velitel Baltského loďstva, který byl pověřen velením této zatím jen v plánech admirality existující

⁸²⁷ EDGERTON, c. d., s. 136–138.

⁸²⁸ WALDER, c. d., s. 158 udává přes 5000 padlých a přes 18 000 raněných Japonců oproti 2000 mrtvým a 13 000 raněným Rusům, naproti tomu CONNAUGHTON, c. d., s. 202 udává 5537 mrtvých a 18 063 raněných Japonců, 3611 mrtvých a pohřešovaných a 14 301 raněných Rusů.

⁸²⁹ WALDER, c. d., s. 222–223.

⁸³⁰ EDGERTON, c. d., s. 141–142.

eskadry, musel pod vlivem vývoje v Mandžusku přehodnotit svůj původní názor, že do října Japonsko určitě kapituluje.⁸³¹

Předpoklad, že Japonci kapitulují, byl velice nesprávný. Naopak, z Liao-jangu postupovali na sever a jejich postup ohrožoval Mukden. Na Dálný východ se nyní přesouvaly početnější posily z Ruska, což bylo usnadněno tím, že 20. září byla dokončena stavba železnice okolo Bajkalského jezera – první transport však tamtudy projel teprve 3. října. Kuropatkinovo velení nyní bylo oslabeno vytvořením 2. mandžuské armády pod generálem Grippenbergem. Počátkem října se Rusové pokusili provést ofenzívu s cílem odvrátit nebezpečí hrozící Mukdenu a konečně Japonce porazit. Ve dnech 5.–18. října 1904 byla svedena bitva na řece Ša-che. Rusové útočili na Japonce, opět měli větší vojska a menší ztráty a opět byli nuceni ustoupit.

Japonsko tedy nekapitulovalo, a tak se Rožestvenskij, povýšený na viceadmirála, musel vydat na cestu. 2. tichomořská eskadra opustila Kronštadt, 9. října 1904 vyplula z Revalu (dnes Tallin) a 15. října z Libavy (Liepaja), posledního ruského přístavu na cestě na Dálný východ. Na první pohled byla impozantní, skládala se z nových bitevních lodí *Orel*, *Borodino*, *Alexandr III.* a *Kňaz Suvorov*, Rožestvenského vlajkové lodi, dále k ní patřily starší bitevní lodě *Osljabja*, *Sisov Velikij* a *Navarino*, sedm křižníků, pět pomocných křižníků a devět torpédoborců. Tyto lodě však neměly příliš dobré plavební vlastnosti. Námořníci se zase skládali většinou z čerstvých odvedenců, nebo z rezervistů; ani jedni neměli dostatek znalostí a zkušeností a museli se vše učit během plavby. Manévry a cvičné střelby, které ruské lodě cestou prováděly, dopadaly špatně.⁸³²

Počáteční fáze cesty v Baltském moři proběhla bez problémů, zprávy od ruských agentů, že se v Severním moři pohybují japonské torpédové čluny, však vyvolala v ruském loďstvu paranoidní strach.⁸³³ V noci z 21. na 22. října ruské lodě,

⁸³¹ WALDER, c. d., s. 136.

⁸³² CONNAUGHTON, c. d., s. 332; EDGERTON, c. d., s. 170.

⁸³³ Rusové se obávali útoku v oblasti úžiny Skagerrak a Severního moře, proto vytvořili v evropských přístavech špionážní síť, jejíž centrum leželo v Kodani. V tom si počínali velice hloupě, japonské torpédové čluny by totiž musely plout v blízkosti pobřeží a patrně by měly buď obeplout Afriku, nebo proplout Suezským průplavem. Rozumnější by tedy bylo rozmístit agenty v úžině Bab al-Mandab,

proplouvající mělčinou Dogger Bank, zpozorovaly mnoho menších, synchronizovaně se pohybujících plavidel a zahájily na ně palbu. A nejen na ně, ruské bitevní lodě ve zmatku dokonce střílely na vlastní křižníky. Posléze se ukázalo, že malé loďky byly ve skutečnosti rybářskými čluny z Hullu. Britská admirálita vyslala k ruské eskadře své válečné lodě, které Rusy nějaký čas sledovaly, a ruská vláda musela zaplatit odškodnění.⁸³⁴ V přístavu Vigo ruské lodě na chvíli zakotvily a aby bylo učiněno zadost požadavkům Britů, Rožestvenskij vysadil na pevnině důstojníky, kteří měli objasnit pozadí incidentu na Dogger Bank. Vedle kapitána Nikolaje N. Klada, jenž se stal kritikem postupu Rožestvenského i ruské admirality, se jednalo o dva poručíky a jednoho podporučíka, kteří byli v Rožestvenského loďstvu bezpochyby nejlépe informováni o celém incidentu. S jejich pomocí pak tragickou událost vyšetřovala mezinárodní komise, jež donutila Rusko přijmout odpovědnost za škodu a zaplatit 65 000 liber náhrady. Mezitím již Rožestvenskij dávno opustil Vigo, plul do Tangeru a tam se jeho lodě rozdělily. Čtyři nejnovější ruské bitevní lodě obepluly Afriku⁸³⁵, starší bitevní lodě pod velením kontradmirála Dmitrije Ivanoviče Felkerzama pluly přes Suezský průplav do Indického oceánu.

26. října Nogi po intenzivním ostřelování zahájil druhý pokus o zteč Port Arthuru, který trval šest dní. Japonské ztráty byly obrovské, 4000 mrtvých, zákopy se plnily padlými vojáky a japonští vojáci někdy dokonce vršili mrtvoly svých kamarádů na hromady, aby se za nimi mohli skrýt.⁸³⁶ Zisky, kterých Japonci dosáhli, byly nepatrné. Císařský hlavní stan Nogimu nebránil, naopak, podporoval ho v útočení za každou cenu.⁸³⁷ Port Arthur musel padnout dříve, než se objeví Rožestvenského eskadra.

Ta čelila velkým potížím s doplňováním uhlí. Jeho spotřeba byla velká, ruské lodě je musely často doplňovat, ale Rusko nemělo na trase z Evropy na Dálný východ žádnou uhelnou stanici, kde by 2. tichomořská eskadra mohla uhlí doplnit. Kvůli

v Suez, u Mysu Dobré naděje a v západoafrických přístavech, případně i v Brazílii, kdyby se Japonci odvážili vyslat čluny kolem neklidného mysu Hoorn.

⁸³⁴ CONNAUGHTON, c. d., s. 313–320; EDGERTON, c. d., s. 164–166.

⁸³⁵ HYNEK – KLUČINA, c. d., s. 307 a CONNAUGHTON, c. d., pozn. překl. na s. 322 uvádějí, že jejich ponor byl příliš velký, než aby mohly proplout Suezským průplavem.

⁸³⁶ WALDER, c. d., s. 225.

⁸³⁷ Tamtéž, s. 232.

britské intervenci se ruské lodě nemohly v přístavech neutrálních zemí zdržovat déle než jeden den, jak stanovilo mezinárodní právo, takže musely doplňovat uhlí na volném moři v mezinárodních vodách. K tomuto úkolu se zprvu neměla žádná plavební společnost. Ukázalo se však, že císař Vilém II. je nejen přítelem muslimů, ale také Rusů, a díky jeho intervenci se hamburská společnost HAPAG⁸³⁸ uvolila zásobovat ruské lodě uhlím. Bylo to kvalitní uhlí, pocházelo z dolů ve waleském Cardiffu.⁸³⁹ Doplňování uhlí na moři bylo mnohem těžší než v přístavu, své přístavy uzavřeli Rusům i jejich francouzští spojenci. Ruský velvyslanec v Paříži Nělidov nedokázal jejich stanovisko změnit a zaplatil za to krutou daň: jeho syn, poručík Nělidov, zemřel na *Osljabji* před Dakarem na vyčerpání při nakládání uhlí.⁸⁴⁰ Zemřelo i několik dalších námořníků, mnozí jiní při nakládání uhlí upadli do bezvědomí. Lodě společnosti HAPAG přivezly více uhlí, než se vešlo do uhelných bunkrů ruských lodí,⁸⁴¹ a pytle s uhlím tak na Rožestvenského plavidlech zabraly každé volné místo, včetně ubikací důstojníků. Často se protrhly a vzduch byl plný uhelného prachu, padající uhlí zasáhlo mnoho ruských námořníků, kteří se v nemocnicích přidali ke svým kamarádům, kteří nevydrželi námahu při nakládání.⁸⁴² Další zastávka v Gabunu proběhla klidně, stejně jako v Libreville. Když však Rožestvenského lodě 5. prosince připluly do Velkého rybího zálivu při pobřeží Angoly, očekával je portugalský guvernér na dělovém člunu *Limpopo* vyzbrojeném tříliberním kanónem a pokud Rusové neodplují, pohrozil „drastickou akcí“.⁸⁴³ Rusové však neodpluli a guvernérovi nezbylo než přivolat britské lodě. Naproti tomu v zátocě Angra Penguena, jež patřila k Německé jihozápadní Africe, byly 11. prosince ruské lodě německými úřady přijaty velmi srdečně. Německý guvernér sdělil Rožestvenskému, že Kóta 203 padla, ruského velitele to nevzrušilo ani poté, co mu vysvětlili, co Kóta 203 vlastně je.⁸⁴⁴

⁸³⁸ Hamburg-Amerika-Paketfahrt-Aktien-Gesellschaft, největší paroplavební společnost té doby.

⁸³⁹ CONNAUGHTON, c. d., s. 328.

⁸⁴⁰ Tamtéž, 324.

⁸⁴¹ Tamtéž, s. 323 udává množství 30 000 tun, WALDER, c. d., s. 228 udává 40 000 tun.

⁸⁴² Tamtéž, s. 228.

⁸⁴³ CONNAUGHTON, c. d., s. 325.

⁸⁴⁴ Tamtéž, s. 326; WALDER, c. d., s. 229–230.

26. listopadu se generál Nogi, posílen divizí z Hokkaidó, pokusil o třetí útok. Kóta 203 byla konečně dobyta a ruské protiútoky byly odraženy. Tento útok stál Japonce 12 000 padlých a raněných včetně Nogiho druhého syna, Rusy čtvrtinu tohoto počtu. Na vrcholku draze zaplaceného kopce se zakopali japonští dělostřelečtí pozorovatelé a řídili nepřímou palbu jedenáctipalcových houfnic na ruské lodě, od 10. srpna nečinně setrvávající v pochybném bezpečí přístavu. V několika následujících dnech byly ruské lodě potopeny, pouze *Sevastopol* odplul na vnější rejdu a přes pokusy japonských torpédovek jej potopit se udržel až do kapitulace přístavu, kdy jej potopila vlastní posádka.⁸⁴⁵ Rusům docházely potraviny s výjimkou obilí, také jejich zásoby munice se pomalu vyčerpávaly.⁸⁴⁶

Osud Port Arthuru se zdál být zpečetěn. Tak to alespoň připadalo generálu Stesselovi. Nehledě na poradu, k níž došlo 29. prosince 1904 a na které velitelé konstatovali, že se pevnost může udržet, se ruský velitel rozhodl kapitulovat. Téhož dne, kdy se porada konala, poslal telegram ruskému caru, v němž líčil situaci nepravdivě, tvrdil například, že již takřka nemá munici. 1. ledna 1905 vyslal generálu Nogimu zprávu, že hodlá kapitulovat. Zpráva se rychle rozšířila mezi ruskými vojáky, jejich disciplína se rozložila. Generál Fok zahájil destrukce některých opevnění. Generál Smirnov seznal, že nemůže podniknout nic, čím by situaci napravil.⁸⁴⁷

2. ledna 1905 byla podepsána kapitulace Port Arthuru. Oproti Stesselovým představám se členové posádky stali válečnými zajatci, ačkoli důstojníci mohli odejít, pokud dali čestné slovo, že nebudou dále bojovat proti Japoncům. Japonské předsunuté oddíly začaly pronikat do Port Arthuru, generál Stessel požádal kvůli nepokojům, jež propukly mezi ruskými vojáky, o japonskou stráž.⁸⁴⁸ 13. ledna vstoupil generál Nogi se svojí armádou ve vzorném pořádku do města, jež obléhal po 154 dní a před kterým vykrvácely desetitisíce jeho vojáků. Japonci zajistili ohromnou válečnou kořist, 600 děl, 34 000 dělostřeleckých granátů, 35 000 pušek a dva miliony

⁸⁴⁵ HYNEK – KLUČINA, c. d., s. 297.

⁸⁴⁶ WALDER, c. d., s. 238.

⁸⁴⁷ Tamtéž, s.241–242.

⁸⁴⁸ Tamtéž, s. 243.

nábojů do nich.⁸⁴⁹ Ve městě bylo zajato 878 důstojníků a 23 491 vojáků, nepočítaje v to nemocné a raněné. Tak vysoký počet Japonce překvapil, počítali s tím, že bojeschopných obránců bude maximálně deset tisíc.

Cena, kterou Japonci za vítězství u Port Arthuru zaplatili, byla obrovská. Generál Nogi ztratil 14 000 padlých a nezvěstných, 36 000 vojáků bylo zraněno a 30 000 onemocnělo, zatímco obránci ztratili 6000 padlých a 20 000 raněných.⁸⁵⁰ Tato krvavá jatka předznamenala průběh zákopových bojů první světové války, císař Vilém II. však byl hrdinstvím prokázaným před Port Arthurem natolik nadšen, že nestranně udělil jak generálu Nogimu, tak generálu Stesselovi nejvyšší německé vyznamenání *Pour le Mérite*. Rusové císařovo nadšení nesdíleli. Stessel využil japonské nabídky a spolu s mnoha dalšími ruskými důstojníky z Port Arthuru odjel do Ruska, když dal Japoncům čestné slovo, že už proti nim nebude bojovat. Lze si těžko představit, že by ještě dostal velení čehokoli. Místo toho dostal trest smrti zastřelením, který byl posléze zmírněn na deset let vězení.

Ztráty, které Nogi utrpěl, byly obrovské; a on sám jimi byl sklíčen.⁸⁵¹ Teď však byla jeho armáda konečně volná a mohla se připojit k ostatním armádám maršála Ójamy. Port Arthur byl pevně v japonských rukou a pokud by se snad Rusům podařilo porazit maršála Ójamu a pokud by došli na Liao-tungský poloostrov, bylo by je čekalo obléhání podobné tomu, jaké prováděl generál Nogi. Navíc, 2. tichomořská eskadra neměla nyní jinou možnost než plout až do Vladivostoku.

V Rusku nyní došlo k události, jež znamenala začátek konce carského režimu. V „krvavou neděli“ 22. ledna 1905 se v Petrohradě shromáždily davy lidí pod vedením populárního popa Gajdara, jinak agenta Ochranky. Jejich cílem bylo jít k Zimnímu paláci a předat carovi petici; nevěděli že car není v Petrohradě, ale v Carském Selu. Před palácem stál kordon vojáků, kteří stříleli do jednotlivých postupujících kolon, z nichž se dav skládal; událost stála velké množství mrtvých a raněných a vzbudila v celém Rusku revoluční nálady.

⁸⁴⁹ Toto množství je velké, avšak srovnatelné množství munice Japonci vypálili jen 26. V. 1904 u Nan-šanu. Viz CONNAUGHTON, c. d., s. 105 nebo EDGERTON, c. d., s. 119.

⁸⁵⁰ WALDER, c. d., s. 243–244.

⁸⁵¹ EDGERTON, c. d., s. 151.

Mezitím Rožestvenskij plul okolo Mysu dobré naděje. Německý guvernér Angra Pequena jej varoval, že Britové vyzbrojili rybářské lodě v Durbanu torpédometry, a britská vláda varovala ruskou eskadru, ať se neopakuje případ z Dogger Bank. Rožestvenskij v otevřeném telegramu informoval ruskou vládu, že by „nemilosrdně zničil celou rybářskou flotilu z Durbanu, jestliže by se pokusila proniknout eskadrou anebo se přiblížila na dostřel torpéda“.⁸⁵² Toto varování účinně zastrašilo torpédové rybářské čluny z Durbanu, takže nedošlo k žádnému incidentu, a 8. ledna 1905 se obě části 2. tichomořské eskadry v zátocě Nossi Bé na Madagaskaru spojily a měly počkat na tzv. 3. tichomořskou eskadru kontradmirála Něbogotova skládající se ze starých plavidel, posledních, která na Baltu zbyla. Rožestvenskij nepočkal, protože je nepovažoval za žádný přínos,⁸⁵³ a vyplul na východ. Byl by plul až do Vladivostoku, aniž by počkal na Něbogotova, musel však počkat na další uhelné loď. Bitevní lodi *Alexandr III.* totiž začalo docházet uhlí, protože její důstojníci nakládali méně, než bylo potřeba, aby byli jako první hotoví a dostali odměnu.⁸⁵⁴ Uhelné lodě připluly před záliv Camranh v Indočíně, kde Rožestvenskij zakotvil a Něbogotovova eskadra jej dostihla. 14. května vypluly ruské lodě k Vladivostoku. Po cestě kolem světa nemohly být v horším technickém stavu, zato Japonci své lodě v čase, který zbýval do připlutí ruských lodí, usilovně opravovali.

Mezitím boje v jižním Mandžusku pokračovaly a Rusům se v nich nevedlo dobře. K poslední velké pozemní bitvě rusko-japonské války došlo na přelomu února a března 1905 u Mukdenu. Japonci nyní měli již všechny armády pohromadě – na bojiště dorazila kromě Nogiho 3. i 5. armáda generála Kawamury, která však sestávala jen z jedné divize a dalších slabších jednotek. S těmito silami měli Japonci snad přes 300 000 mužů, Rusové asi 350 000. 25. února byl zahájen ruský útok, který však ztroskotal. Rusové předpokládali, že Japonci povedou hlavní útok na svém pravém křídle, kde se však nalézala pouze Kawamurova 5. armáda, kdežto obávaná Nogiho 3. armáda byla na opačném konci japonské fronty. 3. armáda postupovala do ruského týlu a Japoncům se podařilo přimět do 7. března Kuropatkina k ústupu, jenž skončil útekem ruských vojsk na sever a pádem Mukdenu do japonských rukou. Japonci měli

⁸⁵² CONNAUGHTON, c. d., s. 326.

⁸⁵³ EDGERTON, c. d., s. 168.

⁸⁵⁴ Tamtéž, s. 171.

konečně menší ztráty než Rusové, ztratili 15 892 mrtvých a 59 612 raněných, oproti tomu Rusové ztratili okolo 20 000 mrtvých, 20 000 zajatých a 49 000 raněných.⁸⁵⁵ Kuropatkin byl odvolán, nahradil jej generál Liněvič, ale to již nic neznamenovalo.

Rožestvenskij měl v úmyslu proplout do Vladivostoku Cušimským průlivem. 25. května 1905 zemřel ve své kajutě kontradmirál Felkerzam, jenž měl Rožestvenského zastoupit, pokud tomu by se něco stalo. Rožestvenskij jeho smrt zatajil přede všemi včetně kontradmirála Něbogatova, který ho jako nyní druhý nejvyšší důstojník ve flotile měl v případě potřeby nahradit. Před rozbřeskem 27. května japonská loď *Šinano Maru* zpozorovala jeho loď a odvysílala admirálu Tógóovi jejich polohu. Spojené loďstvo vyplulo vstříc nepříteli. Rusové je zpozorovali a Rožestvenskij se začal připravovat na bitvu. Své eskadry, dosud plující na paralelních kursech, spojil do kýlové linie, tzn. že pluly v řadě za sebou, v důsledku čehož se musely rychleji plující loď přizpůsobit pomalejším, své nejlepší bitevní loď však vyčlenil z linie a předsunul je více na východ. Tógóovy loď pluly v jedné kýlové linii, jež se ale mohla pohybovat rychleji. Přestože hlavní síla Spojeného loďstva, čtyři bitevní loď, mohly plout maximální rychlostí 18 uzlů, japonské loďstvo jako takové plulo rychlostí pouhých 14 uzlů, i tak však bylo o tři uzly rychlejší než Rožestvenského seskupení.⁸⁵⁶

Tógó plul vstříc ruské eskadře, před níž provedl troufalý obrat, jímž vystavil své loď, jednu po druhé, nebezpečí ostřelování ze všech děl ruských bitevních lodí. Rusové mohli na jeho akci reagovat a ušetřit mu důraznější rány, ale neučinili tak a v důsledku Rožestvenského netečnosti se nyní naopak Tógó ocitl v situaci, kdy mohl „položít příčku na T“ a obchvátit čelo ruské eskadry, a také tak učinil. Rožestvenského loď začaly zmateně manévrovat na vlastní pěst. Potopila se *Osljabja*, na palubě *Suvorova* byl Rožestvenskij několikrát raněn, ruská plavidla utrpěla vážné škody. Raněný ruský viceadmirál byl přenesen na palubu torpédoborce *Bujnyj*, *Suvorov* se krátce na to potopil, stejně tak bitevní loď *Alexandr III.* a *Borodino*. Druhého dne bitva pokračovala. Japonci nyní využili výhody větší rychlosti a většího dostřelu a kroužili okolo ruských lodí těsně za hranicí dostřelu ruských děl; neměli v nejmenším potřebu zbytečně riskovat. Něbogatov neviděl jinou možnost než se vzdát.

⁸⁵⁵ CONNAUGHTON, c. d., s. 302.

⁸⁵⁶ Tamtéž, s. 343.

Viceadmirál Rožestvenskij byl z paluby *Bujného*, jemuž došlo uhlí, přenesen na torpédoborec *Bědovoj*, který se snažil doplout do Vladivostoku. V noci malý torpédoborec unikl japonské pozornosti, ráno druhého dne jej však dostihla japonská plavidla. Rožestvenského pobočník kapitán Clapier de Colongue, zakázal z obavy, aby se viceadmirálovo poranění lebky nestalo smrtelným, zvýšit rychlost *Bědového* a jeho velitel korvetní kapitán Baranov⁸⁵⁷ byl nucen kapitulovat a zajatá loď byla dovlečena do přístavu Sasebo. Tentýž osud potkal další lodě včetně Něbogatovových bitevních. Naproti tomu do Manily dopluly a byly tam internovány křižníky *Oleg*, *Žemčug* a *Aurora*. Do Vladivostoku unikla z celého Rožestvenského loďstva pouze tři menší plavidla.

Japonsko bylo vítězstvím nadšeno. Rovněž v Británii panovalo nadšení – někde dostaly školní děti den volna, aby mohly slavit vítězství japonského spojence.⁸⁵⁸ Podstatnější však bylo, jaké závěry z bitvy vyvodila britská admirálie. Porážkou Rusů u Cušimy byli Britové nadšeni, spočítali si totiž, že nyní jsou spojená loďstva Francouzů, Němců a Rusů – ruské Černomořské loďstvo navíc bylo v důsledku mezinárodních smluv uzavřeno v Černém moři – slabší než britské Královské námořnictvo.⁸⁵⁹ Zatímco při návštěvě ruské eskadry v Toulonu roku 1893 se britské loďstvo ocitlo „v nejvážnějším postavení od dob bitvy u Trafalgaru“, nyní mohli Britové opět spát bez obav. O tom, že je to příznivě naladilo vůči jejich spojencům, není třeba pochybovat.

Přístup ostatních zemí byl ambivalentní. Rusko na první pohled velice ztratilo – finanční trhy však na jeho nejdrtivější porážku reagovaly tím, že stouply ceny ruských akcií v očekávání míru.⁸⁶⁰ Spojené státy, původně Japonsku příznivě nakloněné, nyní

⁸⁵⁷ Rožestvenskému bylo jméno Baranov patrně osudné. Roku 1877, za rusko-turecké války, se totiž malá loď *Vesta*, již velel kapitán jménem Baranov a kde byl Rožestvenskij prvním důstojníkem, dostala na Černém moři do střetu s mnohem větší tureckou lodí. Rusové tvrdili, že Turky slavně zahnali, později však vyšlo najevo, že uprchla *Vesta*. Baranov byl zbaven velení. Zmínku, zda se jednalo o příbuzného velitele *Bědového*, korvetního kapitána Baranova, jsem bohužel nenalezl. O incidentu s *Vestou* viz WALDER, c. d., s. 175–176 a CONNAUGHTON, c. d., s. 305.

⁸⁵⁸ WALDER, c. d., s. 287.

⁸⁵⁹ CHARVÁT (ed.), c. d., s. 633.

⁸⁶⁰ WALDER, c. d., s. 288.

pod vlivem japonských úspěchů začaly uvažovat, kam se Japonsko obrátí teď. Koneckonců bylo britským spojencem, ostrý spor s Británií o úpravu venezuelsko-guyanské hranice nebyl starý ani deset let a ke zlepšení vzájemných vztahů došlo teprve nedávno. Císař Vilém II. zvažoval, že bude jednat jako prostředník, ale z této iniciativy nic nevzešlo.⁸⁶¹

Obě válčící strany nyní čelily takřka naprostému vyčerpání, ani jedna již nemohla bojovat. Rusové měli stále mnohem víc vojáků a v severním Mandžusku soustřeďovali další síly, jejich morálka však byla snižena v důsledku revolučního hnutí. Naproti tomu v Japonsku se do zbraně přihlásilo dalších 700 000 mužů,⁸⁶² jejichž nadšení nebylo otřeseno ani obrovskými ztrátami u Port Arthuru, a velké množství zajatých ruských lodí se mohlo po opravách začlenit do Spojeného loďstva, nedá se tedy říci, že by v případě dalšího pokračování války bylo Japonsko nutně odsouzeno k porážce. Japonské finance byly napjaté do krajnosti, stejně jako ruské, Japonsko válku financovalo za cenu velkého zahraničního zadlužení. Zatímco ještě roku 1903 dlužilo v zahraničí „jen“ 98 milionů jenů, roku 1904 to bylo již 312 milionů a roku 1905 celých 1142 milionů.⁸⁶³ Pravděpodobnost, že by někdo některé straně půjčil peníze na další vedení války, byla zanedbatelná. To přinutilo obě země k jednání o míru.

Úspěšný vývoj války poskytl Japoncům příležitost k promyšlení plánů ohledně Koreje. 31. května vláda rozhodla, že bude nadále sledovat tyto cíle: 1) trvalou vojenskou a námořní přítomnost v zemi a zisk základen; 2) kontrolu nad zahraničními vztahy Koreje; 3) fiskální reformu; 4) kontrolu korejských železnic; 5) kontrolu telegrafu, telefonu a pošty; 6) rozvoj primární sféry korejské ekonomiky a vzrůst přistěhovalců Japonců. Významný krok na cestě k prosazení japonské kontroly nad Koreou byl učiněn v červenci, když japonská armáda o své vůli vyhlásila, že přejímá do svojí jurisdikce sabotáže na železnicích a na telegrafním vedení; pachatelé těchto činů i ti, kteří o nich věděli, ale nic neudělali, se trestali smrtí. Vesnice ležící v blízkosti těchto komunikací byly nuceny střežit je vlastními silami. Všechno toto se

⁸⁶¹ Tamtéž, s. 287.

⁸⁶² CONNAUGHTON, c. d., s. 358.

⁸⁶³ BEASLEY, Japanese Imperialism, s. 91.

dělo bez souhlasu korejské vlády, ale ta sama se ocitala pod kontrolou japonských poradců, kteří byli jmenováni na důležitá místa.⁸⁶⁴

Již 30. května požádala japonská vláda amerického prezidenta Theodora Roosevelta, doposud považovaného za přítele Japonska, o „dobré služby“ při zahájení mírových rozhovorů.⁸⁶⁵ 8. července 1905 nabídl Theodore Roosevelt oběma válčícím stranám své zprostředkování a Japonsko i Rusko souhlasily. Japonská strana vyslala na jednání ministra zahraničí Džútaróa Komuru, Rusko Sergeje Juljeviče Witteho, nyní zastávajícího funkci odpovídající úřadu ministerského předsedy. Witte se opět ukázal být prohnaným politikem a okázale navštěvoval kostely aby ukázal, že Rusové jsou bohabojný národ. Rovněž Japonci chodili do kostela, nikoho však nepřesvědčili o tom, že jsou křesťany. Zajímavé bylo, že v Rusku náboženská svoboda nepanovala,⁸⁶⁶ kdežto v Japonsku i za války působila pravoslavná církev a vedle ní pochopitelně i katolíci a protestanti.

Mírová jednání začala 10. srpna 1905 v americkém Portsmouthu ve státě New Hampshire. Japonská vláda si zejména hodlala bezvýhradně podřídit Koreu, dále chtěla získat obrovskou válečnou náhradu a pokud možno část Sachalinu. V tom se japonský pohled ostře rozcházel s pohledem ruským, Rusové nehodlali zaplatit žádné odškodnění a nechtěli odstoupit žádné ruské území a věřili, třebaže to nemusela být nutně pravda, že pokud bude válka pokračovat, určitě vyhrají. 18. srpna se Komura dopustil taktické chyby, když navrhl, že Japonsko vrátí Rusku severní Sachalin za náhradu 1200 milionů jenů. Tímto požadavkem uškodil prestiži Japonska v očích prezidenta Roosevelta i americké veřejnosti, protože Japonci nyní vypadali jako lidé, kteří válčí pro peníze. 26. srpna se císařská rada v Japonsku sešla na Itóově usedlosti a dohodla na tom, že Komura bude požadovat celý Sachalin a zřekne se nároků na odškodnění. Přes noc si však rada vše rozmyslela a rozhodla se, že nebude požadovat ani odškodnění, ani část Sachalinu na sever od 50. rovnoběžky. Japonsko však získalo pronájem někdejších ruských držav na Liao-tungském poloostrově, železnici v jižním Mandžusku a samotné jižní Mandžusko jako svoji sféru vlivu. Rusko rezignovalo na vliv v Koreji a zavázalo se vyplatit Japonsku 50 milionů jenů na náhradu výdajů

⁸⁶⁴ DUUS, c. d., s. 183–187.

⁸⁶⁵ NISH, Foreign Policy, s. 72; CHARVÁT (ed.), c. d., s. 633 udává datum 31. května.

⁸⁶⁶ VEBER, c. d., s. 103–104.

spojených s péčí o desetitisíce válečných zajatců. Za těchto podmínek, přes vnitřní Komurův nesouhlas, byla 5. září podepsána Portsmouthská smlouva, jež plně reflektovala změněný poměr sil ve východní Asii.⁸⁶⁷

Japonská veřejnost byla podmínkami Portsmouthského míru zaskočena a rozhořčena. Praxe cenzurování novin se nyní obrátila proti japonské vládě, protože Japonci neměli informace z bojišť a předpokládali, že mírové podmínky budou odpovídat přikrášlenému obrazu japonských vítězství. Zklamání v Japonsku se projevilo bouřemi, na jejichž potlačení musela být povolána armáda a jež stály mnoho lidí život, a demisí Kacurova kabinetu. Vyjednávači z Portsmouthu nespěchali s návratem do Japonska a když se v říjnu přece jen vydali na zpáteční cestu, dělo se tak ve vší tajnosti a byla jim přidělena policejní ochrana.

Osudy účastníků rusko-japonské války jsou velice odlišné. Generál Maresuke Nogi se stal vychovatelem budoucího korunního prince Hirohita a 13. září 1912, v den, kdy se konal pohřeb Jeho Veličenstva císaře Mucuhita-Meidžiho, spáchal i se svojí ženou seppuku. Na tuto příležitost čekal již od roku 1877, kdy jako velitel praporu v boji proti silám Takamoriho Saigóa přišel o zástavu svojí jednotky. Admirál Heihačiró Tógó se stal uctívaným válečným hrdinou a až do své smrti se těšil nezměrné popularitě. Roku 1913 byl povýšen do hodnosti velkoadmirála. Protestoval proti podmínkám Londýnské konference z roku 1930, jež znamenaly pro Spojené loďstvo vážné omezení jeho velikosti, a po jeho smrti roku 1934 se mu dostalo jako jednomu z mála Japonců státního pohřbu.⁸⁶⁸ Na ruské straně bylo hůř. Trest smrti za počínání v Port Arthuru pro Stessela byl později zmírněn na vězení. Viceadmirál Rožestvenskij byl po propuštění z japonského zajetí souzen admirální soudem a osvobozen. K trestu smrti zastřelením však byli odsouzeni Clapier de Colongue, dva další členové Rožestvenského štábu a velitel *Bědového*, který kapituloval. Stejný osud potkal kontradmirála Něbogatova, kterému nepomohla ani Rožestvenského snaha mu svou výpovědí pomoci, ani poukaz na to, že nevěděl o smrti kontradmirála Felkerzama, a několik jeho podřízených, kteří všichni byli odsouzeni za neschopnost u Cušimy. Tresty byly později všem námořním důstojníkům rovněž změněny na vězení.⁸⁶⁹

⁸⁶⁷ NISH, Foreign Policy, s. 72–75.

⁸⁶⁸ SEIICHI (ed.), c. d., s. 493–494 (heslo Tōgō Heihachirō).

⁸⁶⁹ CONNAUGHTON, c. d., s. 354–356; WALDER, c. d., s. 295.

Rusko-japonská válka byla nejvýznamnější a největší válkou přelomu XIX. a XX. století. Pro rozvoj techniky přinesla mnohem více podnětů než čínsko-japonská nebo búrská válka. Prověřila všechny nové zbraně s výjimkou ponorek a letadel, předvedla sílu kulometů a zásady jejich nasazení. Obléhání Port Arthuru ukázalo, že vrhnout vojáky do útoku proti zakopaným nepřítelům je nesmyslné vraždění vlastních lidí. Operace na moři ukázaly sílu minových polí a inspirovaly námořní konstruktéry ke stavbě nových a ještě větších lodí, zrodily se dreadnoughty. Krvavá jatka před Port Arthurem dokázala, že útok na zakopaného nepřítele je i s mohutnou dělostřeleckou podporou a s fanaticky odhodlanými jednotkami nesmírně krvavou záležitostí.

A přece se z války nikdo nepoučil. Nešlo jen o technické zdokonalení bitevních lodí, k tomu by bylo bývalo došlo i tak. Vojenští pozorovatelé jistě pozorně sledovali průběh operací a diplomaté stav v zázemí, ale nikdo si nevšiml, že se obě válčící strany vyčerpaly až do krajnosti. Válčily spolu Rusko a Japonsko, ani jedna země nebyla sto soustředit příliš velké zdroje, a přece se válečné operace protáhly na rok a půl, až do úplného vyčerpání obou zemí. Jakkoli ještě bylo dost lidí, které by mohlo Japonsko nebo Rusko navléci do uniforem a poslat na bojiště, první země nebyla sto schmat další peníze na vedení války a ve druhé navíc proběhla revoluce. Proběhly sice ofenzivní operace, ale japonská ofenzíva, vůbec neblesková a v žádném případě nevedoucí ke zničení vojsk nepřítele jediným rozhodným úderem, zpochybnila základy, na nichž stál Schlieffenův plán i Plán XVII. Hromady měsíce nepohřbených mrtvol před Port Arthurem zase ukázaly, jak také může vypadat moderní bojiště. Scházela již jen blokáda a hlad, aby byl obraz první světové války úplný.

Nejcennější poučení, jež představitelé pozemních armád z války vyvodili, si tak odnesl major Max Hoffmann. Jednalo se o německého vojenského pozorovatele, který měl původně sledovat především průběh bojových operací, na železniční stanici v Mukdenu však zpozoroval zajímavou scénu: generálové Samsonov a Rennenkampf se dostali do ostrého střetu, jenž skončil rvačkou. O devět let později, v kritických okamžicích první světové války, již jako člen Hindenburgova štábu navrhl, že ruské armády, jež postupovaly do Východního Pruska a jimž veleli právě Samsonov a Rennenkampf, slabší německá armáda napadne jednu po druhé, protože jejich velitelé si nepřijdou na pomoc. Sázka va banque vyšla, ruský nápor na Německo byl zastaven a ruské armády nyní čekal vyčerpávající boj se silným soupeřem, jenž

skončil pro Rusko tragicky. Nejen revoluce z roku 1905, ale svým způsobem i porážka Ruska v první světové válce tak vzklíčila na mandžuských pláních.

Výsledek rusko-japonské války byl naprosto nečekaný. Obrovská ruská armáda prohrála ve všech střetech, do kterých se pustila, a ruské námořnictvo, na počátku války několikanásobně větší než japonské, bylo smeteno. V Ruském impériu vypukla revoluce, která byla jen s největšími potížemi potlačena a jež neměla již nikdy zcela utichnout.⁸⁷⁰ Naproti tomu Japonsko vyšlo z konfliktu velice posíleno, zadlužené, nikoli však zchudlé, protože ani před konfliktem nebylo bohaté, a s armádou a válečným námořnictvem, jež se mohla směle měřit i s nejlepšími armádami a loďstvy Evropy. Nyní již každému muselo být naprosto zjevné, že Japonsko se stalo skutečnou velmocí, již je dobré mít na své straně a bez jejíhož souhlasu nelze na Dálném východě provést žádné změny.

Často se uvádí, že nebělošské národy byly nečekaným výsledkem konfliktu posíleny ve svém odhodlání svrhnout „koloniální jho“, do nějž je uvrhla dřívější neschopnost jejich elit. Na tomto názoru je přinejlepším pouhé zrnko pravdy. Sipáhíové za Velkého indického povstání, mahdisté v Súdánu, čínští „boxeři“ nebo vojáci Urábího paši, ti všichni byli přesvědčeni o proveditelnosti svržení onoho „jha“. Jejich odhodlanost dosáhnout revize jejich koloniálního statutu existovala již před japonskými vítězstvími, stejně tak jejich povědomí o jejich historické předurčenosti k obnovení samostatnosti. Rusko-japonská válka nebyla prvním vítězstvím nezápadních národů nad Evropany. Klasickou ukázkou takového vítězství byla Aduwa a nakonec i již zmínění mahdisté v Súdánu se drželi po dvě desetiletí a způsobili Britům řadu významných porážek.

Racionálně uvažujícímu člověku bylo nad slunce jasné, že japonských vítězství bylo dosaženo zejména výstavbou moderních ozbrojených sil a moderní hospodářské základny, což bylo v podmínkách evropských kolonií neopakovatelné. Obyvatelé Indického císařství nebo Indočíny prostě moderní armádu vybudovat nemohli. Rusko-japonská válka nebyla úspěšným povstáním asijského národa proti utlačovatelům. Byla vítězstvím energické a připravené modernizující se říše nad říší rovněž se

⁸⁷⁰ „Rusko Mikuláše II. vlastně i dříve [tj. před rokem 1917] žilo v chronickém revolučním pohybu, jako by si revoluci pěstovalo. Jakmile překročila únosnou míru, zasáhla armáda a rozdrtila v krátké době všechny protivládání pokusy.“ VEBER, c. d., s. 393.

modernizující, ale zcela nepřipravenou. Koho mohly výsledky války nadchnout, to byly dosud nezávislé říše Asie, Čína a Osmanská říše, jež stále byly v pozici, kdy mohly japonský zázrak napodobit. Zejména na čínskou veřejnost mělo japonské vítězství velký vliv. Na druhé straně, sebevědomím kolonizátorů dost dobře japonské vítězství otřást nemohlo. Kdyby Britové nemysleli, že Japonci jsou sto Rusy porazit, v žádném případě by s nimi neuzavírali spojeneckou smlouvu.

XI. KAPITOLA.

NEJMLADŠÍ Z VELMOCÍ

Po vítězství ve válce s Ruskem se Japonsko s definitivní platností zařadilo mezi velmoci. Napříště již nikdo nemohl zpochybnit japonský nárok na místo mezi nejmocnějšími zeměmi světa, to pochopily i ostatní velmoci a povýšily své zástupce v Tokiu do hodnosti velvyslance. Prvním velvyslancem se stal britský zástupce sir Claude MacDonald – Rusko vyčkávalo až do roku 1908.⁸⁷¹ Další potvrzení japonského postavení představovalo definitivní zrušení zbývajících nerovných smluv z období šógunátu. Roku 1911 uplynulo dvanáct let od roku 1899, kdy vstoupily v platnost revidované smlouvy s cizími mocnostmi a Japonsko mohlo požádat o jejich úpravu. Teprve tehdy Japonsko získalo celní autonomii. Tou dobou již byl japonský průmysl natolik silný, že mohl na dálněvýchodních trzích konkurovat firmám ostatních zemí, třebaže největší rozmach japonského průmyslu a jeho pronikání na asijské trhy přinese teprve první světová válka. V letech následujících po rusko-japonské válce se Japonsko stalo první nezápadní velmocí se vším, co k tomu náleželo, a jeho závrtný vzestup měl významný vliv na skupiny nacionalistů v asijských koloniích evropských států i ve slabé Číně.

Významným japonským válečným ziskem byla Jihomandžuská dráha. Americký železniční magnát Edward W. Harriman, jenž měl zájem na vytvoření železničního systému obepínajícího celou severní polokouli – vedle severoamerických železnic doufal ovládnout Jihomandžuskou dráhu, Východočínskou dráhu i získat právo průjezdu přes Transsibiřskou magistrálu – již v srpnu 1905 přijel do Japonska a navrhl Kacurově vládě odkoupení železnic v jižním Mandžusku a ustavení společné japonsko-americké kontroly nad zónou, jíž železnice procházela. Vláda i genró souhlasili, nejenom pro finanční zisk, jenž mohl pomoci japonskému hospodářství, když v otázce válečných náhrad za rusko-japonskou válku byli Rusové neoblomní, ale také v naději, že společný japonsko-americký podnik posílí japonskou pozici v Mandžusku, a to zejména proti případným ruským odvetným snahám. V říjnu byla

⁸⁷¹ NISH, Foreign Policy, s. 78.

uzavřena provizorní dohoda Kacura-Harriman. Komura, který se 18. října vrátil z Portsmouthu, byl dohodou velice rozhořčen. Japonsko mělo ztratit kontrolu nad jedním ze dvou skutečných zisků z války. Možná byla jednou z jeho motivací snaha o zmenšení osobního rizika, v němž se nalézal; nyní se projevil jako správný vlastenec a mohl si tak částečně usmířit japonskou veřejnost. Na druhé straně je pravda, že pokud by byl býval nechal tento plán projít, mohlo by se rozhořčení japonské společnosti obrátit proti celé vládě; tedy i proti němu. Komura přesvědčil vládu, ať plán odmítne, a Harriman, jenž se mezitím vrátil do San Franciska, byl vyrozuměn o krachu svého plánu.⁸⁷²

Je otázkou, zda by se japonsko-americké vztahy vyvíjely lépe, pokud by byl tento plán přijat. Nejsem o tom přesvědčen. Jádrem japonsko-amerických sporů spočívalo v otázce imigrace Japonců do Spojených států, což se jihomandžuských železnic netýkalo. Výsledkem uvedení této dohody v platnost by mnohem spíše byl růst třenic mezi Japonskem a Spojenými státy. Jižní Mandžusko bylo pro Japonce životně důležité z hospodářského hlediska a japonská vláda si je nemohla dovolit přenechat někomu jinému. Spojené státy by se v případě úspěchu Harrimanova plánu dostaly do podobného zvláštního vztahu i s Rusy v severním Mandžusku, tudíž by jejich role jako záštity před případným ruským nebezpečím byla v protikladu k záměrům Kacurovy vlády velice pochybná. Do budoucna, po první světové válce, by tento smíšený podnik měl ještě pochybnější účinek. Západní mocnosti se vzdaly účinnějšího zasahování v dálnévýchodním prostoru, tudíž Japonsko bylo zbaveno obav z jejich působení, nepotřebovalo protiváhu k cizímu tlaku a mohlo se chovat podle svého. Případné americké zájmy na železnicích v Mandžusku by v této situaci byly velice nepřírozené a vedly by dozajista k vážným třenicím.

Japonská vláda se rozhodla využít jednoho z hlavních zisků z rusko-japonské války a pevně připoutat Koreu k Japonsku. Tímto delikátním úkolem byl pověřen Hirobumi Itó, který odjel v listopadu 1905 do Koreje. Postoj knížete Itóa ke Koreji se několikrát změnil. Roku 1882 Itó požadoval razantnější zákrok ve vztahu k čínským nárokům v Koreji. O dvanáct let později jen neochotně podpořil válku s Čínou kvůli Koreji a po jejím skončení prosazoval neutralizaci země. Jeho vztah ke Koreji patrně určovala touha pomoci korejskému lidu v provedení reforem a v jeho povznesení k budoucímu

⁸⁷² KAJIMA, Brief History, s. 42–44; NISH, Foreign Policy, s. 79–80.

rozkvětu. V tomto byl ovšem odhodlán nebrat ohled na přání tradicionalistické korejské veřejnosti,⁸⁷³ což se ostatně dá říci o většině Japonců. Oficiální japonská ideologie pokládala Korejce za poněkud „popletené bratry“ jsoucí vedle Japonců druhou odnoží výlučné japonské rasy. Jak o něco později pronesl teoretik Teikiči Kita: „Zdá se, že nadešel čas, aby se vedlejší větev rodiny vrátila k její hlavní linii. Kdyby vedlejší větev byla bývala schopna zachovat si skvělou nezávislost, nebylo by bývalo potřeba, aby hlavní linie zasahovala. Ale protože věci nešly tak hladce, bylo nevyhnutelné, aby jí [Koreji] Japonsko, hlavní linie, pomohlo a přeměnilo ji v protektorát.“⁸⁷⁴

Významný protagonista „hlavní linie“, kníže Itó, vymáhal 15. listopadu 1905 na Kodžongovi podpis smlouvy o protektorátu. Kodžongovo „nadšení“ jistě není třeba líčit. Ve snaze zdržovat Kodžong namítl, že vše probere se svými ministry, ačkoli s ohledem na jejich časté odvolávání je směšná představa, že by byl závislý na jejich dobrozdání. Rozhodující byl pouze názor Itóův. Itó druhého dne přednesl japonské návrhy korejským ministrům a na 17. listopadu je pozval na oběd na japonské vyslanectví. To bylo obklíčeno japonským vojskem, stejně jako cesta do paláce, aby nikdo nemohl utéci. Po obědě se vyslanec Gonsuke Hajaši s Itóovými korejskými hosty vydal do královského paláce, aby získal Kodžongovo vyjádření. Kodžong se opět neodvažoval jasně vyjádřit, předstíral nemoc a odešel, ale Hajaši nepřerušil přesvědčování, povolal do paláce Itóa, velitele císařských vojsk v Koreji generála Hasegawu a oddíl Kempeitai a ti všichni se snažili přimět korejské ministry k souhlasu s protektorátem. Ministerský předseda Han Kju-sol uprchl se slzami v očích z trůnního sálu za císařem Kodžongem, aby jej informoval o příkořích, jimž byla Korea vystavena, ale v rozrušení si spletl cestu a vpadl do komnat králových žen, což na Dálném východě představovalo neodpuštělný prohřešek proti palácovému protokolu. Teprve křik žen odvedl jeho pozornost od smlouvy o protektorátu k protokolu a Han omdlel. V jeho stopách běželi japonští diplomaté, kteří palácový protokol ignorovali zcela vědomě, a vyslanec Hajaši řekl, ať Hana někdo poleje vodou, ať se probere.⁸⁷⁵

⁸⁷³ DUUS, c. d., s. 220.

⁸⁷⁴ Tamtéž, s. 413–423.

⁸⁷⁵ Tamtéž, s. 189–192.

Po tomto incidentu již Japonci přesvědčovali korejskou vládu bez dalších vyrušení. Z jejích sedmi ostatních členů kromě labilního Hana se nepodařilo získat souhlas dvou z nich, když rozhodněji vystupoval ministr Pak Če-sun, naopak I Wan-jong, tehdy ministr školství, nyní vystupoval ve prospěch japonského protektorátu.⁸⁷⁶ I Wan-jong a zbylí čtyři ministři přesvědčili Kodžonga, aby smlouvu podepsal. Objevilo se i druhé podání, podle kterého byl Kodžongův podpis padělán a sami Japonci přitiskli na smlouvu i jeho pečeť.⁸⁷⁷ Poté, co byl Han odvolán (nikoli za odpor proti smlouvě o protektorátu, ale za vpád do pokojů králových žen⁸⁷⁸), se jeho nástupcem stal právě Pak Če-sun a ne ještě I Wan-jong, který jej nahradil později. Pakovo jmenování může nasvědčovat tomu, že Kodžongova vůle má přece jen nějakou váhu a že jej Japonci nemohli opomíjet ani v případě podpisu smlouvy. Rozhodující moc v zemi však již měl generální rezident (*tókan*) kníže Itó, jenž nechal Kodžonga postavit pod silnou stráž japonských policistů. Cizí mocnosti vyvodily ze smlouvy závěry a zrušily svá vyslanectví v Soulu. Jako první tak učinily 24. listopadu Spojené státy, na které kdysi Kodžong tolik spoléhal.

Korejský císař Kodžong se nehodlal vzdát bez boje a nehledě na nezájem mocností o osud Koreje se pokoušel získat zahraniční pomoc. Již na podzim 1905 se prostřednictvím americké firmy Bostwick and Collbran pokoušel najmout amerického právníka, který by korejskou věc hájil ve Spojených státech. Tato snaha nebyla úspěšná.⁸⁷⁹ Roku 1907 se pokusil získat zpátky část korejské suverenity a tajně vyslal na druhou haagskou konferenci misi vedenou americkým obchodníkem a misionářem Hulbertem. Mise do Haagu dorazila v červnu 1907 a měla hledat mezinárodní podporu korejské nezávislosti, jednalo se však o velký Kodžongův omyl. Mocnosti, jež si rozdělily Asii i Afriku, prostě nemohly mít zájem na podpoře slabé vlády krále Kodžonga, natož aby si kvůli tomu znepráčetily mocné Japonsko. Kodžongova mise se stala terčem mezinárodního posměchu. Americký list *New York Tribune* přirovnal korejskou delegaci k poselstvu chána z Buchary, které by případně žádalo o zprostředkování sporu s ruským carem, a při této příležitosti komentátor listu

⁸⁷⁶ O kariéře I Wang-jonga viz Tamtéž, s. 213–214.

⁸⁷⁷ Tamtéž, s. 193–194.

⁸⁷⁸ CONROY *Japanese Seizure*, s. 345.

⁸⁷⁹ DUUS, c. d., s. 206–207.

odsoudil tradiční korejskou vládu, již označil za „krutou, zkorumpovanou a ignorantskou“.⁸⁸⁰

Kodžongova akce posloužila Japoncům jako prostředek k jeho odstranění. Generální rezident kníže Itó byl nespokojen s Kodžongovým přístupem a uvažoval již delší dobu o jeho abdikaci. I Wan-jong toto přání vycítil a již koncem roku 1906 slíbil veliteli japonských vojsk v Koreji generálu Hasegawovi, že tomu napomůže.⁸⁸¹ 3. července 1907 kníže Itó požadoval na Kodžongovi jeho abdikaci. Japonská vláda nebyla v tomto ohledu jednotná. Abdikaci požadoval vedle Itóa pouze polní maršál Jamagata a armádní generál Masakata Terauči, jenž již tehdy prosazoval přímou anexi. Zbylá část vlády váhala. Obávala se reakce Ruska, jež chtělo dát Japonsku volnou ruku v Koreji pouze výměnou za nějaké kompenzace při jednáních o rusko-japonské smlouvě, jež se tou dobou blížila ke konci. Šlo také o reakci samotné korejské veřejnosti. Japonci stále doufali, že když zachovají zdání korejské nezávislosti, Korejci se snáze smíří s japonským ovládním země. Japonská vláda přenechala konečné rozhodnutí na knížeti Itóovi. Ten se rozhodl donutit Kodžonga k abdikaci.

Korejský císař požádal o pomoc Pak Jong-hjoa, který byl s japonskou pomocí v červnu 1906 omilostněn a jehož Kodžong jmenoval ministrem královské domácnosti. Pak Jong-hjo navrhl Kodžongovi, ať abdikuje a vykonává za svého syna funkci regenta podobně jako kdysi Tāwongun za něj samotného. 18. července Kodžong tento plán přijal, Pak Jong-hjo si však vše rozmyslel a rozhodl se povraždit ministry pomocí palácové gardy. Je otázkou, čeho tím chtěl dosáhnout. V zemi byla početná japonská vojska a pomoc nemohla přijít odnikud. Spiklenecké síly nezabily nikoho z ministrů, naopak, těm se podařilo požádat generálního rezidenta o pomoc a kníže Itó vyslal generála Hasegawu s praporem pěchoty spiknutí potlačit. Pak Jong-hjo byl zadržen a to byl konec jeho kariéry. Po dva roky bude držen na ostrově Čedžudo, přečká všechny své japonské protihráče a zemře roku 1939. Kodžongovy naděje na další ovládní země byly zmařeny. 19. července byl donucen odstoupit a příštího dne jej nahradil jeho syn, známý jako císař Sundžong.⁸⁸² Ještě 24. července byl donucen podepsat novou smlouvu o protektorátu, jež dávala Japonsku ještě větší

⁸⁸⁰ CONROY, *Japanese Seizure*, s. 350.

⁸⁸¹ DUUS, c. d., s. 214–215.

⁸⁸² O Kodžongově abdikaci viz Tamtéž, s. 208–211.

pravomoci v Koreji. Japonští odborníci zaujali místa náměstků korejských ministrů, dvůr v Soulu, po staletí semeniště intrik, byl nelítostně zeštíhlen, korejská armáda byla rozpuštěna až na jeden prapor císařské gardy. Sundžongův nejstarší syn odjel do Japonska, kde se učil spolu s mladým princem Hirohitem a dalšími dětmi japonského korunního prince a japonské nobility; císař Mucuhito-Meidži jej údajně vítal blahosklonněji než svá vnoučata.

Japonské zájmy v Koreji byly takto upevněny. Cenným rezervoárem pseudolidové podpory japonské politiky se stala Ilčinská společnost (*Ilčinhö*), jež vznikla již v létě 1905 a postupně si získala důvěru japonských špiček. Založil ji čelný kolaborant Song Pjong-jun, člověk nejasného a zjevně nelegitimního původu, jenž nedostatek údajů o svém dětství nahradil zajímavým vyprávěním o svém od kolébky projaponském smýšlení. Jisté však je, že po dlouhou dobu se těšil přízni Minů, kteří mu pomohli k prvním úřadům. Poté se pokusil dát k tonghakům, nakonec odešel do Japonska, s jehož zájmy spojil svůj další osud. Roku 1907 se stal členem I Wan-jongovy vlády a kdyby byl býval sloužil císaři Kodžongovi upřímně, byl by býval vystřídal všechny politické proudy v Koreji.⁸⁸³ Je ale otázkou, zda vůbec někdo Kodžongovi sloužil upřímně. Spojení s tonghaky měli i další představitelé Ilčinské společnosti, stejně jako její podporovatel Rjóhei Učida, jemuž nebránily, aby byl zaměstnán na již značně zbytnělém úřadě generálního rezidenta, čítajícím přes dva a půl tisíce Japonců a dva tisíce korejských pomocníků,⁸⁸⁴ a připravoval plány na anexi Koreje. Tento jeho postoj sdílela celá Ilčinská společnost. Japonská vláda to uměla ocenit. Vyplácela společnosti 2000 jenů měsíční podpory a jednou jí jednorázově vyplatila dokonce 100 tisíc jenů.⁸⁸⁵ Přesto se nedá hovořit o lásce k japonským penězům jako o jediné motivaci, působily zde zárodky panasijského nacionalismu.

Zdaleka ne všichni Korejci byli japonským postupem nadšeni. Rozpuštění korejského vojska se neukázalo být moudrým opatřením, protože mnoho vycvičených mužů se nyní ocitlo bez zaměstnání a postavilo se proti Japoncům. Nepokoje v Soulu bylo snadné potlačit, zato na venkově „armády spravedlnosti“ dostaly nový impuls;

⁸⁸³ O Songovi viz Tamtéž, s. 215–218.

⁸⁸⁴ BEASLEY, *Japanese Imperialism*, s. 88.

⁸⁸⁵ DUUS, c. d., s. 216–218.

celkem pozvedlo zbraň proti Japoncům asi 140 000 Korejců.⁸⁸⁶ Ničili železnici a telegraf, zabíjeli a vyháněli japonské usedlíky a příznivce spolupráce s Japonskem. Střetnutí s Japonci pro ně nedopadala příliš dobře, pro Japonce však bylo těžké zničit tyto špatně vyzbrojené bandy, čítající od desítek až po tisícovku mužů. Místo toho se uchylovali k odvetným opatřením proti venkovanům, kteří byli mnohdy zcela neškodní. Japonská armáda měla nyní obzvláště spadeno na korejské křesťany. Snaha využít neozbrojené příslušníky Ilčinské společnosti proti partyzánům skončila neúspěchem, boj proti „armádám spravedlnosti“ vázal mnoho japonských vojáků a četnictva, ale zkušených vojáků mělo Japonsko dost. Koncem roku 1909 byla zahájena nová kampaň proti povstalcům a koncem roku 1910 již byl obydlený korejský venkov z větší části pod kontrolou.⁸⁸⁷ Nedá se říci, že by celá Korea byla dějištěm povstání, Soulu a dalších velkých měst se boj „armád spravedlnosti“ v podstatě nedotkl, vycházely noviny a život vypadal v podstatě normálně.⁸⁸⁸ Partyzáni na řídko osídleném severu, na hranicích s Mandžuskem, na druhé straně nepřestávali operovat proti Japoncům v podstatě nikdy a korejská emigrace se usazovala od Šanghaje po Vladivostok a San Francisco, aniž však způsobila Japonsku nějaké škody. Je zajímavé, že ještě po Kodžongově sesazení byli mnozí Korejci v zahraničí, kteří nepatřili k emigraci, ale studovali na cizích školách, přesvědčeni o tom, že japonské úmysly s Koreou jsou čestné a nezahrnují její ovládnutí.⁸⁸⁹

Vztahy Japonska s mocnostmi budoucí Dohody se lepšily. V červnu 1907 byla podepsána francouzsko-japonská dohoda, jíž obě mocnosti uznávaly svoje sféry vlivu, a co bylo důležitější, v červenci 1907 byla uzavřena rusko-japonská dohoda, tzv. první dohoda Motono-Izvolskij. Obě strany uznávaly hranice svých sfér vliv v Mandžusku, Rusko dalo Japonsku volnou ruku v Koreji, Japonsko uznalo zvláštní zájmy Ruska ve

⁸⁸⁶ MYERS – PEATTIE (eds.), c. d., s. 509.

⁸⁸⁷ DUUS, c. d., s. 221–232 a 237–239; CONROY, *Japanese Seizure*, s. 367–368.

⁸⁸⁸ O nepřítliš nadšeném postoji korejských novin (vycházely v místech pod japonskou kontrolou) k povstalcům, „banditům a zlodějům“, „démonům, již ruínují zemi“, viz SCHMID, c. d., s. 44–46. Jiná věc je, že korejské noviny si mohly dovolit kritizovat například Ilčinskou společnost za její patolízalský postoj k Japoncům, a to dávno před jejím upadnutím v nemilost.

⁸⁸⁹ Tamtéž, s. 31 uvádí tvrzení korejského studenta ve Spojených státech, který roku 1908 spatřil v tři roky starých novinách karikaturu Japonska chystajícího se pozřít Koreu a teprve tehdy si uvědomil, jaké úmysly Japonsko s Koreou má.

Vnější Mongolsku. Druhá rusko-japonská dohoda byla uzavřena v červenci 1910, tentokrát si obě mocnosti slibovaly vzájemnou pomoc proti agresi třetí strany. Roku 1912 uzavřely Rusko a Japonsko třetí dohodu, podle které byly hranice sfér vlivu v Číně upraveny tak, že Japonsku připadl také východ Vnitřního Mongolska, Rusku jeho západní část a čínský Turkeistán. Japonské zájmy na severu byly zajištěny jako nikdy předtím.

Naproti tomu ve vztazích mezi Japonskem a Spojenými státy došlo k závažnému ochlazení. Rusko-japonská válka Japonsko velice posílila. Americké veřejné mínění bylo znepokojeno japonskou imigrací; v tomto ohledu hrály, jako již v předvečer španělsko-americké války, významnou roli tiskoviny vydávané R. W. Hearstem. Postoj samotného prezidenta Theodora Roosevelta vůči Japonsku se pod vlivem těchto událostí zhoršil a Roosevelt se rozhodl demonstrovat americkou sílu vysláním „Velké bílé flotily“ roku 1907 do Pacifiku. Třebaže vyslání tohoto loďstva bylo v Japonsku oprávněně vnímáno jako provokace, americké lodě byly v japonských přístavech přivítány navenek zdvořile. Na poli diplomacie bylo roku 1907 dosaženo džentlmenské dohody, na jejímž základě měla japonská vláda bránit emigraci japonských poddaných do Spojených států, a rovněž dohody, podle které Spojené státy uznávají japonskou držbu Koreje a Japonsko uznává americkou držbu Filipín. Když v srpnu příštího roku nastoupil do úřadu ministra zahraničí opět Džútaró Komura, byl rozhodnut uzavřít formální dohodu, jež by spor vyřešila. Šlo mu zejména o to, neodcizit si trváním na imigrační otázce anglosaské mocnosti – vedle Spojených států se jednalo především o Austrálii, jež rovněž nehodlala připustit asijskou imigraci – a nepoškozovat tak japonský obchod. 30. listopadu tak byla uzavřena dohoda Root–Takahira, jež znamenala japonský ústup v otázce imigrace. O zpětném dopadu těchto snah na postoj japonské veřejnosti vůči dotyčným zemím není třeba pochybovat. Američané dále rozhořčili Japonsko, když se v listopadu 1909 pokusil státní tajemník Philander Knox prosadit neutralizaci mandžuských železnic. Japonsko v souladu s Ruskem tento plán ostře odmítlo.⁸⁹⁰

V červnu 1909 Hirobumi Itó rezignoval na post generálního guvernéra v Koreji, na který nastoupil jeho zástupce generál Arasuke Sone, a vrátil se do Japonska. V říjnu 1909 odjel japonský státník do Mandžuska; tato cesta se měla stát jeho poslední.

⁸⁹⁰ KAJIMA, Brief History, s. 44.

26. října uspořádal na nádraží v Charbinu tiskovou konferenci. Korejský terorista jménem An Čung-gun, jenž uměl dobře japonsky, se vydával se za japonského novináře, přiblížil se ke knížeti Itóovi a zastřelil jej. Byl zatčen, hájil se tvrzením, že Korea je s Japonskem ve válečném stavu, a vyžadoval pro sebe práva válečného zajatce, ale byl odsouzen k smrti a roku 1910 popraven.

Itóova vražda nemohla zachránit Koreu před anexí. Již v březnu 1909 předložil Džútaró Komura memorandum, v němž tvrdil, že japonská moc v zemi není populární, proto musí být dovedena do bodu, v němž „jí nemůže být bráněno ani zevnitř, ani zvenčí“.⁸⁹¹ Tento náhled schválili kníže Itó i maršál Jamagata, v červenci 1909 bylo na zasedání Kacurova kabinetu o anexi rozhodnuto a čekalo se jen na vhodný okamžik. Ukázalo se, že lidový odpor proti Japonsku už silnější být nemůže a že formální korejská nezávislost nezaručuje do budoucna žádné zlepšení, Japonsko tedy nemělo co ztratit, když zemi anektovalo. 22. srpna 1910 Soneho nástupce, generál Masakata Teraučí, ukončil poslední zdání korejské nezávislosti a vynutil si I Wan-jongův podpis smlouvy o anexi, třebaže Japonci použitý výraz *heigó* neznamena přímo anexi, ale spíše splnutí, opět v intencích doktríny japonsko-korejské blízkosti.⁸⁹² Japonské noviny oslavovaly další rozšíření japonské říše. Deník *Mainiči Šimbun* napsal: „Svět se může těšit míru pouze když všechny země dosahují stejné míry civilizovanosti. Nemůže připustit takovou věc jako zemi s nízkou mírou civilizovanosti.“⁸⁹³ List *Tokyo Puck* přinesl na obálce obraz generála Teraučiho, který otevírá jeskyni, v níž byla uzavřena sluneční bohyně Ómikami Amaterasu,⁸⁹⁴ před tou klečí Korejec s Korejkou a pod obrázkem je popisek: „Sluneční bohyně míru a spravedlnosti byla v Koreji dlouho skrytá. Ale nyní válečník Teraučí...“⁸⁹⁵ Japonci popřeli svébytnost korejského národa a připravovali jeho splnutí s národem japonským, proto bylo postavení

⁸⁹¹ BEASLEY, *Japanese Imperialism*, s. 89.

⁸⁹² DUUS, c. d., s. 423.

⁸⁹³ MYERS – PEATTIE (eds.), c. d., s. 77.

⁸⁹⁴ Na kresbě je vidět, jak generál odstraňuje kámen z ústí jeskyně oběma rukama, ve skutečnosti však Masakata Teraučí byl za povstání v Sacumě roku 1877 raněn a nemohl manipulovat pravou rukou. Viz SEIICHI (ed.), c. d., s. 492 (heslo Terauchi Masakata).

⁸⁹⁵ Na reprodukci je popisek pod obrazem bohužel reprodukován jen zčásti. Viz DUUS, c. d., strana není označena, ale tato obrazová příloha se nalézá mezi s. 241 a 245.

Korejci v jistém ohledu horší než postavení domorodců v koloniích evropských mocností. Japonci zaváděli různá asimilační opatření, tvrdě potlačovali korejský odpor, mnoho Korejců převezli do Japonska, kde tito zaplnili nejnižší místa ve společenském žebříčku, a naopak do Koreje mířily statisíce japonských usedlíků. Mnozí Korejci byli sto úspěšně se začlenit do japonské společnosti a za nového režimu prosperovali.⁸⁹⁶ Nemám pochyby o tom, že kdyby Japonsko se nebylo bývalo vydalo cestou pochybných válečných dobrodružství a pokračovalo v asimilaci Koreje, stejně jako Tchaj-wanu, mohly tyto oblasti být dnes stejně japonské jako Rjúkjú.

Japonský vztah k Číně a k jejímu území byl nyní vcelku bezproblémový. Čínské území pro Japonsko již nebylo základnou, z níž mohla být japonská říše ohrožena, naopak, byly zde základny japonské. Japonsko se stalo místem, kde studovali mladí Číňané – velké množství se jich dostalo pod vliv nacionalistických Sunjatsenových myšlenek a postavilo se proti mandžuské dynastii. Sporný bod představovala otázka hranice mezi Čínou a Koreou, Japonci byli roku 1909 ochotni vyjít Číně vstříc a přenechali jí sporné území na horním toku hraniční řeky Tumen.⁸⁹⁷ Když roku 1911 vypukla v trojměstí Wu-chan Sin-chajská revoluce, jež nakonec svrhla dynastii Čching, Japonsko zaujalo neutrální postoj a nepodniklo nic, čím by výrazně podpořilo jednu nebo druhou stranu. Již nyní se v japonském prostředí objevila myšlenka na odtržení částí dosud čínského území, zejména Mandžuska a Vnitřního Mongolska, kde by vládli buď potomci dynastie Čching, nebo některý z místních vojevůdců, ale tato myšlenka nebyla ještě realizována.

Do první světové války výrazným způsobem rostly japonské hospodářské zájmy v Číně. Ještě roku 1902 činily japonské investice v této zemi pouze milion dolarů z celkových 788 milionů dolarů zahraničních investic v Číně. Roku 1914 suma japonských investic v Číně vyrostla na 220 milionů dolarů neboli 13,6 % všech zahraničních investic.⁸⁹⁸ Japonské investice byly z největší části soustředěny v japonské zájmové sféře v jižním Mandžusku; jen samotná Společnost jihomandžuské dráhy (*Mantecu*) měla hodnotu 100 milionů dolarů neboli

⁸⁹⁶ ECKERT, c. d., passim.

⁸⁹⁷ SCHMID, c. d., s. 215.

⁸⁹⁸ BEASLEY, Japanese Imperialism, s. 133.

200 milionů jenů, z čehož polovinu vlastnil japonský stát.⁸⁹⁹ Mandžusko bylo pro Japonsko významné i jako zdroj potravin a nerostných surovin, v tomto ohledu však nemělo monopol. Co se například železné rudy týkalo, ocelárny Jawata, klíčový závod tehdejšího japonského těžkého průmyslu, získávaly těsně před první světovou válkou 60 % železné rudy od společnosti Chan-jüe-ping, spojující uhelné a rudné doly v povodí Jang-c'.⁹⁰⁰ Japonský export do Číny včetně Mandžuska mezi rusko-japonskou a první světovou válkou tvořil čtvrtinu všeho japonského exportu, import z těchto oblastí činil pouze 11–13 %, tedy méně než například z Indického císařství, přesto však nelze význam Číny pro japonský obchod přecenit.⁹⁰¹

Roku 1912 zemřel císař Mucuhito-Meidži. Tento veliký panovník zažil dalekosáhlé proměny svojí říše a jeho poddaní s ním. Když nastupoval na trůn, bylo Japonsko slabou zemí, jakých bylo v Asii mnoho, zemí, jež se mohla stát polokolonií „západních barbarů“. Když umíral, zanechal svému synovi Jošihotovi-Taišóovi skutečně „bohatou zemi se silnou armádou“, říši, jíž se mocnosti obávaly a s níž si pokládaly za čest uzavřít smlouvy. Jen málokterý z panovníků dosáhl takových výsledků navzdory tak nepříznivým počátečním okolnostem.

Japonská vláda čelila problému ve vztahu k Mandžusku. Její zisky z rusko-japonské války totiž byly omezené na dobu pětadvaceti let, ne devětaadvadesáti jako v případě německého Tiao-čou nebo britských Nových teritorií tvořících zázemí Hongkongu, a pronájem měl vypršet v roce 1923. Velvyslanec v Londýně Takaaki Kató, jenž se stal ministrem zahraničí v nově ustavené vládě Šigenobua Ókumy, probral tuto záležitost v soukromém rozhovoru s britským ministrem zahraničí sirem Edwardem Greyem a sdělil mu úmysl japonské vlády tento pronájem prodloužit do roku 1997. „Japonci zasadili semenáček a nyní radostně očekávají, že z něj vyroste pěkný strom,“ vysvětlil a Grey odpověděl: „Japonsko jej nejenom zasadilo, ale i zalilo vlastní krví.“⁹⁰²

⁸⁹⁹ Tamtéž, s. 135–136.

⁹⁰⁰ Tamtéž, s. 137.

⁹⁰¹ Tamtéž, s. 127.

⁹⁰² KAJIMA, Brief History, s. 66.

Zavraždění rakousko-uherského následníka trůnu arcivévody Františka Ferdinanda d'Este a jeho ženy dne 28. června 1914 v Sarajevu znamenalo konec dlouhého devatenáctého století. Rakousko-uherské mocnářství bylo nakonec nuceno předložit Bělehradu ultimátum, jež srbská vláda odmítla.⁹⁰³ Logickým důsledkem bylo vyhlášení války Srbsku dne 28. července 1914, jež znamenalo počátek první světové války. Postup německých vojsk přes belgické území byl pro Spojené království záminkou k vyhlášení války Německu, což, viděno dnešními očima, zmařilo naději na rychlé ukončení války.

Japonsko zprvu vyhlásilo neutralitu, britská vláda je však záhy požádala, aby jí pomohlo při hledání německých válečných lodí. Dne 8. srpna se japonská vláda, již tou dobou vedl Šigenobu Ókuma, rozhodla vstoupit do války na straně Dohody. Japonsko nebylo vázáno spojeneckými smlouvami k tomu, aby se přidalo k táboru Dohody. Ministr zahraničí Kató však byl toho názoru, že Britové vyjdou z války vítězně a že když se k nim Japonsko přidá, čeká je též vítězství, kdežto v opačném případě nemá co ztratit, protože Německo je daleko.⁹⁰⁴

Japonské vztahy s Německem byly i přes někdejší Intervenci tří příznivé – koneckonců se na ní podílely i Francie a Rusko. Japonské vztahy s Rakouskem-Uherskem byly naprosto bezproblémové. Vedle Katóova přesvědčení, že nelze nic ztratit, mělo Japonsko dva dobré důvody, proč vstoupit do války. Jedním z nich byla touha po zaboru německých kolonií v Tichomoří a zejména získání oblasti Ťiao-čou, již Čína pronajala Německu. Jinou motivaci osvětlil v prohlášení z roku 1917 Cujoši Inukai,⁹⁰⁵ významný politik a budoucí ministerský předseda v letech 1931–1932, tedy v době, když již Japonsko ovládlo Mandžusko: „Pro Japonsko je válka v Evropě primárně zápasem mezi despotismem a demokracií, ale Japonsko válčí primárně za lidskost a mír, aby tak zajistilo pokrok lidstva. Samozřejmě že evropští spojenci jsou pohnuti hrozbou absolutní monarchie a militarismu, ale Japonsko, nejsouc vystaveno oněm nebezpečím tou samou měrou, se jich nemusí tolik obávat. Bojuje proti principu

⁹⁰³ Dodnes se traduje výmysl prodohodové propagandy, že Srbsko ultimátum „v podstatě přijalo“. Přitom ultimátum lze buď přijmout jako celek, nebo je jako celek odmítnout. Srbská vláda je celé nepřijala, tudíž je odmítla.

⁹⁰⁴ O japonském vstupu do války viz NISH, Foreign Policy, s. 93–94.

⁹⁰⁵ Inukaiovo osobní jméno je někdy uváděno také jako Cujoki, jindy jako Ki.

agrese, nehledě na to, odkud přijde... Nebyl absolutně žádný způsob, jakým by se evropští spojenci mohli vystříhat války a mít zajištěnou bezpečnost. Pro Japonsko nebyla taková nezbytnost: rozhodlo se vstoupit do války čistě z pohnutek lidskosti a míru.⁹⁰⁶ Japonsko tedy bojovalo proti principu agrese a za záchranu lidstva před absolutní monarchií a militarismem.

Také japonský ministr zahraničí Takaaki Kató patrně usiloval o věc míru, když 15. srpna 1914 předával německému velvyslanci v Tokiu hraběti Rexovi ultimátum. V něm německé vládě „dal doporučení“, aby v zájmu „pevného a trvalého míru na Dálném východě“ stáhla z dálnévýchodních vod svá plavidla a přenechala Japonsku do 15. září své pronajaté území Ťiao-čou s vyhlídkou jeho vrácení Číně – Japonsko splácelo dluh z Intervence tří.⁹⁰⁷ Kladná odpověď měla přijít do 23. srpna, tedy do osmi dnů. Takto nestandardně dlouhá doba byla poskytnuta proto, že spojení mezi německým velvyslanectvím v Tokiu a Berlínem bylo složité. Uspokojivá odpověď ale nepřišla a 23. srpna Japonsko skutečně vyhlásilo válku Německu. Na Číně, jež ještě dlouho setrvala v pozici neutrální země, si vynutilo průchod svých vojsk přes čínské území, aby mohlo napadnout Německu pronajaté území. Spojené loďstvo vyplulo, aby zničilo německé lodě – potopilo však pouze náš křižník *Kaiserin Elisabeth*, protože loďstvo admirála von Spee odplulo směrem k mysu Hoorn. 2. září 20 000 japonských vojáků podporovaných tisícovkou Britů z Hongkongu – nikoli z bližší základny Wej-chaj-wej – zahájilo operace proti německým jednotkám o síle asi 5000 mužů v Čching-tau a 7. listopadu 1914 Němci kapitulovali. Do japonských rukou se dostalo nejenom Němcům pronajaté území, ale také oblast okolo Šantungské železnice. Japonci obsadili rovněž německé kolonie v Pacifiku severně od rovníku, japonské loďstvo pátralo po německých korzářských křižnících, doprovázelo lodě vezoucí australské a novozélandské vojáky na bojiště a dokonce hlídkovalo ve Středozeří – tím japonské nasazení pro věc „Dohody“ končilo. Žádost o vyslání desítky divizí na západní frontu japonská vláda okamžitě zamítla.

Japonsko nikdy netvrdilo, že Ťiao-čou neprodleně předá zpátky Číně. Když čínský prezident a budoucí císař Jüan Š'-kchaj zrušil válečnou zónu v Šan-tungu, již Čína vyhlásila před dobytím Ťiao-čou Japonci, rozhodlo se Japonsko tento úder vrátit.

⁹⁰⁶ Text prohlášení viz NISH, Foreign Policy, s. 285.

⁹⁰⁷ Text ultimáta viz Tamtéž, s. 281–282.

18. ledna 1915 nový vyslanec v Pekingu Hioki – jeho předchůdce se v srpnu 1914 upil k smrti – předal dle Katóova nařízení Jüan Š'-kchajovi proslulých Jednadvacet požadavků. Japonci v nich požadovali, aby Čína prodloužila pronájmy v Mandžusku na devětadevadesát let, přeměnila již zmíněnou společnost Chan-jüe-ping na smíšenou čínsko-japonskou společnost a aby jim poskytla četné další výhody v oblasti obchodu a využívání čínských přístavních a dalších zařízení a dala jim koncese na stavbu železnic. Pátá skupina požadavků, Japonci označovaná pouze jako „přání“, vzbudila největší rozhořčení. Šlo o to, aby Čína zaměstnávala japonské poradce, policisty a další zaměstnance, a to na všech úrovních státní správy, o privilegia pro japonské školy a nemocnice, o právo Japonců kázat v Číně apod. Pokud by Čína vyhověla i v tomto, učinilo by to z ní v podstatě japonský protektorát. Má se za to, že Japonsko něco takového nehodlalo za každou cenu prosazovat a že pátá skupina požadavků, obsahující celkem sedm „přání“, byla „zkompilována jako výsledek požadavků dílčích zájmů. I když bylo triumfem byrokracie, kodifikovat je v jednom dokumentu, bylo by jistě bývalo lepší vyhradit je na dobu, až budou hlavní požadavky vyjednány.“⁹⁰⁸

Mocnosti protestovaly, třebaže jim jejich zaneprázdněnost válkou v Evropě bránila v razantnější akci; bezpochyby byly rozhořčeny, že Japonsko takto zneužívá jejich dočasné indispozice. Britové však neměli požadavky za příliš přemrštěné – když prohlásili, že nepřipustí „okupaci Pekingu a přeměnění Číny v protektorát“, pochopili to Japonci tak, že ve všem ostatním jim Britové dávají volnou ruku.⁹⁰⁹ Významnější bylo rozhořčení ze strany genró, které Kató o svých požadavcích neinformoval dostatečně. Japonsko vyvíjelo na Jüan Š'-kchaje nátlak i nadále, hrozilo ozbrojeným zásahem a nakonec mu Hioki počátkem května předložil nový návrh, jenž vzešel z porady genró a podle kterého měl Jüan přijmout většinu požadavků vyjma páté skupiny. Jüan si mezitím vše rozmyslel, projevil ochotu jednat i o těchto „přáních“, ale genró, znechucení záležitostmi, si přáli mít záležitost za sebou a další jednání nepovažovali za nutné. V dohodách z května a června 1915 Japonsko dosáhlo splnění většiny požadavků týkajících se prodloužení pronájmů základen a železnic v jižním Mandžusku. Získalo rovněž kontrolu nad změnami vlastnictví společnosti

⁹⁰⁸ Tamtéž, s. 99.

⁹⁰⁹ BEASLEY, Japanese Imperialism, s. 114.

Chan-jiie-ping, nad cizími aktivitami ve Fu-tieniu a další ústupky, ale stále to bylo méně než požadovalo.⁹¹⁰

Ministr zahraničí Kató na Jednadvacet požadavků doplatil ztrátou důvěry genró a po volbách v květnu 1915, v nichž Ókuma obhájil svoji funkci, se nevrátil na svůj post. Nedůvěra ze strany genró nevymizela a když Ókuma odcházel z funkce a doporučil Katóa jako svého nástupce, genró místo toho vybrali generála Masakatu Teraučiho a Kató musel na premiérské křeslo čekat až do roku 1924.⁹¹¹ Mnohem významnější byly dopady krize na Japonsko. To předložením Jednadvaceti požadavků ztratilo větší část dobré vůle, již se těšilo u západních mocností. Mladí Číňané, kteří již nebyli náchylní po vzoru svých tradicionalistických předků považovat Japonsko za zrádce východocijských tradic, k němu nyní začali cítit kvůli jeho agresivní politice rovněž nechuť. Do čínsko-japonských vztahů byla zasetá semena budoucího sporu, jenž vyvrcholil ukrutnostmi, jaké Čína neviděla od povstání tehajpingů.

Je pravdou, že japonská politika po roce 1914 se nelišila v zásadě od přístupů, jaké sledovaly západní mocnosti ještě o několik let dříve. Japonská společnost nezažila peklo zákopové války a dalších utrpení, jež s sebou první světová válka přinesla. Veřejnost v Japonsku tedy v protikladu k postojům veřejnosti ostatních vítězných zemí nepovažovala za nutné odklonit se od metod jinde odmítnutých ve jménu idealismu, obzvlášť když Japonsku přinesly s nepatrnými náklady velkou válečnou kořist. Neobnovení britsko-japonské aliance na počátku dvacátých let znamenalo, že Japonsko je nyní prosto spojeneckých závazků a nemusí brát ohled na mínění svého spojence. Lze si jen těžko představit, že by Britové byli bývali připustili, aby se Japonsko snažilo provádět v Číně politiku, jakou sledovalo, a obava ze ztráty jediného spojence by na Japonsko jistě byla bývala působila jako umírňující faktor. To se však nestalo; a japonské metody se postupem času, zejména s Velkou hospodářskou krizí, stávaly stále brutálnějšími, až vyvrcholily zvěrstvy třicátých a čtyřicátých let.

⁹¹⁰ NISH, Foreign Policy, s. 100–103; BEASLEY, Japanese Imperialism, s. 112–115.

⁹¹¹ NISH, Foreign Policy, s. 104.

ZÁVĚR

Na počátku XVII. století bylo Japonsko vcelku centralizovanou zemí s náběhy na moderní hospodářství a silnou armádou. Toto výhodné postavení však bylo z největší části promarněno v důsledku politiky rodu Tokugawa. Šógunové se obávali šíření křesťanství, zejména v jeho katolické podobě, a byli rozhodnutí je v Japonsku zničit. K tomu podle svého soudu potřebovali zemi izolovat. Izolace Japonska navíc umožnila petrifikovat stávající poměr sil v samotném Japonsku mezi rodem Tokugawa a mocnými rody na jihozápadě Japonska, jež byly podezírány z touhy svrhnout moc Tokugawů a jež by byly posíleny nekontrolovaným obchodem s cizinci. Z těchto důvodů Tokugawové postupně vydávali dílčí omezení styků s cizinci, jež byla roku 1639 završena zákazem pro portugalské lodě, připlouvat do Japonska. Japonsko se stalo uzavřenou zemí, jejíž kontakty se světem představovaly pouze přístav v Nagasaki a sporé kontakty knížectví Cušima a Sacuma s Koreou a Rjúkjú.

Jak dokázaly aktivity japonských obchodníků v zámoří nebo akce kapitána Hamady na Tchaj-wanu, Japonsko mělo dostatek odvážných mořeplavců. Vezmeme-li v potaz vývoj na Dálném východě v XVII. století, vidíme, že Japonci měli možnost aktivně zasahovat do událostí v okolních zemích, ať již v Číně, nebo jinde. Ve srovnání s evropskými obchodníky měli Japonci mnohem lepší výchozí pozici, neboť se nacházeli mnohem blíže k potenciálním trhům nebo i dějišti případných pokusů o vytvoření kolonií. Tuto přirozenou výhodu šógunové z rodu Tokugawa promarnili. Zatímco evropské mocnosti, jež nebyly o mnoho vyspělejší než Japonsko, rozvinuly velice výhodný obchod s dálnévýchodními zeměmi a zmocnily se držav na ostrovech jižních moří, jež z větší části položily základ jejich bohatství, Japonci zažili relativní chudnutí, a co hůř, také relativní zaostávání za úrovní soudobé vědy a techniky.

Negativní dopady nucené izolace na Japonce byly ještě horší. Zatímco první Evropané se usazovali v koloniích, přeměňovali divočinu v obydlenu krajinu a získávali tak prostor pro přebytek obyvatelstva svých zemí, Japonci byli násilně uzavřeni na nevelké ploše mateřského souostroví a jejich počet stagnoval za cenu drastických metod. Knížata, zbavená možnosti obchodovat se zámořím a nucená se podílet na nákladných stavbách ve prospěch šógunátu, musela o to více utiskovat své

poddané vysokými daněmi a zadlužovala se u obchodníků. V zemi zuřily hladomory a třebaže bylo v možnostech japonských lodí dovážet například rýži, Japonsko si nemohlo opatřit potřebné potraviny v Číně nebo jinde a miliony lidí zemřely hlady. Za zmínku stojí i to, že Japonsko za Tokugawů bylo policejním státem. Samurajové, kteří neměli možnost vynaložit svoji energii v zájmu Japonska v zámoří, byli využíváni jako pořádkové síly, jež terorizovaly prosté obyvatelstvo, a sami byli kontrolováni aparátem tajné policie.

Zdaleka nejhorší však byla skutečnost, že japonská vojenská moc postupně upadala. Zatímco v devadesátých letech XVI. století mohl Hidejoši Tojotomi vyslat do Koreje armády moderně vyzbrojených samurajů, o čtvrt tisíciletí později představovalo vážnou hrozbu pro šógunát i pro celé Japonsko několik lodí komodora Perryho, jež si vynutil uzavření smlouvy z Kanagawy. Následovaly nerovné smlouvy z éry Ansei, jež bylo Japonsko nuceno uzavřít i přes odpor císařského dvora a japonské veřejnosti. Tak moc Japonsko kleslo za nekompetentní vlády Tokugawů, jež představuje jeden z nejvíce odstrašujících příkladů v dějinách. Nespokojenost japonské veřejnosti poloviny XIX. století s tímto stavem byla zjevná.

Restaurace moci do rukou císaře Mucuhita-Meidžiho znamenala pro Japonsko mnohem větší zlom, než mohl nezaujatý pozorovatel na první pohled soudit. Mezi lidmi, kteří se dostali k moci, bylo mnoho konzervativců, avšak mnozí z vůdců restaurace Meidži se ukázali být velice prozíraví a vedli Japonsko na cestě pokroku a přejímání západních metod. Osoba císaře Mucuhita-Meidžiho hrála velikou roli. Císař byl sám příznivě nakloněn reformám, navíc podporoval ostatní reformátory a zajistil stabilitu, v jejímž rámci byly reformy prováděny.

Cesta k nastolení tolik potřebné stability nebyla jednoduchá. Zrušení knížectví a podřízení prefektur centrální moci znamenalo obnovení ústřední vlády po více než tisíciletí. Byla vybudována moderní armáda na základě všeobecné branné povinnosti. Odpor ze strany samurajů byl značný, ale císařská vláda se jím nenechala znepokojit a za cenu velkých obětí zlikvidovala všechna jejich povstání. Samurajský stav byl zrušen a bývalí samurajové byli zapojeni do budování znovuzrozené japonské říše. Na poli zahraniční politiky byla delší dobu klíčovým faktorem v éře Meidži opatrnost. Japonská vláda se ohlížela na stanovisko velmocí a nebyla ochotna vydat úspěchy při modernizaci v šanc sledováním avanturistické linie. To se ukázalo při debatě o vpádu do Koreje roku 1873. Na druhé straně, roku 1874 Japonsko podniklo expedici na

Tchaj-wan víceméně proti vůli velmocí. To si mohlo dovolit, protože správně usoudilo, že nikdo kvůli tomuto ostrovu do války s ním nepůjde, a navíc dokázalo mocnostem, že je schopno řídit se dle těch samých zásad co ony. V následujících letech Japonsko úspěšně otevřelo Koreu tam, kde se to nepovedlo západním mocnostem, přičemž opět používalo stejné metody jako „západní barbaři“. Hlavním cílem Japonska touto dobou byla revize nerovných smluv. K tomu ale, stejně jako k zajištění samotného vzestupu Japonska, bylo nezbytně nutné provést modernizaci.

Modernizace Japonska je jedním z nejvíce fascinujících jevů. Japonská vláda byla rozhodnuta získat prostředky na počáteční budování průmyslu a ozbrojených sil z domácích zdrojů, nikoli prostřednictvím zahraničních půjček, a uchránila se tak před osudem Egypta nebo jiné příliš zadlužené země. To s sebou neslo rozsáhlé zdanění vesnického obyvatelstva, jež bylo velice zbídačené již za šógunátu a nyní se jeho postavení příliš nezlepšilo. Rolnictvo se i v éře Meidži často bouřilo, ale jednalo se o nekoordinované akce, jež bylo snadné potlačit. Prostředky, jež byly získány na úkor japonského obyvatelstva, byly vynaloženy účelně a Japonsku se velice vyplatily, neboť země sílila a její mezinárodní postavení se zlepšovalo, což byl v éře diplomacie dělových člunů ojedinělý jev. Jistěže mnozí Japonci živořili, ale nyní jim již nehrozilo, že je zabije nějaký samuraj, a nepochybuji o tom, že i kdyby bylo Japonsko slabé a nikoli silné, nikomu z nejhudších Japonců by se nežilo lépe. Počet japonského obyvatelstva poprvé od doby, kdy bylo zahájeno sčítání lidu, rostl, a to velice rychlým tempem.

Co se vnitřní politiky týče, japonské elity, třebaže vnitřně nejednotné, byly zajedno v tom, že je třeba dát lidu ústavu a občanská práva. K tomu skutečně došlo dne 11. února 1889, kdy se zrodil moderní japonský politický národ. Ústava Meidži poskytla volební právo zprvu jen malému počtu obyvatel, přesto však samotná její existence znamenala pro celý svět důkaz, že Japonsko míní své reformy vážně a je odhodláno přijmout i způsoby, jež se neslučují s jeho politickou tradicí.

Japonské ozbrojené síly byly stále ještě mnohem méně početné než síly čínské, jež představovaly nejpravděpodobnějšího rivala, přesto však již byly nezanedbatelné. Stav z počátku šedesátých let, kdy se japonská města stávala snadným terčem palby z lodí západních cizinců, se o dvacet nebo třicet let později již opakovat nemohl. V japonské společnosti panovalo napětí vyvolané výdaji na zbrojení, a toto napětí se opakovaně stalo příčinou vládních krizí, japonská vláda se však opozičními hlasy nenechala

ovlivnit. Byla si vědoma faktu, že střetnutí s cizí mocností je pravděpodobné, a předpokládala, že tento konflikt bude vítězný a že jeho výsledky Japonsko posílí.

Cizí mocnosti uznaly japonské úspěchy souhlasem s revizí nerovných smluv. Tou dobou však již Japonsko úspěšně bojovalo s Čínou a ušetřovalo jí jednu porážku za druhou. Zatímco před touto válkou měly různé mocnosti schémata, podle kterých jim Japonsko mělo odstoupit nějaký ostrůvek nebo uhelnou základnu, nyní se Japonsko stalo sice slabším, ale přece jen partnerem v zápase o vliv na Dálném východě. Intervence tří sice na přechodnou dobu zmenšila japonskou prestiž, zároveň však znamenala pro Japonsko významnou motivaci při dalším rozvoji jeho ozbrojených sil. Válečná náhrada, již Japonsko získalo od Číny, byla z větší části vynaložena na výstavbu moderního loďstva. Tuto dobou již Japonsko cítilo, že jeho hlavním soupeřem je Rusko, jež s ním zápolilo o vliv v Koreji, zachytilo se během boje o koncese a sféry vlivu v Mandžusku a snažilo se proniknout i do samotné Číny, kde se ruské ambice křížily s britskými zájmy.

Japonsko se zapojilo do potlačování Boxerského povstání a bylo schopno vydatnou měrou přispět k záchraně obležených legací. Následkem nepokojů v Číně se Rusové zachytili v Mandžusku a zvětšila se jejich snaha o pronikání do Koreje. Vyjednávání, jež iniciovala japonská strana, nepřineslo pro Japonce přijatelné závěry, proto Japonci, třebaže nebyli přesvědčeni o tom, že zvítězí, byli nuceni s Ruskem válčit. Korea pro ně měla hodnotu neporovnatelnou s hodnotou, již měla pro kohokoli jiného včetně Rusů. Západní svět, a Rusové především, Japonce z větší části stále tragicky podceňoval, třebaže podpis britsko-japonské spojenecké smlouvy roku 1902 byl pro Japonsko zaslouženým oceněním jeho vynikajících úspěchů při modernizaci.

Překvapivý japonský útok na ruské základny znamenal počátek války, v jejímž důsledku se Rusko dostalo na pokraj revoluce a Japonsko dostoupilo výšin imperiální slávy. Po rusko-japonské válce již o postavení Japonska jako velmoci nemohly panovat sebemenší pochyby. Průmyslová základna Japonska byla stále ještě vcelku úzká a miliony lidí hladověly, ale hospodářství stále rostlo. Japonská národní pospolitost byla velice soudržná a, jak ukázaly vítězné války, připravená k obětem. Císařská armáda již nemohla být nikým podceňována. Výstavba nejmodernějších válečných lodí, z nichž některé si uchovaly svoji bojovou hodnotu až do druhé světové války, dále upevnila japonské postavení ve východoasijské oblasti.

Japonsko posílilo své postavení v Koreji. Podpis smlouvy o protektorátu roku 1905 byl předzvěstí japonské anexe. Odpor, jež to vzbudilo v korejské společnosti, vedl k partyzánské válce, již Japonsko potlačovalo brutálními prostředky. Japonské snahy o ovládnutí Koreje byly podmíněny jak strategickými, tak hospodářskými ohledy, působil zde i vliv teorií o „rasové spřízněnosti“ Japonců a Korejců. Japonsko nemuselo Koreu přímo anektovat, na druhé straně se ukázalo, že odpor korejské veřejnosti již ani větší být nemůže, a japonská vláda podlehlá pokušení, zničila korejskou státnost a začlenila zemi do japonské říše. Pro korejský lid byly následky tragické, vinu na tomto vývoji však má nejenom Japonsko, ale také neschopnost tradičních korejských elit zmodernizovat Koreu natolik, aby mohla odolávat tlaku velmocí na svoji samostatnost. V každém případě se roku 1910, kdy k anexi došlo, mohlo zdát, že nejen korejská samostatnost, ale i sám korejský národ je předurčen k zániku a stane se součástí národa japonského – vliv na japonské i korejské sebevědomí bezpochyby nebyl zanedbatelný.

Série smluv s budoucími dohodovými mocnostmi posílila japonské postavení a garantovala japonské zisky. Vztahy se Spojenými státy byly nepříznivě ovlivněny americkou snahou zabránit přílivu japonských imigrantů, dohoda Root-Takahira tento problém vyřešila. Japonsko-americké vztahy ani pak nebyly ideální, přesto tento stav neznamenal pro Japonce vážnější hrozbu. Japonsko dosáhlo postavení velmoci, kterou se stalo bez ohledu na krajně nepříznivé vnější podmínky.

Třebaže v Japonsku delší dobu panovalo přesvědčení, že jednou dojde v Evropě k válce, v jejímž průběhu Japonsko využije zaneprázdněnosti velmocí k ovládnutí východní Asie, vypuknutí války v červenci 1914 Japonsko překvapilo. Japonské zapojení do války významně napomohlo likvidaci německých pozic v pacifické oblasti. Japonsko se však nesmířilo s těmito zisky a rozhodlo se využít toho, že většina velmocí měla svázané ruce, k vynucení přijetí Jednadvaceti požadavků Čínou. Tento krok rozhořčil velmoci i samotné Číňany a znamenal bod obratu v japonských dějinách.

Závěrem je třeba říci, že Japonsko si v éře Meidži nepočínalo způsobem, který by byl nějak odlišný od počínání ostatních mocností té doby. Ani ty nejbrutálnější japonské akce v Koreji nesnesou srovnání s vražděním, jímž se japonská vojska nechvalně proslaví za druhé světové války. Brutalita japonských ozbrojených sil se postupem času stupňovala a japonské expanzivní tendence – přes jistý útlum ve

dvacátých letech – rovněž. Přesto není pravdou, že zahraniční politika éry Meidži neměla nic společného s politikou třicátých a čtyřicátých let. Prostředky, jež Japonsko volilo, se v průběhu let výrazně měnily, stejně tak dlouhodobé cíle, ale vůdčí princip japonské zahraniční politiky zůstal stále stejný. Bylo jím upevňování japonské moci. Zatímco v éře Meidži bylo Japonsko nuceno brát ohled na přání mocností, z nichž většina byla sto i v oblasti Dálného východu uplatňovat větší vliv než samotné Japonsko, ve třicátých letech se západní mocnosti, vzpamatovávající se z otřesů první světové války, z největší části stáhly a nechaly bezskrupulózní Japonce a nakonec i čínské militaristy a vládu v Nankingu řídit. Všechny tyto síly toho využily a Japonci dosáhli největších „úspěchů“, protože byli nejsilnější. Je otázkou, jak by si byli bývali počínali státníci éry Meidži v situaci, kdy by na Dálném východě existovalo stejné mocenské vakuum jako ve třicátých letech. Byli to uvážliví a opatrní lidé, kteří měli velikou autoritu a jistě by sebou nenechali manipulovat skupinami mladých důstojníků a dalších ultranacionalistů. V každém případě je nutno říci, že Japonsko ve třicátých letech XX. století pokračovalo v odkazu éry Meidži tragickým způsobem, jaký byl v éře Meidži nemyslitelný.

PŘEHLED DŮLEŽITÝCH UDÁLOSTÍ

1523	Japonské poselstvo napadá Ning-po
1542 (1543?)	Příjezd Portugalců do Japonska
1557	Japonským lodím je zakázáno obchodovat s Čínou
1580	Nagasaki věnováno Portugalcům
1582	Smrt Nobunagy Ody, nástup Hidejošiho
1587	Hidejoši odnímá Nagasaki Portugalcům
1592–1598	Imdžinská válka
1596	První pronásledování křesťanů
1598	Smrt Hidejošiho
1600	Ztroskotání nizozemské lodi <i>Liefde</i>
21. X. 1600	Bitva u Sekigahary
1607	Obnoveny styky Koreje s Cušimou
1609	Podruhé připlouvají Nizozemci
1613	Připlouvají Angličané
	První Japonec na Sachalinu
1614	První tažení Tokugawů proti Ósace
1615	Iejasu Tokugawa dobývá Ósaku a vyhlazuje rod Tojotomi
1616	Obchod s Angličany a Nizozemci převeden do Nagasaki a Hirada
1623	Angličané opouštějí Japonsko
1624	Španělům je zakázáno obchodovat v Japonsku
1626	Incident s lodí kapitána Hamady na Tchaj-wanu

- 1628–1633 V platnosti je zákaz Nizozemcům obchodovat
v Japonsku
- 1635 Iemicu Tokugawa zakazuje stavbu lodí s kapacitou nad
500 koku
- Zákaz pro Japonce cestovat do zámoří nebo se vrátit
- Obchod s Čínou sveden do Nagasaki a Hirada
- 1637–1638 Povstání v Šimabaře
- 1639 Zákaz Portugalcům obchodovat s Japonskem
- 1640 Neúspěšný pokus Portugalců o návrat do Japonska
- 1641 Nizozemská faktorie převedena z Hirada na Dešimu
- 1662 Čeng Čcheng-kung dobývá Tchaj-wan
- 1665 Ludvík XIV. vysílá poselstvo do Japonska, vyslanec
umírá v Lisabonu
- 1673 Angličané se marně pokoušejí vrátit do Japonska
- 1685 Obchod s Číňany omezen
- 1689 Vzniká čínská čtvrť v Nagasaki
- 1720 Povolen dovoz západních knih
- 1721 Uvolněno omezení dovozu čínských knih
- 1738–1739 Rusové zkoumají japonské břehy
- 1771 Beňovský připlouvá do Nagasaki
- 1792–1793 Laksman jedná s Japonci
- 1804–1805 Rezanovův pobyt v Nagasaki
- 1806–1807 Chvostov a Davidov útočí na Japonce
- 1839–1842 Opiová válka ponechává Japonsko klidným
- 1844 Japonsko ignoruje varování nizozemského krále
- 1846 Japonsko odmítá návrhy amerického komodora Biddleho
- 1850 Rusové obsazují ústí Amuru

1853–1854	Rusové obsazují zátoku Aniwa na Sachalinu
8. VII. 1853	Komodor Perry připlouvá do Uragy
30. X. 1853	Kapitán Kelly anektuje část Boninských ostrovů
13. II. 1854	Komodor Perry se vrací do Japonska
31. III. 1854	Smlouva z Kanagawy se Spojenými státy
1855	Smlouvy s Ruskem, Spojeným královstvím a s Nizozemím
21. VIII. 1856	Do Japonska připlouvá Townsend Harris
17. VII. 1857	Harris získává pro Spojené státy stejná práva jako ostatní
30. XI. 1857	Harris přesídlil do Eda
27. VII. 1858	Harrisova smlouva, následují nerovné smlouvy s dalšími mocnostmi
1858	Šógun Iesada umírá, nastupuje šógun Iemoči, Naosuke Ii se stává <i>tairó</i> (1858–1860) a perzekuuje opozici
	Hrabě Muravjev získává levý břeh Amuru
1859	Hrabě Muravjev požaduje celý Sachalin
1860	Mise do Spojených států
	Hrabě Ignatěv získává Přímoří
III. 1860	Zavraždění Naosuke Iiho
I. 1861	Zavraždění amerického tlumočnicka Heuskena
1861	Sňatek šóguna Iemočiho a princezny Kazunomije
	Japonsko si nárokuje Boninské ostrovy
	Rusko se pokouší obsadit Cušimu
1862	Takenoučiho mise do Evropy
6. VI. 1862	Londýnský protokol odkládá otevření dalších přístavů
14. IX. 1862	Zavraždění Richardsona
25. VI. 1863	Čošú ostřeluje lodě v Šimonosecké úžině

30. X. 1863 Vojska knížectví Sacuma a Aizu vytlačují síly Čóšú z Kjóta
15. VIII. 1863 Lodě mocností ostřelují Kagošimu, Sacuma ustupuje cizincům
- léto 1864 Vojska knížectví Čóšú útočí na Kjóta a jsou odražena
5. IX. 1864 Cizinci připlouvají k Šimonoseki a pokořují Čóšú, v knížectví nabudou na vrchu stoupenci dohody s šógunem
- 1865 V Čóšú vítězí stoupenci restaurace moci císaře
- 1866 Neúspěšná expedice proti Čóšú, šógun Iemoči umírá v Ósace
- Dohoda mezi Sacumou a Čóšú
25. VI. 1866 Čtyři mocnosti fixují celní tarify na 5 %
- I. 1867 Umírá císař Kómei, nastupuje císař Mucuhito-Meidži
9. XI. 1867 Šógun Jošinobu rezignuje, záhy však je pověřen výkonem funkce i nadále
3. I. 1868 Síly Jihozápadní koalice obsazují Kjóta
27. I. 1868 Bitva u Fušimi a u Toby
11. IV. 1868 Kapitulace šóguna Jošinobua v Edu
23. X. 1868 Počátek éry Meidži
5. III. 1869 Knížata ze Sacumy, Čóšú, Hizenu a Tosa navracejí své državy císaři
- V. 1869 Kapitulace Takeakiho Enomota v Hakodate
- 1871 Knížectví nahrazena prefekturami
13. IX. 1871 Smlouva s Čínou
- XI. 1871 Botanský incident
- XI. 1871 – IX. 1873 Iwakurova mise
- 1872 Rjúkjú prohlášeno součástí Japonska

	Neúspěch pokusu o revizi smluv
1873	Povinná vojenská služba
	Samurajové dostávají jednorázové odškodné
	Návrat Boninských ostrovů Japonsku
12. VI. – 24. X. 1873	Střet o dobytí Koreje
14. I. 1874	Pokus o atentát na Iwakuru
II. 1874	Vzpouora Šimpeie Etóa v Saze
IV. – X. 1874	Invaze Cugumičiho Saigóa na Tchaj-wan
I. – IX. 1875	Šigeru Morijama jedná v Pusanu
20. IX. 1875	Incident s <i>Unjó</i>
1876	Zrušen samurajský stav, zbylí samurajové dostávají jednorázové odškodnění
10. II. 1876	Počátek jednání na Kanghwa
26. II. 1876	Podpis smlouvy z Kanghwa
24. VIII. 1876	Uzavřena dodatková obchodní smlouva s Koreou
II. – IX. 1877	Vzpouora Takamoriho Saigóa v Sacumě
14. V. 1878	Zavraždění Tošimičiho Ókuba
1889	První zákaz vývozu potravin z Koreje
18. X. 1889	Atentát na Šigenobua Ókumu
11. II. 1889	Císař Mucuhito-Meidži „daruje“ svým věrným poddaným ústavu, amnestie
XI. 1889	Smlouva s Mexikem na bázi vzájemné rovnosti
1890	První volby do dolní komory japonského parlamentu
25. XII. 1891	První pozastavení zasedání dolní komory parlamentu
1892	Předčasné volby do dolní komory parlamentu
1893	Korea platí odškodnění japonským obchodníkům; nový zákaz vývozu potravin z Koreje

- I. 1893 Američtí plantážníci svrhávají královnu Liliuokalani a nastolují „republiku“, neúspěšný pokus o americkou anexi
1. VI. 1894 Pozastavení zasedání dolní komory parlamentu
6. VI. 1894 Čína vysílá svá vojska do Koreje
8. VI. 1894 Číňané se vylodí v korejském Asanu
9. VI. 1894 Japonci vylodí svá vojska v Koreji
5. VII. 1894 Kodžong prosí Američany o zprostředkování
8. VII. 1894 Li Chung-čchang prosí Američany o zprostředkování
- 10.–11. VII. 1894 Rozhodnuto válčit s Čínou
12. VII. 1894 Japonská vláda schvaluje zajištění královské rodiny
16. VII. 1894 Revize smlouvy se Spojeným královstvím
22. VII. 1894 Japonsko požaduje stažení Číňanů z Koreje
23. VII. 1894 Japonci obsazují královský palác v Soulu
25. VII. 1894 Tawongun přetrhává vazalské svazky mezi Koreou a Čínou
- Incident s *Kowshingem*
1. VIII. 1894 Čína a Japonsko si vyhlásí válku
15. IX. 1894 Japonci dobývají Pchjongjang
17. IX. 1894 Vítězství Japonců u ústí Ja-lu
21. XI. 1894 Dobytí Port Arthuru
2. II. 1895 Dobyto Wej-chaj-wej
19. III. 1895 Li Chung-čchang přijíždí do Šimonoseki
24. III. 1895 Atentát na Li Chung-čchanga
17. IV. 1895 Podpis smlouvy ze Šimonoseki
23. IV. 1895 Intervence tří
8. V. 1895 Výměna ratifikací mírové smlouvy ve Čchi-fu

8. X. 1895	Zavraždění královny Min a dalších osob
11. II. 1896	Král Kodžong prchá na ruské vyslanectví
25. IV. 1896	Dohoda Jamagata-Lobanov
VIII. 1897	Císař Vilém II. jedná v Petrohradu o zisku Ťiao-čou
1. XI. 1897	V Šan-tungu zavraždění dva němečtí misionáři
14. XI. 1897	Němci dobývají Ťiao-čou
22. XI. 1897	Německo předkládá Číně požadavek na pronájem Ťiao-čou
XI. 1897	Ruská vláda se rozhodne obsadit Port Arthur
22. XII. 1897	Ruská eskadra připlouvá do Port Arthuru
6. III. 1898	Čína pronajímá Ťiao-čou Německu
15.–16. III. 1898	Rusové obsazují Port Arthur
17. III. 1898	Počátek japonské politiky „výměny Koreje za Mandžusko“
27. III. 1898	Čína pronajímá Port Arthur a Ta-lien-wan Rusku
25. IV. 1898	Dohoda Niši-Rosen o Koreji
26. IV. 1898	Japonsko získává od Číny záruky, že Čína nepřenechá žádnou část provincie Fu-ťien jiné mocnosti
22. IV. 1898	Británie a Rusko se dohodnou, že nebudou hledat koncese na stavbu železnic v zájmové sféře druhého státu v Číně
5. V. 1898	Čína a Rusko vymezují nárazníkové území na Liao-tungském poloostrově
9. V. 1898	Čína splatila Japonsku reparace za čínsko-japonskou válku
24. V. 1898	Britové s japonským souhlasem obsazují Wej-chaj-wej
6. IX. – 17. XI. 1898	John Hay vyhláší doktrínu „otevřených dveří“
22. IX. 1898	Konec „sta dní reform“ v Číně

X. 1899	Boxeři v Šan-tungu nabývají na síle
V. 1900	První zmínky o připravované akci proti cizincům v Číně
31. V. a 3. VI. 1900	Přicházejí posily na obranu legací v Peking
11. VI. 1900	Zavražděn tajemník japonského vyslanectví v Peking Akira Sugijama
13. VI. 1900	Boxeři vpadají do Tatarského města
17. VI. 1900	Dobyty pevnosti v Ta-ku
20. VI. 1900	Zavražděn německý vyslanec v Číně Klemens von Ketteler
21. VI. 1900	Císařovna-vdova vyhláší válku cizincům
24. VI. 1900	Dekret o pobití všech cizinců
25. VI. 1900	Císařovna-vdova se pokouší o dočasné příměří s vyslanectvími (trvá do 28. VI.)
15. VII. 1900	Masakr čínských civilistů v Blagoveščensku
18.–28. VII. 1900	Druhé příměří v Peking
3.–4. VIII. 1900	Třetí příměří v Peking
4. VIII. 1900	Z Tiencinu vyráží pomoc vyslanectvím
14. VIII. 1900	Záchranné jednotky vstupují do Peking
24. VIII. 1900	Japonci obsazují Sia-men a přechodně jej drží
16. X. 1900	Britsko-německá dohoda o Jang-c'
11. XI. 1900	Dohoda Ceng-Alexejev
5. IV. 1901	Rusko ustupuje od konvence o Mandžusku
15. VII. 1901	Británie navrhuje Japonsku uzavřít spojenectví
7. IX. 1901	Tiencinský (Boxerský) protokol
6. XI. 1901	Britové předávají Japoncům návrh spojenecké smlouvy
12. XII. 1902	Japonsko vrací Britům opravné dodatky spojenecké smlouvy

30. I. 1902	Podepsána první britsko-japonská smlouva o spojení
11. II. 1902	Zveřejněn obsah smlouvy vyjma dodatkové smlouvy o námořní spolupráci
8. IV. 1902	Dohoda o evakuaci Rusů z Mandžuska
5. X. 1903	Rusové navrhnou rozdělení Koreje podél 39. rovnoběžky
30. X. 1903	Japonci navrhnou vytvořit neutrální pásmo na severu Koreje
24. XII. 1903	Poslední japonský návrh Rusku
5. II. 1904	Přerušeni diplomatických styků mezi Ruskem a Japonskem
8.–9. II. 1904	Noční útok Japonců na Port Arthur
10. II. 1904	Vyhlášení rusko-japonské války
25. IV. – 1. V. 1904	Bitva na Ja-lu
25. VI. 1904	Bitva u Nan-šanu
10. VIII. 1904	Nezdar Vitgeftova pokusu o průnik do Vladivostoku
5.–18. X. 1904	Bitva na Ša-che
2. II. 1905	Kapitulace Port Arthuru
25. II. – 7. III. 1905	Bitva u Mukdenu
27.–28. V. 1905	Bitva u Cušimy
8. VII. 1905	Theodore Roosevelt nabízí zprostředkování mírových rozhovorů.
5. IX. 1905	Portsmouthská smlouva
16. XI. 1905	Korea se stává japonským protektorátem
VI.–VII. 1907	Druhá mírová konference v Haagu ignoruje korejské poselstvo
19. VII. 1907	Abdikace císaře Kodžonga
24. VII. 1907	Nová smlouva o japonském protektorátu v Koreji

1907–1910	Vrchol činnosti „armád spravedlnosti“ v Koreji
30. XI. 1908	Dohoda Root-Takahira
26. X. 1909	Zavraždění Hirobumiho Itóa
22. VIII. 1910	Korea je anektována Japonskem
1912	Smrt císaře Mucuhita-Meidžiho
28. VI. 1914	Sarajevský atentát
28. VII. 1914	Počátek první světové války
8. VIII. 1914	Japonská vláda rozhoduje o vstupu do války
15. VIII. 1914	Japonsko předává ultimátum Německu
23. VIII. 1914	Japonsko vyhláší válku Německu
2. IX. – 7. XI. 1914	Japonci dobývají Čching-ťao
18. I. 1915	Jednadvacet požadavků Japonska vůči Číně

BIBLIOGRAFIE

I. Edice pramenů

The International Relations of the Chinese Empire. Volume III., The Period of Subjection, 1894–1911. Ed. by MORSE, Hosea Ballou, Longman, Green & Co., London –Bombay – Calcutta 1918

Japan. A Documentary History. Volume I, The Dawn of History to the Late Tokugawa Period. Ed. by LU, David J., M. E. Sharpe, Inc., Armonk (N. Y.) – London 1997

Japan. A Documentary History. Volume II, The Late Tokugawa Period to the Present. Ed. by LU, David J., M. E. Sharpe, Inc., Armonk (N. Y.) – London 1997

Korea and Manchuria Between Russia and Japan, 1895–1904. The Observations of Sir Ernest Satow, the British Plenipotentiary to Japan (1895–1900) and China (1900–1906). Ed. by LENSEN, George Alexander, Sophia University in cooperation with The Diplomatic Press, Tokyo, Japan – Tallahassee, Florida 1968

The Secret Memoirs of Count Tadasu Hayashi. Ed. by POOLEY, A. M., Palgrave Macmillan, Basingstoke 2002

II. Odborná literatura

BAKEŠOVÁ, Ivana – FÜRST, Rudolf – HEŘMANOVÁ, Zdenka, Dějiny Taiwanu. NLN, Praha 2004

BEASLEY, W. G., The Basis of the Japanese Foreign Policy in the Nineteenth Century. An Inaugural Lecture Delivered on 10 May 1955, School of Oriental and African Studies, University of London. University Press, Oxford 1955

BEASLEY, W.G., Japanese Imperialism 1894–1945. Clarendon Press, Oxford 1991

- BIX, Herbert P., Hirohito. BB art, Praha 2002
- CONNAUGHTON, Richard. Vycházející slunce a skolený medvěd. Rusko-japonská válka 1904 – 1905. BB art, Praha 2004
- CONROY, Hilary. The Japanese Frontier in Hawaii, 1868–1898. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1953
- CONROY, Hilary, The Japanese Seizure of Korea, 1876–1910. A Study of Realism and Idealism in International Relations. University of Pennsylvania Press, Philadelphia 1960
- DENNETT, Tyler, Americans in Eastern Asia. A Critical Study of Foreign Policy of the United States in the Far East in the Nineteenth Century. Barnes & Noble, Inc., New York 1963
- DEUHLER, Martina, Confucian Gentlemen and Barbarian Envoys. The Opening of Korea, 1875–1885. University of California Press, Seattle and London 1977
- DUUS, Peter, The Abacus and the Sword. The Japanese Penetration of Korea, 1895–1910. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 1998
- EASTLAKE, F. Warrington – YAMADA, Yoshi-aki, Heroic Japan. A History of the War Between China & Japan. Kelly & Wash, Yokohama – Shanghai – Hongkong – Singapore 1896(?)
- ECKERT, Carter J., The Koch'ang Kims and the Colonial Origins of Korean Capitalism, 1876–1945. University of Washington Press, Seattle – London 1991
- EDGERTON, Robert B., Válečníci vycházejícího slunce. Historie japonského válečnictví. BB art, Praha 2002
- EPKENHANS, Michael – GROß, Gerhard P. (Hrsg.), Das Militär und der Aufbruch in die Moderne, 1860–1890. Armeen, Marinen und der Wandel von Politik, Gesellschaft und Wirtschaft in Europa, den USA, sowie Japan. Oldenbourg Wissenschaft Verlag, München 2003
- FAIRBANK, John K., Dějiny Číny. NLN, Praha 1998

- HYNEK, Vladimír – KLUČINA, Petr, *Válečné lodě 2. Mezi krymskou a rusko-japonskou válkou. Naše vojsko*, Praha 1986
- INOUYE, Jukichi, *A Concise History of the War Between Japan and China*. Z. Mayekawa & Y. Okura, Osaka & Tokyo 1896
- JANOŠ, Jiří, *Tajemná země Nippon*. Knižní klub, Praha 1994
- JANSEN, Marius B. (ed.), *The Cambridge History of Japan. Volume 5, The Nineteenth Century*. Cambridge University Press, Cambridge 1989
- JANSEN, Marius B., *China in the Tokugawa World*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts – London, England 1992
- KAJĪMA, Morinosuke, *A Brief Diplomatic History of Modern Japan*. Charles E. Tuttle Co.: Publishers, Rutland, Vermont – Tokyo, Japan 1969
- KAJIMA, Morinosuke, *The Emergence of Japan as a World Power, 1895–1925*. Charles E. Tuttle Co.: Publishers, Rutland, Vermont – Tokyo, Japan 1969
- KAMINSKI, Gerd, *Die k. u. k. Kriegsmarine in China*. In: *Militaria Austriaca* 1993/Folge 13, s.5–45
- KODET, Roman, *Rusko-japonské soupeření na Dálném východě na přelomu 19. a 20. století*. In: *Historický obzor*, ročník 15/2004, č. 1-2, s. 8–15.
- KŘIVSKÝ, Petr – SKŘIVAN, Aleš, *Století odchází. Světla a stíny „belle époque“*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2004
- LANGER, William L., *The Diplomacy of Imperialism, 1890–1902*. The Bureau of International Research, Harvard University and Radcliffe College, New York 1951.
- LEE, Yur-Bok – PATTERSON, Wayne (eds.), *One Hundred Years of Korean-American Relations. 1882–1982*. The University of Alabama Press, místo vydání neuvedeno, 1986
- LENSEN, George Alexander, *Russian Diplomatic and Consular Officials in East Asia*. Sophia University in cooperation with The Diplomatic Press, Tokyo & Tallahassee, Florida 1968
- LENSEN, George Alexander, *The Russian Push Toward Japan. Russo-Japanese Relations, 1697–1875*. Octagon Books, New York 1975

- LIŠČÁK, Vladimír, *Dějiny Taiwanu*. Libri, Praha 2003
- LÖWENSTEINOVÁ, Miriam, *Korejský panovník a konfucianizace země (I)*. In: *Nový Orient*, ročník 58 (2003), č. 7., s. 289–295
- MALOZEMOFF, Andrew, *Russian Far Eastern Policy, 1881–1904. With Special Emphasis on the Causes of the Russo-Japanese War*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles 1958
- MASS, Jeffrey P. – HAUSER, William B. (eds.), *The Bakufu in Japanese History*. Stanford University Press, Stanford (Cal.) 1985
- MYERS, Ramon H. – PEATTIE, Mark R., *The Japanese Colonial Empire 1894–1945*. Princeton University Press, Princeton, N.J. 1984
- MYUNG, Hyun-Cho, *Korea and the Major Powers. An Analysis of Power Structures in East Asia*. The Research Center for Peace and Unification of Korea, Seoul 1989
- NISH, Ian Hill, *The Anglo-Japanese Alliance. The Diplomacy of Two Island Empires, 1894–1907*. The Athlone Press – University of London, London 1966
- NISH, Ian Hill, *Japan's Foreign Policy, 1869–1942. Kasumigaseki to Miyakezaka*, Routledge & Kegan Paul, London, Henley and Boston 1977
- NISH, Ian Hill, *The Origins of the Russo-Japanese War*. Longman, London – New York 1985
- PAINE, S. C. M., *The Sino-Japanese War of 1894–1895. Perceptions, Power, and Primacy*. Cambridge University Press, Cambridge 2003
- REISCHAUER, Edwin O. – CRAIG, Albert M., *Dějiny Japonska*. NLN, Praha 2000
- REYNOLDS, Douglas R., *China, 1898–1912. The Xinzheng Revolution and Japan*. Council on East Asian Studies, Harvard University, Harvard 1993
- SCHMID, Andre, *Korea Between Empires, 1895–1919*. Columbia University Press, New York 2002
- SEIICHI, Iwao (ed.), *Biographical Dictionary of Japanese History*. Kodansha International Ltd. in collaboration with the International Society for Educational Information, Tokyo – New York (N. Y.) 1978

- SKŘIVAN, Aleš, *Japonská válka 1931–1945*. Libri, Praha 1997
- SPENCE, Jonathan D. – WILLS, John E., Jr. (eds.), *From Ming to Ch'ing. Conquest, Region, and Continuity in Seventeenth-Century China*. Yale University Press, New Haven – London 1979
- TAN, Chester T., *The Boxer Catastrophe*. Columbia University Press, New York 1955
- TOTMAN, Conrad, *Early Modern Japan*. University of California Press, Berkeley – Los Angeles – London 1993
- VASILJEVOVÁ, Zdeňka, *Dějiny Japonska*. Nakladatelství Svoboda, Praha 1986
- VEBĚŘ, Miroslav, *Mikuláš II. a jeho svět (Rusko 1894–1917)*. Karolinum, Praha 2000
- WAGNER, Edward W. (ed.), *Dějiny Koreje*. NLN, Praha 2002
- WALDER, David, *A Short Victorious War. The Russo-Japanese Conflict*. Hutchinson & Co (Publishers) Ltd, London & Melbourne & Sydney & Auckland & Johannesburg & Cape Town 1973
- WHITE, John A., *The Diplomacy of the Russo-Japanese War*. Princeton University Press, Princeton 1964

SUMMARY

In the first half of the seventeenth century, Japan, hitherto a powerful and absolutely not a backward nation, had been forced by shōgun's regulations into unnecessary isolation, which let her military power diminish and her people imprisoned in narrow area of its home islands. All opportunities for foreign expansion were missed; main reasons were ridiculous fear of the Tokugawa bakufu from Christianity, which were curiously not settled by extinction of main Christian bases in the Far East by the Japanese, and its selfish resolution not to allow changes in the balance of power among the bakufu and powerful daimjō tōzama from remote southwest regions of Japan. At the beginning of the second half of the XIX. century, Japan was a poor and underdeveloped country, almost entirely secluded from the outside world. Once great empire was an easy victim of „foreign barbarians“, who handily forced signing of unequal treaties.

His Imperial Majesty thus reassumed a reign over a weak country which may be justly described as a semi-colony of foreign intruders. However, wise and resolute leadership of the Meiji government allowed Japan to become a „rich country with strong army“, fully capable of revision not only of unequal treaties, but also of her entire international position.

Old and deep desire of Japanese society for active foreign policy in regard to Korea eventually persuaded reluctant Prince Itō's Government to start hostilities with China in July, 1894. Japanese Imperial Army and Combined Fleet quickly proved their supremacy over Chinese forces. Victorious Japan was, however, deprived by so-called Triple Intervention of her most valuable gain, Liao-tung Peninsula. Her answer was to strengthen her forces, spending huge war indemnity obtained on China.

Japan's position was challenged by the Russians not only in China, but also in Korea, which emerged from the Sino-Japanese War as an „independent country“, in fact almost a protectorate of Japan. Assassination of Queen Min of October 8, 1895 marked boldness and unscrupulousness of young Japanese imperialism, although the Japanese government was in no way involved in this plot. It failed, however, to punish its chief leader, Japanese Minister to Korea, General Gorō Miura. When Korean King

Kojong sought refuge on Russian legation on February 11, 1896, the pro-Japanese Government has been massacred by reactionary forces. He left Russian legation, finally, but the Russians didn't abandon their schemes to control Korean affairs and the Russo-Japanese scramble for Korea was not resolved until the Russo-Japanese War.

Japanese policy in China after 1895 was not directed towards territorial aggrandizement. It was based on principles of free trade and competition. Japan tried to cooperate with the United Kingdom, the United States, and Germany. During and after the Boxer disturbances, this cooperation helped to establish friendly relations between Japan and the United Kingdom, which finally resulted into signing of the First British-Japanese Treaty of Alliance.

This event greatly strengthened Japanese position towards Russia. However, Russia did not recognize this fact and, instead, tried not only to retain Manchuria, which she conquered in 1900, but also to undermine Japanese position in Korea. This Russian desire induced even the most reluctant statesmen like Prince Itō to start hostilities with Russia.

The Russo-Japanese War was mostly a prelude to the First World War. This conflict was long and cruel for its modern methods of warfare and finally utmost exhausted both belligerents. However, the others did not recognize this fact and did not prepare for long and protracted war. The main result for Japan was, that she reached a Great Power status.

Japan's position after the Russo-Japanese war was better than ever before. Her possessions were unopposed, her army and navy strong and her industry flourishing. Japan concluded treaties with the United Kingdom, Russia, and France, thus further strengthened her position in international relations. Japanese resolution to enter the First World war was not, however, caused by these treaties, but merely by a desire to join seemingly victorious side. Japanese efforts to force on China so-called Twenty-One Demands in January, 1915, however, irritated another Powers and China and caused serious alienation and distrust towards her after the war. Notwithstanding to this fact, Japan was established as a strongest nation in the Far East. It was due to the course set forty years ago by Emperor Meiji and his collaborators.